

**ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ
ISTANBULLU RUMLARIN EVRENSEL FEDERASYONU
ECUMENICAL FEDERATION OF CONSTANTINOPOLITANS**

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ:
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΑΝΑ 6-7/9/1955
ΠΡΑΞΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ**

**ULUSLARASI KONFERANS TUTANAKLARI:
6-7/9/1955 OLAYLARI- ISTANBUL RUMLUĞUNA KARŞI İMHA EYLEMİ**

**PROCEEDINGS OF INTERNATIONAL CONFERENCE:
SEPTEMBRIANA 6-7/9/1955 AN ACT OF ANIHILLATION OF THE GREEK
COMMUNITY OF ISTANBUL**

ATHENS 13/9/2008

Copyright: Ecumenical Federation of Constantinopolitans
ISBN:

**ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Διεθνούς Συνεδρίου

**«ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΑΝΑ 6-7/9/1955
ΠΡΑΞΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ
ΠΟΛΗΣ»**

Αθήνα

Σάββατο 13 Σεπτεμβρίου 2008,

Οικουμενική Ομοσπονδία Κωνσταντινουπολιτών

Διεθνές Συνέδριο «ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΑΝΑ 6-7/9/1955 ΠΡΑΞΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ»

Σάββατο 13 Σεπτεμβρίου 2008

Σκοπός του Συνεδρίου: Η ανάδειξη των Μηχανισμών κατάστροφης και εκτέλεσης πράξεων όπως των Σεπτεμβριανών, της διατήρησης των Μηχανισμών αυτών σε συνθήκες έλλειψης δημοκρατίας και η ανάγκη επούλωσης του τραύματος στα θύματα με βάση το Διεθνές Δίκαιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Περιεχόμενο:

Τα Κωνσταντινουπολίτικα Σωματεία τις τελευταίες δεκαετίες έχουν οργανώσει από κοινού εκδηλώσεις μνήμης των Σεπτεμβριανών. Ο κύριος επιδιωκόμενος σκοπός ήταν να μην ξεχαστεί τι έγινε εκείνη την τραγική νύκτα στην Πόλη. Πέρσι η Οι.Ομ.Κω οργάνωσε Έκθεση στον σταθμό Μετρό της Πλατείας Συντάγματος και με τον τρόπο συνεχίστηκε η προσπάθεια ενημέρωσης του ευρύτερου κοινού. Στο προτεινόμενο Διεθνές Συνέδριο σκοπός είναι να τονιστεί και να γίνουν κατανοητοί οι Μηχανισμοί γένεσης πράξεων όπως είναι των Σεπτεμβριανών (Πόλη, 6-7/9/1955) και της Νύκτας των Κρυστάλλων (Γερμανία, 8-9/11/1938). Γεγονότα στα οποία έδρασαν μηχανισμοί όπως των Σεπτεμβριανών αποδεικνύεται ότι έδρασαν μεταγενέστερα όπως π.χ στο Τσόρουμ, Μάρας, Σεβάστεια και στη συνοικία Γκαζί στην Κωνσταντινούπολη. Επιπλέον τα Σεπτεμβριανά πρέπει να εξεταστούν όχι ως μια μεμονωμένη πράξη που είχε σκοπό να καταστρέψει μια μειονοτική κοινότητα αλλά σαν ένα από τα στάδια μιας πολιτικής εναντίον του Ελληνισμού της Πόλης και των νησιών Ίμβρου και Τενέδου. Τα Πρακτικά του Συνεδρίου θα τυπωθούν στην Αγγλική Γλώσσα για να αποσταλούν σε διεθνή φόρα.

Τα καίρια ζητήματα που θα αναλυθούν από διαπρεπείς ομιλητές που είναι Τούρκοι, Έλληνες και ξένοι είναι τα ακόλουθα:

- Οι συνθήκες που επιτρέπουν την εκτέλεση πράξεων όπως των Σεπτεμβριανών.
- Κάτω από ποιές συνθήκες οι Μηχανισμοί Καταστροφής όπως των Σεπτεμβριανών διατηρούνται σε ισχύ και επαναλαμβάνουν παρόμοιες πράξεις.
- Πως συνδέεται η κατάσταση ελλείμματος δημοκρατίας και συνθηκών εκτέλεσης πράξεων τύπου Σεπτεμβριανών.
- Ποιό είναι το πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου για την πρόληψη γεγονότων του τύπου Σεπτεμβριανών και οι απαραίτητες ενέργειες για τον σκοπό αυτό.
- Πως πρέπει να γίνει η προσπάθεια επούλωσης του τραύματος στα θύματα και τους απογόνους τους και η όποια αποκατάσταση μπορεί να γίνει με βάση το Διεθνές Δίκαιο. Οι υποχρεώσεις των κρατικών οντοτήτων προς τα θύματα.
- Ο χαρακτηρισμός των Σεπτεμβριανών στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και η διατύπωση επίσημης συγνώμης και η λήψη μέτρων αποκατάστασης στο βαθμό του δυνατού.
- Η διδασκαλία της ιστορικής αλήθειας στις νέες γενεές με αντικειμενικό τρόπο, ιδιαίτερα στις χώρες που έχουν συμβεί πράξεις όπως των Σεπτεμβριανών για να αποφευχθεί η επανάληψη τέτοιων πράξεων.
- Η ανέγερση μνημείων που θα θυμίζει στις νέες γενιές εκεί που συνέβησαν πράξεις βίας κατά μειονοτήτων αποτελεί σημαντικό βήμα εκδημοκρατισμού.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Συνεδρία Α: Τα Σεπτεμβριανά και η απομάκρυνση της Τουρκίας από την Δημοκρατία

Dr. Dilek Güven:

Το «Βαθύ» Κράτος, Τα Γεγονότα των Σεπτεμβριανών και Δημοκρατία στη Σημερινή Τουρκία.

Dr. Hamit Bozarslan:

Προσέγγιση στα Σεπτεμβριανά από την άποψη της Κοινωνιολογίας της Βίας.

Συντονιστής: Μιχαήλ Μαυρόπουλος

Συνεδρία Β: Το Διεθνές Δίκαιο και τα Σεπτεμβριανά

Καθ. Ιωάννης Μάζης:

Η Ψυχροπολεμική Γεωστρατηγική και Συγκεκριμένες Ενέργειες: Η Έναρξη του Κυπριακού Αγώνα και τα Σεπτεμβριανά του 1955.

Αν. Καθ. Φωτεινή Παζαρτζή:

Οι Παραβιάσεις των Διεθνών Συμβάσεων Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης.

Συντονίστρια: Ελίζα Φερεκύδου

Συνεδρία Γ: Η Συλλογική Μνήμη

κ. Γεώργιος Κατσάνος:

*Τα Σεπτεμβριανά: Οι άμεσες και οι σημερινές αντιλήψεις στην Τουρκική Κοινωνία.
(6-7 September 1955: Immediate and contemporary perceptions of the pogrom in Turkish society).*

κ. Άννα Θεοδορίδου:

Η πρόσληψη των Σεπτεμβριανών από τους Ρωμιούς της Κωνσταντινούπολης και η δόμηση της μνήμης τους (Η νύχτα της 6ης 7ης Σεπτεμβρίου του 1955)

Συντονιστής: Θεμιστοκλής Παχόπουλος

Συνεδρία Δ: Η Επούλωση του Τραύματος

Δρ. Ψυχίατρος, Παντελής Παπαδόπουλος

Συντονιστής: Αν.Καθ. Ψυχίατρος, Χαράλαμπος Παπαγεωργίου

Η **Οικουμενική Ομοσπονδία Κωνσταντινουπολιτών (ΟΙ.ΟΜ.ΚΩ)** ιδρύθηκε το 2006 με κοινή απόφαση 25 Κωνσταντινουπολίτικων Σωματείων, εντός και εκτός της Ελλάδος, με σκοπό την συνένωση των δυνάμεων των ανά τον κόσμο Κωνσταντινουπολιτών για την υποστήριξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Ομογένειας στην Πόλη καθώς επίσης και την διάσωση και διάδοση της παράδοσης παιδείας και πολιτισμού της Κωνσταντινούπολης.

Η ΟΙ.ΟΜ.ΚΩ διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) το οποίο εκλέγεται από Γενική Συνέλευση (Γ.Σ) που απαρτίζεται από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους όλων των Κωνσταντινουπολίτικων πρωτοβάθμιων Σωματείων. Το πρώτο αιρετό Δ.Σ. εκλέχτηκε τον Δεκέμβριο του 2007.

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα:

www.conpolis.eu

*Το Δ.Σ της ΟΙ.ΟΜ.ΚΩ ευχαριστεί τους χορηγούς του παρόντος Συνεδρίου: **ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ, ZEPHIROS ltd., AEGEAN OIL A.E, SSMART SIGNAL HELLAS, INTERMAT A.E., Ερευνητικό Πανεπιστημικό Ινστ.Επιτ.Συστ.και Εφαρμογών.***

Η ΟΙ.ΟΜ.ΚΩ επίσης ευχαριστεί για την συμβολή τους στην προετοιμασία της έκδοσης αυτής τους Κωνσταντινουπολίτες: Στυλιανό Ροΐδη, Γρηγόριο Κεσίσογλου, Ελισάβετ Κόβη και Γεώργιο Καλφόπουλο.

Η Επιμέλεια της έκδοσης έγινε από τον Νικόλαο Ουζούνογλου.

Συνεδρία Α
Τα Σεπτεμβριανά και η απομάκρυνση
της Τουρκίας από την Δημοκρατία

Το «Βαθύ» κράτος, τα Σεπτεμβριανά και η Δημοκρατία στην σύγχρονη Τουρκία

Σήμερα δεν θα σας αφηγηθώ όσα συνέβησαν την 6^η προς 7^η Σεπτεμβρίου 1955, δεν θα σας εξηγήσω την βία που ασκήθηκε τότε. Άλλωστε αυτή η πτυχή μας είναι γνωστή.

Θεωρώ πιο σημαντική την ερώτηση «από ποιους οργανώθηκαν τα Σεπτεμβριανά και γιατί», επειδή παρόμοια γεγονότα συμβαίνουν και στην σημερινή Τουρκία.

Η σημαντικότερη πηγή πληροφόρησης για τους δράστες των γεγονότων, αναμφίβολα είναι το αρχείο του στρατιωτικού δικαστή, ναυάρχου Φαχρί Τσόκερ.

Ο ίδιος μετά τα γεγονότα του 1955 διορίστηκε ως ανακριτής στο προσχηματικό στρατιωτικό δικαστήριο που συστάθηκε και μ' αυτή του την ιδιότητα την περίοδο εκείνη συγκέντρωσε φωτογραφίες και έγγραφα, τα οποία αργότερα δώρισε στο Κέντρο Ενημέρωσης και Τεκμηρίωσης του Ιδρύματος Ιστορίας, με τον όρο να δημοσιευτούν μετά τον θάνατο του.

Κατά την εκτίμηση μας η περίοδος αυτή στη διάρκεια της οποίας είχε γελοιοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό η διαδικασία εκδίκασης – ας θυμηθούμε ότι από αυτόν ανέμεναν να διαπιστώσει ότι ευθύνονταν οι κομμουνιστές για τα γεγονότα – τον σημάδεψε βαθιά στην συνείδηση του.

Από αυτό το αρχείο αλλά και τα αρχεία των υπουργείων εξωτερικών διαφόρων χωρών, πληροφορούμαστε ότι τα γεγονότα οργανώθηκαν από τον Στρατό, τις αστυνομικές υπηρεσίες και οργανώσεις που ιδρύθηκαν και ενισχύθηκαν από το κράτος, όπως φοιτητικές ενώσεις, συνδικάτα, το σωματείο «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Ο όρος «βαθύ κράτος» εάν είχε ανακαλυφθεί τότε οπωσδήποτε θα είχε χρησιμοποιηθεί για αυτή την ομάδα που οργάνωσε τα γεγονότα.

Εάν εξετάσουμε τις αιτίες των γεγονότων, στην βάση τους υπάρχει η προσπάθεια ίδρυσης σύγχρονων εθνικών κρατών με την ταυτόχρονη διάλυση της πολυεθνικής αυτοκρατορίας. Αυτά τα έθνη επιδίωκαν την ομογενοποίηση. Οι μειονότητες εκλήφθηκαν ως απειλή. Ξεκίνησε η εφαρμογή των πολιτικών εκτουρκισμού με σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου έθνους με μια θρησκεία. Ο Φόρος Περιουσίας, οι εκστρατείες «πολίτη μίλα τουρκικά», τα Σεπτεμβριανά, ήταν στοιχεία αυτής της πολιτικής. Το κεφάλαιο και η οικονομία έπρεπε να περάσει από τις μη μουσουλμανικές μειονότητες στους Τούρκους. Γι' αυτό άλλωστε τα Σεπτεμβριανά ήταν μία ενέργεια εναντίον όλων των μη μουσουλμάνων. Επειδή οι Ρωμιοί ήταν η μεγαλύτερη ομάδα και υπήρχε φόβος συνεργασίας με την Ελλάδα, αυτοί δέχθηκαν κατά κύριο λόγο την επίθεση. Οι Αρμένιοι και οι Εβραίοι αντιμετωπίζονταν ως μικρότερος κίνδυνος. Άλλωστε για να φανεί ότι τα γεγονότα σχετίζονται με το Κυπριακό, στρατηγικά έπρεπε οι Ρωμιοί να έχουν τις μεγαλύτερες απώλειες. Και το προσδοκώμενο αποτέλεσμα επιτεύχθηκε. Μετά από τα Σεπτεμβριανά του 1955 (και όχι μόνο μετά το 1964) και οι τρεις μειονοτικές κοινότητες άρχισαν να έχουν διαρροή πληθυσμού, κάτι που προκύπτει και από τα αρχεία του Εμπορικού Επιμελητηρίου, όπου φαίνεται ν' αλλάζει χέρια σημαντικός αριθμός εμπορικών καταστημάτων.

Η πολιτική ελίτ της Τουρκίας ποτέ δεν μπόρεσε να απαλλαχθεί από το τραύμα που της προκάλεσε η απώλεια των Βαλκανίων, που θεωρείτο η καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τον μεγάλο πληθυσμό των μουσουλμάνων προσφύγων που επέφερε αυτή η απώλεια, από τον φόβο ότι δεν θα μείνει ούτε ελάχιστο έδαφος στο οποίο θα μπορούν να ζήσουν οι μουσουλμάνοι, δηλαδή εν συντομία από το «τραύμα των Σεβρών» και αυτό το «τραύμα» μετατράπηκε σε μια παράνοια κατά των μη μουσουλμάνων, σε όλη την διάρκεια της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Η προσπάθειά μου - όπως την ανέπτυξα παραπάνω - να εξηγήσω τα γεγονότα μέσα στα πλαίσια ίδρυσης του έθνους κράτους, δεν έχει το νόημα να δικαιολογήσω τα Σεπτεμβριανά ή να προσφέρω κάποιο άλλοθι, παρά μόνο έχει να κάνει με την πεποίθησή μου ότι μπορούμε να πάρουμε μαθήματα από την ιστορία μόνο εάν κατανοήσουμε σωστά τις αιτίες των τραγωδιών που ζήσαμε.

---

*Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Bochum Γερμανίας

Όταν γίνεται προσπάθεια να βρεθούν οι αιτίες ή να γίνει μια ανάλυση της βίας που χρησιμοποιήθηκε κατά των μειονοτήτων, όπως των Σεπτεμβριανών του 1955, των γεγονότων του 1934 κατά των Εβραίων στη Θράκη, ή όσων συνέβησαν το 1915, τότε τα θύματα, όπως μια μερίδα των Αρμενίων ή των Ρωμιών, εκδηλώνουν την αντίθεσή τους. Αυτή η στάση οφείλεται στον κίνδυνο, που υπάρχει, αναδεικνύοντας τις αιτίες των γεγονότων βίας ή κάνοντας μια βαθύτερη ανάλυση, τα άτομα που χαρακτηρίζαμε ως θύτες να εμφανιστούν σαν θύματα. Θέλω να σας δώσω ένα παράδειγμα σ' αυτό το θέμα.

Πριν έξι χρόνια Αρμένιοι και Τούρκοι πανεπιστημιακοί ίδρυσαν ένα «επιστημονικό εργαστήριο» προκειμένου να συζητήσουν τα γεγονότα του 1915. Το Εργαστήριο αυτό οργανώνει κάθε χρόνο ένα. Οι συντηρητικοί Αρμένιοι πανεπιστημιακοί αντέδρασαν σθεναρά σε αυτές τις συναντήσεις και τελικά δεν συμμετείχαν, επειδή επρόκειτο να συζητηθούν και οι αιτίες των γεγονότων του 1915. Μάλιστα είχαν δηλώσει ότι θα καθίσουν στο ίδιο τραπέζι μόνο με όσους χαρακτηρίζουν γενοκτονία τις σφαγές του 1915.

Όμως για να υπάρξει διάλογος, για να μην επαναληφθεί η ιστορία, αναπόφευκτα θα πρέπει να γίνονται σωστές αναλύσεις και να αναζητούνται οι αιτίες. Δεν θα μας οδηγήσει πουθενά η αποδοχή αιτιών, όπως αυτές που θα σας παραθέσω παρακάτω και οι οποίες προβάλλονται από ορισμένες συντηρητικές μερίδες της ελληνικής και της αρμενικής κοινωνίας, για να εξηγηθούν η βία και οι αντιμειονοτικές πολιτικές στην Τουρκία.

Αυτές οι προβαλλόμενες αιτίες είναι:

- η ισλαμική θρησκεία εμπεριέχει πάντα την εχθρότητα κατά του χριστιανισμού.
- οι Τούρκοι γενετικά είναι βάρβαροι.
- ο στρατός της Τουρκίας είναι επιθετικός και φανατικός.

Η μεγάλη σημασία που ενέχουν σήμερα τα Σεπτεμβριανά για μας είναι ότι το βαθύ κράτος παραμένει ενεργό και υπονομεύει τη δημοκρατία στην Τουρκία.

Είμαι σίγουρη ότι θα έχετε ακούσει ότι ένας θαρραλέος εισαγγελέας προχώρησε σε συλλήψεις και οδήγησε σε δίκη την εγκληματική οργάνωση Εργκενεκόν. Διαπιστώνουμε ότι η οργάνωση αυτή ήταν στελεχωμένη με άτομα που προέρχονταν από τις κρατικές υπηρεσίες και κυρίως το στρατό, τις υπηρεσίες πληροφοριών αλλά και τα μέσα ενημέρωσης και τη μαφία.

Για πρώτη φορά συμβαίνει στην ιστορία της Τουρκίας, δύο στρατηγοί εν αποστρατεία να προφυλακιστούν ενώ ο αρχισυντάκτης της Τζουμχουριέτ κατηγορείται ότι ήταν μέλος της «Εργκενεκόν». Και ποιος ήταν ο σκοπός αυτής της σπείρας;

Ο πρωταρχικός στόχος ήταν, να διατηρήσει η ελίτ που προέρχεται από την παράδοση του Κομιτάτου Ιτιχάτ βε Τερακκι (Ένωση και Πρόοδος) και τον Κεμαλισμό, και στην οποία ανήκουν κυρίως ο στρατός και οι κρατικοί λειτουργοί, την ισχύ που διαθέτει από την ίδρυση του σύγχρονου τουρκικού κράτους μέχρι σήμερα και να μην την παραδώσει σε κανέναν. Για αυτούς δεν έχει καμιά σημασία η θέληση του λαού. Ένα από τα τελευταία καθήκοντα αυτής της συμμορίας ήταν να εξασθενήσει την κυβέρνηση του ΑΚΡ. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η οργάνωση προκειμένου στο εξωτερικό να ενισχυθεί η εντύπωση που υπάρχει για το κυβερνητικό κόμμα ότι είναι θρησκόληπτο και αντικοσμικό.

Να σας δώσω ένα δύο παραδείγματα: Τα τελευταία χρόνια επί κυβερνήσεως ΑΚΡ, έγινε ένοπλη επίθεση κατά το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο (Danıştay), έριξαν βόμβα στο δημοσιογραφικό όργανο των Κεμαλιστών, την εφημερίδα Τζουμχουριέτ, στην Μαλάτια δολοφονήθηκαν άγρια άνθρωποι που κατηγορήθηκαν ότι κάνουν προσηλυτισμό, στην Τραπεζούντα δολοφονήθηκε ένας χριστιανός ιερέας... Και σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι δράστες δήλωσαν ότι ενήργησαν εξ ονόματος της θρησκείας. Άλλωστε είναι αξιοπρόσεκτο ότι ορισμένοι από τους δράστες ήταν κάτω των 18 ετών, και θα έχουν μικρότερη ποινή.

Τώρα στα πλαίσια των ανακρίσεων για την υπόθεση Εργκενεκόν πληροφορούμαστε ότι τα γεγονότα αυτά οργανώθηκαν από αυτή τη συμμορία. Σκοπός ήταν να κατηγορηθεί η κυβέρνηση ΑΚΡ για υποδαύλιση του θρησκευτικού φανατισμού και να προκληθεί η εντύπωση ότι απειλείται το κοσμικό

καθεστώς. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, όπως γνωρίζετε φέτος το κόμμα που ήρθε στην εξουσία με ποσοστό 46% των ψήφων, δικάστηκε με αίτημα την απαγόρευση της λειτουργίας του. Αυτό το κατασκεύασμα που λέμε βαθύ κράτος δεν αρκέστηκε μόνο να οργανώσει τα Σεπτεμβριανά και να ρίξει την ευθύνη στον λαό ή στους κομμουνιστές.

Από εκείνη την περίοδο και μέχρι σήμερα συνέβησαν πάρα πολλά αιματηρά γεγονότα και δολοφονίες με σκοπό να χειραγωγηθεί η πολιτική ζωή και εξαιτίας της έλλειψης εμπιστοσύνης στον λαό. Χάρη στη δίκη της Εργκενεκόν πληροφορηθήκαμε ότι τα τελευταία τρία χρόνια γλιτώσαμε παρ' ολίγον από δύο στρατιωτικά πραξικοπήματα. Ακόμη και την δολοφονία του Χραντ Ντινκ που εκτελέστηκε από ένα νεαρό παιδί, προσπάθησαν να την εμφανίσουν ως απόδειξη της εχθρότητας των Τούρκων κατά των Αρμενίων. Σήμερα γνωρίζουμε ότι και η δολοφονία του Χραντ Ντινκ οργανώθηκε στα πλαίσια της δράσης της Εργκενεκόν για να δημιουργηθεί ένταση στο πολιτικό πεδίο.

Ένας άλλος παραλληλισμός μεταξύ της δεκαετίας του 50 και του σήμερα, είναι ότι το Δημοκρατικό Κόμμα εκείνης της περιόδου και το σημερινό AKP βρίσκονται σε μια παρόμοια θέση. Η βασική αιτία της ανατροπής του Δημοκρατικού Κόμματος με το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1960 ήταν τόσο η απώλεια ηθικής και υλικής δύναμης της κεμαλιστικής στρατο-γραφειοκρατίας όσο και η άρνηση της να παραδώσει την εξουσία σε ένα κόμμα που εκλέχτηκε για να κυβερνήσει με την ψήφο του λαού. Την περίοδο εκείνη δεν υπήρχε έγκλημα που να μην είχε αποδοθεί στο Δημοκρατικό Κόμμα. Για παράδειγμα στις δίκες της νήσου Πλάτης το Δημοκρατικό Κόμμα υποδείχθηκε ως μοναδικός υπαίτιος των Σεπτεμβριανών. Ενώ ο στρατός που δικάζε το Δημοκρατικό Κόμμα ήταν ο ίδιος που σε μεγάλο βαθμό είχε οργανώσει τα γεγονότα.

Το σημερινό AKP βρίσκεται σε μια παρόμοια κατάσταση. Με το πρόσχημα του σεκουλαρισμού κηρύχθηκε πόλεμος σ' ένα κόμμα που πήρε το 46 % των ψήφων. Βέβαια στο AKP μπορεί να υπάρχουν πολλοί άνθρωποι θρησκευόμενοι ή με θρησκευτικές καταβολές. Όμως αυτό που έχει σημασία εδώ, είναι ότι η νέα μεσαία τάξη που υποστηρίζει το AKP, παρέχει αυτή την υποστήριξη λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο τις θρησκευτικές αλλά τις οικονομικές αξίες. Αυτή τη στιγμή στην Τουρκία υπάρχει ένα πολύ ανεπτυγμένο κεφάλαιο της Ανατολής. Αυτός ο νέος πλούτος είναι ορατός διά γυμνού οφθαλμού σε πόλεις όπως το Ικόνιο και την Καισάρεια.

Αυτή η μερίδα είναι η πραγματική κομματική βάση του AKP και στόχος της είναι η Τουρκία να ενταχθεί στην Ε.Ε. και έτσι να συνεχίσει η οικονομική ευημερία που ξεκίνησε στις μέρες του AKP. Κατά τη γνώμη μου είναι πολύ δύσκολο να πιστέψουμε ότι μια Τουρκία μέλος της Ε.Ε. μπορεί να περάσει σε ένα σύστημα διοίκησης με τον ισλαμικό νόμο, την σαρία. Μια μερίδα της ηγεσίας του AKP μπορεί να μην πιστεύει ειλικρινά στις αρχές της δημοκρατίας. Όμως εάν οι ψήφοι που το έχουν φέρει στην κυβέρνηση επιδιώκουν την ένταξη στην Ε.Ε., εκτιμώ ότι αυτή η μερίδα δεν θα πρέπει να μας τρομάζει. Αυτή τη στιγμή το επίφοβο είναι ποια άλλα σχέδια μπορεί να μηχανευτεί η στρατο-γραφειοκρατική κεμαλιστική μερίδα για να μπορέσει να διατηρήσει την κυρίαρχη θέση της. Το καλύτερο για την Τουρκία σήμερα θα ήταν να προσφύγει σε πρόωρες εκλογές.

Δυστυχώς αμφιβάλλω εάν η δίκη της Εργκενεκόν θα φτάσει μέχρι το τέλος, εάν θα ρίξει φως σε όλες τις απόπειρες πραξικοπήματος, εάν θα διαλευκάνει όλες τις δολοφονίες και θα ανακαλύψει τους πραγματικούς υπεύθυνους αυτής της συμμορίας. Μόλις την προηγούμενη εβδομάδα ο νέος αρχηγός του ΓΕΕΘΑ, ως πρώτη του ενέργεια φρόντισε να επισκεφτεί τους δύο προφυλακισμένους στρατηγούς εκπρόσωπος των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Να είστε βέβαιοι ότι αυτό ήταν ένα μήνυμα.

Εγώ πιστεύω ότι η εδραίωση της δημοκρατίας στην Τουρκία, δηλαδή να σταματήσει η ανάμιξη του στρατού στην πολιτική, μπορεί να γίνει μόνο με την ένταξη στην Ε.Ε. Ακόμη και οι νόμοι προσαρμογής στην Ε.Ε. που ψηφίστηκαν μέχρι σήμερα μας έχουν φέρει πιο κοντά σε αυτό το βήμα και θα μας φέρουν πλησιέστερα, στο μέλλον.

Εκτός από τη σύγκρουση των κεμαλιστών με το κυβερνητικό κόμμα AKP που σας προανέφερα ή τις ταξικές συγκρούσεις μέσα στο κράτος μια άλλη επικίνδυνη κατάσταση είναι η εθνικιστική ατμόσφαιρα που καλλιεργείται στην κοινωνία.

Μέσα από τα σχολικά βιβλία, την εκπαίδευση και τα μέσα ενημέρωσης προπαγανδίζεται ότι ο μόνος αφέντης της Τουρκίας είναι οι εθνικά Τούρκοι, και εξυψώνεται το μοντέλο του έθνους κράτους. Δεν αφήνουν να επουλωθεί το τραύμα των Σεβρών, και διατηρείται ο φόβος ότι η Τουρκία βρίσκεται ανά πάσα στιγμή υπό απειλή και μπορεί να διαλυθεί από μια εξωτερική επίθεση.

Η αιτία αυτής της κατάστασης είναι ο πόλεμος με το PKK που διαρκεί από τη δεκαετία του 1980.

Η πολιτική ελίτ, η οποία αφού εξανάγκασε σε φυγή το μεγαλύτερο τμήμα των μη μουσουλμάνων, από το 1920 περίπου προσπαθεί να αφομοιώσει τους Κούρδους, τώρα επιδιώκει να αποκρύψει την κουρδική πραγματικότητα με εκκενώσεις χωριών, εξαναγκασμό σε μετοικεσία και χρήση βίας.

Δυστυχώς το AKP, δεν μπόρεσε να προτείνει ένα συγκεκριμένο σχέδιο εκτός από την άσκηση βίας. Και η νέα μεσαία τάξη, που προανέφερα σε αυτό το θέμα είναι πολύ συντηρητική. Η συμβίωση με τους Κούρδους της Τουρκίας όσο δεν επιλύεται μέσα σε ειρηνικές συνθήκες, δεν θα είναι εφικτή η δημοκρατία στην Τουρκία.

Μετά από όλα αυτά τα αρνητικά θα ήθελα και λίγο να αναφερθώ στις θετικές εξελίξεις. Τα μικρά βήματα εκδημοκρατισμού μετά το στρατιωτικό καθεστώς του 1980 και οι πολιτικές κατά των Κούρδων, ώθησαν την κοινωνία της Τουρκίας να αντιληφθεί την ύπαρξη των άλλων εθνικών ομάδων. Τα γεγονότα του παρελθόντος, κυρίως κατά των μη μουσουλμάνων, άρχισαν να συζητούνται περισσότερο. Αυτή η νέα στάση αναμφίβολα ήταν μια σημαντική εξέλιξη.

Στην 50η επέτειο των Σεπτεμβριανών παρατηρήσαμε να αναπτύσσεται στην τουρκική κοινωνία μ' έναν εκπληκτικό τρόπο μία διαδικασία αντιπαράστασης με τα Σεπτεμβριανά.

Αυτό θα προσπαθήσω να σας το εξηγήσω με δύο παραδείγματα.

Σχετικά με αυτή τη διαδικασία θα ήθελα πρώτα να αναφερθώ στην φωτογραφική έκθεση με το αρχείο του Φαχρί Τσόκερ, που πραγματοποιήσαμε στην γκαλερί Αντί Τέχνη στις 6 Σεπτεμβρίου 2005, με την υποστήριξη του Ιδρύματος Ιστορίας.

Οι φωτογραφίες είχαν ληφθεί από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες και επειδή κατέγραψαν τα γεγονότα την ώρα των καταστροφών, ήταν πολύ σπάνιες. Ήταν οι εικόνες των ανθρώπων που έκαιγαν, έσπαζαν και κατέστρεφαν. Οι φωτογραφίες αυτές, στις οποίες φαίνονται πολύ καθαρά οι δράστες στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν από την αστυνομία για να συλληφθούν οι καταστροφείς.

Οι φωτογραφίες της έκθεσης και τα έγγραφα έδειχναν με πολύ καθαρό τρόπο ότι τα γεγονότα ήταν σχεδιασμένα, ότι στόχος ήταν όλοι οι μη μουσουλμάνοι και επίσης την αδράνεια της αστυνομίας και την οργάνωση των γεγονότων από το κράτος και συγγενικούς σε αυτόν φορείς.

Αυτή η έκθεση προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον στην Τουρκία και στα διεθνή μέσα ενημέρωσης. Δυστυχώς η επίθεση που δέχτηκε η έκθεση κατά τα εγκαίνια της, από ένα δύο μέλη του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης και της οργάνωσης Τουρκική Εστία, κατά τη γνώμη μου διογκώθηκε στα μέσα ενημέρωσης, κυρίως στην Ελλάδα και δόθηκε η εντύπωση ότι στην τουρκική κοινωνία υπάρχει μια μεγάλη διαμαρτυρία κατά της έκθεσης.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι οι επιθέσεις αυτές οργανώθηκαν ως προβοκάτσια από στελέχη της συμμορίας Εργκενεκόν.

Το πώς αξιολογήθηκε η έκθεση από την τουρκική κοινωνία μπορούμε να το εκτιμήσουμε από τις εντυπώσεις των χιλιάδων επισκεπτών στις είκοσι μέρες της λειτουργίας της.

Από τις εντυπώσεις που γράφτηκαν, μια μερίδα τόνιζε ότι η έκθεση κυρίως εμποδίζει την λανθασμένη και στρεβλή διάδοση της γνώσης και έτσι προσφέρει την ευκαιρία ορθότερης κατανόησης της ιστορίας.

Ενώ μια δεύτερη μερίδα εξέφρασε την ντροπή που ένιωσε μετά την έκθεση. Μία χαρακτηριστική περίπτωση ήταν αυτή: «Ως ένας πολίτης ντρέπομαι, εάν αυτά τα όντα στις προ 50 ετών φωτογραφίες είναι Τούρκοι τότε εγώ δεν είμαι».

Ενώ άλλοι κατέγραψαν την σημασία που έχει η αντιπαράσταση της τουρκικής κοινωνίας με την ιστορία της: «Θα πρέπει να γνωρίζουμε καλά την ιστορία. Μόνο με τον τρόπο αυτό οι άνθρωποι μπορούν να δημιουργήσουν σχέσεις μεταξύ τους χωρίς προκαταλήψεις. Η έκθεση είναι μια αυτοκριτική που είναι απαραίτητη να γίνει από την Τουρκία και τους Τούρκους».

Μετά την επίθεση στην έκθεση ο αριθμός αυτών που ήρθαν για συμπαράσταση ήταν αρκετά μεγάλος, όμως στο βιβλίο των εντυπώσεων περισσότερο έγραψαν άνθρωποι που ζητούσαν συγγνώμη. Εκτός από αιτήματα όπως η Τουρκική Δημοκρατία να ζητήσει συγγνώμη γι' αυτά τα γεγονότα ή ότι θα πρέπει να λογοδοτήσει για το παρελθόν της, υπήρχαν και προσωπικές συγγνώμες: «Δυστυχώς ως Τούρκος είμαι πολύ λυπημένος. Συνεχίζουμε να μην ανεχόμαστε τη συμβίωση με το διαφορετικό. Στην έκθεση είναι φανερό ότι τα γεγονότα έγιναν εσκεμμένα και συνειδητά. Ζητώ συγγνώμη, έστω αργά ζητώ συγγνώμη. Ως ένας Τούρκος».

Στην πεντηκοστή επέτειο των γεγονότων εκτός από την έκθεση, τα μέσα ενημέρωσης έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τη διδακτορική διατριβή μου που έκανα με θέμα τα γεγονότα, στο Πανεπιστήμιο Μπόχουμ και η οποία εκδόθηκε την ίδια περίοδο με την έκθεση. Η διατριβή αυτή με τίτλο «Τα γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου στο πλαίσιο των πολιτικών και των στρατηγικών που ακολουθήθηκαν έναντι των μειονοτήτων στην περίοδο της Τουρκικής Δημοκρατίας», είναι μια εργασία που προσπαθεί να φωτίσει τις αιτίες και να ανακατασκευάσει τα γεγονότα.

Αυτό το βιβλίο, όπως και η έκθεση, ανεξάρτητα από την πολιτική τους γραμμή, παρουσιάστηκε από τα μέσα ενημέρωσης όλη την εβδομάδα της 6ης και 7ης Σεπτεμβρίου 2005, και με σειρά άρθρων έγινε λεπτομερής παρουσίαση του στην κοινή γνώμη.

Η παρουσίαση των Σεπτεμβριανών στην κοινή γνώμη δεν περιορίζεται μόνο στην έκθεση και το βιβλίο που προανέφερα. Πολλές εφημερίδες έχουν παρουσιάσει τα γεγονότα με ολοσέλιδα αφιερώματα, έχουν δημοσιεύσει συνεντεύξεις με αυτόπτες μάρτυρες, ενώ η ελεύθερη ραδιοφωνία παρουσίασε τα γεγονότα με ένα πρόγραμμα τριών ημερών, το ραδιόφωνο NTV αφιέρωσε ένα δίωρο πρόγραμμα, στην τηλεόραση προβλήθηκε ένα ντοκιμαντέρ και αν προσθέσουμε το πάνελ που διοργανώθηκε στο πανεπιστήμιο Μπιλγκί μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα για τις διαστάσεις των εκδηλώσεων μνήμης των Σεπτεμβριανών τις προηγούμενες χρονιές.

Φέτος η κρατική τηλεόραση TRT παρουσίασε τα Σεπτεμβριανά και αυτό φυσικά ήταν αποτέλεσμα της επιρροής της κυβέρνησης AKP. Επίσης ετοιμάζεται ένα κινηματογραφικό έργο από την σκηνοθέτιδα Τομρίς Γκιριτλίογλου για τα Σεπτεμβριανά, και αυτή η ταινία θα είναι έτοιμη σε έξι μήνες.

Σε μεσογειακές χώρες όπως η Τουρκία η λογοτεχνία και ο κινηματογράφος είναι πολύ σημαντικά μέσα για αντιπαράσταση με το παρελθόν. Χάρη στην ταινία «Σαλκίμ χανιμίν τανελερι» η τουρκική κοινή γνώμη είχε πληροφορηθεί το Φόρο Περιουσίας.

Θα ήθελα να σας δώσω ένα άλλο παράδειγμα για την επιρροή που ασκούν στην κοινωνία οι ιστορίες των ανθρώπων που έχουν υποστεί αδικίες:

Το 2005 πραγματοποιήθηκε ένα συνέδριο που αφορούσε τους Αρμένιους στο οποίο συμμετείχαν μόνο Τούρκοι πανεπιστημιακοί. Μάλιστα επειδή με δικαστική απόφαση απαγορεύθηκε πριν μια μέρα, πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Μπιλγκί υπό ισχυρή αστυνομική παρουσία. Παρότι η είσοδος επιτρεπόταν μόνο με ειδικές προσκλήσεις, μια γυναίκα κατάφερε να μπει στην αίθουσα και με την έναρξη της εκδήλωσης όταν μιλούσαν οι πρυτάνεις σηκώθηκε όρθια και άρχισε να παρενοχλεί λέγοντας «εσείς οι Αρμένιοι μας μαχαιρώσατε πίσώπλατα, ζητάτε εδάφη, δεν αναγνωρίζετε την εδαφική ακεραιότητα μας» και άλλα. Ζητήθηκε από τη γυναίκα να μη διακόπτει τους ομιλητές και ότι μετά το τέλος των ομιλιών θα μπορούσε να ασκήσει την κριτική της. Αυτοί είναι κλασικοί τύποι. Στέλνονται από κάποια οργάνωση και τους ζητείται να κάνουν την προπαγάνδα του Κεμαλιστικού έθνους κράτους.

Στην πρώτη συνεδρία ήταν ο Χραντ Ντινκ και αναφέρθηκε σε μια ιστορία:

«Τηλεφώνησε ένας ηλικιωμένος κύριος από την επαρχία της Σεβάστειας. Είπε, γιε μου ψάξαμε και βρήκαμε εσένα, εδώ υπάρχει μια γριά γυναίκα, είναι μάλλον από σας. Η γυναίκα συγχωρέθηκε. Αν βρεις τους συγγενείς της ας έρθουν να την πάρουν, διαφορετικά εμείς να τελέσουμε το ναμάζι μας και να την θάψουμε».

Του είπα «καλά μπάρμπα θα σε ενημερώσω». Μου έδωσε το ονοματεπώνυμο της. Ήταν κάποια κύρια Μπεατρίς, 70 ετών, είχε έρθει από την Γαλλία για διακοπές.

Έγραξα και σε δέκα λεπτά βρήκα τους συγγενείς της. Τελικά εμείς γνωριζόμαστε μεταξύ μας επειδή είμαστε πολύ λίγοι.

Πήγα στο κατάστημα τους και ρώτησα εάν γνωρίζουν μια γυναίκα με αυτό το όνομα. Η μεσήλικη κυρία στο κατάστημα είπε είναι η μητέρα μου.

Τη ρώτησα που είναι μητέρα σου.

Μου εξήγησε ότι ζει στη Γαλλία, έρχεται τρεις τέσσερις φορές το χρόνο στην Τουρκία και άλλοτε περνά από την Ισταμπούλ και άλλοτε τραβά κατευθείαν για το χωριό της που εγκατέλειψε.

Εξήγησα την κατάσταση στην κόρη. Σηκώθηκε πήγε.

Την επομένη μου τηλεφώνησε. Την βρήκε και διαπίστωσε ότι ήταν η μητέρα της, ξαφνικά άρχισε να κλαίει. Της είπα να μη κλαίει και τη ρώτησα εάν θα μεταφέρει την σορό.

Μου είπε, αδελφέ εγώ θέλω να τη φέρω όμως εδώ είναι ένας μπάρμπα που λέει κάτι πράγματα και έδωσε το τηλέφωνο στον μπάρμπα.

Του λέω γιατί κάνεις το κορίτσι να κλαίει;

Μου λέει αυτός, εγώ γιε μου δεν είπα τίποτα. Είναι η μητέρα σου, είναι δική σου, όμως εάν με ρωτήσεις ασ' την να θαφτεί εδώ. Το νερό βρήκε το αυλάκι του, της είπα.

Εγώ εκείνη την ώρα ένιωσα διαλυμένος από την έκφραση αυτή που συνέλαβε ο άνθρωπος της Ανατολής. Ναι το νερό είχε βρει το αυλάκι του.

Ναι εμείς οι Αρμένιοι έχουμε το μάτι μας σε αυτή τη γη, διότι οι ρίζες μας είναι εδώ, όμως μην ανησυχείτε, όχι για να την πάρουμε και να φύγουμε αλλά για να θαφτούμε σε αυτήν.

Η γυναίκα που στην αρχή είχε σηκωθεί όρθια και ενοχλούσε τη συγκέντρωση, πήγε αγκάλιασε τον Χραντ του ζήτησε συγγνώμη και άρχισε να κλαίει. Εγώ μέχρι σήμερα δεν έχω συναντήσει μια παρόμοια επίδραση πανεπιστημιακής εκδήλωσης.

Παρόμοια επίδραση προκάλεσε η Φετχιγιέ Τσετίν με το μυθιστόρημα της «Η γιαγιά μου». Σε αυτό η Φετχιγιέ Τσετίν αφηγείται πώς πληροφορήθηκε λίγο πριν πεθάνει η γιαγιά της ότι είναι Αρμένισσα και εξηγεί την τραγωδία των Αρμενίων. Αυτό το μυθιστόρημα άφησε βαθιά ίχνη στην κοινωνία.

Αυτό το παράδειγμα μου έδειξε ότι η λογοτεχνία ή ο κινηματογράφος, δηλαδή η τέχνη, είναι ένα πολύ καλό μέσο για να αντιμετωπίσουν οι κοινωνίες τις πραγματικότητες.

Πέρα από αυτά εγώ θεωρώ πολύ σημαντικό το να ασκήσουν και οι δύο χώρες κριτική στον δικό τους εθνικισμό στο πανεπιστημιακό πεδίο. Και αυτό άλλωστε κάνουν νέοι πανεπιστημιακοί και στις δύο χώρες. Αυτό ισχύει και στις ανθρώπινες σχέσεις. Εσείς εάν αποδεχθείτε τα δικά σας λάθη, η κριτική που θα ασκήσετε στον απέναντί σας θα είναι πιο συγκροτημένη και εύκολη. Για παράδειγμα ο Κύπριος πρόεδρος Χριστόφιας ζήτησε συγγνώμη για τις σφαγές του 1960. Αυτή είναι μια σημαντική προσωπική χειρονομία και η ελληνοκυπριακή πλευρά με τη στάση της αυτή απετέλεσε παράδειγμα προς μίμηση.

Δεν είναι εύκολο να είσαι άνθρωπος αυτής της περιοχής. Το έθνος κράτος ποτέ δεν ταίριαζε σε αυτά τα εδάφη.

Κατά την διάρκεια των ερευνών μου συζήτησα μ' ένα Ρωμιό κύριο ο οποίος έφυγε από την Πόλη το 1970 και εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη. Μου εξήγησε ότι εξαιτίας των γεγονότων στην Κύπρο δεν ένιωθε άνετα και για αυτό ήρθε στην Ελλάδα, όμως κι εδώ δεν μπόρεσε να βρει την πραγματική του ταυτότητα. Τελειώνοντας την κουβέντα μας μού είπε «στη πραγματικότητα εγώ ούτε Ρωμιός είμαι ούτε Τούρκος, είμαι ένας Οθωμανός όμως δεν μας άφησαν ένα κομμάτι γης για να ζήσουμε αυτό τον πολιτισμό.»

Σήμερα οι 30χρονοι νέοι στο Ερεβάν στην ερώτηση «από πού είσαι;» απαντούν από το Μούσ, το Αρνταχάν, το Καρς κ.λ.π.. Αυτό σημαίνει ότι η Ανατολή είναι ένα κομμάτι της ταυτότητας των Αρμενίων, των Ρωμιών, των Τούρκων και πολλών άλλων πληθυσμιακών ομάδων.

Όπως θα γνωρίζετε την προηγούμενη εβδομάδα πραγματοποιήθηκε ποδοσφαιρικός αγώνας μεταξύ Αρμενίας και Τουρκίας. Για πρώτη φορά ένας Τούρκος πρόεδρος της χώρας πήγε στην Αρμενία και αυτό θεωρήθηκε μια σημαντική χειρονομία. Ο πρόεδρος της Αρμενίας Σαρκισιάν υποδεχόμενος τον Γκιουλ είπε: «Σας ευχαριστώ που δεν αφήσατε στον αέρα το χέρι που σας απλώσαμε». Μία τέτοια

έκφραση δεν θα μπορούσατε να την ακούσετε από δυτικό πολιτικό. Αυτά τα λόγια ανήκουν στην κουλτούρα της Ανατολής.
Κι εγώ σας εύχομαι όταν απλώνετε τα χέρια σας ποτέ να μην μείνουν στον αέρα.

Τρία Σημεία για τα Σεπτεμβριανά και την Βία

Πριν ξεκινήσω την Ομιλία μου για τα Σεπτεμβριανά θα ήθελα να τονίσω ότι οι γνώσεις μου πάνω στο θέμα προέρχονται κυρίως από τις εργασίες της Dilek Güven και της Άννας Θεοδωρίδη, τις οποίες θεωρώ καθήκον μου να ευχαριστήσω μαζί με τους άξιους οργανωτές του παρόντος Συνεδρίου. Η σημερινή ακαδημαϊκή γνώση δεν έχει να προσθέσει περισσότερα από τις έρευνες των Güven και Θεοδωρίδη. Ξεκινώντας από αυτά που έχω μάθει από τις δύο ερευνήτριες θα σας προτείνω τρεις προοπτικές για την κοινωνιολογία της βίας. Η πρώτη είναι αυτό που αναφέρει η Dilek Güven για την μαζική βία και το γεγονός του λιντσαρίσματος, δεύτερη η ριζική διακοπή σχέσεων μεταξύ κοινοτήτων με την χρήση βίας και τέλος η τύχη της αυτοκρατορικής πόλης της Κωνσταντινούπολης/Ιστανμπούλ.

1

Είναι γνωστό ότι το γεγονός του λιντσαρίσματος, παρατηρείται σε πολλές κοινωνίες. Στην Γερμανία τη νύκτα των Κρυστάλλων, το 1953 στο Ιράν με την ανατροπή του Μουσάντεκ όπως και στην Αίγυπτο το 2005 με τις οργανωμένες πιέσεις κατά των ψηφοφόρων, αποδεινύεται ότι οι εκστρατείες λιντσαρίσματος γενικά οργανώνονται από εξουσίες ή από πολιτικές δυνάμεις που επιστρατεύουν μάζες λούμπεν προλεταρίων. Η Αρμενική σφαγή των Αδάνων του 1909, οι σφαγές των Αλεβήδων την περίοδο 1970-1990 και τα γεγονότα λιθοβολισμών της περιόδου των ετών 2000, όπως δείχνουν με ανοικτό τρόπο, η παράδοση του λιντσαρίσματος αποτελεί χρόνιο σύμπτωμα της τελευταίας περιόδου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπως και της Τουρκικής Δημοκρατίας. Τα γεγονότα αυτά, της μαζικής βίας που εξελίσσεται σε σφαγές, φαίνεται ότι προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός οργανωτικού πυρήνα καθώς επίσης και σε σοβαρό βαθμό την αυθόρμητη συμμετοχή (*spontaneous*) μαζών. Τα γεγονότα των Σεπτεμβριανών που έχουν την διάσταση πογκρόμ περιλαμβάνουν και τα δύο αυτά στοιχεία.

Διάφορες έρευνες, μαρτυρίες και ομολογίες δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολίας για το γεγονός ότι πραγματικός οργανωτής των Σεπτεμβριανών υπήρξε ένας πυρήνας που δρούσε γύρω από τις μυστικές υπηρεσίες του Κράτους. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο σχετικά μικρός αριθμός των θανάτων, αλλά και ο πολύ μεγάλος αριθμός των επιθέσεων κατά των περιουσιών και κατά ατόμων, χωρίς να φθάνουν σε απώλεια ζώων, επιβεβαιώνουν την παρατήρηση αυτή. Ο οργανωτικός πυρήνας επέτυχε να ελέγξει σε μεγάλο βαθμό την διαδικασία της βίας και έδειξε την «δεξιότητα» να μην εξελιχθεί η διαδικασία σε μια ευρύτερης κλίμακας σφαγή. Παρόλα αυτά βλέπουμε μια τεράστια και μαζική κλίμακας συμμετοχή σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, που δεν υπερβαίνει τις μερικές ώρες. Διάφοροι μάρτυρες αναφέρουν ότι η συμμετοχή ξεπερνάει ένα συνηθισμένο πυρήνα και φθάνει τις 100.000, δηλαδή έφθανε το 10% του τότε πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης που επιστρατεύτηκε εκ μέρους της κυβέρνησης και του έθνους, όπως βλέπουμε. Το φωτογραφικό λεύκωμα που έχει δημοσιεύσει η Dilek Güven δείχνει ότι η συμμετοχή αυτή δεν ήταν περιορισμένα μόνο σε στοιχεία λούμπεν προλεταρίων, αλλά φαίνεται ότι είχε χαρακτήρα σύγκρουσης μεταξύ τάξεων και γενεών και ότι συμπεριλάμβανε έστω και σε περιορισμένη κλίμακα γυναίκες μέσης ηλικίας και μεσαίας τάξης. Όπως θα αναφέρω και παρακάτω, το γεγονός ότι η συμμετοχή δεν περιοριζόταν σε λούμπεν στοιχεία, δείχνει ότι η νομιμοποίηση της εχθρότητας και της βίας «κατά του εχθρού» έπαιξε σημαντικό ρόλο στο κοινωνικό υποσυνείδητο, για να καταστεί δε δυνατή η δικαιολογία και αποδοχή των πράξεων και να υπάρξει η μετατροπή τους σε συνειδητή ενέργεια, χρησιμοποιήθηκε η Κυπριακή κρίση και η τοποθέτηση βόμβας στο σπίτι του Μουσταφά Κεμάλ, κάτω από ένα κλίμα έντασης που περίμενε την δράση μιας ομάδας αγκιτατόρων που θα έβαζαν την σπίθα.

* Αναπλ.Καθηγητής στη Σχολή Ανωτάτων Σπουδών Κοινωνικών Επιστημών, Παρίσι, Γαλλία.

Στα θεμέλια της διαδικασίας λιθοβολισμών βρίσκονται οι ενέργειες βεβήλωσης των ιερών συμβόλων και των αξιών που αντιπροσωπεύουν αυτά και ότι με αυτό τον τρόπο έχει αμαυρωθεί η ηθική υπόσταση όλου του σώματος του πληθυσμού που θεωρεί τα σύμβολα αυτά ιερά και όσια, ώστε να δημιουργηθεί μια ατμόσφαιρα διαδόσεων ότι τις ενέργειες αυτές τις έχει κάνει μια ανώνυμη μάζα πέρα από τους αγκιτάτορες. Η δε αντίληψη αυτή, παίζει σημαντικό ρόλο στην έστω και για μικρό διάστημα νομιμοποίηση κατά συνειδητό τρόπο της άσκησης βίας και εχθρότητας κατά της «ενοχοποιημένης» ομάδας ως βιολογικού αντιπάλου και ταυτόχρονα με την δημόσια ανακήρυξη των μελών αυτής της ομάδας ως εχθρών και ότι η επίθεση κατά της ομάδας αυτής δεν αποτελεί έγκλημα αλλά ένα δικαίωμα. Η μαζική συμμετοχή στις επιθέσεις και η ένταση αυτών δείχνουν ότι οι διεργασίες ενοχοποίησης της ομάδας στόχου «προ των γεγονότων» υπήρξαν καλά προετοιμασμένες με βάση τον πολιτικό πολιτισμό και κατά την «φάση υλοποίησης» στους επιτιθέμενους είχε χαθεί κάθε ηθικός φραγμός και συνείδησης περί διάπραξης εγκλήματος. Η μαζική συμμετοχή δείχνει ακόμα ότι δεν τίθεται και θέμα κάποιας προσωπικής ηθικής ευθύνης και η απώλεια της ικανότητας αυτοκριτικής και η ικανότητα ανεξάρτητης βούλησης και ελέγχου των πράξεων λόγω της πλήρους υπακοής στην μάζα. .

2-

Για να γίνει κατανοητή η σχέση μεταξύ των Κοινοτήτων θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η διπλή διάσταση στην αυτοκρατορική παράδοση. Η πρώτη αφορά τις αρχές σχέσεων εξουσίας και υπακοής στις Αυτοκρατορίες των Αράβων, Περσών, Βυζαντίου ή των Οθωμανών. Η δε δεύτερη διάσταση προέρχεται από το ότι οι διακοινοτικές σχέσεις στις δομές αυτές καθοριζόταν από την διαφορά των θρησκειών των ομάδων και παρόλα τα περιοριστικά μέτρα κατά ορισμένων θρησκευτικών ομάδων εξασφαλιζόταν η σε κάποιο βαθμό αυτονομία τους που εξασφάλιζε την συνέχιση της ύπαρξής τους. Για να υπάρξει ειρηνική συμβίωση των Κοινοτήτων θα έπρεπε οι χώροι συνάντησης όπως οι αγορές, εντευκτήρια ακόμα και οι γειτονιές να είναι κοινόχρηστοι χώροι, ενώ γινόταν δεκτοί ως αυτοδιοικούμενοι χώροι οι τόποι λατρείας, τα θρησκευτικά ιδρύματα με τις ιδιαιτερότητες αντιμετώπισης των δύο φύλων και τα νεκροταφεία, που αναγνωριζόταν ότι ανήκαν αποκλειστικά σε κάθε θρησκευτική κοινότητα και ότι αποτελούσαν ιερούς χώρους.

Η αντίληψη λιντσαρίσματος ή τα πογκρόμ πέρα από τα πρόσωπα θύματα , έχει στόχο να αμαυρωθούν και να κηλιδωθούν οι τρεις αυτοί χώροι. Στα Σεπτεμβριανά η διαπίστωση του μικρού αριθμού φόνων αλλά του πολύ μεγάλου αριθμού βιασμών, δείχνει την αντίληψη του κυρίαρχου στοιχείου ότι θέλει να βεβηλώσει το σύνολο της μειονοτικής Κοινότητας μέσω του γυναικείου σώματος καθώς επίσης και να αμαυρώσει το σύνολο της ομάδος θύματος με συνειδητό τρόπο. Οι επιθέσεις κατά των εκκλησιών, κατά των χώρων που αποτελούν το στοιχείο της θρησκευτικής και μεταφυσικής αυθυπαρξίας της Κοινότητας και η αμαύρωση αυτών, δείχνουν ότι επιδιώκεται με τον τρόπο αυτό η βίαια διακοπή του νήματος μεταξύ ζωής και θανάτου που αποτελεί το θεμέλιο των θρησκειών. Ακριβώς αυτή την αλήθεια εξέφρασε ο Πατριάρχης Αθηναγόρας λέγοντας «Αμαυρώθηκε η ιερότητα των χώρων λατρείας μας. Η αναφορά από μάρτυρες ότι έβλεπαν την «Παναγία να θρηνεί» έχει ιδιαίτερη σημασία. Οι επιθέσεις δε προς τα νεκροταφεία εξέφραζαν τον σκοπό της κυρίαρχης ομάδας να κατοχυρώσει τα όρια και την διαφορετικότητα στο έδαφος και την βίαια διακοπή της συνέχειας των γενεών για την Κοινότητα θύμα. Η βεβήλωση της ιερότητας των νεκροταφείων έχει σκοπό την εξαφάνιση της ιστορικής συνέχειας της ομάδος της οποίας το μέλλον τίθεται σε αμφισβήτηση. Οι βεβηλώσεις και επιθέσεις που γίνονται στις τρεις κατηγορίες των χώρων που εκλαμβάνονται ως ιεροί από το θύμα μπορεί να εξηγηθεί με την επιθυμία των δημίων να ασκήσουν ωμή βία όντας πολύ κοντά στα θύματα τους, την εκμηδένιση της διαφοράς της βίας που ασκεί μεταξύ των διαφορετικών ομάδων και της βίας με μεταφυσική έννοια, ότι δεν είναι δυνατό να συμβιώσουν πάλι μαζί αφού είναι αδύνατη η επιστροφή στα παλιά και εξάλλου δεν έχει αυτή και κάποια έννοια.

3-

Το τελευταίο σημείο που θέλω να επισημάνω είναι ότι με τα Σεπτεμβριανά η καταστράφηκε η Κωνσταντινούπολη ή η Ιστανμπούλ ως μια αυτοκρατορική πόλη. Γνωρίζουμε ότι η διαδικασία

κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πού υπήρξε έστω και μερικώς συνεχιστής του Βυζαντίου, εξελίχθηκε παράλληλα με την ενδυνάμωση των εθνικιστικών κινημάτων και ότι ο οικονομικός αποκλεισμός κατά των Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας της περιόδου 1908-1909, οι σφαγές του 1909 στα Άδανα, η Γενοκτονία του 1915, τα πογκρόμ της περιόδου 1919-1922 κατά των Ελλήνων αποτελούν τα στάδια της διαδικασίας εξαφάνισης της αυτοκρατορικής παράδοσης. Κατά τον ίδιο τρόπο η ανταλλαγή πληθυσμών του 1924, οι οργανωμένες επιθέσεις κατά των Εβραίων της Θράκης το 1934 και ο Φόρος Περιουσίας (Βαρλίκ Βεργκισή) κατά την διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου αποτελούν πράξεις της Τουρκίας που μετατρέπονταν σε έθνος-κράτος και ξερίζωνε την σύνδεση της με το δικό της παρελθόν.

Να όμως που η διαμόρφωση των νέων πολιτικών δομών του έθνους-κράτους δεν σήμαινε και ταυτόχρονα το τέλος και των πόλεων που θα μπορούσαμε να τις ονομάσουμε ως Αυτοκρατορικές όπως του Κιρκούκ, της Ιερουσαλήμ, της Βηρυτού, του Χαλεπιού και στην Τουρκία της Κωνσταντινούπολης που συνέχιζε την ύπαρξη της παρά το έθνος-κράτος και μάλιστα απειλώντας αυτό δείχνοντας μια εναλλακτική διαμόρφωση κοινωνιών. Στις πόλεις αυτές η παρουσία αξιόλογου αριθμού «μειονοτικών πληθυσμών», η ύπαρξη εκκλησιών, νεκροταφείων που ανήκαν στις μειονότητες που διέθεταν κάποια αυτοδιοίκηση και ιδιαίτερα επειδή διέθεταν έστω και «φαινομενικά» μια νομική αυθυπαρξία, η παρουσία μιας πολύ-πολιτισμικότητας προβαλλόταν σαν μια εναλλακτική επιλογή στην εθνικιστική αντίληψη της υπηκοότητας που βασίζεται σε ένα έθνος σε κάθε κράτος. Οι πόλεις αυτές παρόλο που δεν διέθεταν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, στην θεμελιακή τους υπόσταση, διέθεταν του κώδικα σεβασμού προς το διαφορετικό και στα ιδρύματα που είχαν ιερό χαρακτήρα

Τα Σεπτεμβριανά εξάλλου ήθελαν να δείξουν ότι πλέον δεν υπήρχε στην έστω και κατ' επίφαση ανοχή προς τις μη-Μουσουλμανικές μειονότητες, που εξάλλου είχαν ήδη εξοστρακιστεί σε μεγάλο βαθμό και ότι αυτοκρατορική Κωνσταντινούπολη έπρεπε να γίνει μια εθνικιστική πόλη η Ιστανμπούλ. Η πόλη που πάντοτε μισούσε ο Τουρκικός Εθνικισμός αλλά επιθυμούσε να την κατέχει ως μνημείο της εθνικής και ιστορικής νίκης κατά των άλλων κοινοτήτων δεν θα έπρεπε να διατηρήσει την πολύ-χρωματική της ύπαρξη που έστω εν μέρει διατηρούσε μέχρι τότε. Το όνειρο του Ζιγιά Γκιόκαλπ που ήθελε όλα να είναι Τουρκικά, από το κεφάλαιο μέχρι την επιστήμη, από τα ναυπηγία μέχρι τα τρένα και η Τουρκία στην οποία δεν θα είχαν δικαίωμα λόγου «οι Μπούσιοι» πραγματοποιούνταν όχι μόνο στην Ανατολή αλλά και στην Κωνσταντινούπολη. Ήταν εφικτό να ζουν οι μη-Τούρκοι ή/και μη-Μουσουλμάνοι ακόμα αλλά με το κόστος να αισθάνονται τον φόβο μέχρι το μεδούλι των οστών τους.

Η καταστροφή με αυτό τον τρόπο της Κωνσταντινούπολης, σήμαινε και την αυτοκτονία της Ιστανμπούλ.

Συνεδρία Β
Το Διεθνές Δίκαιο και
τα Σεπτεμβριανά

Ιωάννης Μάζης*

Ο Βρετανικός Παράγων, ο Κυπριακός Αγώνας και τα Σεπτεμβριανά του 1955.

Η επικρατούσα αγγλοσαξωνική γεωστρατηγική προσέγγιση, ιδιαιτέρως κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου εκφράζεται απολύτως από δύο σημαντικότετους αγγλοσάξονες Γεωγράφους και Γεωπολιτικούς: τον Sir Halford Mackinder (1861-1947) και τον Nicholas Spykman (1893-1943). Εκείνο το οποίο προκύπτει από τα συγκεκριμένα γεωπολιτικά μοντέλα είναι ότι το στρατηγικό τμήμα της Rimland το οποίο παραμένει ως σημείο αστάθειας και για την περίπτωση της Ν/Α Πτέρυγας του NATO, είναι η κατακόρυφη γεωγραφική ζώνη του Αιγαίου Αρχιπελάγους και η συνέχειά της στην Κρήτη και στην Κύπρο. Το Αγγλοσαξωνικό ενδιαφέρον για την διατήρηση του στρατηγικού ελέγχου αυτών των σημείων υπήρξε διακαές καθόλη την διάρκεια του 20ου αιώνα και έφθασε στα κορυφαία του σημεία κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.

Η περίοδος μεταξύ των δεκαετιών '50 και '60 υπήρξε περίοδος όπου ο ψυχροπολεμικός ανταγωνισμός οξύνθηκε και τα επικίνδυνα συμβάντα μεταξύ των δύο μεγάλων ανταγωνιστών πολλαπλασιάζοντο. Η δική μας ανάλυση θεωρεί ότι η Δυτική, λεγομένη, πλευρά δεν έπαυσε ποτέ να χαρακτηρίζεται από την αγγλοσαξωνική «Ειδική Σχέση», δηλαδή την γεωστρατηγική σχέση Λονδίνου-Ουάσιγκτον.

1. Χάρτης Οριζόντιας Ζώνης

Πηγή-σχεδιασμός: Ι. Θ. Μάζης

Η οριζόντια αυτή ζώνη αγγλοσαξωνικού γεωστρατηγικού ενδιαφέροντος, μεταξύ 30ου και 36ου παραλλήλου, ενισχύεται ως προς τη σημασία της στο ανατολικό της άκρο, λόγω των σημαντικών απολήξεων (ή σχεδιαζόμενων απολήξεων) αγωγών μεταφοράς υδρογονανθράκων όπως οι αγωγοί: 1) Μπακού-Τιφλίδας-Ερζερούμ. Αγωγός ύψιστης πολιτικής σημασίας για την αγγλοσαξωνική Ειδική Σχέση (Relation Special), εφόσον αποφεύγει τη διέλευση μέσω ρωσικών εδαφών. 2) Κιρκούκ-Μοσούλη-Χάιφα, μέσω Συρίας 3) Κιρκούκ-Μοσούλη και μέσω τουρκικών εδαφών καταλήγει στο Γιουμουρταλίκ, στον Κόλπο της Αλεξανδρέττας.

• Καθηγητής Οικονομικής Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής του Ιονίου Πανεπιστημίου.

2. Χάρτης Απολήξεων αγωγών πετρελαίου ενόπιον της Κύπρου.

Source: *Le Monde Diplomatique*.

Εξειδικεύοντας, τα στρατηγικής σημασίας πολιτικά συμβάντα, τα οποία ήσαν ιδιαίτερος ενοχλητικά για την φθίνουσα, ούτως ή άλλως, αποικιοκρατική δύναμη της τότε, Μ. Βρετανίας, πρέπει να κινηθούμε στην λεκάνη της Μεσογείου κατά το ένα σκέλος και στο διεθνές Υπερ-σύστημα (Super-Système), κατά το άλλο. Η σειρά αυτή των γεγονότων κινείται με την λογική της αντιπαράθεσης μεταξύ της σοβιετικής υπερδύναμης και των δορυφόρων της (η οποία συγκεκριμενοποιείται και κορυφούται την 14η Μαΐου 1955, με την αντικατοπτρική δημιουργία του Συμφώνου της Βαρσοβίας) και των αγγλοσαξωνικής επιρροής κρατών-μελών του Βόρειο-ατλαντικού Συμφώνου.

Η Βρετανία, εξερχόμενη από τον Παγκόσμιο Πόλεμο είναι οικονομικά και κοινωνικό-πολιτικά εξουθενωμένη. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτού του γεγονότος είναι ότι ο «πατέρας της Νίκης» και ήρωας του Πολέμου W. Churchill (30 November 1874 – 24 January 1965) χάνει τις εκλογές της 26ης Ιουλίου 1945 μαζί με τους συντηρητικούς και δίδει τη θέση του στο Εργατικό κόμμα. Η αμερικανική πολιτική δεν είναι αυτή που θα ανέμενε κανείς από την πρώην σύμμαχο της Μ. Βρετανίας. Είναι πολιτική μεριμνούσα για τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα η οποία και ζημιώνει βαθμιαίως και γοργά, τα αντίστοιχα αγγλο-γαλλικά αποικιακά συμφέροντα. Η νέα Διεθνής Δύναμη των Η.Π.Α. ανατέλλει και οι παλαιές αποικιακές αυτοκρατορίες δύνουν... Τα παραδείγματα είναι σημαντικά: η Ινδοκίνα (1946-1950), το Σουέζ (1956) και η υπό Βρετανική Εντολή Παλαιστίνη (1948) είναι τα σημαντικότερα εξ αυτών.

Ι.) Αρχίζοντας από το 1952 και το αιγυπτιακό πραξικόπημα των Zoubat al Ahrar που τελικά, φέρνει στην Προεδρία της Αιγύπτου τον Νάσερ (13 Νοεμβρίου 1954). Οι δηλώσεις και οι επιθυμίες του μαρξίζοντος Νάσερ αναφορικά με την αποικιοκρατική παρουσία και τα αντίστοιχα κεκτημένα των Άγγλο-γάλλων στην Αίγυπτο δεν αποκρύπτονται, ήδη από το 1953. Δηλαδή, πριν από το θλιβερό διήμερο των Σεπτεμβριανών στην Πόλη. Αυτό σημαίνει ότι η δοκιμασμένη και έμπειρη βρετανική διπλωματία γνωρίζει πολύ καλά που οδηγεί η άνοδος του σοσιαλιστή Νάσερ στην εξουσία της Αιγύπτου.

Αντιλαμβάνεται πολύ καλά, έστω και αν δεν θέλει να το αποδεχθεί ευρισκομένη ακόμη εις την αχλή του παρελθόντος της αυτοκρατορικού μεγαλείου, ότι τα γεγονότα αυτά μοιραίως θα καταλήξουν στην απώλεια της Αιγύπτου και φυσικά της διώρυγας του Σουέζ. Οι φόβοι αυτοί της

Βρετανίας επαληθεύτηκαν στις 2 Αυγούστου 1956 με την ανακήρυξη της εθνικοποίησης της Διώρυγας του Σουέζ από τον Νάσερ. Η αντίδραση των Άγγλο-γάλλων υπήρξε σκληρότατη, αλλά ατυχέστατη: επετέθησαν εν συνεχεία από κοινού εναντίον της Αιγύπτου εκδιωκόμενοι τελικώς από τους πρώην συμμάχους των, τους Αμερικανούς!¹ Η πρόθεση αυτή των αμερικανών άρχισε να γίνεται κατανοητή ήδη όταν στις 26 Σεπτεμβρίου 1956 εδέχθησαν να συζητηθεί η αιγυπτιακή προσφυγή για το Σουέζ, στην ημερησία διάταξη του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Το έκδηλο ενδιαφέρον των Η.Π.Α. για να εγγραφεί το θέμα προς συζήτηση στην ημερησία διάταξη του Σ.Α. «καθ' όσον αυτή ήτο σύμφωνος προς ακολουθουμένη υπό ΗΠΑ φιλελεύθεραν πολιτικήν εις ζητήματα εγγραφής ακόμη και θεμάτων στρεφόμενων εναντίον των» ευλόγως οδήγησε τον γραμματέα της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στον ΟΗΕ Δ. Καραγιάννη στην ερώτηση «κατά πόσον η φιλελεύθερη πολιτική ΗΠΑ ισχύει και διά Κύπρον» (ΑΠ 2892, 26.9.1956). Και τούτο διότι το Κυπριακό την ίδια ακριβώς εποχή είχε έλθει για πρώτη φορά προς συζήτηση στον ΟΗΕ και δεν έμενε ανεπηρέαστο από τις διεθνείς εξελίξεις στην περιοχή. Οι αμερικανικές προθέσεις πάντως έγιναν σαφείς κατά τη δραματική συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. στις 11 το πρωί της 30ής Οκτωβρίου, όταν οι ΗΠΑ έλαβαν θέση, σαφώς και απροκαλύπτως, εναντίον της αγγλογαλλικής επιθέσεως, καταθέτοντας το απόγευμα της ίδιας ημέρας απόφαση προς «κατάπαυσιν του πυρός και επιστροφής των ισραηλιτικών στρατευμάτων εις την γραμμήν Ανακωχής» (ΑΠ 3936 Παλαμάς από ΟΗΕ, 30.11.1956)². Οι δικαιολογίες των Άγγλο-γάλλων για την επίθεση αυτή στερούντο κάθε βάσεως και δεν ελήφθησαν υπόψη. Όπως μας πληροφορεί σχετικώς ο τότε Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδος στο ΝΑΤΟ, πρέσβης Μ. Μελάς: «(ΑΠ3555/701 18.12.1956), ο νορβηγός ΥΠΕΞ «ουδεμίαν απέδιδεν πίστιν εις τας βεβαιώσεις των Αγγλογάλλων ότι η προληπτική των ενέργεια ήτο αναγκαία διότι τα Σοβιέτ ητοιμάζοντο να επιτεθούν κατά της Συμμαχίας εκ Νότου καθ' όσον τα εν Σινά ευρεθέντα εφόδια δεν επεδείκνυον τοιούτον ρωσικόν σχέδιον»³. Από την άλλη πλευρά και η Τουρκία δεν ήθελε σε καμία περίπτωση να αφήσει την κρίση ανεκμετάλλευτη. Όπως έγραφε ο Μελάς⁴ «προκειμένου η Τουρκία να χρησθή ως ο μέγας εμπειρογνώμων του θέματος της Μ. Ανατολής και επιτύχη την λήψιν αποφάσεων μελλόντων να απολήξουν εις την ενίσχυσιν της τουρκικής θέσεως εις την περιοχήν... Εν τέλει το ανακοινωθέν ουδεμία των ειδικών τουρκικών εισηγήσεων περιέλαβεν» (ό.π.π.). Η στιγμή αυτή απετέλεσε ένα από τα σημαντικότερα οροθεσία του Ψυχρού Πολέμου και σηματοδότησε το τέλος της διεθνούς αποικιοκρατικής ηγεμονίας της Γηραιάς Αλβιώνος την οποία αντικαθιστούν πλέον οι όλο και περισσότερο ανερχόμενες ΗΠΑ οι οποίες και αναδεικνύονται ως νέα ηγέτιδα διεθνής δυτική δύναμη. Η άνοδος των μαρξιστών «Ελευθέρων Αξιωματικών» στην αιγυπτιακή εξουσία είχε λοιπόν αρκετά ενοχλήσει, τραυματίσει και ανησυχήσει

¹ Σ.Σ.: Όπως παρουσιάζει στην εφημερίδα «Το Βήμα της Κυριακής», η Φωτεινή Τομαή, (26/11/2006, Σελ.:Α26): «Στις 31 Νοεμβρίου 1956 ο πρόεδρος Αϊζενχάουερ απευθύνεται με μακράς διαρκείας διάγγελμα προς τον αμερικανικό λαό, αναφερόμενος στις εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη και στη Μ. Ανατολή, και υπογραμμίζει την ανάγκη ενίσχυσης του ρόλου του ΟΗΕ προκειμένου να εξασφαλίζει «δικαίως λύσεις συμφώνως προς το Διεθνές Δίκαιον». Στη Μ. Βρετανία και στη Γαλλία οι πάντες παγώνουν. «Τοιαύτη αντίδρασις εκ μέρους Αμερικής ουδόλως ανεμένετο ενταύθα» τηλεγραφεί ο πρέσβης Ρ. Ραφαήλ από το Παρίσι (ΑΠ 1003.1.11.1956) παραθέτοντας χαρακτηριστικό δημοσίευμα της εφημερίδας «Le Monde»: «Παρακεκινδυνευμένη ενέργεια δεν πρέπει να αποδίδη τις μόνον εις αγγλικήν κυβέρνησιν. Γαλλική κυβέρνησις δεν έπαιξε εν προκειμένω ρόλον απλού συνοδοού» (supra). Με απόρρητο τηλεγράφημά του ο Παλαμάς από τη Ν. Υόρκη αναφέρεται σε «επικίνδυνον ρευστότητα. Ανεξαρτήτως κινδύνου γενικότερων περιπλοκών τυχόν επιτυχίας αγγλογαλλικής επιχειρήσεως δημιουργήση όχι μόνον διά Κυπριακόν αλλά και γενικότερα διάθεσιν χώρας μας λίαν δυσμενείς συνθήκας με αποθράσυσιν Τουρκίας...» (ΑΠ 3368 1.11.1956). [...].

² Βλ. Φ. Τομαή, όπ. π.

³ Βλ. Μ. Μελάς (ΑΠ3555/701 18.12.1956), supra.

⁴ Βλ.:Μ. Μελάς (ΑΠ3555/701 18.12.1956), supra.

την Αλβιώνα. Ήταν φυσικό μια θαλασσοκράτειρα δύναμη να ενδιαφέρεται να κρατήσει ανοικτές τις θαλάσσιες εμπορικές διόδους για το εμπόριό της και την ασφάλειά του. Η Κύπρος ήταν ένα “place of arms” ενώπιον του Σουέζ και της Μέσης Ανατολής, κατά την ρήση του Disraeli στην Βασίλισσα Βικτωρία, το 1878. Άλλωστε, τα τεράστια πετρελαϊκά κοιτάσματα της περιοχής ήταν γνωστά ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα.

Συνεπώς δεν ήταν δυνατόν, η Βρετανία να ανεχθεί την ελληνική πολιτική, για την ένωση της Κύπρου με την Μητέρα Ελλάδα. Είναι πασίγνωστη η σύγκρουση του Στρατάρχη Παπάγου, στις 22 Σεπτεμβρίου 1953, δύο χρόνια πριν τα Σεπτεμβριανά, με τον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας Sir Antony Eden, όταν ο έλληνας πρωθυπουργός εδήλωσε την πρόθεση της κυβερνήσεώς του να ασκήσει πολιτική για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο Sir Eden, έχοντας απολέσει την ψυχραιμία του, απήντησε επιθετικότερα ότι: *«Δια την βρετανικήν Κυβέρνησιν δεν υφίσταται Κυπριακόν ούτε εις το παρόν, ούτε εις το μέλλον»!* Κάνει εντύπωση, η παντελής έλλειψη κοσμιότητας που υποτίθεται πως χαρακτηρίζει την διπλωματία και δη την βρετανική και κάνει ακόμη πιο εμφανή την απώλεια του παροικιόδους βρετανικού φλέγματος! Ο Eden όμως πλήρωσε ένα χρόνο μετά, και σε προσωπική βάση, τα επιτίμια της συμπεριφοράς του. Εκλήθη να υπογράψει αυτός προσωπικώς, έναντι του Νάσερ, τη μοιραία για τους Βρετανούς Συμφωνία, **δηλαδή την απώλεια της κατοχής της Διώρυγας του Σουέζ, την 27η Ιουλίου 1954, ένα χρόνο πριν τα Σεπτεμβριανά.** Την ημέρα εκείνη έληξαν εβδομήντα δύο χρόνια βρετανικής κατοχής στην στρατηγική αυτή ναυτική πύλη του διεθνούς εμπορίου. Η μόνη λοιπόν στρατηγική βάση που απομένει στους Βρετανούς για τον έλεγχο, πλέον, του Σουέζ είναι η Κύπρος. Και θα κάμουν οτιδήποτε είναι ανθρωπίνως δυνατόν για να την κρατήσουν.

II.) Την κατάσταση έντονης ενοχλήσεως και διαρκούς φοβίας της Βρετανίας σχετικά με την συνεχή απώλεια καίριων στρατηγικών της θέσεων στη Μέση Ανατολή, εντείνει και η δημιουργία της ΕΟΚΑ στην Κύπρο στις 26 Οκτωβρίου του 1954 από τον απόστρατο συνταγματάρχη Γ. Γρίβα. Η ΕΟΚΑ, το βράδυ της 31ης Μαρτίου προς το ξημέρωμα της 1ης Απριλίου του 1955 κυκλοφόρησε προκήρυξη (με την υπογραφή ΕΟΚΑ-Διγενής) με την οποία δήλωνε πως ανέλαμβανε τον αγώνα για την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού. Η προκήρυξη αυτή που ακολουθήθηκε από έντονη παραστρατιωτική πρακτική και συνεχή πλήγματα βρετανικών στόχων στο νησί, έγινε πέντε μήνες πριν την Κωνσταντινουπολίτικη «Νύχτα των Κρυστάλλων». Αυτό που εμείς ονομάζουμε «Σεπτεμβριανά». Πάντως πρέπει να σημειώσουμε κάτι πολύ σημαντικό το οποίο αναφέρει ο Σπύρος Βρυώνης σχετικά με τις πρώτες «θερμές επιθέσεις» εναντίον του τουρκικού στοιχείου στην Κύπρο από την ΕΟΚΑ. Αναφερόμενος στον Robert Holland, σχολαστικό ερευνητή των δραστηριοτήτων της ΕΟΚΑ καταθέτει ότι: *«Στο βιβλίο του Holland γίνεται σαφές ότι η ένοπλη εκστρατεία της ΕΟΚΑ στράφηκε κατά των Τούρκων ύστερα από το πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955»*⁵. Επίσης πρέπει να τονίσουμε ότι ενώ το ίδιο βράδυ χτυπήθηκαν αρμενικές και εβραϊκές περιουσίες αλλά και άτομα, το γεγονός αποσιωπήθηκε. Τα στατιστικά στοιχεία που μας δίνει η Dr. Dilek Güven, μας πληροφορούν ότι άνω του 60% των πληγέντων ήσαν Ρωμηοί, 20% Αρμένιοι και 12% Εβραίοι. Η Güven αναφέρει χαρακτηριστικά, το 2005 σε συνέντευξή της, στις 11-09-2005, στην εφημερίδα «Καθημερινή»⁶: *«Ο βασικός σκοπός ήταν να αποδυναμωθούν αριθμητικά οι μειονότητες. Η έκρηξη στη Θεσσαλονίκη ήταν η αφορμή, ενώ το κυπριακό ζήτημα δεν αποτελούσε τη βασική αιτία για τις επιθέσεις. Την περίοδο βρισκόταν ακόμα σε εξέλιξη η δημιουργία του «εθνικού κράτους» που είχε ξεκινήσει με την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Από τη δεκαετία του '20 η ηγεσία της Τουρκίας δεν εμπιστευόταν τις μειονότητες, όπως τους Έλληνες, τους Αρμένιους αλλά και τους Εβραίους,*

⁵ Σπύρος Βρυώνης, *Ο μηχανισμός της Καταστροφής. Το τουρκικό πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας και Greekworks.com, Αθήνα 2007, σ. 128.

⁶ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_1_11/09/2005_156399

φοβούμενη ότι θα συνεργάζονταν με τους συμπατριώτες τους, που ζούσαν στα γειτονικά ανεξάρτητα κράτη. Για τον λόγο αυτό προηγήθηκαν μια σειρά από ενέργειες σε βάρος των μειονοτήτων όπως ο φόρος Περιουσίας ή ο εκτοπισμός των Αρμενίων και των Εβραίων από την περιφέρεια τη δεκαετία του '30. Σε έκθεση που είχε συνταχθεί το 1944 υπογραμμιζόταν ότι «οι Ρωμιοί είναι η πολυπληθέστερη και η πλέον επικίνδυνη μειονότητα γιατί μπορεί να συνεργαστεί με την Ελλάδα». Αυτό μαρτυρεί γιατί οι Έλληνες δέχθηκαν τον μεγαλύτερο όγκο των επιθέσεων χωρίς ωστόσο να είναι οι μόνοι. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα «Σεπτεμβριανά» δεν χτυπήθηκαν μόνον οι Έλληνες. Αν δούμε τους αριθμούς πρόκειται για πάνω από 60% Ρωμιούς, 20% Αρμένιους και 12% Εβραίους. Αυτό δεν ήταν τυχαίο. Στους καταλόγους που κρατούσαν στα χέρια τους οι καθοδηγητές υπήρχαν και τα αρμενικά καταστήματα και οι αρμενικές οικογένειες. Κατά συνέπεια αν η αιτία ήταν το Κυπριακό για ποιο λόγο στράφηκαν εναντίον και των δύο άλλων κοινοτήτων; Γενικά οι μειονότητες ήταν ο πρώτος στόχος και ακολουθούσε το κυπριακό ζήτημα.». Βέβαια η Güven κάπου αντιφάσκει, θεωρώντας ότι το Κυπριακό δεν αποτελούσε την βασική αιτία των γεγονότων της 6ης προς 7η/09/1955. Και αυτό διότι στη συνέχεια της συνέντευξής της, σε σχετική ερώτηση του Νίκου Παπαχρήστου⁷ (11-09-2005) αναφορικά με το ρόλο της Βρετανίας στα «Σεπτεμβριανά», η Güven απάντησε ευθέως ότι: «Το 1950 ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας είχε δηλώσει ότι «για εμάς δεν υπάρχει θέμα Κύπρου» προκαλώντας την ενόχληση των Βρετανών. Από τότε μέχρι και το 1955 άσκησαν τρομακτικές πιέσεις στην Τουρκία προκειμένου να εμπλακεί στην κυπριακή κρίση. Στόχος τους ήταν να μετατραπεί σε ελληνοτουρκική σύγκρουση. Υπάρχουν στοιχεία στα βρετανικά αρχεία που αποκαλύπτουν τον ρόλο της προς αυτή την κατεύθυνση⁸. Τον Αύγουστο του 1955 αποφασίστηκε η διάσκεψη του Λονδίνου οπότε και η Τουρκία εμπλέκεται πλέον οριστικά στο Κυπριακό. Επίσης στα βρετανικά αρχεία υπάρχουν έγγραφα στα οποία τίθεται το ερώτημα πόσο ωφέλιμο θα ήταν για την Αγγλία εάν υπήρχε στην Πόλη κάποιος ξεσηκωμός εναντίον των Ρωμιών. Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι ένα χρόνο πριν από τα γεγονότα Αγγλος διπλωμάτης που υπηρετούσε στην Αθήνα σε τηλεγράφημά του ενημέρωνε το Λονδίνο ότι “αρκεί ένα χτύπημα στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη για να προκληθεί μείζονα κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών, οι οποίες την περίοδο αυτή είναι άριστες”. Με λίγα λόγια στη διοργάνωση των γεγονότων υπήρχε αγγλική προτροπή. Τα γεγονότα τους εξυπηρετούσαν και γι’ αυτό στα αρχεία δεν γίνεται λόγος για τις επιθέσεις κατά Αρμενίων και Εβραίων παρά μόνο πως «Τούρκοι και Έλληνες συγκρούστηκαν για το Κυπριακό». Ταυτόχρονα απέτρεψαν τις ΗΠΑ να σταθούν στο πλευρό της Ελλάδας, η οποία σκόπευε να φέρει το πρόβλημα της Κύπρου στον ΟΗΕ». Στο σημείο αυτό όμως, εκτός του προεξάρχοντος ρόλου της Αλβιώνος στην θλιβερή αυτή υπόθεση, δίνει μόνη της και την εξήγηση στο ερώτημα που η ίδια έθεσε σε προηγούμενη αποστροφή του λόγου της, σχετικά με το «γιατί τότε χτυπήθηκαν και αρμένιοι και εβραίοι». Δεν αρνείται κανείς την αντι-μειονοτική κουλτούρα που επικρατούσε στην Τουρκία του Μεντερές. Ούτε αναιρούμε τους λόγους εθνοκάθαρσης που επέβαλλαν τα θλιβερά αυτά γεγονότα. Αλλά αυτήν ακριβώς τη φοβία εξεμεταλλεύθησαν στο Foreign Office για να καταστρέψουν τις ελληνο-τουρκικές σχέσεις και να οδηγήσουν σε διπλωματικό στραγγαλισμό το Κυπριακό προς το στρατηγικό όφελος της Αγγλίας.

III.) Την βρετανική παρέμβαση ακόμη και στο εσωτερικό της Ελλάδας επιβεβαιώνει και η γνωστή υπόθεση της δίκης του άρθρου περί Κύπρου, του περιοδικού της Αστυνομίας Πόλεων, «Αστυνομικά Νέα», το οποίο χαρακτηρίστηκε «αντεθνικό» από την κυβέρνηση και την κοινή γνώμη. Δίκη που διήρκεσε από τον Απρίλιο μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1954 και όπου με απόφαση του Τριμελούς Εφετείου επεβλήθη ποινή τεσσάρων και ήμισυ ετών στους προσυπογράφοντες ως συγγραφείς του ανωτέρω άρθρου. Οι συγγραφείς θεωρούσαν ότι η διεκδικητική ελληνική πολιτική στο Κυπριακό ζήτημα ήταν λανθασμένη και έπρεπε να αλλάξει. Το βασικό συμπέρασμα του

⁷ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_1_11/09/2005_156399

⁸ Η υπογράμμιση δική μας.

Τριμελούς Εφετείου ήταν ότι το άρθρο είχε γραφτεί *«από άγγλο πράκτορα και όχι από έλληνα δημοσιογράφο»*.

IV.) Ένα χρόνο μετά σημειώνεται νέο σοβαρό πλήγμα για τα βρετανικά αποικιοκρατικά συμφέροντα, και ιδιαίτερα αυτά που αφορούσαν την περιοχή της Ν/Α Μεσογείου. Την 23η Απριλίου του 1955, εκπρόσωποι από 29 κράτη της Αφρικής και της Ασίας συναντήθηκαν στην Μπαντούγκ της Ινδονησίας και ίδρυσαν το «Κίνημα των Αδεσμεύτων», μια οικονομική και πολιτιστική συνεργασία κατά της αποικιοκρατίας. Τα μηνύματα που εξεπέμποντο από την αλλαγή της συνθέσεως των χωρών-μελών του ΟΗΕ δεν ήσαν ευχάριστα για τα βρετανικά αποικιοκρατικά συμφέροντα: η σύνθεση του ΟΗΕ που ξεκίνησε το 1945 με 51 κράτη – μέλη, είχε φθάσει το 1955 στα 76. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος πριν ακόμα αναλάβει την Προεδρία της ανύπαρκτης τότε Κυπριακής Δημοκρατίας, συμμετείχε ήδη ως παρατηρητής στην εν λόγω Διάσκεψη. Φυσικά το γεγονός δεν πέρασε απαρατήρητο από το Foreign Office.

V.) Το σημαντικότερο όμως και πλέον ανησυχητικό για τη Βρετανία γεγονός ήταν το ότι, ένα μήνα περίπου αργότερα από την δημιουργία του κινήματος των Αδεσμεύτων, την 14η Μαΐου του 1955 ιδρύεται το Σύμφωνο της Βαρσοβίας με κατοπτρική λογική και δομή, ως προς το ΝΑΤΟ. Τα πράγματα πλέον στο διεθνές διακρατικό σύστημα κατανομής ισχύος είναι σοβαρά. Ο Ψυχρός πόλεμος κορυφώνεται και η Κύπρος αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, όχι μόνον για τους Βρετανούς αλλά για ολόκληρο το Βορειο-ατλαντικό αμυντικό-πολιτικό σύστημα.

Η Βρετανία δια του γνωστού "DIVIDE AND RULE" συγκαλεί την 29η Αυγούστου του 1955 στο Λονδίνο, την περιβόητη "Τριμερή Διάσκεψη" με τη συμμετοχή της Ελλάδος και της Τουρκίας, καθιστώντας την Αγκυρα βασικό παράγοντα του Κυπριακού. Έτσι, το Λονδίνο, από τη θέση του κατηγορουμένου μπροστά στη διεθνή κοινή γνώμη, ως καταπιεστικό παράγοντα 500 χιλιάδων Κυπρίων, οι οποίοι, ήδη, θρηνούσαν αγωνιστές, παρουσιάσθηκε αίφνης ως διαιτητής σε μία "διαφορά" μεταξύ Ελλάδος και την Τουρκίας.

Τις παραμονές της "Τριμερούς Διασκέψεως", ο Τούρκος πρωθυπουργός Αντνάν Μεντερές ισχυρίσθηκε ότι την 28η Αυγούστου οι Τούρκοι της Κύπρου θα υποστούν σφαγές από τους Έλληνες, κάτι που βεβαίως και δεν συνέβη. Η Διάσκεψη ξεκίνησε, αλλά μετά από την γνωστή προβοκάτσια στον κήπο του τουρκικού προξενείου της Θεσσαλονίκης, όπου ευρίσκετο επίσης το σπίτι στο οποίο θεωρείται ότι γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ, ξέσπασαν οι τουρκικές «Νύχτες των Κρυστάλλων», στις 6 Σεπτεμβρίου 1955, με λεηλασίες, δολοφονίες, βιασμούς και βανδαλισμούς εις βάρος των Ελλήνων στη Σμύρνη και στην Κωνσταντινούπολη. Η "Τριμερής" κατέληξε συνεπώς σε, βρετανικού σχεδιασμού, ναυάγιο⁹.

Πρέπει όμως να αναφερθούμε σε ορισμένα στοιχεία που αφορούν πρόσωπα, και πολιτικές της βραδυάς εκείνης:

1) Είναι γνωστό ότι ένα έτος πριν από τα Σεπτεμβριανά, το Foreign Office στο Λονδίνο, λαμβάνει τηλεγράφημα από το βρετανικό Προξενείο στην Αθήνα, το οποίο αναφέρει τα εξής συνταρακτικά: *«αρκεί ένα χτύπημα στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη για να προκληθεί μείζονα*

⁹ Βλ. Φωτεινή Τομαή, «Το ΒΗΜΑ», 26/11/2006, Σελ.: Α26: «Μία ημέρα προτού κλείσει η τριμερής διάσκεψη του Λονδίνου μπαίνει σε εφαρμογή το δεύτερο μέρος του σχεδίου. Οι Τούρκοι αρχίζουν στις 6 Σεπτεμβρίου 1955 ένα διήμερο σφαγών, καταστροφών και λεηλασιών εναντίον των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη. Η Αθήνα είναι ανήμπορη να αντιδράσει και, το χειρότερο, δεν αντιλαμβάνεται ότι το Κυπριακό από διεθνές με τις προσφυγές στον ΟΗΕ γίνεται ελληνοτουρκικό και οι εξελίξεις στο κυπριακό πρόβλημα θα καθορίζουν και τις σχέσεις των δύο χωρών. Παράλληλα η Τουρκία οργανώνει στη Βόρεια Κύπρο παραστρατιωτικές ομάδες για να είναι έτοιμη σε περίπτωση που αποφασίσει στρατιωτική επέμβαση.»

κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών, οι οποίες την περίοδο αυτή είναι άριστες»¹⁰. Πραγματικά είναι εκπληκτικό πως έναν χρόνο μετά συμβαίνει στη Θεσσαλονίκη, αυτό ακριβώς που υποδεικνύει ο βρετανός διπλωμάτης του Προξενείου της Θεσσαλονίκης! Πρόκειται το δίχως άλλο για μια καταπληκτική σύμπτωση!

2) Την αντίληψη αυτή, ενισχύουν και τα Απομνημονεύματα του τότε υπουργού Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Sir Antony Eden, ο οποίος αναφέρει πως «μοναδικό ζωτικής σημασίας θέμα για την βρετανική κυβέρνηση στη Διάσκεψη του Λονδίνου ήταν να αποδείξει στη διεθνή σκηνή τη διάσταση απόψεων για το κυπριακό μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας»¹¹.

3) Επί πλέον, είναι γεγονός ότι τα Σεπτεμβριανά προσέφεραν στους βρετανούς άλλο ένα πλεονέκτημα ως την υπόθεση του Κυπριακού η οποία εξελίσσεται σε άσχημο στρατηγικό πονοκέφαλο για το Λονδίνο: τα Σεπτεμβριανά, ενόχλησαν τις ισορροπίες που ήθελαν να κρατήσουν οι Η.Π.Α. αναγκάζοντας την Ουάσιγκτον να αλλάξει στάση μετά τις ταραχές, έναντι της Κύπρου και να καταψηφίσει την εγγραφή του ελληνικού αιτήματος στην ατζέντα του ΟΗΕ, παρά τις περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις τους προς την Ελλάδα¹².

4) Οι δράστες της προβοκάτσιας ήταν δύο: ο πρώτος ήταν ο Oktay Engin ο οποίος το 1993 εξελέγη νομάρχης στην επαρχία Nevsehir και ο άλλος ήταν ο κλητήρας του Τουρκικού Προξενείου (Σ.Σ. βρίσκεται ακριβώς δίπλα στο σπίτι όπου λέγεται ότι γεννήθηκε ο Ατατούρκ) Hasan Ucar.

Ο Engin έγραφε από την φυλακή στον πατέρα του: «Δράστης ήταν ο Hasan. Η κατάσταση δεν είναι καθόλου καλή. Θέλω δικηγόρο». Απεναντίας, σε επιστολή του στο Hasan έγραφε: "Χασάν, μη φοβάσαι. Είναι δίπλα σου. Μην αποκαλύψεις τίποτα". Ο Engin, καταθέτοντας στη δίκη της κυβέρνησης του Αντνάν Μεντερές στη νήσο Πλάτη (Γιασίαντα), μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα της 27.5.1960 δήλωσε ότι: «Τις εκρηκτικές ύλες για την έκρηξη στο σπίτι του Ατατούρκ μετέφερε στη Θεσσαλονίκη ο βοηθός πρόξενος Mehmet Ali Tekinalp. Η ημέρα της έκρηξης θα διεβιβάζετο με σήμα από τον Πρόξeno Mehmet Ali Tekinalp, που βρισκόταν τότε στην Αγκυρα. Μετά την έκρηξη, με κρυπτογραφικό σήμα θα ενημερώνετο το ΥΠΕΞ και ο ευρισκόμενος στο Λονδίνο ΥΠΕΞ Rustu Zorlu»¹³.

5) Η εισαγγελική αρχή στη Γιασίαντα κατέληξε ότι ο Μεντερές και ο Ζορλού είχαν πλήρη γνώση και συμμετείχαν στην οργάνωση και διεύθυνση των γεγονότων¹⁴.

6) Ο Ζορλού ισχυρίστηκε ότι «αυτή η υπόθεση» τον είχε βοηθήσει να προωθήσει τις τουρκικές διεκδικήσεις για την Κύπρο στο Λονδίνο¹⁵. Υπερασπίστηκε δηλαδή το πογκρόμ δίδοντας παράλληλα και μία σαφέστατη γεωπολιτική ερμηνεία της χρησιμότητάς του.

7) Σύμφωνα με δημοσίευμα της 12 Αυγούστου 2008 της εφημερίδας *Radikal*, τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στις 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης είχαν

---

¹⁰ <http://pontosandaristera.wordpress.com/2008/09/07/7-9-2008/#more-1095>, συνέντευξη της τουρκίδας ιστορικού Ντιλέκ Γκιουβέν στον δολοφονηθέντα από το τουρκικό βαθύ κράτος, αρμένιο δημοσιογράφο Χράντ Ντίνκ και επίσης: <http://news.kathimerini.gr/>, συνέντευξη της ίδιας στο Νίκο Παπαχρήστο της «Καθημερινής», στις 11/09/2005.

¹¹ Βλ. Ομιλία Ντιλέκ Γκιουλέν, στην Ημερίδα των: Κέντρου Μελέτης Μειονοτικών Ομάδων/ΚΕΜΟ, Εταιρείας της Καθ'ημάς Ανατολής, 05/11/2005, Αίθουσα Ένωσης Κωνσταντινουπολιτών, Αθήνα.

¹² Βλ. Ομιλία Ντιλέκ Γκιουλέν, Όπ. αν.

¹³ Λευκωσία, 4/9/1996 (Ο Σπύρος Αθανασιάδης από το Κυπριακό Πρακτορείο Ειδήσεων, παρουσιάζει άρθρο του Halûk Herkon, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Aydınlık".

¹⁴ Fersoy, Cemal O., *Bir devre adamı başbakan Adnan Menderes*, Istanbul, 1971, p. 343, in Σπ. Βρυώνης, *Ο μηχανισμός της Καταστροφής. Το τουρκικό πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας και Greekworks.com, Αθήνα 2007, σ. 142.

¹⁵ βλ. όπ. αν. σ. 143.

οργανωθεί από τη Διοίκηση Ανορθόδοξου Πολέμου (Özel Harp), που αποτελούσε το μηχανισμό που είχε στηθεί από το NATO (Επιχείρηση "Stay-Behind"), για την αποτροπή του κομμουνιστικού κινδύνου. Ο καθηγητής Ν. Ουζούνογλου, αναφέρει χαρακτηριστικά¹⁶: «Σε πρόσφατη δημοσίευση της εφημερίδας *'Radikal'* στις 12/8/08, παρουσιάστηκε η στενή σχέση μεταξύ της Οργάνωσης *Εργκενεκόν* και της Διεύθυνσης Ανορθόδοξου Πολέμου του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων. Αρκετά, στελέχη της *Εργκενεκόν* αποδεικνύεται ότι είχαν εργαστεί στην κεντρική υπηρεσία και τα παραρτήματα της Διεύθυνσης Ανορθόδοξου Πολέμου, που ιδρύθηκε το 1952 με την καθοδήγηση των μυστικών υπηρεσιών των ΗΠΑ, με την ονομασία *'Επιτροπή Προετοιμασίας Επιστράτευσης'*. Η Διεύθυνση Ανορθόδοξου Πολέμου της Τουρκίας για πολλές δεκαετίες υπήρξε υπό τη διοίκηση του στρατηγού *Sabri Yirmibeşoğlu*, με πολλαπλή δράση εντός και εκτός της Τουρκίας και ειδικά στην Κύπρο – αρχίζοντας από το 1953. Ο *Yirmibeşoğlu* σε μια αποκαλυπτική συνέντευξή του στον δημοσιογράφο *Fatih Gularoglu* το 1991 είχε δηλώσει ότι *'τα γεγονότα της 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 υπήρξαν μια μεγαλειώδης πράξη ειδικού πολέμου που είχε απόλυτη επιτυχία'*. Η αποκαλυπτική αυτή δήλωση ξεκαθάρισε το νέφος γύρω από τα Σεπτεμβριανά, καθ' όσον η επίσημη θέση του τουρκικού κράτους από το 1960 ήταν να ρίξει όλη την ευθύνη στην κυβέρνηση Μεντερές, ο οποίος ανατράπηκε το 1960 από τους στρατιωτικούς και στη συνέχεια -ύστερα από μια παρωδία σειράς δικών- στη νήσο Πλάτη καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε για άλλα πολιτικά αδικήματα – όχι όμως για αυτά των Σεπτεμβριανών. Μεταξύ των συλληφθέντων στην υπόθεση *Ergenekon* είναι ο απόστρατος ταγματάρχης *Fikret Emek*, ο οποίος υπήρξε στενός συνεργάτης του στρατηγού *Yirmibeşoğlu* και είχε πλούσια παραστρατιωτική δράση στις περιοχές Καρς, Μούγλα και Μανίσα (Μαγνησίας). Στην οικία της μητέρας του ίδιου βρέθηκαν εκρηκτικά μεγάλης ποσότητας. Το 2.500 σελίδων κατηγορητήριο που έχει συνταχθεί από τον εισαγγελέα *Zekeriya Öz* αναφέρει την ανάμειξη ατόμων που εμπλέκονται σε παλιές υποθέσεις που έχουν ομοιότητες με τα Σεπτεμβριανά, όπως, π.χ., τα γεγονότα κατά των Αλεβιτών στη συνοικία Γκαζί το 1995, τα πολύνεκρα επεισόδια στην πλατεία *Taksim* της 1ης Μαΐου 1977. Το τουρκικό κράτος από την επόμενη μέρα της επανάστασής του το 1923 συνέχισε τις πολιτικές διώξεων κατά των μειονοτήτων, που είχαν κορυφωθεί την περίοδο 1914-23. Ειδικότερα μετά το 1950, όταν μεσουρανούσε *'η ελληνοτουρκική φιλία'*, άρχισε να τίθεται σε εφαρμογή το τελικό στάδιο του αφανισμού του εναπομείναντος ελληνισμού της Τουρκίας στην Κωνσταντινούπολη και στα νησιά *Ίμβρος* και *Τένεδος*.»

8) Άλλωστε, τα ανωτέρω επαληθεύονται και από την Dr *Güven* της οποίας η έρευνα στηρίχθηκε στο ανέκδοτο υλικό του στρατιωτικού δικαστή *Fahri Çoker*, ο οποίος διεξήγαγε τις ανακρίσεις στη δίκη του Γιασίαντα και συνέταξε τη δικογραφία της υπόθεσης. Για πρώτη φορά στο βιβλίο της, που κυκλοφόρησε το Σεπτέμβριο του 2005 στην Τουρκία, δημοσιεύονται έγγραφα και περισσότερες από διακόσιες φωτογραφίες που επιβεβαιώνουν την ενεργή συμμετοχή του στρατού και της αστυνομίας στα γεγονότα. Στην συνέντευξη που παραχώρησε στην *«Καθημερινή»* η Dr *Güven* επισημαίνει ότι *«όλα είχαν σχεδιαστεί από καιρό με κάθε λεπτομέρεια και αποτελούσαν μέρος ενός γενικότερου σχεδίου κατά των μειονοτήτων»*.

9) Προς την ίδια κατεύθυνση με την τουρκική *Radikal*, κινείται και ο Ελβετός Ιστορικός *Daniele Ganser*¹⁷ ο οποίος ρητώς αναφέρει ότι όταν η Τουρκία προσχώρησε στο NATO, στις 4 Απριλίου 1952, ο Τουρκός είχε στήσει ήδη τον τουρκικό μυστικό στρατό με την ονομασία *«Τακτική Ομάδα Κινητοποίησης/Seferberlik Taktik Kurulu»* με έδρα τα γραφεία της Οργάνωσης Αμερικανικής Αποστολής Βοήθειας (JUS-MATT/CIA) στην περιοχή Μπαχτσελιέβλερ της Άγκυρας. Το 1965 η ομάδα αναδιοργανώθηκε και μετονομάστηκε σε *«Τμήμα Ειδικών Πολεμικών Επιχειρήσεων/ ÖHD»*

¹⁶ Ν. Ουζούνογλου, *«Επενδυτής»*, *«Το φάντασμα του '55, στοιχειώνει ακόμα την Τουρκία»*, 6-09-2008, σσ. 24-25

¹⁷ Σπούδασε Σύγχρονη Ιστορία και Φιλοσοφία στην Ελβετία και στα Πανεπιστήμια του Άμστερνταμ και στο London School of Economics. Διευθυντής από το 2001-2003 στο Think Tank *«Avenir Suisse»*. Από το 2003 - 2006 Διευθυντής του Κέντρου Μελετών Ασφάλειας του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Ζυρίχης (ETHZ). Από το 2006 μέχρι σήμερα διδάσκει στο Τμήμα Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Βασιλείας.

όνομα με το οποίο έγινε γνωστό το κέντρο διοίκησης του μυστικού τουρκικού στρατού μετά τις αποκαλύψεις του 1990, για την Gladio. Εξαιτίας αυτών των αποκαλύψεων το τμήμα αυτό έπρεπε να μετονομασθεί και πάλι. Έτσι μετονομάστηκε σε Διοίκηση Ειδικών Δυνάμεων (Özel Kuvvetler Komutanlığı)¹⁸.

Σχετικές πληροφορίες για το δυτικό-ευρωπαϊκό Δίκτυο “Stay Behind” alias “Gladio” αντλούμε από το διαρρεύσαν απόρρητο έγγραφο του Γενικού Επιτελείου των Η.Π.Α. υπό τον τίτλο “Overall Strategic Concepts” (Γενικές Έννοιες Στρατηγικής) και ημερομηνία 28 Μαρτίου 1949. Στο συνημμένο σε αυτό έγγραφο JSPC 891/6. Section “Tab B”, γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στο πως είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί από τις μυστικές υπηρεσίες των Η.Π.Α. το κίνημα του Παντουρκισμού¹⁹. Έτσι, όπως αναφέρει και ο Selâhattin Çelik, στον οποίον παραπέμπει ο Ganser, «στις 6 Σεπτεμβρίου 1955, σε μια κλασική συγκεκαλυμμένη επιχείρηση δημιουργίας έντασης, τούρκοι πράκτορες του ÖHD έβαλαν βόμβα στο πατρικό σπίτι του Κεμάλ στη Θεσσαλονίκη... Οι πράκτορες [Σ.Σ.: τότε θεωρήθη ότι] δεν άφησαν σχεδόν κανένα ίχνος. Έτσι στην Τουρκία, η κυβέρνηση και ο Τύπος απέδωσαν εντέχνως την πράξη στους έλληνες. Αμέσως, στις 6 και 7 Σεπτεμβρίου 1955, ομάδες φανατικών Τούρκων παρακινούμενες από Kontreguerilla, κατέστρεψαν εκατοντάδες σπίτια και μαγαζιά Ελλήνων στις Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη, αφήνοντας πίσω τους 16 νεκρούς, 32 τραυματίες και διακόσιες γυναίκες θύματα βιασμού»²⁰.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1959, σε διαβουλεύσεις της Ελλάδος με την Τουρκία και τη Βρετανία στη Ζυρίχη και το Λονδίνο (που κατέληξαν στην υπογραφή σχετικών Συμφωνιών, παρά τις αρχικές αντιρρήσεις της κυπριακής ηγεσίας, η οποία ήλθε κατ' επανάληψη σε ρήξη με την κυβέρνηση των Αθηνών) συμφωνήθηκε η δημιουργία ανεξαρτήτου κυπριακού κράτους (1960) αλλά με την παραμονή των Βρετανικών Βάσεων στην Κύπρο μέχρι σήμερα και τα γνωστά επεμβατικά δικαιώματα των «Εγγυητριών Δυνάμεων» τα οποία ουσιαστικά για πραγματικούς αμυντικούς, γεωγραφικούς και πολιτικούς λόγους, καταλήγουν να ωφελούν αποκλειστικώς την Τουρκία και την Βρετανία.

Συμπέρασμα:

Κατόπιν των ανωτέρω, η σχέση αυτή του Κυπριακού αγώνα με τα Σεπτεμβριανά καθίσταται προφανής. Οποσδήποτε αυτό συνέβη συμπληρωματικώς και με την αγωνία των μετακεμαλιστών να ελέγξουν την «εθνική ομοιογένεια» της μετακεμαλικής Τουρκίας, πράγμα το οποίο συνεπήγετο και διώξεις των εθνικών μειονοτήτων. Πάντως, η κατάσταση (status) των γενικότερων Έλληνα-τουρκικών διπλωματικών σχέσεων, υπήρξε καθοριστική. Προς τούτο δε συνηγορούν και σωρεία γεγονότων τα οποία επακολούθησαν. Είναι πολύ ενδιαφέρον να αναδείξουμε την παρατήρηση του Πρέσβη Αλέξη Αλεξανδρή (νυν Γενικού Προξένου της Ελλάδος στην Κωνσταντινούπολη), η οποία επισφραγίζει με τον καλύτερο δυνατό και ιστορικά αποδεδειγμένο τρόπο το γεγονός ότι η εν γένει κατάσταση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων καθόρισε, καθορίζει και θα καθορίζει την συμπεριφορά των τουρκικών αρχών έναντι της ελληνικής μειονότητας της Πόλης, της Σμύρνης και αλλαχού: «Ένα σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από την εμπειρία των Ελλήνων Κωνσταντινουπολιτών είναι ότι οι μειονότητες μπορούν να υπάρξουν εντός των γειτονικών εθνικών κρατών μόνον αν οι γενικές τους σχέσεις είναι φιλικές. έτσι, κατά την διάρκεια τέτοιων διαλειμμάτων (1930-1940, 1947-54, 1959-64 και 1967-71) η ελληνική μειονότητα μπορούσε να απολαύσει μια ορισμένη αίσθηση ασφάλειας και εντοπιότητας... Δεν είναι συμπτωματικό ότι τα τέσσερα κύρια κύματα της ελληνικής

¹⁸ Selâhattin ÇELİK, *Türkische Kontrguerilla. Die Todesmachinerie*, Mesopotamien Verlag, Köln 1999, p. 44 in D. Ganser, *Οι μυστικοί στρατοί του NATO*, Πρ.-Επιμ. Κλεάνθης Γρίβας, Antilogos, Αθήνα 2007.

¹⁹ “The Origines of ‘Gladio’ in Turkey”, *Intelligence Newsletter*, 19 December 1990., in D. Ganser, όπ.αν. σ. 315.

²⁰ Selâhattin ÇELİK, *Türkische Kontrguerilla. Die Todesmachinerie*, Mesopotamien Verlag, Köln 1999, p. 44 in D. Ganser, όπ. αν. 316

εξόδου από την *Istanbul (sic)* 1922-29, 1955-59, 1964-67 και 1972-75 έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια των περιόδων που οι ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν τεταμένες»²¹.

---

²¹ A. Alexandris, *The Greek minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, 1983.

Φωτεινή Παζαρτζή*

Οι παραβιάσεις των διεθνών συμβάσεων προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά του ελληνοισμού της Κωνσταντινούπολης

Ι. Εισαγωγή

Το ζήτημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκεται στην εποχή μας, περισσότερο ίσως από ποτέ, στο κέντρο της επικαιρότητας. Σήμερα εξάλλου, κατά κοινή διαπίστωση, η προστασία των μειονοτήτων αποτελεί ζήτημα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και μάλιστα, από τα πιο ευαίσθητα. Επιχειρώντας να εξετάσουμε τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν το 1955 κατά της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου περί προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πρέπει να σημειωθεί ότι έχουμε να κάνουμε με μια χρονική περίοδο κατά την οποία οι σημερινές ευαισθησίες απέναντι στις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν γνώριζαν ίσως την ένταση την οποία γνωρίζουν σήμερα¹. Ωστόσο είχε ήδη ξεκινήσει η πορεία ανάπτυξης ενός πλέγματος προστασίας διεθνούς, αλλά και περιφερειακού.

Πράγματι, από το 1920, πολλά έχουν αλλάξει στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και στην προστασία των μειονοτήτων. Ως γνωστό, η προστασία των μειονοτήτων κατά την περίοδο του μεσοπολέμου επιδιώχθηκε κυρίως μέσω της σύναψης διεθνών συμβάσεων, όπως για παράδειγμα της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923, η οποία περιλαμβάνει ρυθμίσεις που αναφέρονται στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και στην ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, Ίμβρου και Τενέδου². Η προστασία της μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο αποτελεί μια διεθνή υποχρέωση της Τουρκίας βάσει της συνθήκης αυτής που περιλαμβάνει θετικές ρυθμίσεις για την προστασία των μειονοτήτων, οι οποίες έχουν παραβιασθεί συνεπεία συστηματικών διώξεων του τουρκικού κράτους που κορυφώθηκαν με τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου 1955 και τις απελάσεις του 1964³. Ωστόσο, η εμπλοκή των πολιτικών συγκυριών σε συνδυασμό με την απουσία ενεργών δικαιοδοτικών μηχανισμών, έχουν δημιουργήσει πολλές τριβές.

Κατά την περίοδο από το 1945 και μετά, μέσα από μια σειρά διεθνών συμβάσεων τόσο σε οικουμενικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο έχει αναδειχθεί η εξέλιξη στην κατεύθυνση της κατοχύρωσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, αλλά και η τάση αναβάθμισης της μειονοτικής προστασίας, της προστασίας ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες⁴. Σε οικουμενικό επίπεδο, το σημαντικότερο κείμενο είναι το άρθρο 27 του Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ του 1966 για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο ορίζει ότι «στα κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν στις μειονότητες αυτές δεν μπορούν να στερηθούν του δικαιώματος να έχουν, από κοινού με άλλα μέλη της ομάδας τους, τη δική τους

* Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών.

¹ Για μια ενδελεχή ανάλυση των γεγονότων του 1955, βλ. Σπύρου Βρυώνη, *Ο μηχανισμός της καταστροφής. Το τουρκικό πογκρόμ της 6^{ης}-7^{ης} Σεπτεμβρίου 1955 κι ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης*, Αθήνα, Εστία, 2007.

² Βλ. γενικότερα, Ρ. Pazartzis, "Le statut des minorités en Grèce", *Annuaire français de droit international*, 1992, σελ. 377-392, Α. Σκόρδας, «Η μειονοτική προστασία: από το σύστημα της Συνθήκης της Λωζάννης στο σύστημα του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο: Α. Μπρεδήμας, Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Η προστασία των μειονοτήτων. Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 165-183.

³ Για μια πρόσφατη καταγραφή της κατάστασης των μειονοτήτων στη Τουρκία, βλ. International Helsinki Federation for Human Rights (IHF), *Turkey: A Minority Policy of Systematic Negation*, Οκτώβριος 2006.

⁴ Ε. Ρούκουνα, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, Εστία, 1995.

πολιτισμική ζωή, να εκδηλώνουν και να ασκούν τη δική τους θρησκεία ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα»⁵.

Δεδομένης της ιδιαιτερότητας του ζητήματος των μειονοτήτων στον ευρωπαϊκό χώρο, παρατηρείται, κυρίως από το 1990, μια έντονη κινητικότητα σε επίπεδο ευρωπαϊκών θεσμών, κυρίως δε του Συμβουλίου της Ευρώπης⁶, καθώς και της ΔΑΣΕ⁷. Στο πλαίσιο, άλλωστε, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αποτελεσματική προστασία των μειονοτήτων αποτελεί τμήμα των πολιτικών κριτηρίων που υιοθετήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Κοπεγχάγη, τον Ιούνιο του 1993, στα οποία θα πρέπει να προσαρμόζονται κράτη υποψήφια για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι σημαντικές αυτές εξελίξεις αναδεικνύουν την τάση αναβάθμισης της μειονοτικής προστασίας, ενώ παγιώνεται η αντίληψη ότι η αποτελεσματική προστασία των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες δεν συνεπάγεται από το κράτος μόνο υποχρεώσεις αποχής, αλλά και υποχρεώσεις προς θετικές ενέργειες και μάλιστα τη λήψη μέτρων που να κατατείνουν τόσο στην ενίσχυση της αρχής της ισότητας, όσο και στη διατήρηση και ανάπτυξη της μειονοτικής ταυτότητας. Ταυτόχρονα, η προστασία των μειονοτήτων εντάσσεται στο πλέγμα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

II. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η προστασία των μειονοτήτων

Το σύστημα του Συμβουλίου της Ευρώπης περιλαμβάνει την ΕΣΔΑ με τα σχετικά της Πρωτόκολλα⁸. Το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ είναι σαφές: τα συμβαλλόμενα μέρη ανέλαβαν την υποχρέωση να διασφαλίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες υπέρ όλων των προσώπων που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους. Επομένως, οι κανόνες της ΕΣΔΑ έχουν εφαρμογή στο σύνολο της επικράτειας των συμβαλλομένων μερών.

Με δεδομένη την επιφύλαξη ορισμένων κρατών, όπως είναι η Τουρκία -αλλά δεν είναι η μόνη- προς τα διεθνή κείμενα που ρυθμίζουν αμιγώς ζητήματα μειονοτικά, όπως είναι η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις εθνικές μειονότητες, αλλά και την απουσία αποτελεσματικών διεθνών μηχανισμών ελέγχου, καταδεικνύεται η σημασία της ΕΣΔΑ ως εργαλείου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, στον ευρωπαϊκό χώρο. Σε ευρωπαϊκό περιφερειακό επίπεδο, αποτελεί το μόνο διεθνές συμβατικό κείμενο που παρέχει βήμα σε όλους τους πολίτες να καταγγέλλουν παραβιάσεις και να κατοχυρώνουν δικαιώματα⁹.

Η ΕΣΔΑ δεν ρυθμίζει ευθέως ζητήματα σχετικά με την προστασία των μειονοτήτων ή τον προσδιορισμό της μειονοτικής ταυτότητας. Μόνη εξαίρεση αποτελεί το άρθρο 14, το οποίο απαγορεύει τη διακριτική μεταχείριση των προσώπων που συνδέονται με κάποια εθνική

⁵ Η Τουρκία επικύρωσε το Σύμφωνο αυτό το 2003.

⁶ Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, υιοθετήθηκε το 1992 ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για τις Περιφερειακές και Μειονοτικές Γλώσσες, και, το 1994, η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1995). Σημειωτέον, ότι ούτε η Τουρκία, ούτε η Ελλάδα, έχουν επικυρώσει τα κείμενα αυτά.

⁷ Το Καταληκτικό Κείμενο της Διάσκεψης της Βιέννης του 1989 αναφέρεται στην ανάγκη λήψης θετικών μέτρων που να αποβλέπουν στην ισότητα των δικαιωμάτων και ελευθεριών αφενός, και στη διατήρηση και ανάπτυξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των μειονοτήτων. Το σημαντικότερο βήμα επιτεύχθηκε στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, το 1990, το Καταληκτικό Κείμενο της οποίας περιέχει σειρά αρχών που τείνουν στην προστασία και προαγωγή των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Για τις εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, βλ. Λ.-Α. Σισιλιάνος, «Η προστασία των μειονοτήτων στην Ευρώπη: συλλογικές όψεις ατομικών δικαιωμάτων», στο: Α. Μπρεδήμας, Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Η προστασία των μειονοτήτων. Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης*, όπ. παρ., σελ. 93-129..

⁸ Ν.Δ. 531/1974, ΦΕΚ Α' 256, και με τις τροποποιήσεις που επέφερε το 11^ο Πρωτόκολλο που κυρώθηκε με τον Ν. 2400/1996, ΦΕΚ Α' 96. Η Τουρκία επικύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση το 1954.

⁹ Βλ. την ενδιαφέρουσα μελέτη της Μ. Ζακούλα, «ΕΣΔΑ και μειονότητες. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αντιμέτωπο με τις σύγχρονες εξελίξεις και προκλήσεις στο χώρο της μειονοτικής προστασίας», *Το Σύνταγμα*, 2002/2, διαθέσιμο στο: [<http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr>].

μειονότητα¹⁰. Όμως, η άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ είναι δυνατόν να έχει αντανακλαστική επίδραση στη διαμόρφωση/διατήρηση της μειονοτικής ταυτότητας. Η πρόνοια του άρθρου 14 δεν είναι αυθυπόστατη, αλλά λειτουργεί σε συνδυασμό με τα συγκεκριμένα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλά της¹¹.

Πρέπει να σημειωθεί εξάλλου, ότι το σύστημα προστασίας της ΕΣΔΑ συνδέεται και με έναν μηχανισμό ελέγχου που είναι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, παρέχεται δηλαδή στους πολίτες μηχανισμός επιβολής συγκεκριμένων και άμεσων υποχρεώσεων για να προστατευθούν από ενδεχόμενες αυθαιρεσίες του κράτους τους, αναδεικνύοντας το άτομο ως φορέα αγώγιμων δικαιωμάτων. Αυτό το σύστημα ελέγχου διαρκώς εξελίσσεται, εισχωρώντας όλο και περισσότερο στην εθνική έννομη τάξη κατά τρόπο ώστε οι συνέπειες μιας αποφάσεως να μην εξαντλούνται στη συγκεκριμένη διαπίστωση της προσβολής και την ενδεχόμενη καταβολή ικανοποίησης. Το ΕΔΔΑ θέτει συχνά υπό έμμεση, αλλά σαφή αμφισβήτηση την ποιότητα της εθνικής νομοθεσίας προειδοποιώντας το κράτος για νέες καταδίκες.

Η διακρατική προσφυγή χρησιμοποιείται εξαιρετικά σπάνια από τα συμβαλλόμενα κράτη, συνιστώντας πολιτικό ζήτημα με σημαντικές επιπτώσεις στις σχέσεις των εμπλεκόμενων χωρών¹². Το δικαίωμα ατομικής προσφυγής, όμως, αποτελεί ένα όπλο για την προβολή αξιώσεων προστασίας των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Η υποχρέωση επιπλέον, που αναλαμβάνουν τα κράτη «να μην παρεμποδίζουν με κανένα μέτρο την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αυτού»¹³, αποτελεί μια πρόσθετη εγγύηση για το μειονοτικό, που ενδέχεται, λόγω της μειονοτικής του θέσης, να έρχεται αντιμέτωπος με τακτικές παρεμπόδισης της δυνατότητάς του να καταφύγει σε διεθνή έλεγχο. Ο «αντικειμενικός» χαρακτήρας, άλλωστε, που μπορεί να αποκτήσουν ατομικές προσφυγές, είτε γιατί ζητούν αναγνώριση και καταδίκη γενικευμένης συμπεριφοράς, είτε γιατί η δικαστική απόφαση έχει άμεσα αντίκτυπο στην εθνική νομοθεσία και τις κρατικές πρακτικές, έχει ως συνέπεια να δέχεται τα ευεργετικά αποτελέσματα της δικαστικής αναγνώρισης το σύνολο της μειονότητας¹⁴.

Αντιλαμβάνεται επομένως κανείς τη διστακτικότητα της Τουρκικής κυβέρνησης να δεχθεί τη δυνατότητα άσκησης ατομικής προσφυγής, την οποία δέχθηκε μόλις το 1987 και μάλιστα με σοβαρές επιφυλάξεις, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν ήδη κηρυχθεί από το Δικαστήριο ως ασυμβίβαστες προς το αντικείμενο και τον σκοπό της Σύμβασης¹⁵.

III. Οι διεκδικήσεις της μειονότητας της Κωνσταντινούπολης ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

Αν διατρέξει κανείς τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) κατά την τελευταία πενταετία, παρατηρείται μια αυξανόμενη ροή υποθέσεων με μειονοτικές προεκτάσεις (ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας, ελευθερίας έκφρασης, δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, δικαιώματος ιδιοκτησίας)¹⁶. Τον ίδιο δρόμο φαίνεται να παίρνουν τώρα και ορισμένες διεκδικήσεις που αφορούν τη μειονότητα της Κωνσταντινουπόλεως, Ίμβρου και Τενέδου,

¹⁰ Το άρθρο αυτό ορίζει ότι: « Η χρήση των αναγνωριζόμενων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως».

¹¹ Βλ. L.-E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert (dirs.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, 2e éd., Paris, Economica, 1999, σελ. 475-488.

¹² Βλ. Ε Ρούκουνα, *όπ. παρ.*, σελ. 111.

¹³ Άρθρο 34§2.

¹⁴ Βλ. Μ. Ζακούλα, *όπ. παρ.*

¹⁵ Βλ. για παράδειγμα την υπόθεση *Λοϊζίδου, Loizidou v. Turkey*, Απόφαση της 18^{ης}-12-1996, διαθέσιμη στον διαδικτυακό τόπο του ΕΔΔΑ: [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁶ Βλ. Μ. Ζακούλα, *όπ. παρ.*, με εκτενείς νομολογιακές αναφορές, μεταξύ των οποίων πολλές κourδικές υποθέσεις κατά της Τουρκίας. Εξάλλου να μην ξεχνάμε και τις πάνω από 1400 κυπριακές προσφυγές που εκκρεμούν κατά της Τουρκίας, για στέρηση περιουσιακών δικαιωμάτων.

οι οποίες σχετίζονται με παραβιάσεις ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Σε πρόσφατες αποφάσεις του, το ΕΔΔΑ έχει καταδικάσει την Τουρκία για παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία, που κατοχυρώνεται από την ΕΣΔΑ.

Η πρώτη θετική απόφαση του ΕΔΔΑ αφορούσε την προσφυγή της Μεγάλης του Γένους Σχολής στο Δικαστήριο αυτό για να διεκδικήσει δύο ακίνητα που ήταν ιδιοκτησίας της Σχολής και είχαν παρανόμως δημευθεί από το τουρκικό κράτος. Στην απόφασή του της 9-1-2007, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αναγνώρισε το νόμιμο ιδιοκτησιακό καθεστώς των δύο κτηρίων και υποχρεώνει την Τουρκία είτε να επιστρέψει τα παρανόμως δημευθέντα κτήρια μέσω της Γενικής Διευθύνσεως των Βακουφίων, είτε να προσφέρει χρηματική αποζημίωση¹⁷.

Η δεύτερη για την μειονότητα της Κωνσταντινούπολης θετική απόφαση του Δικαστηρίου αφορά σε προσφυγή που κατέθεσε το ίδιο το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η απόφαση που εκδόθηκε στις 8 Ιουλίου 2008 ορίζει ότι το ορφανοτροφείο της Πριγκήπου ανήκει κατά νόμιμη κυριότητα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο¹⁸. Αυτή η τελευταία αυτή απόφαση είναι μείζονος σημασίας για δύο λόγους. Πρώτον, διότι αναγνωρίζει ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο όχι απλώς μπορεί να έχει ιδιοκτησία κινητή και ακίνητη στην Τουρκία, αλλά και ότι τα δικαιώματά του αναγνωρίζονται από το διεθνές δίκαιο, αναγνωρίζεται, επομένως, η νομική προσωπικότητα του Πατριαρχείου. Δεύτερον, το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνει με ιδιαίτερη έμφαση τις επιφυλάξεις του για τον νόμο περί Βακουφίων της Τουρκίας του 1935, τον οποίο η τουρκική κυβέρνηση έχει επικαλεστεί συστηματικά για την καταπάτηση περιουσιακών δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη. Η Τουρκία καλείται να επιστρέψει το ορφανοτροφείο της Πριγκήπου ή να καταβάλει σημαντική αποζημίωση. Το Δικαστήριο επιφυλάχθηκε να καθορίσει με νεότερη απόφασή του τον τρόπο με τον οποίο το Πατριαρχείο θα αποκατασταθεί στα δικαιώματά του¹⁹.

Εκτός από τις δύο αυτές υποθέσεις οι οποίες αφορούν ουσιαστικά στην ακίνητη περιουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, των εκκλησιών και των ευαγών φιλανθρωπικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων του, αρχίζουν σταδιακά να αντιλαμβάνονται και οι πρόσφυγες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, ότι μπορούν να χρησιμοποιήσουν το παράδειγμα των κυπριακών προσφυγών για να διεκδικήσουν δυναμικά τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, κυρίως για αξιώσεις που σχετίζονται με τα περιουσιακά τους δικαιώματα²⁰.

Αντιλαμβάνεται κανείς, ότι έχει ανοίξει ο δρόμος προς τη κατεύθυνση της μειονοτικής προστασίας του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης, τουλάχιστον εκεί όπου υφίσταται παραβίαση από ενέργεια (νομοθετική, διοικητική, δικαστική) κρατικού οργάνου. Βέβαια, δεν είναι δυνατόν μια και μόνο υπόθεση να συμπεριλάβει το σύνολο των προβλημάτων που αντιμετωπίζει μια μειονότητα που απειλείται, και που δεν περιορίζονται αποκλειστικά σε παραβιάσεις ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Δεν θα πρέπει να ξεχνά όμως κανείς τον γενικότερο πολιτικό αντίκτυπο τέτοιων υποθέσεων, αλλά και τη συμβολή της πολιτικής πίεσης που μπορεί να ασκεί και η Επιτροπή Υπουργών.

***

Αν επιχειρούσε να εξετάσει κανείς τα γεγονότα του 1955 υπό το φως των διατάξεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία δέσμευε την Τουρκία από το

¹⁷ *Affaire Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi c. Turquie*, Απόφαση 9-1-2007, [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁸ *Affaire Fener Rum Patrikligi (Patriarchat Oecuménique c. Turquie)*, [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁹ Το Δικαστήριο καλεί τα δύο μέρη να καταθέσουν γραπτώς και μέσα σε εξάμηνο τις παρατηρήσεις τους σχετικά με το θέμα των αποζημιώσεων και να γνωστοποιήσουν στο Δικαστήριο μια πιθανή κατάληξη σε μεταξύ τους συμφωνία. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως έχει επανειλημμένως τονίσει, δεν ενδιαφέρεται για οικονομική αποζημίωση, όσο για την επιστροφή του ακινήτου.

²⁰ Βλ. για παράδειγμα την πρόσφατη υπόθεση *Αποστολίδης και άλλοι κατά Τουρκίας*, *Affaire Apostolidi et autres c. Turquie*, απόφαση 27-3-2007, όπου καταδικάστηκε η Τουρκία για παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία, αλλά και του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ περί δίκαιης δίκης.

1954 (τουλάχιστον ως προς τις ουσιαστικές τις διατάξεις)²¹, θα μπορούσε να διαπιστώσει την ύπαρξη παραβιάσεων ουσιαστικών διατάξεων της Σύμβασης. Η διαρκής εναντίωση του τουρκικού κράτους στο πραγματικό γεγονός της εξέλιξης της μειονοτικής ταυτότητας καθιστά εξαιρετικά πιθανή την παραβίαση ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ. Παρά τις κάποιες νομοθετικές τροποποιήσεις των τελευταίων κυρίως ετών στις οποίες έχει προβεί η Τουρκική κυβέρνηση ενόψει της ευρωπαϊκής της πορείας, δεν έχουν παρατηρηθεί ουσιαστικές αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης της ελληνικής μειονότητας. Το εάν αυτό θα αλλάξει ενόψει της δαμόκλειας σπάθης που συνιστά για την Τουρκία το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, το μέλλον θα δείξει.

---

²¹ Αν και τα γεγονότα έλαβαν χώρα ενώ είχε ήδη τεθεί σε ισχύ ως προς την Τουρκία η ΕΣΔΑ, η Τουρκία δεν είχε αναγνωρίσει το δικαίωμα ατομικής προσφυγής μέχρι το 1987 και μάλιστα με επιφύλαξη που εξαιρεί γεγονότα που έλαβαν χώρα πριν τη δήλωση αυτή.

Συνεδρία Γ

Η Συλλογική Μνήμη

Γεώργιος Κατσάνος*

6/7 Σεπτέμβρη 1955: Άμεσες και σύγχρονες αντιλήψεις για το πογκρόμ στην Τουρκική κοινωνία

Τα «Σεπτεμβριανά» γεγονότα αποτελούν ζήτημα διεξοδικών συζητήσεων για τους ακαδημαϊκούς κύκλους της Ελλάδας και της Τουρκίας. Με αφορμή την 53^η επέτειο των «Σεπτεμβριανών», η ακόλουθη προσέγγιση αποσκοπεί στο να καταδείξει τη γνώση της Τουρκικής κοινωνίας για το γεγονός στο παρελθόν σε αντιδιαστολή με τη γνώση του πογκρόμ σήμερα. Κοντολογίς, «πώς η Τουρκική κοινωνία εξέλαβε την οχλοκρατική αυτή διαδήλωση τότε και τί αντιλαμβάνεται σήμερα».

Το πογκρόμ εναντίον των μη-μουσουλμανικών μειονοτήτων που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη αναγνωρίστηκε εμμέσως από την Τουρκική ηγεσία, η οποία συνήθως αρνείται τις αδυναμίες της σε σχέση με την πολιτική της απέναντι στις μειονότητες. Ο τίτλος του βιβλίου του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες «Το Χρονικό ενός Προαναγγελθέντος Θανάτου» αντικατοπτρίζει απόλυτα την προμελετημένη φύση των επεισοδίων που στιγμάτισε κυρίως τη Ρωμείκη μειονότητα τις δεκαετίες που θα ακολουθούσαν.

Σύμφωνα με την Γκιουβέν, τα «Σεπτεμβριανά» εντάσσονται σε μια σειρά μέτρων που εφάρμοσε η Άγκυρα στα πλαίσια της οικονομικής, πολιτικής και εθνικής ομογενοποίησης της Τουρκικής κοινωνίας, στοχεύοντας παράλληλα στη δημιουργία μιας Τουρκικής, Μουσουλμανικής αστικής τάξης. Αντιθέτως, θεωρείται απατηλός ο συσχετισμός των γεγονότων με το Κυπριακό ζήτημα. Αν ίσχυε η συσχέτιση αυτή, τότε αυτομάτως και η επίθεση εναντίον των Αρμενίων και των Εβραίων εκείνη τη νύχτα -που επλήγησαν και αυτοί σοβαρά- θα έπρεπε να οφείλεται στο Κυπριακό. Το Κυπριακό ζήτημα ήταν δηλαδή, υπόθεση των Ελληνοτουρκικών σχέσεων ενώ τα «Σεπτεμβριανά» άνηκαν στη εγχώρια πολιτική ατζέντα, που αναμφισβήτητα αμαύρωσαν το κοινωνικό προφίλ της νεοιδρυθείσας Τουρκικής δημοκρατίας¹. Αυτή η σειρά των μέτρων συμπεριλαμβανομένων και των επεισοδίων, κατέδειξε τη τακτική του καθεστώτος, τούτέστιν την υποβίβαση του ρόλου των μη-μουσουλμανικών μειονοτήτων στη Τουρκική κοινωνία με οποιοδήποτε τίμημα².

Λαμβάνοντας υπόψιν τις μαρτυρίες έως σήμερα, το έργο της καταστροφής εκείνη τη νύχτα διενεργήθηκε από υπέρ-εθνικιστές οι οποίοι προσεταιρίστηκαν ταραχοποιούς, χούλιγκανς και κάθε πολέμιο της εξουσίας και του πλούτου. Οι παραπάνω ομάδες ευνοήθηκαν των συγκυριών και συμμετείχαν στην καταστροφή³.

Είναι αποδεδειγμένο ότι υπέρ-εθνικιστικές οργανώσεις, όπως «Η Κύπρος είναι Τουρκική», υπό την καθοδήγηση της κυβέρνησης Μεντερές, υποδαύλισαν ένα πολύ καλά οργανωμένο σχέδιο εκείνη τη νύχτα, εξάπτοντας εθνικιστικά και θρησκευτικά πάθη. Για να ερμηνευτεί ο ρόλος της κυβέρνησης στην υποκίνηση μιας τέτοιας άγριας μορφής εθνικιστικού και θρησκευτικού μένους οφείλει κανείς να υπογραμμίσει τον παράγοντα που υπέβασκε, δηλαδή τον ημιαυταρχικό λαϊκιστικό χαρακτήρα του καθεστώτος Μεντερές⁴. Ένα τέτοιο καθεστώς λοιπόν, ωθεί τους ανθρώπους χωρίς κριτική σκέψη στον ασυνείδητο ενστερνισμό των σκοπών του. Με άλλα λόγια δηλαδή οδηγούνται σε έναν ασυνείδητο ιδεολογικό και πολιτικό πειθαναγκασμό. Συνεπώς, ο καταλύτης των επεισοδίων στη

* Διπλωματούχος Ειδίκευσης Τουρκικών Σπουδών

¹ Güven, Dilek 6-7 Eylül Olayları: Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında? (Istanbul 2005)

² Η κατάργηση των διατάξεων που αφορούν την Ύμβρο και την Τένεδο (1927), ο διωγμός του εβραϊκού πληθυσμού από τη Θράκη το 1934, η «δήλωση του 1936» (σύμφωνα με την οποία η ακίνητη περιουσία που ανήκε στα μη-μουσουλμανικά ευαγή ιδρύματα δημιουργήθηκε από το Τουρκικό κράτος), ο «κεφαλικός φόρος» του 1942, το πογκρόμ του 1955, οι απελάσεις του 1964 και οι εκκαθαρίσεις των υπολοίπων Ρωμιών το 1971.

³ Hatzivassiliou Evanthis "The riots in Turkey in September 1955: a British document" *Balkan Studies* vol 31 no 1 (Thessaloniki 1990) 165-176 p. 175

⁴ Χρηστίδης, Χριστόφορος «Τα Σεπτεμβριανά (Κωνσταντινούπολη και Σύμωρη, 1955)» Αθήνα 2000 358

περίπτωση του 1955 είναι ότι ο όχλος απαρτίζονταν από ανθρώπους αμόρφωτους και από το λούμπεν προλεταριάτο.

Αυτό το πλήθος υποκινήθηκε από την Τουρκική ελίτ, η οποία χρησιμοποίησε την θρησκεία σαν όχημα για την εκπλήρωση των σκοπών της. Ο απώτερος στόχος ήταν ότι αυτός ο θρησκευτικά διαποτισμένος εθνικισμός θα λειτουργούσε ως εναρκτήριο λάκτισμα που θα πυροδοτούσε τη μανία του όχλου εναντίον των «άλλων». Συνοπτικά, οι ταραξίες αυτοπροσδιορίζονταν ως «Τούρκοι-Μουσουλμάνοι» οι οποίοι αντιτίθενται στους «Έλληνες και Αρμένιους Χριστιανούς». Η καταστροφή ολοκληρώθηκε με εμφανείς τις οικονομικές και ηθικές συνέπειες στις μειονότητες αρχικά, αλλά και στο γόητρο του Τουρκικού κράτους στη συνέχεια.

Ως φυσικό επακόλουθο των γεγονότων, η Τουρκική κοινωνία ήταν αναμφίβολα πεπεισμένη ότι τα επεισόδια συνδέονταν άμεσα με το Κυπριακό ζήτημα. Η κοινή γνώμη είχε παραπλανηθεί από τη προπαγάνδα και από τους επιδέξιους χειρισμούς που εκπορεύονταν από τα Μέσα Μαζικής ενημέρωσης, ενώ παράλληλα ενορχηστρώνονταν η προσπάθεια του Τουρκικού κράτους να περιορίσει το μη-μουσουλμανικό στοιχείο. Η κρατική μηχανή υπό τη σκέπη του Μακαρθισμού, ο οποίος κατείχε κυρίαρχη θέση στις Δυτικές κοινωνίες, άρχισε να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την επιφόρτιση της ευθύνης στους Κομμουνιστές⁵. Στη πραγματικότητα η διεθνής κοινή γνώμη δεν πίστευε ότι οι Κομμουνιστές ήταν οι δράστες, αντιθέτως αντιμετώπιζε την Τουρκική κυβέρνηση με καχυποψία, καθώς υπήρχε η αίσθηση ότι με το κομμουνιστικό πρόσημα ο Μεντερές συγκάλυπτε την υπάρχουσα κατάσταση⁶.

Παράλληλα, εξαιτίας και της «Ίνουνοφοβίας» του, ο Μεντερές επιχείρησε να επιβληθεί αυταρχικά στην αντιπολίτευση, δηλαδή στους γραφειοκράτες και στο στρατό που ήλεγχαν τους θεσμούς πριν από τον ίδιο. Έτσι δήλωνε την ισχυρή παρουσία και ετοιμότητα να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε πρόκληση θα μπορούσε να θέσει υπό αμφισβήτηση την κυριαρχία του.

Μέχρι και 2 εβδομάδες μετά τα επεισόδια το ελληνικό προξενείο είχε καταγράψει αναρίθμητες περιπτώσεις Ρωμιών που αναζητούσαν διαφυγή προς την Ελλάδα⁷. Το ελληνικό προξενείο μαζί με το Πατριαρχείο ωστόσο, επιχείρησαν να αναχαιτίσουν ένα ενδεχόμενο μεταναστευτικό κύμα. Οι προσπάθειες των φορέων της Ρωμείκης κοινότητας επικεντρώθηκαν στον να επιστήσουν την προσοχή της Ελληνικής πλευράς στην ανοικοδόμηση και στη σταθεροποίηση της κοινότητας και όχι στη φυγή της από την χώρα⁸. Η επιχείρηση της «από-Ρωμιοποίησης» των αστικών κέντρων είχε αποτύχει τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή καθώς και ο Ρωμείκος Τύπος συνέβαλε προς αυτό το σκοπό, τονίζοντας με ένθερμα άρθρα στη μειονότητα ότι όφειλε να συνεχίσει να αγωνίζεται για να αποδείξει ότι τα μέλη της είναι Τούρκοι πολίτες και δεν πρέπει να εκπατριστούν⁹. Παρόλα αυτά οι οικονομικές πληγές ήταν δυσβάστακτες ενώ αναβίωθηκε στη μνήμη ορισμένων Ρωμιών ο «Κεφαλικός φόρος» και τα «Τάγματα εργασίας» κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα γεγονότα της 6/7^{ης} Σεπτεμβρίου δεν συνίσταντο μόνο από την εκτεταμένη υλική καταστροφή αλλά συνάμα δημιούργησαν έντονη ανασφάλεια στους κύκλους των Ρωμιών, οι οποίοι απογοητευμένοι από τη στάση του Τουρκικού κράτους, δεν εμπιστεύονταν το κρατικό οικοδόμημα. Ένιωθαν πλέον «Πολίτες δεύτερης κατηγορίας»¹⁰.

Οι μη-μουσουλμανικοί πληθυσμοί δεν θεώρησαν υπεύθυνο το «Δημοκρατικό κόμμα» για το ξέσπασμα των γεγονότων, γι'αυτό το λόγο το στήριζαν στις εκλογές του 1957. Παρότι σε πρώτο πλάνο σκόπευαν να μοϊκοτάρουν το κόμμα του Μεντερές, η παραδοσιακή εχθρότητα και ο φόβος

⁵ Hatzivassiliou Evanthis ibid p 174

⁶ Güven ibid p 55

⁷ Vryonis Speros : The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul (New York: 2005) p 236

⁸ Vryonis ibid

⁹ Türker Orhan "6-7 Eylül Olaylarının Istanbul Rum Basınındaki Yankıları" Tarih ve Toplum vol 177 (1998) p13-16

¹⁰ Güven ibid 271

που ήταν εμφανείς στους κύκλους της μειονότητας απέναντι στο κόμμα του Ινονού, ανάγκασε τα μέλη της να στραφούν ξανά προς το κυβερνών κόμμα¹¹.

Τελικά έγιναν ορισμένες προσπάθειες για την απόδοση της δικαιοσύνης, αλλά αυτές δε στόχευαν, παρά μόνον στη μεταστροφή της παγκόσμιας κοινής γνώμης.

Από οικονομικής πλευράς, η κυβέρνηση γνώριζε ότι όφειλε να αποζημιώσει έστω και μερικώς τα θύματα αφού προσέβλεπε στην θετική θέαση του πράγματος από την πλευρά της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Με άλλα λόγια θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι αυτή η αποζημίωση είχε εν μέρει απολογητικό χαρακτήρα. Η αποζημίωση τελικά μετετράπη σε έρανο κατά τον οποίο τα ποσά τα οποία προσέφεραν οι δωρητές έδειχναν περισσότερο την αφοσίωσή τους προς την κρατική εξουσία παρά την συνδρομή τους προς τους πληγέντες. Συνελόντι ειπείν, οι δωρεές αυτές εδόθησαν «για το θεαθήναι» (όπως ορθά αναφέρει σε ραδιοφωνική εκπομπή ο Μιχάλης Βασιλειάδης) καθώς αυτές οι επιδοτήσεις δείχνουν ανεπαρκείς για την ανοικοδόμηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, που είχαν πληγεί¹². Η Τουρκία διεκήρυξε σε κάθε τόνο παγκοσμίως αυτές τις κρατικές πρωτοβουλίες, παρότι κάθε προσπάθεια της αποσκοπούσε στη βελτίωση της εικόνας του ίδιου του Μεντερές.

Από νομικής πλευράς, τώρα, ο Οκτάν Ενγκίν ο οποίος τοποθέτησε τη βόμβα στο Τουρκικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη αθώωθηκε στις δίκες του Γιασσίαντα. Ο Ακάρ ορθώς ισχυρίζεται ότι απαλλάχτηκε των κατηγοριών καθώς αν είχε καταδικαστεί, ως δημόσιος φορέας που ήταν, όλο το κρατικό οικοδόμημα θα έπρεπε να καταδικαστεί μαζί με αυτόν¹³. Οι δίκες βέβαια που αφορούσαν τα ενδοκυβερνητικά ατοπήματα στήθηκαν για να καταδικαστεί αποκλειστικά και μόνον το Δημοκρατικό κόμμα και όχι ολόκληρος ο κρατικός μηχανισμός. Οι δίκες ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 1960 και ολοκληρώθηκαν τον Ιανουάριο του 1961 ενώ ένα από τα ζητήματα που θα εξετάζονταν ήταν και τα «Σεπτεμβριανά». Όπως γίνεται κατανοητό, το πολιτικό πλαίσιο ήταν εύθραυστο εξαιτίας και των εντάσεων μεταξύ των γραφειοκρατών και του στρατού του Ινονού από τη μία, και του Μεντερές από την άλλη.

Οι δίκες κατέδειξαν μερικώς την ανάμειξη του Δημοκρατικού κόμματος, ενώ καταλογίστηκαν ευθύνες σε οργανώσεις όπως η «Η Κύπρος είναι Τουρκική», της οποίας ο Μεντερές ήταν ο πάτρονας αν και αρνήθηκε την συμμετοχή του στη σύστασή της¹⁴.

Εξετάζοντας το θέμα από ηθικής πλευράς τώρα, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Νεοκλής Σαρρής διενήργησε έρευνα σχετικά με τις δίκες του Γιασσίαντα. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή καθίσταται φανερό ότι δεν υπήρξε ούτε ηθική αποκατάσταση, αν αναλογιστεί κανείς ότι οι δράστες δεν καταδικάστηκαν σύμφωνα με το άρθρο 141 του Ποινικού Κώδικα, που σχετίζεται με την προσβολή των πολιτικών δικαιωμάτων, σε ζητήματα φυλής. Δεν υπήρξε καμμία απολύτως αναφορά στο άρθρο 495 που αφορά την «λεηλασία», στο άρθρο 177 που αφορά η σύλληψη των ναών και των τάφων. Στη συνέχεια τονίζει ότι οι δράστες κατηγορήθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 517 που αφορά τη φθορά ξένης περιουσίας που φαινομενικά ανήκει στη κρατική περιουσία. Εφόσον αυτή λοιπόν η περιουσία άνηκε στη Τουρκία απλά καταστράφηκε. Δε γίνεται ούτε λόγος φυσικά για το τρόπο μεταβίβασης του κεφαλαίου από τα μη μουσουλμανικά χέρια στα μουσουλμανικά¹⁵.

Το πραξικόπημα του 1960 και οι απαγχονισμοί στελεχών του Δημοκρατικού κόμματος σήμανε εκτός από την απαρχή της μετάβασης από το ένα καθεστώς στο επόμενο, το κλείσιμο της υπόθεσης των «Σεπτεμβριανών» και για τη διεθνή κοινή γνώμη. Η τουρκική κοινή γνώμη φάνηκε να αναγνωρίζει σταδιακά τους πραγματικούς υπαιτίους και ιδιαίτερα μετά τις δίκες στο Γιασσίαντα.

Από τα προαναφερθέντα γίνεται προφανές ότι η επούλωση του τραύματος για το θύμα δεν επετεύχθη. Δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε εδώ, ότι ένα απολύτως αναγκαίο γνώρισμα για την ομαλή λειτουργία ενός δημοκρατικού συστήματος, η αυτοκριτική, ήταν απύσχα μετά τα γεγονότα.

¹¹ Güven, Dilek “6-7 Eylül Olayları ve Failler” *Toplumsal Tarih* vol 132 (September 2005) 38-49 p 40

¹² Güven (book) p. 80

¹³ Septemvrios 2005 Sınenteyksi toy Ridvan Akar stoys “Fakellous”

¹⁴ Alexandris, Alexis *The Greek minority of Istanbul and the Greek-Turkish relations 1918-1974* (Athens 1992) p. 263

¹⁵ Σαρρής, Νεοκλής «Οι υπεύθυνοι των γεγονότων» *Επτά ημέρες* (10.09.1995) σσ. 13-15

Η ιδέα της διαρκούς απειλής της χώρας από «εσωτερικούς εχθρούς» περιθωριοποιούσε και εξακολουθεί να παραγκωνίζει τους μη- μουσουλμάνους πολίτες που ζουν στην κοινωνία, ενώ το κράτος είναι συνήθως πρόθυμο να κατασκευάζει εχθρούς που «απειλούν την ενότητα και τις αρχές του Τουρκισμού». Η ουσία αυτής της ιδεολογίας αναφέρεται στη θεωρία του Ρουσώ «περί ηθικής ανισότητας», δηλαδή της επιλεκτικής μεταχείρισης ενός τμήματος της κοινωνίας, το οποίο υποβιβάζεται με βάση τους πολιτικούς και οικονομικούς όρους. Με λίγα λόγια, η «ηθική ανισότητα» γίνεται πράξη όταν η κρατική εξουσία σέβεται περισσότερο την υπόστασή της, από ότι σέβεται ένα συγκεκριμένο κομμάτι της κοινωνίας, που στη περίπτωση της Τουρκίας είναι οι μη-μουσουλμανικοί πληθυσμοί. Η μετάβαση προς τον εθνικιστικό εκμοντερνισμό έφερε λοιπόν στην επιφάνεια αναπόφευκτα προβλήματα, καθότι τα κοινωνικά δικαιώματα έγιναν μέσω του κράτους, το οποίο απέβλεπε στο να εκτείνει τη νομιμότητα του στους πληθυσμούς. Συνεπώς το πογκρόμ ενάντια στους μη-μουσουλμανικούς πληθυσμούς την 6/7 Σεπτεμβρίου του 1955 υλοποιήθηκε και η νομιμότητα του κράτους τέθηκε σε ισχύ.

Στο λυκαυγές του 21^{ου} αιώνα, θέματα που αφορούν τη θέση των μειονοτήτων στην σύγχρονη Τουρκία είναι στην ατζέντα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Η δυνητική ένταξη εξάλλου της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο. Συζητήσεις επί συζητήσεων και ντοκιμαντέρ που προβάλλονται στη τηλεόραση και αφορούν τα επεισόδια του 55, υποδηλώνουν ότι πραγματοποιείται ένα βήμα προς την αυτοκριτική. Είναι εύληπτο πλέον ότι η απουσία των μη- μουσουλμανικών μειονοτήτων επηρέασε βαθιά την Τουρκική κοινωνία. Η έλλειψη της πολυεθνικής ατμόσφαιρας που προϋπήρχε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} δημιούργησε μία αίσθηση μελαγχολίας που τονίζεται από τον Τύπο και ακόμη περισσότερο μέσα από την λογοτεχνία και τις τέχνες. Ο νομπελίστας Ορχάν Παμούκ, ο Νεντίμ Γκιουρσέλ ακόμη και ο φωτογράφος Αρά Γκιουλέρ τονίζουν αυτή την έλλειψη. Ο Γκιουρσέλ γράφει «*όχι..η Πόλη δεν έπεσε το 1453. η Πόλη έπεσε σήμερα.. η μία μετά την άλλη οι γειτονιές του Πέρα, η Εβραϊκή, η ρωμέικη, η Λεβαντίνικη γκρεμίστηκαν. Στη θέση τους χτίστηκαν ουρανοξύστες και ακριβά ξενοδοχεία. Τάνκερ ξεπάτωσαν τα γυαλιά του Βοσπόρου, χύθηκε μετέν στις όχθες του. Φύγαν οι «άλλοι», τίποτε πια δε μένει από τη κοσμοπολίτικη Ιστανμπούλ... αραιώσαν και αυτοί που πήγαιναν στις μικρές κόκκινες τουβλόχτιστες εκκλησίες, στη συναγωγή δίπλα στο σοκάκι με τα κακόφημα σπίτια. Έτσι είναι πια. Εάλω η πόλις. Η όχθη αυτή οι δρόμοι, τα σπίτια... η Πόλη μου η πανέμορφη, που έχει χτιστεί εκεί που σμίγουν τρεις θάλασσες¹⁶*».

Ο Αρά Γκιουλέρ, όταν έδωσε συνέντευξη στον Ντανιέλ Ροντώ δήλωσε «*Δεν φωτογραφίζω πια την Πόλη, παραβρέθηκα στη καταστροφή της. Είδα το παλιό Αρμένικο νεκροταφείο να κατεδαφίζεται από τις μπουλντόζες για να μπουν τα θεμέλια των ξενοδοχείων Ντιβάν και Χίλτον. Είδα σπίτια να κατεδαφίζονται το ένα μετά το άλλο. Μαζί με τα σπίτια σάρωναν και έναν τρόπο ζωής¹⁷*».

Συγκριτικά τώρα με τη λογοτεχνία, τα ντοκιμαντέρ είναι πλέον εύληπτα καθώς μέσω αυτών η εικόνα έχει μια επιδραστική ικανότητα να τονίζει συναισθήματα και αντιδράσεις με απλοϊκό τρόπο. Το πρώτο ντοκιμαντέρ που αφορούσε τα γεγονότα του 1955 προβλήθηκε στη Τουρκική τηλεόραση το 2003, και σκηνοθετήθηκε από τον Τζαν Ντουντάρ. Ο τίτλος της εκπομπής και μόνον, *Utanc Gecesi*¹⁸ στα Τουρκικά (η Νύχτα της ντροπής στα ελληνικά), υποδηλώνει μια αυτοκριτική διάθεση των παραγωγών. Στο ντοκιμαντέρ αυτό ένας από τους υπαίτιους, ο Χικμέτ Μπίλ, αποκάλυψε κρυφές πτυχές των επεισοδίων περιγράφοντας το πολιτικό παρασκήνιο της εποχής. Ο Αϊντίν Μεντερές, γιος του πρώην πρωθυπουργού δήλωσε ότι «*το βαθύ κράτος διέπραξε τα γεγονότα φιλοδοξώντας να απαλείψει τις μειονότητες από την Κωνσταντινούπολη*». Η εκπομπή ολοκληρώνεται με την φράση «*Εκείνη η μέρα ήταν μια από τις πλέον επονείδιστες πτυχές της σύγχρονης Τουρκικής ιστορίας¹⁹*».

¹⁶ Γκιουρσέλ, Νεντίμ «Αγαπημένη μου Ιστανμπούλ» (Αθήνα 1986) σελ 27

¹⁷ Ροντώ, Ντανιέλ «Η Πόλη, μια περιδιάβαση» (Αθήνα 2008) σελ 24-25

¹⁸ *Utanc Gecesi* Σκηνοθέτης: Can Dündar. Προβλήθηκε το 2003 στην Τουρκική τηλεόραση

¹⁹ *Utanc Gecesi* οπ'π.

Η ταινία μικρού μήκους *Çikmaz*²⁰ (αδιέξοδο) αναφέρεται σε ένα σοκάκι στα Ψωμαθεία που άλλαξε δημογραφικά μετά τα γεγονότα του 1955. Αυτό το αδιέξοδο κατοικούνταν εκείνο τον καιρό από Αρμένιους και Ρωμιούς. Τα επεισόδια αλλοίωσαν τα χαρακτηριστικά του δρόμου καθώς οι κάτοικοί του έφυγαν από την Πόλη και αντικαταστάθηκαν από ανθρώπους της υπαίθρου που μετανάστευσαν και αυτοί με τη σειρά τους από την Ανατολία. Οι συνεντεύξεις μιας Κουρδικής οικογένειας που ζει πλέον εκεί καταδεικνύουν τις συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού της, ενώ παρατηρούνται τα κοινά γνωρίσματα που μοιράζονται με τους Αρμένιους και τους Ρωμιούς που άφησαν και αυτοί αυτόν τον αδιέξοδο δρόμο για να ξενιτευτούν. Είναι όλοι τους ανθρώπινα πλάσματα που δεν λησμονούν τη γη τους και αισθάνονται νοσταλγία για το παρελθόν. Οι Κούρδοι νιώθουν περιθωριοποιημένοι και απομονωμένοι στη Κωνσταντινούπολη, αναπολούν τη ζωή τους στο χωριό της καταγωγής τους ενώ οι μη-μουσουλμάνοι αισθάνθηκαν παρόμοια δυσάρεστα συναισθήματα, εγκαταλείποντας τη γενέτειρά τους για να μεταναστεύσουν προς ένα μακρινό και άγνωστο προς αυτούς τόπο. Αυτή η απότομη και βίαιη δημογραφική μεταβολή ανέδειξε νέες αντιθέσεις στις γειτονιές. Τελικά οι γειτονιές, οι οποίες ήταν συνήθως θρησκευτικά ετερογενείς και κοινωνικά ομοιογενείς μετατράπηκαν σε θρησκευτικά ομοιογενείς και κοινωνικά ετερογενείς. Ένας αλιέας από τα Ψωμαθεία ισχυρίζεται «*Τι μπορώ να πω εγώ με έναν άνθρωπο από την Ανατολία; Θα μου μιλήσει για τη γη. Δεν καταλαβαίνω εγώ από γη. Δεν έχει δει ποτέ θάλασσα στη ζωή του. Μπορεί να πιεί το θαλασσινό νερό, δεν έχει ιδέα*»²¹. Το αδιέξοδο στις ζωές αυτών των ανθρώπων που ζουν σήμερα εκεί και νιώθουν αποξενωμένοι και μόνι εξηγεί άμεσα και τον τίτλο αυτού του ντοκιμαντέρ που σκηνοθετήθηκε από την Πινάρ Οκάν.

Ο αστικός πληθυσμός νοσταλγεί τους μη-μουσουλμανικούς αστικούς πληθυσμούς που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το τόπο θεωρώντας ότι μοιράζονταν περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά με το Αρμένικο και το Ελληνικό στοιχείο που σήμερα απουσιάζει από την Κωνσταντινούπολη. Για τους πολίτες των αστικών κέντρων ο μετανάστης της υπαίθρου που αντικατέστησε τον Ρωμιό ή τον Αρμένιο και τον Εβραίο «είναι ο άνθρωπος που εμφανίζεται από τον 14 αιώνα και ξεκινάει να ζει στον 21^ο.. ο συνεντευξιαζόμενος συνεχίζει λέγοντας δεν υπάρχουν άνθρωποι να μιλήσω και εφόσον όλοι αυτοί έχουν φύγει η Πόλη έχει τελειώσει»²².

Η Ντιλέκ Γκιουβέν και ο Ριντβάν Ακάρ οργάνωσαν μια φωτογραφική έκθεση η οποία έλαβε χώρα τον Σεπτέμβριο του 2005 με αφορμή τη 50^η επέτειο, κατά την οποία οι δράστες φανερώνονται. Τα αρχεία ανήκαν στο Φαχρί Τσοκέρ, ενώ και το βιβλίο που εξεδόθη [6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler (Istanbul 2005)] περιλαμβάνει πέρα από το πλούσιο φωτογραφικό υλικό και επίσημα ντοκουμέντα. Αυτά τα ντοκουμέντα καταδεικνύουν περίτρανα ότι τα επεισόδια οργανώθηκαν από το κράτος και αυτό αποτελεί γεγονός υψηλής σημασίας καθότι καταδεικνύεται ο βαθμός της μεροληπτικής στάσης εις βάρος των μειονοτήτων. Η γενική αίσθηση που επικρατεί είναι όπως επισημαίνει και η Γκιουβέν, ότι η Τουρκία είναι διατεθειμένη να αντιμετωπίσει το παρελθόν της²³. Η ίδια άνοιξε το λεύκωμα της φωτογραφικής εκδήλωσης στο 1^ο Παγκόσμιο συνέδριο Ρωμιών που διεξήχθη στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούλιο του 2006 κατηγοριοποιώντας τις γνώμες των επισκεπτών στις ακόλουθες κατηγορίες:

Ευχαριστήρια σημειώματα από ανθρώπους με αμερόληπτη στάση προς την ιστορία και αυτοκριτική διάθεση, αποτέλεσαν την πρώτη κατηγορία. *Ανεξάρτητα από το πόσο βαθειά φυλακίζεις την αλήθεια, αυτή φωνάζει περισσότερο όσο πιο βαθειά τη θάβεις. Είναι επιτακτική ανάγκη να αντιμετωπίσουμε τα γεγονότα.* Στη δεύτερη κατηγορία ανήκαν άνθρωποι οι οποίοι εξέφρασαν την βαθειά τους ντροπή όταν αντίκρυσαν τις φωτογραφίες. «*αν αυτά τα πλάσματα αυτοαποκαλούνται Τούρκοι τότε εγώ δεν είμαι..*». Ένα κομμάτι της κοινωνίας απολογείται εμφορούμενο από ένα αίσθημα μελαγχολίας

²⁰ Çikmaz (dead-end) Σκηνοθέτες: Pinar Okan, Tuğba Karakaya Σενάριο: Seval Bayazit. Αυτή η ταινία μικρού μήκους ήταν παραγωγή του πανεπιστημίου της Άγκυρας το 2003.

²¹ Çikmaz (Αδιέξοδο) οπ'π.

²² Çikmaz οπ'π.

²³ Güven, Dilek "6-7 Eylül olaylarına bugünkü Türk ve Yunan toplumlarının bakış açıları" in Meeting in Istanbul Present and Future (30 June 1 and 2 July 2006)

υποστηρίζοντας ότι τα γεγονότα σφράγισαν την τύχη της μειονότητας. «*Λυπούμαι πραγματικά που δεν κατορθώσαμε να συνυπάρξουμε*». Το τελευταίο μέρος περιλάμβανε αποδοκίμασιες προς τις προσπάθειες των εθνικιστών να επιτεθούν στο χώρο της έκθεσης²⁴.

Συμπερασματικά, μπορούμε να επισημάνουμε ότι όταν ο κρατικός μηχανισμός δεν έχει τη λαϊκή συναίνεση (όπως καταφαίνεται και από το Λεύκωμα των εντυπώσεων), τότε θέματα νομιμότητας μπορούν βραχυπρόθεσμα να αποτελέσουν τροχοπέδη στη λειτουργία του καθεστώτος, ενώ μακροπρόθεσμα βραχυκυκλώνουν το πολιτικό σύστημα. Γι αυτόν το λόγο, όταν το κρατικό οικοδόμημα σχεδιάζεται αποκλειστικά και μόνον από τις ελίτ, οι οποίες απαιτούν με ηγεμονικό τρόπο την απόλυτη υπακοή, τότε οι προϋποθέσεις του εκμοντερνισμού μπορεί να επιτευχθούν εις βάρος της πολύ-εθνικής κοινωνίας.

Παρόλα αυτά το σημερινό συνέδριο, όπως και αυτό που διεξήχθη πριν 2 χρόνια στην Κωνσταντινούπολη ασυναίσθητα καταδεικνύει μία ακόμη πτυχή που αξίζει να αναφέρουμε, και δεν είναι άλλη από το γεγονός ότι οι Έλληνες της Πόλης δεν έχουν αποκτήσει την θέση που τους αναλογεί και στην ιστορία της Τουρκίας και στην ιστορία της Ελλάδας. Όπως το θέτει η Σαρίογλου σε μία συνέντευξή της²⁵, από τη στιγμή που η Ρωμέικη κουλτούρα συσχετίζεται με την αστική κουλτούρα της νέο-Ελληνικής αστικής κοινωνίας, αποτελεί ύψιστη παράλειψη και από ιστορική και κοινωνιολογική άποψη το γεγονός ότι δεν υπογραμμίζεται η διαπρεπής θέση της μειονότητας στη Τουρκική κοινωνία.

Η ισχυρή παρουσία του милитарισμού συνιστά ένα από τα μείζονα προβλήματα της Τουρκικής κοινωνίας. Η ύψιστη πρόκληση παρόλα αυτά δεν είναι η ισχυρή παρουσία ή οι βαθύτατα εδραιωμένες Κεμαλικές ιδέες αλλά η παντελής έλλειψη κριτικής ανάλυσης του παρόντος. Σε κάθε κοινωνία η αποδοχή των πολιτικών λαθών τα οποία έχουν διαπραχθεί στο παρελθόν γίνεται πρωτίστως από την Διανόηση. Αυτοί οι κύκλοι της διανοήσης θα μπορούσαν κάλλιστα να χαρακτηριστούν ως οι «σεισμογράφοι» της Τουρκικής κοινωνίας καθώς παρατηρούν την υπάρχουσα πολιτική κατάσταση της εποχής τους, συνεκτιμώντας τις ανομίες οι οποίες διαπράττονται κατά την κυβερνητική διαδικασία. Διανοούμενοι όπως η Γκιουβέν, ο Ακάρ, Ο Μπερκτάν και η Μπουγρά αποκαλύπτουν την πολιτική κατάσταση της χώρας τους και τις αντιδημοκρατικές διαδικασίες στο πλαίσιο του αναθεματισμού του παρελθόντος αποδεχόμενοι γεγονότα τα οποία κατ ουδένα τρόπο δεν θα πρέπει ξανασυμβούν. Αυτές οι ανεξάρτητες και από-κεμαλοποιημένες ιδέες οφείλουν να διαποτίσουν τη Τουρκική κοινωνία με κάθε κόστος. Συμπερασματικά, από τη στιγμή που η κοινωνία αρχίζει να διαμορφώνει μια κριτική στάση απέναντι στον εθνικισμό τότε η ελπίδα για το μέλλον μπορεί να διαφανεί στον ορίζοντα.

Μια συγγνώμη, η οποία εκφέρεται μέσω ενός τηλεοπτικού προγράμματος ή μέσω μίας φωτογραφικής έκθεσης ή ενός συνεδρίου αποτελεί πράγματι μια ηθική στήριξη για όλους αυτούς τους ανθρώπους που εγκατέλειψαν τη Πόλη, αλλά εν μέρει επουλώνει το τραύμα. Ο Ορχάν Μπιργκίτ, ο οποίος θεωρείται ένας από τους υποκινητές των επεισοδίων μετά τη παρέλευση 50 χρόνων παραδέχεται ότι έχει επέλθει μια αδιαμφισβήτητη ρωγή στο εθνικό μωσαϊκό το οποίο προυπήρχε στην Κωνσταντινούπολη. «Τα γεγονότα υπήρξαν αναμφίβολα οδυνηρά και δεν θα έπρεπε να είχαν λάβει χώρα γιατί η πόλη έχασε την αίγλη και το μεγαλείο της. Δυστυχώς τα Σεπτεμβριανά είναι κομμάτι της ιστορίας μας» παραδέχεται ο ίδιος σε ένα ντοκιμαντέρ που προβλήθηκε στην ελληνική τηλεόραση²⁶. Αλλά είναι αυτή η αποδοχή αρκετή για την αποποίηση των ευθυνών του Τουρκικού κράτους; Μπορεί μία συγγνώμη να εξαλείψει τη βαρύτητα μίας πράξης; Και είναι τελικά η αποδοχή των λαθών αυτών ειλικρινής η υποκριτική;

Επιπρόσθετα, η συγγνώμη μπορεί να εκφραστεί και μέσω των απομνημονευμάτων, μια και αυτά συνιστούν ένα σημαντικό εργαλείο ενώ ταυτόχρονα λειτουργούν ως εκείνο το βασικό στοιχείο το οποίο αποδεικνύει ότι τα γεγονότα πράγματι συνέβησαν. Ο συντάκτης οποιουδήποτε απομνημονεύματος, όταν αργότερα ανακαλεί το γεγονός, είτε είχε ενεργή συμμετοχή είτε υπήρξε

²⁴ Güven, Dilek *Meeting in Istanbul* οπ'π.

²⁵ Εφημερίδα Πολίτης Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2005

²⁶ Σεπτέμβριος 2005 «Φάκελος»

μάρτυς του γεγονότος κατά κάποιο τρόπο με την συγγραφή φαίνεται ότι εμμέσως αιτάται την συγνώμη των θυμάτων. Παρά την αποδοχή των πολιτικών λαθών του παρελθόντος αυτές οι συγγνώμες που προαναφέρθηκαν προκύπτουν μόνο από εξατομικευμένες ενέργειες, δηλαδή δεν υπάρχει καμμία κρατική παραδοχή των λαθών. Για να γίνει αυτό σαφέστερο θα πρέπει να τονιστεί η μετριοπαθής πολιτική του κράτους απέναντι σ' αυτές τις μεμονωμένες ενέργειες αποφεύγοντας να πάρει το ίδιο σαφή πολιτική θέση. Επιπροσθέτως δε θα πρέπει να παραλείψουμε τη διαφορούμενη στάση της κρατικής μηχανής σε άλλες περιπτώσεις οι οποίες προκάλεσαν αντιδράσεις σε μαζική κλίμακα, τέτοιες όπως το αδιαφιλονίκητο ερώτημα της γενοκτονίας των Αρμενίων.

Η ανέγερση ενός μνημείου στην περιοχή του Πέρα, το οποίο θα θυμίζει εκείνη την αποφασιστική για τη μειονότητα νύχτα, θεωρείται αναγκαία. Μια τέτοια ενέργεια θα πρέπει να υποστηριχτεί και από τις δύο χώρες μια και θα αποτελέσει μία πράξη ζωτικής σημασίας, έστω και καθυστερημένα, στην επούλωση των τραυμάτων όλων εκείνων που μετανάστευσαν στην Ελλάδα, αλλά και αυτών που παρέμειναν στα πατρώα εδάφη. Η Τουρκία θα επιδείξει παγκοσμίως τη πρόθεσή της να αντιμετωπίσει το παρελθόν της. Μια ανάλογη ενέργεια θα πρέπει να γίνει και στη μητροπολιτική Ελλάδα για έναν επιπρόσθετο λόγο. Οι Έλληνες της μητρόπολης τείνουν να επιρρίπτουν ευθύνες στην αντίπερα όχθη αποσειώντας κάθε ευθύνη που τους αναλογεί. Η ανέγερση ενός μνημείου θα υπογραμμίσει το ότι και οι δύο χώρες είναι πρόθυμες να ενσωματώσουν τη μειονότητα στην ιστορία τους καταδεικνύοντας το συγκεκριμένο χωροχρόνο ο οποίος την περιέκλειε και πράττει τούτο μέχρι τις ημέρες μας. Θα πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η υπόθεση των Σεπτεμβριανών είναι ένα μερικά γνωστό κομμάτι της ιστορίας το οποίο δεν έχει ενσωματωθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα της ιστορίας ούτε καν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η ενσωμάτωση των γεγονότων στις ιστορίες και των δύο χωρών αποτελεί γεγονός ύψιστης προτεραιότητας μια και η πλήρης γνώση ανάλογων γεγονότων μειώνει τις πιθανότητες επανάληψης. Και όπως ο Χάρολντ Μπλουμ δηλώνει στο βιβλίο του με τον τίτλο, «ο Δυτικός Κανόνας²⁷» η γνώμη διαφέρει από τη γνώση, ρήση επίκαιρη για το παρόν θέμα μια και για τα γεγονότα των Σεπτεμβριανών κατα βάση οι γνώμες υπερισχύουν και στις δύο χώρες και όχι η σε βάθος γνώση που προκύπτει από σοβαρές ιστορικές προσεγγίσεις. Θα πρέπει να τονιστεί παρά όλα αυτά ότι ειλικρινείς και σοβαρές προσπάθειες, αν και λίγες, διεξάγονται από τους Τουρκικούς ακαδημαϊκούς κύκλους. Η παρουσία τους άλλωστε σε ανάλογα συνέδρια όπως αυτό που διεξήχθη στην Κωνσταντινούπολη το 2006 ή σαν το σημερινό, είναι ενδεικτική. Συμπερασματικά, όσον αφορά την ελληνική πλευρά θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί με σκοπό να μην ολισθήσουμε στις ατραπούς του λαϊκισμού ή του εθνικισμού. Θα ήθελα να τελειώσω με ένα απόσπασμα του κυρίου Κητρομιλίδη από την εισαγωγή του στο βιβλίο του Γιώργου Σεφέρη «Τρεις μέρες στα μοναστήρια της Καπαδοκίας» και το οποίο θα μπορούσε με έναν τρόπο να ορίσει την στάση μας. Αναφέρει λοιπόν:

«Η Μικρά Ασία γίνεται μια άσκηση πνευματική, μια πρόκληση ανάκτησης του χαμένου κόσμου μέσα από τη γνώση, την κατανόηση, τη μέθεξη στη γοητεία του. Αυτή η άσκηση δεν εκτρέπεται ποτέ σε αγοραίο συναισθηματισμό, εχθρότητα, ευτελή ρητορεία, αλλά λειτουργεί ως κάθαρση ελέγχοντας τη θλίψη και το συναίσθημα της απώλειας δια της εμμονής στους κανόνες του λόγου και της επιστήμης, που υπόσχεται μια πιο ουσιαστική και πνευματικά ικανοποιητική ανταπόδοση: την αναπαλλοτριωτή γνώση των πραγμάτων²⁸».

²⁷ Harold Bloom “Western Rule” (Gutenberg 2007) p 21

²⁸ Σεφέρης, Γεώργιος «Τρεις μέρες στα μοναστήρια της Καπαδοκίας» Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ένθετο της εφημερίδας Νέα) 2008

Άννα Θεοδωρίδη*

Η πρόσληψη των Σεπτεμβριανών από τους Ρωμιούς της Κωνσταντινούπολης και η δόμηση της μνήμης τους (Η νύχτα της 6ης 7ης Σεπτεμβρίου του 1955)

Εγγράφοντάς τα Σεπτεμβριανά στην ιστορία του εκτουρκισμού, οι σύγχρονες μελέτες προτείνουν διαφορετικές αναγνώσεις γι' αυτά, συσχετίζοντάς τα είτε με τη δόμηση μιας μνημονικής συνέχειας, είτε με την ιστορία της διαχείρισης του Κυπριακού ζητήματος, είτε περικλείοντάς τα στην ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Υπό ένα κοινωνιολογικό πρίσμα, θα μπορούσαμε να επιχειρήσουμε μια ανάγνωση η οποία, επιπροσθέτως, θα συμπεριλαμβάνει τις ερμηνείες των πρωταγωνιστών –αυτών που έζησαν τη νύχτα της 6ης- 7ης Σεπτεμβρίου– θέτοντας τα ακόλουθα ερωτήματα: Πώς προσλαμβάνουν οι ίδιοι τα γεγονότα; Ποια ερμηνευτικά σχήματα φέρνουν στο προσκήνιο οι πρωταγωνιστές; Πώς σηματοδοτούν τη νύχτα της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου; Ποιες οι συνέπειές της στην καθημερινή τους ζωή;

Τα ερωτήματα αυτά, αντικείμενο μιας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας υπό τη επίβλεψη του καθηγητή Hamit Bozarslan στην EHESS, επιχειρήσαμε να αναδείξουμε και να απαντήσουμε μέσα από τη δημιουργία νέων ερμηνευτικών πεδίων, διαμορφώνοντας την υπόθεση ότι στους Ρωμιούς της Κωνσταντινούπολης¹ απαντώνται μηχανισμοί τραύματος, λήθης ή ακόμη και απώθησης αυτής της νύχτας-γεγονότος, οι οποίες εγγράφονται σε ατομικές ή/και συλλογικές παραγωγές μνήμης. Αυτή η υπόθεση ενέχει τρία νέα ερωτήματα. Πρώτον, με ποιο τρόπο οι Ρωμιοί συσχετίζουν τις εμπειρίες της νύχτας της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου για να μην τις ξεχάσουν ή να τις διατηρήσουν στο υποσυνείδητό τους; Δεύτερον, με ποιον τρόπο επαναφέρεται η ανάμνηση; Ποια τα ερμηνευτικά εργαλεία ανίχνευσης των ατομικών ή/και συλλογικών μνημονικών κατασκευών;

Στο πλαίσιο αυτό, η επιχειρηματολογία μας βασίζεται, ως επί το πλείστον, στην επιτόπια μελέτη που πραγματοποιήσαμε για διάστημα δύο μηνών στην Κωνσταντινούπολη και στην οποία θα βασιστεί κατά κύριο λόγο η εισήγησή μας. Πρόκειται για ένα corpus 31 ημιδομημένων συνεντεύξεων, 21 ατομικών και 2 ομαδικών, που πραγματοποιήσαμε στο Kadıköy και το Yedikule. Θα παρουσιάσουμε αρχικά τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας αναφερόμενοι συνοπτικά στη μεθοδολογία συγκέντρωσης υλικού, για να περάσουμε εν συνεχεία στην ανάλυση των αναπαραστάσεων των ερωτηθέντων Ρωμιών, επί τη βάση διαφόρων τυπολογιών.

1. Τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας με βάση το δειγματολόγιο μας

Κατά το πρώτο στάδιο της έρευνας, η κοινωνιολογική ερευνητική μεθοδολογία που επιλέξαμε ήταν ποιοτική: συνεντεύξεις υπό τη μορφή αφηγήσεων ζωής και ατομικών διαδρομών. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις μάς επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε το σύστημα αναπαραστάσεων και την άτυπη μορφή γνώσης, καθώς και να κατανοήσουμε τις ερμηνείες του παρελθόντος και του παρόντος των πρωταγωνιστών.

*Διπλωματούχος Μεταπτυχιακός Κοινωνολογίας

¹ Χρησιμοποιούμε τον όρο «Ρωμιοί» για να διακρίνουμε τους Τούρκους πολίτες ορθόδοξους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης από τους Έλληνες του Ελλαδικού χώρου («γιουνάν» στα τούρκικα) ή ακόμη από τους Ελληνοκυπρίους. Ονομάζονται έτσι με αναφορά στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία της Ανατολής. Η Μαρία Ιορδανίδου, συγγραφέας του γνωστού και πολυδιαβασμένου μυθιστορήματος «Λωξάντρα» υποστηρίζει ότι « αρχικά ο όρος Ρωμιός χαρακτήριζε όλους όσους αποτελούσαν μέρος της ελληνορθόδοξης εκκλησίας της βυζαντινής αυτοκρατορίας και όχι απαραίτητα τους Ελληνόφωνους» («Λωξάντρα», εκδ. Εστία, Αθήνα 1963, σ. 13). Στην παρούσα ανακοίνωση, δεν είναι δυνατόν, για λόγους χρόνου, να αναπτυχθεί το ζήτημα ή να δοθεί ένας σαφής ορισμός του όρου «Ρωμιός», τον οποίο, πάντως, δεν θεωρούμε ανεξάρτητο από επιστημολογικές παραδοχές ή/και θεάσεις σχετικά με το ελληνικό έθνος.

Το πρώτο ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις που παρότρυναν τους ερωτηθέντες να ξαναθυμηθούν τις παρελθούσες εμπειρίες τους. Υπ' αυτή την έννοια, τους παρότρυνε να ορίσουν τους τόπους κοινωνικοποίησης, τις σχέσεις τους με τον Άλλο και με το κράτος· σταδιακά, μια δεύτερη σειρά ερωτήσεων στόχευε στον εντοπισμό των αντιλήψεών τους για το πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον της δεκαετίας του 50 στην Κωνσταντινούπολη, για να καταλήξει στις δικές τους ερμηνείες των Σεπτεμβριανών.

Τα αποτελέσματά του μας οδήγησαν στην πρόταση μιας τυπολογίας που διακρίνει τους ερωτηθέντες σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη υποκατηγορία περιλαμβάνει αυτούς που θα ονομάσουμε «Εγγράμματους». Πρόκειται για τους καθηγητές των ελληνικών σχολείων, τους εκδότες των καθημερινών μειονοτικών εφημερίδων, τους ιεράρχες της ορθόδοξης ελληνικής Εκκλησίας στην Κωνσταντινούπολη. Με αναφορά στον Μπουρντιέ², θα μπορούσαμε να τους θεωρήσουμε ανθρώπους που διαθέτουν κάποιο κοινωνικό κεφάλαιο (ένα δίκτυο γνωριμιών), καθώς και ένα «πολιτισμικό κεφάλαιο», δηλαδή ένα σύνολο πολιτισμικών δεξιοτήτων. Όντας δίγλωσσοι, αποτελούν τους κατεξοχήν συνομιλητές σε δημοσιογραφικές έρευνες και γίνονται αντικείμενο ντοκιμαντέρ ή συνεντεύξεων³. Φορείς ενός σημαίνοντος λόγου –αυτού των διακεκριμένων προσώπων– οι πρωταγωνιστές αυτοί έχουν πρόσβαση σε γνώσεις, πηγές (συχνά έχουν διαβάσει μελέτες αναφερόμενες στο μειονοτικό ζήτημα στην Τουρκία) και βρίσκονται σε αναζήτηση νοήματος (ή έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν οι ίδιοι μιαν εξήγηση).

Στη δεύτερη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται ημιδομημένες συνεντεύξεις, που θα μπορούσαμε να διακρίνουμε σε τρεις υποκατηγορίες: τους αυτοδίδακτους (βιοτέχνες, εμπόρους, χασάπηδες, ράφτες, μπογιατζήδες, εθελόντριες στο ελληνικό προξενείο της Κωνσταντινούπολης και σε φιλανθρωπικές οργανώσεις), τους εργάτες στο σιδηρόδρομο του Γεντικουλέ και τους έλληνες ορθόδοξους ιερείς. Αποφεύγοντας την κοινωνική έκθεση, οι ερωτηθέντες αυτοί δεν έχουν παραχωρήσει ουδεμία συνέντευξη στο παρελθόν και δεν συμμετέχουν σε καμιά πολιτισμική εκδήλωση που θα τους τοποθετούσε στην καρδιά μιας διαμάχης, αρνούμενοι κατηγορηματικά να τοποθετηθούν δημόσια. Για όλους αυτούς τους λόγους, τους χαρακτηρίζουμε «Σιωπηλούς» γιατί, παρότι ανήκουν στο τουρκικό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, μένουν ηθελημένα σιωπηλοί στα γεγονότα του παρελθόντος –αν και φυσικά παρόντες στην Κωνσταντινούπολη.

Αυτή η πρώτη ερευνητική φάση μάς αποκάλυψε ότι υπάρχει μια απόκλιση ανάμεσα στην εμπειρία της μιας ομάδας (που την αντιπροσωπεύουν οι «Εγγράμματοι»), της οποίας η αφήγηση παίρνει τη μορφή διήγησης συγκροτώντας μια συλλογική, ιστορική και διαμεσολαβημένη μνήμη, και σε αυτήν των «Σιωπηρών».

Τοποθετημένη στο επίκεντρο του δημόσιου βίου, η κατηγορία των «Εγγράμματων» παραθέτει αφηγήσεις ζωής καλά οργανωμένες, επιχειρηματολογημένες, ορθώς δομημένες και μορφοποιημένες. Οι αναπαραστάσεις τους εκφράζονται μέσα από ύφη λόγου που φανερώνουν τρεις λεξιλογικές κατηγορίες : την καταγγελία, τη θυματοποίηση και την ηρωοποίηση. Συνεπώς, η νύχτα της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955 βιώνεται ως συλλογικό δράμα της ρωμαίικης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης. Η νύχτα αυτή περικλείεται σε μια διαδικασία αφανισμού της κοινότητας και εγγράφεται σε μια συνεχή χρονολογική μνημονική ροή, της οποίας την αρχή σηματοδοτεί η άνοδος των Νεότουρκων στην εξουσία.

Για τους «Σιωπηρούς», η ανάμνηση της νύχτας της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955 διατηρείται στο υποσυνείδητό τους. Τα στιγμιότυπα, οι εικόνες βίας και καταστροφής στη διάρκεια της νύχτας αυτής, οι μυρωδιές των προϊόντων των λεηλατημένων, αναποδογυρισμένων πάγκων, η υφαρπαγή της ιδιωτικότητάς τους, ο ήχος του κινητήρα των οχημάτων του «όχλου», τόσες αναμνήσεις, βρίσκονται αποθημμένες στο βάθος της συνείδησής τους και αποζητούν να τις λησμονήσουν, αρνούμενοι να τις συσχετίσουν με τα τραύματά τους.

² Pierre Bourdieu, *Η διάκριση*, μετ. Κική Κωνσταντινίδου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002.

³ Μαρτυρίες του Μιχαήλ Βασιλειάδη, Τζιοβάνι Σκογκναμίλλο, Δέσποινας Αναστασιάδου, Βύρωνα Θεοδωρόπουλου, Δημήτρη Φραγκόπουλο στο ντοκιμαντέρ του Ridvan Akar « Unutulmayan 2 Gun : 6-7 Eylul 2005 ».

Ανάμεσα στις αναπαραστάσεις και τα μη λεχθέντα, πώς μπορούμε να κατανοήσουμε τις ερμηνείες της νύχτας της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955 των δύο αυτών –κοινωνιολογικά ορισμένων– κατηγοριών; Τι μας αποκαλύπτουν οι «Σιωπηροί», με τη βοήθεια δύο ερμηνευτικών εργαλείων, του τεστ προβολής (test projectif) και των εικόνων;

Κατά το δεύτερο στάδιο έρευνας κατέστη αναγκαίο να θέσουμε μια νέα σειρά ερωτημάτων αναφορικά με τα ύστερα γεγονότα και να προστρέξουμε σε δύο «βοηθήματα μνήμης». Μέσω της εικόνας, επιδιώξαμε να κινητοποιήσουμε το συναίσθημα των ερωτηθέντων αποδεσμεύοντας την ανάμνηση παρελθόντων συναισθημάτων. Εν προκειμένω, παρουσιάσαμε στους «Σιωπηρούς» 13 φωτογραφίες από τα αρχεία του αντιναυάρχου Çoker που είχαν παρουσιαστεί στην έκθεση Karşı, ένα αντίτυπο του πρωτοσέλιδου της καθημερινής εφημερίδας *Istanbul Ekspres* (2η έκδοση), καθώς και μια απεικόνιση του καλλιτέχνη Figen Aydıntaşbas⁴.

Μέσα από τις εικόνες, παρατηρούμε ότι, για κάποιους από τους ερωτηθέντες, ο συσχετισμός των εμπειριών τους με τα γεγονότα γίνεται με σημεία αναφοράς που εντοπίζονται στη γειτονιά τους τη στιγμή των γεγονότων του Σεπτεμβρίου. Χάρη στα δύο αυτά ερμηνευτικά εργαλεία, προκύπτουν μαρτυρίες που εγγράφουν τη νύχτα-γεγονός σε μια άλλη Ιστορία, σε ένα άλλο καθεστώς ιστορικότητας. Ιδού ορισμένα από τα αποτελέσματα.

2. Ανάλυση των αποτελεσμάτων και διατύπωση υποθέσεων

Μέσα από τη χρήση των δύο «βοηθημάτων μνήμης» προέκυψαν δύο υποκατηγορίες που αντιστοιχούν σε δύο γενιές ερωτηθέντων και, επομένως, σε δύο διαφορετικά καθεστάτα ιστορικότητας⁵:

- Η «ενήλικη γενιά» του 1955 (18-30 χρονών). Έχοντας ζήσει και προηγούμενα γεγονότα (όπως αυτό του Varlık Vergisi), η νύχτα της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955 εμφανίζεται στον λόγο τους ως μια ημερομηνία-κλειδί που μεταφράζει μια διαδικασία αφανισμού της ρωμαϊκής κοινότητας. Επομένως, αντιλαμβάνονται τη νύχτα αυτή με όρους συνέχειας.

- Η «νέα γενιά» που το 1955 ήταν από 4 ως 17 χρονών. Για τους ερωτηθέντες αυτούς η νύχτα της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955 αποτελεί την «χρονιά μηδέν». Υπό αυτήν την έννοια, η νύχτα της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955 αντιμετωπίζεται ως γεγονός στο βαθμό που η νύχτα αυτή σηματοδοτεί ένα λογικό χάσμα. Η βιαιότητά της σε ένα συγκεντρωμένο χρόνο είναι χαραγμένη στη συνείδησή τους και γεννά μια αφήγηση που εκφράζει το αρχικό χάσμα.

Τα δύο ερμηνευτικά εργαλεία μας φανερώνουν μια ρωγμή, αυτό που αποσυντίθεται. Την επαύριο των γεγονότων του Σεπτεμβρίου τα σημεία αναφοράς της νέας γενιάς δεν μπορεί παρά να έχουν μετατοπιστεί. Με βάση τις συνεντεύξεις παρατηρούμε ότι η έκφραση της βίας μεταφράζεται σε δύο γεωγραφίες, δύο τοπογραφίες της ανάμνησης: η μια εκφράζει τον τρόμο, ενώ η άλλη μεταφράζει ένα τραύμα. Στη γεωγραφία του τρόμου διακρίνονται τρεις πόλοι σε συνάρτηση με το βαθμό της βιαιότητας:

- Ο πρώτος πόλος περιλαμβάνει τις συνοικίες του Κεράτιου Κόλπου (Fener, Ayvansaray) και αυτές της παλιάς βυζαντινής πόλης (Yedikule, Samatia, Edinerkari, Torkarı, Kumkarı) όπου κάποιοι από τους ερωτηθέντες υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες των φυσικών καταστροφών, της

⁴ « Düz ve Derinlemesine », Karşı Sanat, 1/29/03 2008, Istanbul

⁵ Μεταξύ των πολλαπλών τρόπων που ο χρόνος γίνεται αντιληπτός (αντικειμενικός χρόνος, εμπειρικός ή βιωματικός χρόνος, μνημονικός χρόνος), υπάρχει και ο *θεσμοθετημένος χρόνος*. Αυτός ορίζεται ως ο χρόνος που οργανώνεται από την κοινωνία, στον οποίο προβάλλει την εμπειρία της, τις δράσεις και τα σχέδιά της. Ωστόσο, σιγά-σιγά, ο χρόνος αυτός αλλάζει, εξελίσσεται και, ως εκ τούτου, κλίνουμε να ορίζουμε τον θεσμοθετημένο χρόνο δομώντας μια συνέχεια στην ιστορία (για παράδειγμα η ιδέα της αιώνιας Γαλλίας). Ο François Hartog υπογραμμίζει αυτά τα σημεία κρυστάλλωσης όπου η δημόσια μνήμη εγγράφεται επικεντρώνοντας στους χώρους μνήμης. Υποστηρίζει ότι αυτό το «χρονικό καθράρισμα» παρατηρείται σε όλες τις κοινωνίες, και έτσι αναπτύσσεται μια πολιτική δόμησης του χρόνου. Υπό αυτή την έννοια ο François Hartog ορίζει ως *καθεστώς ιστορικότητας* τον οργανωμένο και θεσμοθετημένο χρόνο που παρουσιάζεται ως η αναπαραστάση του χρόνου. (βλέπε *Régimes d'historicité. Présentisme et expériences du temps*, Seuil, Paris, 2003).

πυρπόλησης εκκλησιών, καθώς και κάποιων βιαιοπραγιών στην ιδιωτική σφαίρα (στα σπίτια Ρωμιών), καθώς και βιασμών (Balikli, Kumkarı).

- Ο δεύτερος πόλος αποτελείται από τις συνοικίες στην ευρωπαϊκή ακτή (Beyoğlu, Cihangir, Tarlabasi, Kurtuluş), όπου κάποιοι ερωτηθέντες σημειώνουν τις υλικές καταστροφές στις αγορές και σε κάποιες εκκλησίες και ασφαλώς τις βεβηλώσεις στο κοιμητήριο του Şişli.

- Οι συνοικίες της ασιατικής ακτής και του νησιού Πριγκήπου (Büyükkada) αποτελούν τον τρίτο πόλο και θεωρούνται ο απόηχος των βιαιοτήτων που σημειώθηκαν στη διάρκεια της νύχτας αυτής. Σύμφωνα με κάποιες μαρτυρίες, μόνο οι αγορές που βρίσκονται στους κεντρικούς δρόμους Kadıköy/Moda, Kuzguncuk λεηλατήθηκαν.

Παράλληλα με αυτήν τη γεωγραφία της βίας, σκιαγραφείται μια γεωγραφία του τραύματος υπό τη μορφή του μνημονικού χάρτη, η οποία υπογραμμίζει τη μετακίνηση των ρωμαϊκών οικογενειών από μια συνοικία γκέτο σε πιο μεικτές περιοχές της πόλης. Θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι την επαύριο της νύχτας της 6ης-7ης του Σεπτεμβρίου του 1955 κάποιοι Ρωμιοί προτίμησαν να εγκαταλείψουν τους χώρους κατοικίας τους και να εγκατασταθούν σε πιο ασφαλείς συνοικίες, όπου θα ήταν περισσότερο ευπρόσδεκτοι και θα ένιωθαν πιο σίγουροι. Κατά το τελευταίο στάδιο της έρευνας, συγκεντρώσαμε κάποια στοιχεία που συνηγορούν σε μια τέτοια διατύπωση. Από το Ayvansaray, το Fener, το Yedikule, κάποιοι Ρωμιοί μετακινήθηκαν (ή ανέφεραν οικογένειες που αναγκάστηκαν να μετακομίσουν) σε πιο «μεικτές» συνοικίες, όπως το Kurtuluş, το Pangalti, το Şişli, το Cihangir.

Επίλογος

Επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε τα κύρια αποτελέσματα αυτής της κοινωνιολογικής έρευνας, προσπαθώντας να υπογραμμίσουμε την απόκλιση ανάμεσα στην εμπειρία από τη μια της ομάδας των «Εγγραμμάτων» και από την άλλη αυτής των «Σιωπηρών», οι οποίοι είναι αφανείς στο μειονοτικό πολιτισμικό πεδίο. Οι τελευταίοι αποτελούν την πλειοψηφία των ατομικών και ομαδικών συνεντεύξεων που πραγματοποιήσαμε, προσθέτοντας, πιστεύουμε, στην ανάγνωσή μας μεγαλύτερη συνθετότητα και προσδίδοντας στην ανάλυση μια νέα δυναμική. Υπογραμμίζουμε τη χρήση και άλλων στρατηγικών επιβίωσης από την κατηγορία αυτή, που δεν μπορούμε όμως να αναπτύξουμε περαιτέρω στο πλαίσιο της εισήγησης αυτής.

Εν συνεχεία, συγκροτήσαμε μια δεύτερη τυπολογία που διακρίνει την «ενήλικη» και τη «νέα» γενιά. Τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου, ιδωμένα από την οπτική του χώρου και της μνήμης, οδήγησαν σε νέα ερμηνευτικά σχήματα, που φανερώνουν ένα νέο καθεστώς ιστορικότητας.

Επιπλέον, τα δύο αυτά εγχειρήματα παραπέμπουν σε δύο τύπους ερμηνείας της νύχτας της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου του 1955: αυτής που τονίζει τη συλλογική διάσταση της νύχτας και εκείνης που δομείται γύρω από τη βία των γεγονότων φωτίζοντας ένα καθεστώς υποκειμενικότητας. Αναφορικά με αυτές τις δύο τυπολογίες που συγκροτήθηκαν στη βάση ενός δειγματολογίου, σκόπιμη είναι η επέκταση του πεδίου έρευνας, επικεντρώνοντας, για παράδειγμα, σε μια τυπολογία με έμφαση στους πρωταγωνιστές. Κάποια νέα ερωτήματα που γεννιούνται από αυτή την τυπολογία που διακρίνει τους ενήλικες πρωταγωνιστές από τους απογόνους τους είναι τα ακόλουθα: Αποτελεί η νέα γενιά τον κληρονόμο μιας μορφής απώθησης που έχει καλλιεργηθεί από τους γονείς; Αν κάτι τέτοιο ισχύει, ποια η εικόνα και οι αντιλήψεις για τον Άλλο; Διαγράφεται εμμέσως μια «ένοχη» τουρκικότητα;

Ερωτήματα, όλα αυτά, ανοιχτά στην έρευνα.

Συνεδρία Δ

Η Επούλωση του Τραύματος

Παντελής Παπαδόπουλος*

Η Επούλωση του τραύματος των Σεπτεμβριανών

Αγαπητοί Συμπολίτες, κυρίες και κύριοι!

Ευχαριστώ πολύ την ΟΙΟΜΚΩ και τον Πρόεδρό της κο Ουζούνογλου, για την πρόσκληση να συμμετάσχω ενεργά στη σημερινή συνάντηση.

Τα Σεπτεμβριανά του 1955 αποτελούν για χιλιάδες Κ/πολίτες, όπως και για μένα προσωπικά, μια τραυματική εμπειρία με πολλές παραμέτρους. Αρκετές απ αυτές αναπτύχθηκαν από τους ομιλητές που προηγήθηκαν. Τους συγχαίρω και ευχαριστώ ιδιαίτερα τους Τούρκους ομιλητές, καθότι η παρουσία τους και μόνο αποτελεί για μας τους Κ/πολίτες συμμετοχή στην προσπάθεια επούλωσης του τραύματός μας, για να χρησιμοποιήσω και τον τίτλο της ενότητας αυτής.

Στην παρουσίασή μου θα κάνω μια προσπάθεια προσέγγισης των γεγονότων της συγκεκριμένης περιόδου από την σκοπιά της ψυχολογίας. Θέλω να συμβάλω στην καλύτερή τους κατανόηση, έχοντας υπόψη ότι όσο περισσότερο «ακατανόητο» είναι εξ αρχής κάτι, τόσο θα παραμείνει ανεπεξέργαστο.

Το τραύμα ως ψυχολογική έννοια μας είναι γνωστό από πολλές δεκαετίες. Κατά τον Φρόιντ τα τραύματα, ιδιαίτερα της παιδικής ηλικίας, αρχικά απωθούνται και κατόπιν ανασύρονται εφόσον και όταν υπάρξουν οι κατάλληλες συνθήκες, οπότε και αποκτούν και ένα νόημα για το άτομο. Δεν προκύπτει δηλαδή αυτομάτως το ψυχικό τραύμα, είναι πάντοτε μια ανακατασκευή. Εμφανίζεται ως σύμπτωμα σε μεταγενέστερο χρόνο, όταν το άτομο έρθει αντιμέτωπο με καταστάσεις που ενεργοποιούν απωθημένα αρνητικά συναισθήματα.

Ένα μικρό παιδί που βιώνει έντονα συναισθήματα απώλειας εξαιτίας π.χ. συχνών ταξιδιών, ασθένειας ή θανάτου της μητέρας του ή εξαιτίας κάποιας άλλης σημαντικής απώλειας, θα αναγκαστεί να τα απωθήσει για να αποφύγει τον πόνο. Αργότερα, σε περίπτωση μιας παρόμοιας κατάστασης (π.χ. χωρισμός από αγαπητό πρόσωπο, εγκατάλειψη, μετανάστευση, προσφυγιά κλπ.) τα απωθημένα συναισθήματα θα εμφανιστούν, συνήθως με τη μορφή μιας κατάθλιψης.

Τα τελευταία χρόνια διαφοροποιήθηκε μερικώς η έννοια του πολιτισμικού-κοινωνικού τραύματος από το ψυχικό τραύμα. Οι εκπρόσωποι της προσέγγισης αυτής θεωρούν ότι ακόμα και όταν πάρα πολλοί άνθρωποι βιώσουν ταυτόχρονα και μαζικά μια αρνητική εμπειρία, ένα καταστροφικό γεγονός (σεισμός 9 Ρίχτερ π.χ.), δεν μπορεί να γίνει αυτομάτως λόγος για πολιτισμικό τραύμα, διότι μπορεί να στερείται υποκειμενικού νοήματος. Θα πρέπει να λειτουργήσει ως ολικό κοινωνικό γεγονός και να μη συνιστά απλώς την αθροισματική έκφραση πολλών ατομικών βιωμάτων. Το πολιτισμικό τραύμα λοιπόν είναι η ανάμνηση γύρω από ένα γεγονός ή κατάσταση, η οποία είναι φορτωμένη με αρνητικά συναισθήματα, αναπαρίσταται ως ανεξίτηλη και θεωρείται ότι απειλεί την ύπαρξη μιας κοινωνίας ή παραβιάζει κάποιες θεμελιώδεις πολιτισμικές της προϋποθέσεις.

Αναμφίβολα λοιπόν τα Σεπτεμβριανά αποτελούν ένα πολιτισμικό - κοινωνικό τραύμα με όλα τα επακόλουθα. Πριν όμως αναφερθώ σ'αυτά επιτρέψτε μου να περιγράψω με δυο λόγια την προσωπική μου εμπειρία τη μέρα των γεγονότων.

---

*Διδάκτωρ Ψυχίατρος

Τη συγκεκριμένη μέρα, ήμουν τότε 9 ετών, βρισκόμουν στο Yedikule, στο σπίτι της νονάς μου, όταν κατά τις 7 το βράδυ, ακούστηκαν φωνές από τον κεντρικό δρόμο, μπροστά από το σχολείο του Αγ. Κωνσταντίνου. Ο θείος μου, αδερφός της νονάς μου, βγήκε έξω να δει τι γίνεται κι επέστρεψε σύντομα περιγράφοντας την κατάσταση που επικρατούσε. Σε λίγα λεπτά είδαμε φλόγες και καπνό να γεμίζουν τον ουρανό. Είχαν βάλει φωτιά στην εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου που βρίσκεται περίπου απέναντι από το σχολείο, πάνω στον κεντρικό δρόμο.

«Θα κρυφτούμε πίσω στον κήπο» άκουσα κάποια στιγμή να λένε. Εν τω μεταξύ ο όχλος είχε μπει ήδη στο δρόμο μας, στον πρώτο παράλληλο από τον κεντρικό δρόμο, πίσω από το σχολείο, κι είχε αρχίσει να σπάει τζάμια σπιτιών και να φωνάζει. Καθοριστικά για μας ήταν τα επόμενα 1-2 λεπτά. Μια ομάδα με ρόπαλα στο χέρι, (τα είδα από το παράθυρο τη στιγμή που θα πηγαίναμε πίσω στον κήπο – μέναμε στο ισόγειο –), σταμάτησε μπροστά στο σπίτι. Ο αρχηγός της ομάδας άρχισε να φωνάζει διαβάζοντας από ένα χαρτί: 60, 62, 64, 66. Στο νούμερο 58 έμεναν Τούρκοι, ο ιδιοκτήτης ήταν αστυφύλακας. Τη στιγμή που ετοιμαζόταν ο όχλος να επιτεθεί το σπίτι μας – που είχε το νούμερο 60 - βρέθηκε μπροστά στο σπίτι ο συγκεκριμένος αστυνομικός κι εμπόδισε, βγάζοντας μάλιστα και το περιστροφό του, την επίθεση.

Μείναμε κρυμμένοι στον κήπο για αρκετή ώρα κι όταν πλέον δεν ακουγόταν τίποτα επιστρέψαμε στο σπίτι. Μετά από μια – δύο ώρες ξανάρχισε το δράμα, προφανώς σε γειτονικές συνοικίες, ξανακρυφτήκαμε, και τη φορά αυτή εμφανίστηκε από το διπλανό κήπο η γυναίκα του αστυνομικού και μας πρότεινε να πάμε σπίτι τους. Έτσι βρεθήκαμε σ'ένα δωμάτιο άδειο όπου μετά από λίγο κατέφθασαν και 2-3 άλλες οικογένειες Ρωμιών. Σχεδόν όλοι καθόμασταν στο πάτωμα. Κανείς δε μίλαγε. Κάποια στιγμή επιστρέψαμε πάλι στο σπίτι. Πρωί πρωί κατέφθασε από την Αντιγόνη ο πατέρας μου που είχε ακούσει από το ραδιόφωνο για τα γεγονότα. Πριν μπούμε σ'ένα dolmuş (ταξί) για να επιστρέψουμε στο νησί με συμβούλεψε, αν χρειαστεί να πω κάτι, να το πω στα τούρκικα.

Μετά από ένα μικρό διάστημα σιωπής ο πατέρας μου κι ο οδηγός άρχισαν να κουβεντιάζουν. Κάποια στιγμή του είπα εγώ στα ελληνικά: «Μπαμπά πες του οδηγού να κάνει πιο γρήγορα, θα χάσουμε το βαπόρι». «Μην ανησυχείς, προλαβαίνουμε», μου απάντησε. Απορημένος ρώτησε ο οδηγός τον πατέρα μου: Ρωμιός είστε; Ναι, απάντησε εκείνος. Εγώ κατάλαβα το λάθος μου και ένιωσα πολύ άσχημα. Ευτυχώς ο οδηγός όχι μόνο δεν έκανε κάποιο αρνητικό σχόλιο, αλλά είπε: Πρώτη φορά ακούω Ρωμιό να μιλά τόσο καλά τα Τουρκικά.

Καμιά άλλη εμπειρία της παιδικής μου ηλικίας δεν είναι τόσο ζωντανά και λεπτομερειακά χαραγμένη στη μνήμη μου, όσο εκείνο το 15ωρο περίπου της 6-7 Σεπτεμβρίου 1955, προφανώς εξαιτίας της συναισθηματικής φόρτισης που επικράτησε μέσα μου και γύρω μου.

Την ανέφερα για να εστιάσω την προσοχή σας στη διαφορετική συμπεριφορά πολλών Τούρκων. Το συγκεκριμένο βράδυ υπήρξαν Τούρκοι που έσπασαν, έκαψαν, λεηλάτησαν σπίτια, εκκλησίες, καταστήματα, ακόμα και νεκροταφεία. Υπήρξαν όμως και Τούρκοι που βοήθησαν και έσωσαν. Το σπίτι που έμεναν η νονά μου και τ'αδέρφια της σώθηκε με τη βοήθεια του αστυνομικού, το κατάστημα του πατέρα μου που βρισκόταν στο Kırkçü Han - ήταν γουναράς - σώθηκε επειδή ο Τούρκος νυχτοφύλακας του χανιού δεν άνοιξε τη σιδερένια πόρτα. Η Αντιγόνη, το νησί που μέναμε, δεν έπαθε τίποτα χάριν στις τοπικές τουρκικές αρχές που δεν επέτρεψαν την αποβίβαση εκείνων που είχαν έρθει με καΐκια και πλοιάρια. Παρόμοιες περιπτώσεις υπήρξαν σίγουρα και άλλες.

Η φαινομενικά αντιφατική αυτή συμπεριφορά δεν εξηγείται μόνο με τη γνωστή διαπίστωση ότι κάθε λαός έχει τους καλούς και τους κακούς της ανθρωπότητας. Η ψυχολογία κάνει μια σημαντική διευκρίνιση λέγοντας ότι δεν υπάρχει ο καλός ή ο κακός, ο λογικός ή ο παράλογος άνθρωπος, αλλά

η αντίστοιχη συμπεριφορά. Κάθε άνθρωπος ενδέχεται κάποια στιγμή να έχει επιθετική, παράλογη, υποχωρητική, δοτική ή στερητική συμπεριφορά ανάλογα με τους φόβους ή τις συναισθηματικές ανάγκες που αισθάνεται μια δεδομένη στιγμή ή περίοδο ζωής.

Αυτό λοιπόν που καθορίζει τη συμπεριφορά ενός ατόμου ή μιας ομάδας, μικρής ή μεγάλης, δεν είναι η λογική αλλά η εκάστοτε συναισθηματική κατάσταση. Αν λειτουργούσαμε λογικά δεν θα είχαμε τα τόσα παράλογα και καταστροφικά φαινόμενα ή συμβάντα, όπως είναι οι απλοί τσακωμοί ενός ζευγαριού, οι τιμωρίες και οι ξυλοδαρμοί των παιδιών, η παραπληροφόρηση ή η διαστρέβλωση της αλήθειας, η δημιουργία μύθων και προκαταλήψεων μέχρι τους καταστροφικούς πολέμους.

Όταν ρωτηθεί ένας γονιός γιατί δέρνει το παιδί του που κάνει π.χ. φασαρία, θα απαντήσει, ότι το κάνει «επειδή το παιδί πρέπει να μάθει, να ωριμάσει, να γίνει άνθρωπος...». Για το καλό του .... όπως είναι κι ο τίτλος ενός πολύ ωραίου τραγουδιού, του Μηλιώκα). Δε συνειδητοποιεί ότι το δέρνει επειδή δεν αντέχει τη φασαρία. Η συμπεριφορά του είναι αποτέλεσμα της ψυχολογικής του κατάστασης. Το λογικό επιχείρημα το χρησιμοποιεί για να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του.

Οι συναισθηματικές μας ανάγκες είναι ποικίλες. Έχουμε ανάγκη από αγάπη, τρυφερότητα, αποδοχή, ενθάρρυνση, κατανόηση κλπ. Οι ανάγκες αυτές είναι συνήθως συνειδητές.

Έχουμε όμως και ανάγκες που μας είναι περισσότερο ασυνείδητες και με την έννοια αυτή πιο καθοριστικές. Μερικές απ' αυτές που σχετίζονται άμεσα με το θέμα μας είναι για παράδειγμα η ανάγκη να ανήκουμε κάπου, η ανάγκη για κυριαρχία και εξουσία, η διατήρηση της αυτοεκτίμησης, η συγκρότηση και προστασία της ταυτότητας και η διεργασία πένθους σε περίπτωση σημαντικής απώλειας. Τα μέσα που χρησιμοποιούμε για την κάλυψη των αναγκών αυτών, για την ψυχική μας ισορροπία γενικότερα και την αντιμετώπιση πραγματικών ή υποθετικών απειλών τα ονομάζουμε μηχανισμούς άμυνας. Αρνούμαστε π.χ. την αποδοχή μιας δυσάρεστης πραγματικότητας, ψάχνουμε και βρίσκουμε φταίχτες για να αποφύγουμε τη δική μας ενοχή, γινόμαστε επιθετικοί όταν απειλείται η ασφάλεια και η σιγουριά μας, οδηγούμαστε σε φανατισμό ή ρατσισμό όταν απειλείται η θρησκευτική ή η εθνική μας ταυτότητα.

Ταυτότητα έχει ονομαστεί το αποτέλεσμα όλων των συνειδητών και ασυνείδητων πλευρών της προσωπικότητας σε μια ιεραρχία εικόνων του εαυτού που διαρκεί στο χρόνο. Πρόκειται δηλαδή για τον σφαιρικό ρόλο ενός ατόμου στη ζωή και η αίσθηση-αντίληψη του εαυτού του. Η Μαρία π.χ. είναι Ελληνίδα, 28 χρονών, από ένα χωριό της Πελοποννήσου, Χριστιανή-ορθόδοξη, φαρμακοποιός, παντρεμένη εδώ στη Αθήνα, δε θέλει να κάνει παιδιά για να αφοσιωθεί στην επιστήμη, ψηφίζει πάντα το ίδιο κόμμα, της αρέσει να ελέγχει τις καταστάσεις, αλλά όταν δει μια ωραία τσάντα θα την αγοράσει επί τόπου... Όταν ο άντρας της που κατάγεται από την Κρήτη ισχυρίζεται ότι οι ελιές της Κρήτης είναι καλύτερες, εκείνη θυμώνει. Επίσης κατηγορεί τη φίλη της που έχει δυο παιδιά και εργάζεται μόνο 20 ώρες την εβδομάδα, ισχυριζόμενη ότι τα κάνει όλα μισά! Διαφορετικές απόψεις ή στάσεις ζωής τρίτων της προκαλούν αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις, καθότι έρχονται σε αντιπαράθεση με κάποιες πλευρές της ταυτότητάς της.

Στο απλό αυτό παράδειγμα βλέπουμε τα πολλαπλά στοιχεία μιας ταυτότητας. Μερικά απ' αυτά είναι ακλόνητα, όπως π.χ. το φύλο, η καταγωγή και η εθνική ταυτότητα. Άλλα είναι βαθιά ριζωμένα μέσα μας και δύσκολα αλλάζουν, όπως για παράδειγμα η θρησκευτική ταυτότητα και διάφορα χαρακτηριστικά στοιχεία. Υπάρχουν επίσης στοιχεία που ευκολότερα εγκαταλείπονται ή αλλάζουν, όπως είναι οι διάφορες απόψεις για τα χρηματοοικονομικά, για τις σχέσεις των ανθρώπων, για το νόημα της ζωής κλπ. Είναι ενδιαφέρον για παράδειγμα το φαινόμενο ότι ευκολότερα ένας θρησκευόμενος γίνεται άθεος ή άθρησκος, παρά ένας μουσουλμάνος χριστιανός ή το αντίστροφο. Στην πρώτη περίπτωση εγκαταλείπει μέσα από τη γνώση και την εμπειρία μια

πεποίθηση που είχε υιοθετήσει από παιδί, από τρίτους. Στη δεύτερη περίπτωση είναι σαν να απαρνείται τον ίδιο τον εαυτό του. Το έντονο ενδιαφέρον μου για το ποδόσφαιρο μπορεί να ατονήσει, αλλά από ΑΕΚ τζής δε θα γίνω π.χ. Ολυμπιακός

Πως θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε τα Σεπτεμβριανά κι αυτά που ακολούθησαν λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα;

Ας πάρουμε πρώτα την τουρκική πλευρά. Από μια πολύ-πολιτισμική αυτοκρατορία που διαλύεται ξεπροβάλλει το Έθνος - Κράτος η Τουρκία που έχει ν'αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα για να πετύχει τους στόχους της. Μια βασική προϋπόθεση για την επιτυχία των κοσμογονικών μεταρρυθμίσεων του νέου κράτους θεωρήθηκε η δημιουργία και η διατήρηση μιας ενιαίας εθνικής ταυτότητας. Σας υπενθυμίζω το γνωστό «ne mutlu Türküm diyene».

(τι ευτυχής που είναι αυτός που μπορεί να πει ότι είναι Τούρκος)

Η απειλή της ταυτότητας οδηγεί σε επιθετικότητα, άμεση ή έμμεση. Το φαινόμενο αυτό είναι πανανθρώπινο και παγκόσμιο, δεν αφορά μόνο στην Τουρκία. Η ιστορία είναι γεμάτη με καταδιώξεις άλλων εθνότητων, θρησκειών και ιδεολογιών. Μήπως δεν καταδιώχθηκαν οι Ινδιάνοι, οι Εβραίοι, οι Χριστιανοί από τους Ειδωλολάτρες, οι Ειδωλολάτρες από τους Χριστιανούς, δεν λεηλατήθηκε το Βυζάντιο από τους Σταυροφόρους; Το νεοσύστατο τουρκικό κράτος λοιπόν έπρεπε ν'αποκτήσει ισχυρή ταυτότητα, ν'απαλλαγεί από τους εν δυνάμει ή υποτιθέμενους κινδύνους κι έτσι χρησιμοποίησε αντιδημοκρατικές ή βίαιες μεθόδους, όπως ήταν ο φόρος περιουσίας (το βαρλίκι), τα Σεπτεμβριανά, οι απελάσεις Ελλήνων υπηκόων κλπ. Είχαν προηγηθεί οι Μικρασιάτες, οι Πόντιοι και οι Αρμένιοι. Σήμερα είναι οι Κούρδοι που θεωρούνται απειλή.

Είναι βέβαια εντυπωσιακό πώς μια διαμαρτυρία για το Κυπριακό ζήτημα πήρε τέτοιες διαστάσεις και πρωτόγονη βιαιότητα (βία) με λεηλασίες και καταστροφές. Εδώ λειτούργησε προφανώς η συμπεριφορά του όχλου. Όταν μια ομάδα μετατραπεί σε όχλο, τότε κάθε μορφή βίας είναι πιθανή, καθότι εξαφανίζονται οι αναστολές και ο σεβασμός, η ατομική ευθύνη ισοπεδώνεται και η επιθετικότητα μετατρέπεται σε πρωτόγονη και ανεξέλεγκτη βία. Σ'αυτό συνέβαλε προφανώς και η επιλογή ατόμων εκτός Κων/πολης. Ευκολότερα επιτίθεσαι σ'έναν ξένο παρά στο γείτονά σου. Καθώς λέγεται επιστρατεύτηκαν πολλές χιλιάδες ατόμων από το Adapazarı, το Eskişehir και από άλλες περιοχές για το σκοπό αυτό. Ενδεχομένως να ήταν και άτομα χαμηλότερου επιπέδου.

Η ανεξέλεγκτη κατάσταση ηρέμησε όταν η κυβέρνηση αναγκάστηκε να κηρύξει στρατιωτικό νόμο.

Ας δούμε τώρα την πλευρά των Ρωμιών. Οι Ρωμιοί της Πόλης ζούσαν με φόβο. Ο φόβος αυτός καλλιεργούταν κι από τις δύο πλευρές. Φοβόσουν άτομα με στολή, με μαύρο μουστάκι, τις δημόσιες υπηρεσίες, το στρατό κλπ. Είχες την εντύπωση ότι ποτέ δε θα έβρισκες το δίκιο σου. Έτσι και τη συγκεκριμένη βραδιά δεν υπήρξε καμιά μορφή αντίστασης. Υπήρξε έντονος φόβος και η αναμονή να περάσει το κακό!

Παραδόξως η μαζική μετανάστευση δεν ξεκίνησε εκείνη την περίοδο, αλλά μετά τον αναγκαστικό ξεριζωμό των Ελλήνων υπηκόων, από το 1964 και μετά. Η στάση αυτή ίσως να οφείλεται στην παροδική βελτίωση των Ελληνοτουρκικών σχέσεων, στην καταδίκη της τότε κυβέρνησης από το στρατιωτικό καθεστώς, στις συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο πόλεμο, σε πρακτικές και οικονομικές δυσκολίες κλπ. Κατά την άποψή μου οφείλεται περισσότερο σε ψυχολογικούς παράγοντες. Δεν εγκαταλείπεις εύκολα την Πατρίδα σου. Το γνωστό και οικείο, έστω και κάτω από δύσκολες συνθήκες, προσφέρει μεγαλύτερη σιγουριά, από ότι το άγνωστο. Ο φόβος της απώλειας, ο φόβος για το άγνωστο, η ενοχή εξαιτίας της εγκατάλειψης, η ανάγκη να τα ξαναβρείς με την μητέρα πατρίδα και να δικαιωθείς και η ανάγκη να καταφέρεις να ορθοποδήσεις

πάλι, λειτούργησαν ανασταλτικά και η πλειονότητα των Ρωμιών παρέμεινε στην Πόλη. Οι απελάσεις όμως 13,000 Ελλήνων υπηκόων το 1964 που αρκετοί από αυτούς είχαν συντρόφους και συγγενείς με τουρκική υπηκοότητα, έδωσαν τη χαριστική βολή. Όλοι πλέον ήξεραν ότι κάποια στιγμή θα έφευγαν. Και έφυγαν, άλλοι υποχρεωτικά βεβιασμένα και άλλοι μετά από προετοιμασία.

Ψυχολογικά λειτούργησαν οι εξής διεργασίες περίπου:

1. Ταύτιση με αυτόν που φεύγει. Καθένας που ετοιμαζόταν να φύγει επηρέαζε και τους άλλους. Η κοινή γνώμη ήταν ότι έπρεπε να φύγουμε. Έτσι οδηγηθήκαμε στη μαζική φυγή.
2. Ότι είχε απωθηθεί στα Σεπτεμβριανά επανήλθε στην επιφάνεια. Τη φορά αυτή ο φόβος και η ανασφάλεια οδήγησε στην υποτίμηση της ζωής που ζούσαμε και στην εξιδανίκευση της ζωής που μας περίμενε. Η αρνητική άποψη που επικρατούσε λίγα χρόνια πριν για την Ελλάδα και τους Ελλαδίτες μετατράπηκε σε θαυμασμό και ελπίδα.
3. Αντίθετα τα όποια θετικά συναισθήματα υπήρχαν προς τους Τούρκους και την Τουρκία μετατράπηκαν σε απογοήτευση, θυμό και απόρριψη.
4. Η προσαρμογή εδώ στην Ελλάδα είχε εκ των πραγμάτων τις δυσκολίες της, όπως συμβαίνει και σε παρόμοιες περιπτώσεις ξεριζωμού, μετανάστευσης ή προσφυγιάς. Αναζητήθηκαν φταίχτες, (φταίνει οι Τούρκοι που μας έδιωξαν, φταίνει οι Έλληνες που δεν μας δέχονται). Δημιουργήθηκαν σύλλογοι και σωματεία για να διατηρήσουμε την ταυτότητά μας και να ανήκουμε κάπου, εν μέρει εξιδανικεύτηκε πάλι η ζωή στην Πόλη («Εμείς στην Πόλη»...).
5. Κάθε σημαντική απώλεια οδηγεί ένα άτομο στη διαδικασία πένθους. Η φυσιολογική διεργασία πένθους περιλαμβάνει τα στάδια της θλίψης, της μοναξιάς, της ενοχής, του θυμού και της σταδιακής αποδοχής της νέας κατάστασης. Στην παθολογική διεργασία πένθους κυριαρχεί η άρνηση, η επιθετικότητα και η ενοχή, με αποτέλεσμα η αποδοχή της νέας κατάστασης να μην ολοκληρώνεται ικανοποιητικά και να διατηρούνται αρνητικά ή δυσάρεστα συναισθήματα για πολλά χρόνια.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθώ με δύο λόγια στη «διαγενεαλογική μεταβίβαση του τραύματος», στην επίδραση δηλαδή ενός κοινωνικού τραύματος πάνω στην επόμενη γενιά. Στην περίπτωση που η πρώτη γενιά δεν καταφέρει να επεξεργαστεί ικανοποιητικά το τραύμα που έχει υποστεί, αναγκάζεται πολλές φορές να αναλάβει η επόμενη γενιά τη διαδικασία αυτή. Συνήθως ένα από τα παιδιά μιας οικογένειας ταυτίζεται με το παρελθόν των γονιών και δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις δυσάρεστες εμπειρίες τους (“memorial candle”, “Gedenkerze”). Πολλές φορές μάλιστα το παιδί αναγκάζεται να χρησιμοποιεί τη φαντασία του και να διογκώνει τις εμπειρίες των γονιών του, επειδή εκείνοι αποφεύγουν να τις περιγράφουν για να μην τις θυμούνται και το παιδί δε ρωτά για να μην τους στεναχωρήσει. Η όλη αυτή κατάσταση δυσκολεύει αργότερα την αυτονομία των παιδιών. Δε φεύγουν π.χ. από το σπίτι για να μην πληγωθούν για μια ακόμη φορά οι γονείς τους.

Βλέπουμε λοιπόν ότι λίγο ως πολύ και οι δύο οι πλευρές συνεχίζουν να είναι εγκλωβισμένες στην παθολογία τους. Η Τουρκία δεν έχει ξεπεράσει το πρόβλημα ταυτότητας και ενοχής. Συμπληρωματικά στα προηγούμενα θα πρέπει να επισημάνω ότι προβλήματα ταυτότητας δεν δημιουργούνται μόνο εξαιτίας μιας απειλής από «έξω». Οι εκσυγχρονιστικές και κοσμογονικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις π.χ. που επέβαλε ο Atatürk και οι συνεργάτες του μετά τον απελευθερωτικό αγώνα, υιοθετήθηκαν άμεσα και φαινομενικά χωρίς πρόβλημα. Είναι όμως αρκετά πιθανό ένα ποσοστό του λαού να μην είχε τη δυνατότητα ή τον απαιτούμενο χρόνο να αντιδράσει.

Ως γνωστόν κάθε προτεινόμενη, πόσο μάλλον επιβαλλόμενη, αλλαγή προκαλεί αντιδράσεις (το άγνωστο φοβίζει). Αυτό θα σήμαινε, ότι η τότε απωθημένη δυσαρέσκεια βρίσκει τα τελευταία χρόνια ευκαιρίες και αφορμές να εμφανίζεται με τις τάσεις θρησκευτικής παλινδρόμησης που παρατηρούνται σήμερα στην Τουρκία και εκδηλώνονται μέσα από τις επόμενες γενιές. Εκεί δηλαδή που η εθνική ταυτότητα έτεινε να ισχυροποιείται επανεμφανίστηκαν θέματα θρησκευτικής ταυτότητας Παράλληλα και εξαιτίας της συμπεριφοράς της απέναντι στους Ρωμιούς και τις άλλες μειονότητες κουβαλά η Τουρκία στις πλάτες της μια ενοχή απ' την οποία θα πρέπει σταδιακά να απαλλαγεί. Οι απωθημένες ενοχές δε βοηθούν κανέναν, δεν ευδοκιμούν. Δεν μπορείς συνεχώς να απορρίπτεις, να καταστρέφεις, να διώχνεις με το έτσι θέλω και να ενοχοποιείς τρίτους χωρίς να βλέπεις και τη δική σου πλευρά, τη δική σου συμμετοχή.

Από την άλλη πλευρά ένα μέρος των χιλιάδων Κων/πολιτών που ζουν εδώ στην Ελλάδα, αλλά και αλλού, κατά ένα ποσοστό φαίνεται να μην έχουν θεραπεύσει τις πληγές του παρελθόντος. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες συνειδητούς και ασυνειδητούς. Μερικούς από αυτούς θέλω να υπογραμμίσω:

1. Τα αισθήματα αδικίας, φόβου, ταπείνωσης, εξευτελισμού και βίας όχι μόνο δεν ξεπερνιούνται εύκολα, αλλά αφήνουν βαθιά ίχνη στη συλλογική ταυτότητα και στη δομή της προσωπικότητας των μελών μιας κοινωνικής ομάδας. Τα Σεπτεμβριανά δεν ήταν μόνο θέμα υλικών ζημιών.
2. Η διεργασία πένθους εξαιτίας του ξεριζωμού και της απώλειας φαίνεται να μην έχει ολοκληρωθεί ικανοποιητικά. Άλλωστε αρκετοί από μας ανήκουμε ήδη στη δεύτερη γενιά που κουβαλά το βάρος των γονιών της.
3. Η συνεχιζόμενη απορριπτική στάση της Τουρκίας, ακόμα κι αν ψυχολογικά δικαιολογείται, δε βοήθησε καθόλου στην αποδοχή της πραγματικότητας.
4. Ένα άλλο σημείο που ίσως σας φανεί κάπως περίεργο, είναι ο φόβος θανάτου που στην περίπτωσή μας εκδηλώνεται με την υπαρξιακή κρίση που περνάμε. Όσοι έζησαν από κοντά τα Σεπτεμβριανά και τις απελάσεις είναι οι σημερινοί 50άρηδες, 60άρηδες και άνω. Ο φόβος θανάτου που σημαίνει απώλεια ζωής ενεργοποιεί και άλλες σημαντικές απώλειες του παρελθόντος, π.χ. την απώλεια της πατρίδας μας. Επίσης, η υπαρξιακή κρίση λόγω ηλικίας πολλές φορές οδηγεί στην αναζήτηση ριζών (ποιός ήταν, που έμενε κλπ ο παππούς μου, ο προπάππος μου...). Η ισχυροποίηση των ριζών μέσα από την αναζήτηση του παρελθόντος βοηθά στην αντιμετώπιση της υπαρξιακής κρίσης. Η διεργασία αυτή γίνεται ασυνείδητα. Οι ρίζες οι δικές μας όμως βρίσκονται στην Τουρκία και η αναζήτησή τους επαναφέρει στην επιφάνεια απωθημένα βιώματα. Ας σημειωθεί εδώ ότι η υπαρξιακή κρίση που αναφέρω δεν αφορά μόνο στον προσωπικό επικείμενο θάνατο του καθένα μας, αλλά παράλληλα και το ενδεχόμενο του «θανάτου» της Κων/πολιτικής κοινότητας. Ίσως η αύξηση των ταξιδιών προς την Πόλη, τον Πόντο και την Καππαδοκία να αποτελεί μια ασυνείδητη προσπάθεια αντιμετώπισης του πένθους και της υπαρξιακής κρίσης που περνάμε.

Μετά απ' όλα αυτά θα διερωτάται κανείς αν υπάρχει «φως στο τούνελ». Φυσικά και υπάρχει.

Τα τελευταία χρόνια έχει ξεκινήσει στην Τουρκία κάποια μορφή συνειδητοποίησης ενοχών του παρελθόντος και του παρόντος. Υπάρχουν αρκετοί Τούρκοι που πλέον εκφράζουν δημόσια τη συμβολή της χώρας τους σε γεγονότα και συμπεριφορές που δεν ταιριάζουν σ' ένα δημοκρατικό κράτος. Το γεγονός π.χ. ότι οι Τούρκοι ομιλητές στο Συνέδριο της Πόλης πριν 2 χρόνια εμμέσως πλην σαφώς ζήτησαν συγνώμη για τα όσα προέκυψαν εναντίον μας στο παρελθόν, το θεωρώ ύψιστης σημασίας. Επίσης, ποιος θα περίμενε να γίνει έκθεση φωτογραφιών για τα Σεπτεμβριανά στο κέντρο της Πόλης ή να διοργανώνονται συνέδρια με συμμετοχή και των δύο πλευρών (όπως και το σημερινό). Η αυτογνωσία και η περαιτέρω ωρίμανση μειώνουν τους φόβους και οι επιλογές που ακολουθούν είναι ανάλογες, δηλαδή πιο συνειδητές, πιο εποικοδομητικές και πιο κοντά στην

πραγματικότητα. Παράλληλα η στάση αυτή μπορεί να επηρεάσει σταδιακά κάποια στρώματα του λαού και κυρίως άτομα σε θέσεις εξουσίας, ώστε να προκύψουν και κάποιες αλλαγές ή τροποποιήσεις σε πρακτικό επίπεδο. Οι Τούρκοι ουσιαστικά δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα από τους Πολίτες ή από άλλες μειονότητες. Ούτε η επαναλειτουργία της θεολογικής Σχολής στη Χάλκη, για παράδειγμα, ούτε οι επιστροφές ακινήτων, ούτε γενικότερα η τήρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να θεωρηθεί απειλή για τη διατήρηση της ταυτότητάς τους.

Από την άλλη πλευρά η επεξεργασία του πολιτισμικού τραύματος εξαιτίας των Σεπτεμβριανών και του πένθους εξαιτίας της απώλειας της γενέτειρας βοηθά τους εδώ Κωνσταντινουπολίτες στην περαιτέρω συναισθηματική τους ωρίμανση. Με τον τρόπο αυτό, αν μη τι άλλο, μειώνονται τα έντονα αμφιθυμικά συναισθήματα αγάπης και μίσους, με αποτέλεσμα η εκτίμηση των καταστάσεων να είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα και η αντιμετώπιση του σήμερα και του αύριο να είναι πιο αποτελεσματική. Στον τομέα αυτό ήδη παρατηρούμε ελπιδοφόρες εξελίξεις.

Βέβαια, η προσδοκία από πολιτικούς ηγέτες αμφοτέρων πλευρών να αλλάξουν στάση είναι κάπως ουτοπική, καθώς ο φόβος μη χάσουν την εξουσία δεν τους επιτρέπει να λειτουργούν ειλικρινά και ανθρώπινα. Με την έννοια αυτή λοιπόν η συμμετοχή και η επιρροή άλλων παραγόντων ή προσωπικοτήτων, όπως είναι οι σκεπτόμενοι επιστήμονες, οι συγγραφείς, οι εκπαιδευτικοί, τα ΜΜΕ κλπ είναι απαραίτητη. Η σημερινή συνάντηση αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα.

Αγαπητοί Συμπολίτες! Είναι καιρός νομίζω να επουλώσουμε την τραυματική εμπειρία των Σεπτεμβριανών. Όχι όμως με την έννοια να κλείσουμε την πληγή από πάνω κι αυτή να συνεχίζει να υφίσταται ως απόστημα. Αλλά να συνεχίσουμε να επεξεργαζόμαστε το όλο θέμα σε βάθος με όλα αυτά που ακούστηκαν σήμερα, προσεγγίζοντας τις πραγματικές του διαστάσεις και κυρίως λαμβάνοντας υπόψη και κατανοώντας και την άλλη πλευρά. Σε πρακτικό επίπεδο συνιστάται κάθε τι που θα ενθαρρύνει την επαφή και τη συναισθηματική συναλλαγή με αυτό που βιώθηκε στο παρελθόν, πραγματικό ή φαντασιωσικό και θα ολοκληρώσει τη διαδικασία πένθους (τη συνέχιση π.χ. συναντήσεων όπως η σημερινή, τις επί μέρους συναντήσεις στα σωματεία με ανάλογο περιεχόμενο, τη στήριξη της ΟΙΟΜΚΩ στις προσπάθειές της, τα ταξίδια στη Πόλη και σε άλλες περιοχές της Τουρκίας, τις συζητήσεις με τα παιδιά μας ...). Όταν η ανάμνηση της Πόλης και της ζωής μας εκεί δεν ανασύρει πλέον έντονα αρνητικά συναισθήματα, τότε θα μπορούμε να πούμε ότι το τραύμα έχει ικανοποιητικά ξεπεραστεί. Ίσως κάποιοι από μας να το έχουν ήδη καταφέρει.

Η Πόλη σαν πόλη με τη φυσική ομορφιά της και τους πολιτισμούς που είχε την τύχη να φιλοξενήσει δε χάθηκε, είναι εκεί που ήταν πάντα. Αυτό που χάθηκε είναι αυτό που σήμαινε και συμβόλιζε για μας. Επιθυμούμε από τους συμπατριώτες μας τους Τούρκους να κατανοήσουν και να αποδεχτούν αυτά που προξένησαν. Στην προσπάθειά τους αυτή θέλουμε να τους ενθαρρύνουμε να είναι πιο διαλλακτικοί με την ιστορία τους και να μην απαιτούν από τους προγόνους τους και από τους εαυτούς τους να είναι αλάνθαστοι. Κι εμείς οι Πολίτες από τη πλευρά μας θα πρέπει να είμαστε ή να φτάσουμε να είμαστε σ'ένα επίπεδο ωρίμανσης ώστε να μπορέσουμε να τους συγχωρήσουμε. Αυτό προϋποθέτει διαδικασίες συλλογικού αναστοχασμού πάνω στο υλικό της ιστορικής μνήμης που θα μειώσουν το όποιο μίσος, την όποια εκδικητικότητα ή την όποια ανάγκη για δικαίωση συνεχίζουν να υπάρχουν.

Δύσκολο εγχείρημα και για τις δύο πλευρές. Όμως, όπως λέει και ένα αρχαίο ρητό, «οι σημαντικοί άνθρωποι και οι δυσκολίες είναι φτιαγμένες για να ταιριάζουν»!

ISTANBULLU RUMLARIN EVRENSEL FEDERASYONU
(Is-Ru.Ev.Fe)

TUTANAKLAR
Uluslararası Konferans

**“6-7/9/1955 OLAYLARI-
ISTANBUL RUMLUĞUNA KARŞI
İMHA EYLEMİ”**

Atina

Cumartesi, 13 Eylül 2008

Istanbulu Rumların Evrensel Federasyonu

Uluslararası Konferans «6-7/9/1955 OLAYLARI- ISTANBUL RUMLUĞUNA KARŞI İMHA EYLEMİ»

Cumartesi 13 Eylül 2008

Amaç: 6-7 Eylül 1955 (Septemvriana) tipi olayların hazırlık süreci, plânlanması ve eyleme dönüştürülmesi, bu gibi mekanizmaların demokrasi yokluğu şartları hayata kalışı ve devam etmesi ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku çerçevesi hükümünde mağdurların travmalarının tedavisi.

Konular: İstanbul'lu Rumların Dernekleri son on yıllarda 6-7 Eylül 1955 olaylarının sene dönmesinde ortak olarak bir çok anma törenleri gerçekleştirmiştir. Gütülen temel amaç olayların unutulmaması ve o gün İstanbul'da yaşanan trajik olayların unutulmaması idi. Geçen sene I-Ru-Ev-Fe Atina Merkezinde geniş çaplı bir sergi organize ederek kamuoyunun aydınlatmasına devam etti. Bu Uluslararası Konferansta amaç 6-7 Eylül 1955 (Septemvriana) ve Almanya'daki Kristal Gecesi (9-10/11/1938) tipi olayları doğuran şartların araştırılması ve bunların incelenmesidir. Bugün aynı mekanizmaların Çorum(1978), Maraş(1979), Sivas (1993) ve Gazi (1995) benzer olaylardada etkili olduğu görülmektedir. Özellikle 6-7 Eylül olayları tek, bağlantısız bir olay olarak incelenmemeli aksine Türkiyede yaşayan İstanbul ve Imbros (Gökçeada)- Tenedos (Bozcaada) Rum cemaatlarının imhası amacı ile tatbiki sokulmuş olan sürekli bir planın bir süreci olarak incelenmelidir. Seçkin Türk, Yunanlı ve yabancı konuşmacıların inceliyecekleri en önemli konular şunlardır:

Gündel nitelikte incelenecek konular şunlardır:

- 6-7 Eylül gibi olaylara yol açan şartların tanımlanması.
- 6-7 Eylül olayları gibi imha mekanizmalar hangi koşullar altında yürürlükte kalmakta ve benzer faaliyetlerle devam etmektedir.
- Demokrasi eksikliği ile 6-7 Eylül olayları gibi olayları yaratan koşulların ilişkisi.
- Uluslararası hukukunda 6-7 Eylül olayları tipi olayların önlenmesine yönelik ortam nedir ve bu amaçla tatbikleri şart olan eylemler nelerdir.
- Mağdurların ve haleflerinin travmalarının tedavi metodları ne olmalı ve uluslararası hukuk çerçevesi dahilinde ne gibi tazminat verilebilmeli Devletlerin mağdurlara karşı sorumlulukları.
- 6-7 Eylül olaylarının Uluslararası İnsan Hakları Hukuku açısından değerlendirilmesi, mağdurlardan resmen özür dilenmesi ve mümkün olduğu derecede onların tazmin edilmeleri.
- Özellikle 6-7 Eylül olayları gibi olayların gerçekleşmiş olduğu ülkelerde, bu gibi olayların tekrarlanmaması amacı ile tarihi gerçeklerin yeni nesillere tarafsız bir şekilde öğretilmesi.
- Azınlık karşıtı olayların vukubulmuş olduğu ülkelerde, yeni nesillere bu olayları hatırlatmak amacı ile anıtların dikilmesi demokratikleşme yolunda çok önemli bir adımdır.

PROGRAM

Toplantı A: 6-7 Eylül Olayları ve Türkiyenin Demokrasiden uzaklaşması

Dr. Dilek Güven:

“Derin” Devlet, Eylül Olayları ve Günümüz Türkiyesin’de Demokrasi

Dr. Hamit Bozarıslan:

6-7 Eylül:Şiddet sosyolojisi açısından bir yaklaşımı

Koordinatör: Mihail Mavropulos

Toplantı B: Uluslararası Hukuk ve 6-7 Eylül Olayları

Prof. Ioannis Mazis:

Soğuk Savaş Geostratejisi ve Gizli Eylemler: Kıbrıs Bağımsızlık Mücadelesi ve 1955, 6-7 Eylül Olayları.

Assoc. Prof. F. Flogaiti Pazarıcı

Uluslararası İnsan Hakları Anlaşmalarının İstanbul Rumları aleyhine yönelik ihlâleri.

Koordinatör: Eliza Ferekidou

Toplantı C: Ortak Bellek

by. Yorgos Kaçanos

6 – 7 Eylül 1955 Olayları Türk Toplumunun Pogrom ile ilgili o tarihteki görüşleri ile bugünkü görüşleri.

bn. Anna Theodorides:

Eylül Olaylarının İstanbul Rumları Tarafından Algılanışı ve Belleklerinin Yapılaşma şekli(6 – 7 Eylül 1955 Gecesi).

Koordinatör: Themistoklis Pahopoulos

Toplantı D: Travmanın Tedavisi

Dr. Ruh Doktoru Pantelis Papadopoulos

Koordinatör: Assoc. Prof. ve Ruh Doktoru Haralambos Papageorgiou.

Istanbul’lu Rumların Evresnel Federasyonu (Is-Ru.Ev.Fe) 2006 yılında 25 Istanbul’lu Rumların Yunanistan içinde ve dışında olan Derneklerinin ortak kararı sonucunda kurulmuştur. Is-Ru.Ev.Fe’nin amacı Rumların küresel alanda birleşmeleri ve Ekumenik Patrikhane ile Istanbul Rum Camiasına destek vererek gelecek nesillere kültürlerinin ve eğitim geleneklerinin korunmasıdır. Is-Ru.Ev.Fe Genel Kurul tarafından seçilen Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir. Genel Kurul Istanbul’lu Rum birinci derecede Derneklerinin temsilcileri tarafından oluşturulmuştur. İlk yönetim kurulu Aralık 2007 te seçilmiştir.

Daha fazla bilgi edinmek için aşağıdaki elektronik adrese başvurabilirsiniz: www.conpolis.eu

Is-Ru.Ev.Fe Yönetim Kurulu Konferansı finanse eden aşağıdaki firmalara teşekkürlerini sunar:
ELLINOGERMANİKİ AGOGI, ZEPHIROS ltd., AEGEAN OİL A.E, SSMART SİGNAAL HELLAS, İNTERMAT A.E., IASA-Greece.

Is-Ru.Ev.Fe bu tutanakların hazırlanmasında katkıları olan Istanbul Stilianos Roidis, Grigorios Keşişoğlu, Elizavet Kovi ve Yorgo Kalfopoulosa teşekkürlerini sunar.

Yayının editörlüğünü Niko Uzunoğlu yapmıştır.

Toplantı A
6-7 Eylül Olayları ve
Türkiyenin Demokrasiden
uzaklaşması

Dilek Güven*

“Derin” Devlet, Eylül Olayları ve Günümüz Türkiyesin’de Demokrasi.

Bugün sizlere 6/7 Eylül 1955 günlerinde neler yaşandığını, nasıl bir şiddet gerçekleştirildiğini sizlere anlatmıyacağım. Bunları zaten biliyoruz.

Olayların kimler tarafından ve neden organize edildiği sorusunu, bugün Türkiye de benzer olaylar yaşandığı için daha önemli buluyorum.

Olayların failleri açısından en önemli kaynağımız kuşkusuz Emekli hakim Amiral Fahri Çokerin arşividir.

Kendisi olaylardan sonra 1955 sonbaharında kurulan göstermelik askeri mahkemelerde soruşturma hakimliği yapmış ve o sürede eline geçen belge ve fotoğrafları ölümünden sonra yayınlanması kaydıyla Tarih Vakfı Bilgi Belge merkezine bağışlamıştır. Tahminime göre yargılama sürecinin bu kadar karikatürize edilmiş bir dönemde - unutmayalım kendisinden bu olayların komünistler tarafından yapıldığını tespit edilmesi bekleniyordu - vicdanında derin izler bıraktığını tahmin ediyoruz. Bu arşiv ve çeşitli ülkelerin dışişleri arşivlerine göre bu olayları Askeriye, milli emniyet hizmetleri ve devlet tarafından kurulmuş ve desteklenen organizasyonlar, yani öğrenci dernekleri, sendika ve Kıbrıs Türktür cemiyeti tarafından organize edildiğini görüyoruz. Eger o dönemde keşfedilmiş olsaydı derin devlet terimi bu organizatör grubu için muhakkak kullanılırdı.

Olayların nedenlerine gelecek olursak temelde çokuluslu imparatorluğun dağılmasıyla birlikte modern ulus devletler kurma çabası yatıyor. Bu ulusların homojen olma iddaları vardı. Azınlıklar tehdit olarak algılandı. Tek din tek millet yaratmak amacıyla türkleştirme politikaları başladı. Varlık Vergisi, “türkçe konuş kampanyaları”, eylül olayları, bu kampanyanın bir parçasıydı. Sermaye ve ekonominin gayrimüslim azınlıklardan Türklere geçmesi gerekiyordu. Bu yüzden zaten eylül olayları tüm gayrimüslimlere karşı yönetilmiş bir olaydır. Rumlar en büyük grup olduğu için ve Yunanistan ile yapılacak bir işbirliğinden korkulduğu için saldırılan en büyük grup olmuştur. Ermeniler ve yahudiler daha az bir tehlike olarak görülüyordu. Zaten olayların sadece Kıbrıs ile alakalı olduğunu göstermek için stratejik olarak rumların daha fazla bir kayıp vermesi gerekiyordu. Ve beklenen sonuca da ulaşıldı 1955 olaylarından sonra da (sadece 1964 den sonra değil) üç cemaat de göç vermeye başladı ve ticaret odasının kayıtlarında da görüldüğü gibi, önemli sayıda dükkân ve mağaza el değiştirdi.

Osmanlının özellikle balkanları kaybetmesi (burası imparatorluğun kalbi sayılırdı) , burdan göç eden büyük müslüman kitle, müslümanlara yasıyacak bir toprak parçasının kalmıyacak korkusunu, yani kısaca Sevr travmasını, Türkiye deki politik elit hiç bir zaman üzerinden atamadı ve bu cumhuriyet tarihi boyunca gayri müslimlere karşı bir paranoya ya dönüştü.

Olayları yukarıdaki ulus-devlet kurma sürecinde açıklama çabam Eylül olaylarını haklı çıkarmak, mazeret göstermek anlamına gelmiyor, sadece ancak yaşanan trajedilerin nedenleri, doğru anlaşıldığı takdirde tarihten ders çıkarılabilir düşüncesidir. Azınlıklara karşı kullanılan şiddete, yani 1955 eylül olaylarına, varlık vergisine, 1934 yahudi karşıtı Trakya olaylarına veya 1915 de yaşananlara sebep aranmaya, analiz yapılmaya çalışıldığı zaman mağdur olanlar, örneğin ermeniler ve rumların bazı kesimleri buna karşı çıkıyor. Bunun nedeni, olayı analiz ettiğinizde veya şiddet olaylarına sebepler gösterildiğinde fail diye tanımladığınız kişilerin mağdur veya kurban olarak görülme tehlikesidir. Bu konuda sizlere bir örnek vermek isterim.

---

*Almanya, Bohum Üniversitesi Doktora Diploması

Bundan altı sene evvel Ermeni ve Türk akademisyenler 1915 olaylarını tartışmak için bir workshop kurdular ve bu workshop her sene toplanıp bir seminer düzenliyor. Muhafazakâr Ermeni akademisyenler bu olayların sebepleri de tartışılacağı için şiddetle bu toplantılara karşı çıkıp katılmamışlardı ve ancak bu 1915 katliamına soykırım diyenlerle aynı masaya oturacaklarını belirtmişlerdi.

Fakat diyalog için, tarihin tekrar edilmemesi için doğru analizler, sebep arayışları kaçınılmazdır. Bazı muhafazakâr Yunan ve Ermeni toplumlarının Türkiye'deki azınlık karşıtı politikaların ve şiddet için sunduğu şu aşağıda sıralayacağım sebepleri kabul etmek bizi hiç bir sonuca vordırmayacaktır; İslam din olarak her daim Hıristiyan düşmanlığını içinde barındırır.

Türkler genetik olarak barbardır.

Türkiye askeriyesi agresif ve fanatiktir.

Eylül olaylarının bizim için bugünkü önemi yukarıda bahsettiğimiz derin devletin daha halâ aktif olması ve Türkiye'deki demokrasiyi baltamasıyla ilgilidir.

Sizin de eminim, duyduğunuz gibi şu an cesaretli bir savcımız Ergenekon adında bir çete hakkında dava açıp çeşitli tutuklamaları gerçekleştirdi. Bu çetenin devletin çeşitli birimlerinden özellikle asker, medya, mafia ve istihbarat birimlerinden oluştuğunu görüyoruz.

Türkiye tarihinde bir ilk gerçekleşti ve emekli iki paşa şu an cezaevinde ve Cumhuriyet gazetesinin başyazarı çete üyeliğinden suçlanıyor. Peki bu çetenin amacı ne?

İlk amaç, Cumhuriyet kurulduğundan beri İttihatçı Kemalist elitin ki buna özellikle asker ve bürokrasi dahil gücü kimseye devretmek istememesi. Onlar için halkın ne istediği bile önemli değil. Bu çetenin son görevlerinden biri AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) hükümetini zayıflatmak ve dışarıya karşı bu partinin anti laik ve dinci izlemini pekiştirmek için kullanılan bir araçtır.

Size bir iki örnek vereyim. Son yıllarda AKP hükümeti sırasında, Daniştaya saldırıldı, kemalistlerin basın organı Cumhuriyet gazetesi bombalandı, Malatyada misyonerlik yapıyor suçlaması ile insanlar hunharca öldürüldü, Trabzon da bir rahip öldürüldü....Ve tüm bu olaylarda failer bunu din adına yaptıklarını söylediler. Zaten failerin bir kısmının 18 yaş altı olması, (daha az ceza almaları için) dikkat çekiciydi.

Ve şimdi Ergenekon davası sırasında öğreniyoruzki, bu olayları bu çete düzenlemiş, amacı ise AKP hükümetini dincilikle suçlayıp, lâiklik elden gidiyor propagandası yapmak. Bu hedefe ulaşmak için bildiğiniz gibi bu sene 46% oy ile iktidara gelen bir partiye kapatma davası açıldı. Bu derin devlet dediğimiz konstrüksiyon sadece 6&7 Eylül olaylarını tertipleyip, halk yaptı veya komünistler yaptı demekle yetinmemiştir.

O dönemden beri siyasi hayatı istenildiği gibi yönlendirmek amacıyla ve kendi halkına güvenilmediği için, çok fazla kanlı olay yaşanıp cinayetler işlendi. Ergenekon davası sayesinde son 3 sene içinde iki askeri darbe attığımızı öğrendik. Hrant Dink cinayeti dahi küçük bir çocuğa işletilip bunun Türklerin Ermenilere olan düşmanlığının kanıtı olarak gösterildi. Bugün biliyoruzki Hrant Dink cinayeti de Ergenekon kapsamında ve Türkiye'deki deki siyasi ortamı gerginleştirmek için düzenlenmiştir.

50 li yıllar ile bugün arasında başka bir paralellik ise o dönem Demokrat parti ve bugünkü AKP nin benzer pozisyonlarda olması. Demokrat partinin bir darbe ile 1960 da kapatılmasının en önemli nedeni kemalist asker bürokrasisinin hem maddi hem de manevi güç kaybı ve otoriteyi halk tarafından seçilmiş bir partiye teslim etmek istememesidir. DP ye ise o dönem atfedilmeyen suç kalmamıştı, örneğin Yassıda davalarında DP Eylül olaylarının tek sorumlusu olarak gösterilmiştir. Oysa DP yi yargılayan asker, zaten olayları büyük ölçüde kendisi organize etmişti.

Bugünkü AKP benzer bir durumdadır, lâiklik öne sürülerek, oyların 46% alan bir partiye savaş açılmıştır. Tabiki AKP de dine bağlı veya din kökenli insanlar sayısı fazla olabilir. Fakat burada önemli olan AKP yi destekleyen "yeni orta sınıfın" din değil daha fazla maddi değerleri gözeterek AKP yi desteklemesidir. Türkiye de şu an çok gelişmiş yeni bir Anadolu sermayesi mevcuttur. Anadolunun Konya, Kayseri gibi şehirlerin yeni zenginliklerini çıplak gözle bile görmek mümkün.

AKP nin ise asıl parti tabanı bu kesimdir ve hedefleri özellikle Avrupa birliği ne girip AKP nin başlatığı ekonomik refahın devamıdır. Avrupa birliğine üye bir Türkiye'nin şeriatçı bir düzene geçebileceğine inanmak ise bence bayağı zordur. AKP'nin politik elitinin bazı kesiminin demokrasi nin değerlerine belki samimiyetle inanmayabilir, fakat onu iktidara getiren oylar Avrupa birliği peşinde ise, bu konuda ürkülecek bir durum olduğunu düşünmüyorum. Şu an korkulacak durum daha çok askeri bürokrat kemalist kesimin elit konumunu koruyabilmek amacıyla daha ne gibi senaryolara başvuracağıdır. Şu an aslında Türkiye için en doğrusu erken seçime gitmektir. Ne yazık ki Ergenekon davasının sonuna kadar gidip tüm darbelerin girişimlerini ve cinayetlerin tamamını aydınlatıp bu çetenin esas sorumlularını bulacağından kuşkuluyum. Daha geçen hafta yeni atanan genel kurmay başkanı ilk iş olarak tutuklu iki paşanın TSK adına ziyaret edilmesini sağladı. Bunun bir mesaj olduğundan emin olabilirsiniz.

Ben Türkiye de demokrasinin gerçekten yerleşmesi için, yani askerin siyasete müdahalesini kesmesi, ancak Avrupa birliği üyeliği ile gerçekleşebileceğini düşünüyorum. Simdiye kadar Avrupa birliğine uyum süresince çıkarılan yasalar bile bu adıma bizi yaklaştırdı ve gelecekte daha da yakınlaştıracaktır da.

Bu biraz evvel bahsettiğim kemalist/AKP çatışması veya devlet içindeki sınıfsal çatışmalar haricinde toplumda bir de vahim olan durum, özellikle körüklenen milliyetçi atmosferdir.

Okuldaki ders kitapları, eğitim ve basın aracı ile Türkiye'nin sahibinin sadece etnik Türkler olduğu, ve ulus devlet modelinin yüceltiği bir propaganda yapılmaktadır. Sevr travması bitirilmiyor ve Türkiye'nin her an tehlike de olduğu ve her an dışarıdan gelen bir saldırı ile yok olabileceği korkusu ayakta tutuluyor.

Bunun sebebi ise 1980 ler den beri PKK ile yürütülen savaştır.

Gayri Müslimlerin çoğunu zorla göç ettirdikten sonra Kürtleri 1920 lerden beri asimile etmeye çalışan politik elit , şu an köy boşaltmaları, zorunlu göç ve şiddet kullanarak Kürt gereğini ört baş etmeye çalışıyor.

Ve ne yazık ki bu konuda AKP şiddet dışında hiç bir somut proje üretememiştir. Ve biraz evvel bahsettiğim yeni orta sınıf ise bu konuda çok muhafazakâr bir kesimdir. Türkiye'deki Kürtlerle birlikte yaşama barışçıl koşullar içinde halledilemediği sürece demokrasinin Türkiyede yerleşmesi mümkün olmayacaktır.

Bütün bu olumsuz sözlerden sonra biraz da pozitif gelişmelerden bahsedelim.

1980 askeri rejiminden sonraki küçük demokratikleşme adımları ve Kürtlere karşı politikalar, Türkiye'deki toplumu diğer etnik grupların farkındalığına itmiştir. Geçmişde özellikle gayri müslimlere karşı olaylar daha fazla konuşulur bir hale gelmiştir. Bu farkındalık kuşkusuz önemli bir gelişmedir.

Olayların geçen seneki 50. Yıl dönümünde Türk toplumunda şaşırtıcı bir şekilde 6-7 Eylül olayları ile yüzleşme prosedüründe ivme kazandığını gözlemliyebilirdik. Bunu iki örnek vererek anlatmaya çalışacağım;

Bu prosedürle ilgili ilk olarak 6 Eylül 2005 Karşı Sanat galerisinde, Tarih vakfının desteği ile Fahri Çoker arşivinden, düzenlediğimiz sergiden bahsetmek istiyorum.

Fotoğraflar Türk istihbarat servisi tarafından çekilmiş ve olayları tahrip anında gösterdiğinden dolayı nadir rastlanan türdendi. Yakan, yıkan ve yok edenlerin görüntüleri idi bunlar. Failleri çok net görebildiğimiz bu fotoğraflar polis tarafından daha sonra saldırganları tutuklamak amacıyla kullanılmıştı.

Burada gösterilen fotoğraflar ve belgeler olayların bir tertip ve hedefin tüm gayrimüslimlerin olduğunu, polisin pasifliğini ve bu olayların devlet ve devlete yakın merciler tarafından organize edildiğini çok açık biçimde ifade ediyordu.

Bu sergi Türkiye ve uluslararası medyada büyük bir ilgi uyandırdı. Ne yazık ki serginin bir iki MHPLi ve Türk ocağı vakfi üyeleri tarafından açılışında saldırıya uğraması, kanımca medyada,

özellikle Yunanistanda kısmen abartıldı ve sergiye karışı Türk toplumunda büyük bir protesto mevcut olduğu izlenimini bıraktı.

Burada gösterilen fotoğraflar ve belgeler olayların bir tertip ve hedefin tüm gayrimüslerin olduğunu, polisin pasifliğini ve bu olayların devlet ve devlete yakın merciler tarafından organize edildiğini çok açık biçimde ifade ediyordu.

Bugün bu saldırıların provokosyan olarak Ergenekon çete mensupları tarafından organize edildiğini biliyoruz.

Serginin türk toplumu tarafından nasıl değerlendirildiğini isterseniz gelin sergiyi binlerce gezen kişinin 20 gün içinde bıraktığı notlardan değerlendirelim:

Notların bir grubu serginin özellikle bilginin yanlış ve spekülatif yayılmasını önlediği ve böylece tarihi daha doğru anlayabilme fırsatını bulduklarını vurguluyorlar.

İkinci grup ise sergiden sonra duydukları utancı şöyle ifade etmişler;

‘Bir İstanbullu olarak utanıyorum, 50 yıl önceki fotoğraftaki yaratıklar Türk ise ben değilim’.

Bazıları ise Türkiye toplumunun tarihi ile yüzleşmesinin önemini anlatmışlar:

‘Tarihi iyi bilmek gerekir Bu şekilde ancak insanlar birbirleri ile önyargısız ilişki kurar. Sergi Türkiye ve Türkler tarafından yapılması gerekli bir özeleştirmedir.’

Sergiye saldırıdan sonra destek vermek için gelenlerin sayısı kabarık olsa da, sergi defterinde en fazla özür dileyen kişiler yer almış. Türkiye cumhuriyetinin bu olaylardan dolayı özür dilemeli, geçmişiyile hesaplaşmalı gibi isteklerin yanı sıra kişisel özürler mevcut: Örnek

‘Maalesef bir Türk olarak çok üzgünüm. Halâ farklılıklara birlikte yaşamaya tahammül edemiyoruz olayların kasıtlı ve bilinçli yapıldığı sergide çok net. Özür diliyorum....geç de olsa özür diliyorum. Bir Türk olarak.’

Olayların 50.yıldönümünde sergi dışında medyada yoğun ilgi gören benim Bochum üniversitesinde olaylarla ilgili olan yazdığım ve sergiyle birlikte yayımlanan doktora tezimdir. ‘Cumhuriyet dönemi Azınlık politikaları ve stratejileri bağlamında 6/7 Eylül olayları’ adındaki kitap olayların rekonstruksiyonu ve sebeplerine ışık tutmaya çalışan bir araştırma.

Bu kitap, aynı sergide olduğu gibi, politik çizgileri ne olursa olsun, tüm 6/7 Eylül 2005 haftası medyada tantıldı ve iki üç günlük yazı dizileri halinde tüm detayları ile kamuoyuna presante edildi.

6/7 Eylül saldırılarının kamuoyunda bu şekilde yansıtılması sadece yukarıda ayrıntısına girdiğim sergi ve kitapla sınırlı değildi. Bir çok gazete olayları manşetten verip yazı dizilerine ve tanıklara yer verdi, açık radyo üç gün süren ayrıntılı bir program, Ntv radyo iki saatlik bir program, televizyonda bir belgesel hazırladı, ve bilgi üniversitesinde düzenlenen paneli sayarsak 6/7 eylülün geçen sene hangi boyutlarda anıldığını bir nebze anlamış oluruz.

Bu sene ise 6/7 Eylül olaylarına TRT yani devlet televizyonunda yer verildi, bu da tabii ki AKP hükümetinin bir etkisi. Ayrıca 1955 Eylül olayları Tomris Giritlioglu tarafından filme çekiliyor ve altı ay içinde bitecek.

Türkiye gibi Akdeniz ülkelerinde, özellikle edebiyat ve film üzerinden yapılan çalışmalar geçmiş ile, yüzleşmek için çok önemli bir araç. “Salkım hanımın taneleri” sayesinde Türkiye de kamuoyunu Varlık Vergisinden haberdar oldu.

Mağdur olmuş insanlar hikâyelerinin topluma olan etki gücü için ben size başka bir örnek vermek isterim:

2005 yılında sadece Türk akademisyenlerin katıldığı Ermenilerle ilgili bir konferans düzenlendi. Hatta bir gün kala mahkeme tarafından yasaklandığı için Bilgi üniversitesinde yoğun güvenlik kontrolü altında yapıldı. Sadece özel davetiyelerle girilmesine rağmen bir kadın içeriye sızmış ve

toplantının başında, rektörler konuşurken, ayağa kalkıp sürekli rahatsız ediyordu: “Siz ermeniler bizi arkamızdan vurdunuz, siz toprak istiyorsunuz, toprak bütünlüğümüzü tanımıyorsunuz vesaire... Kadına lütfen konuşmaları kesmemesini ve ancak toplantı sonrası eleştiri getirebileceği söylendi. Bu kişiler tipik dir. Bir organizasyon tarafından gönderilir ve kemalist ulus devletin propagandası yapılması istenir.

İlk oturumda Hrant Dink vardı ve şöyle bir hikâye anlattı.

Hrant Dink:

“Sivas’ın bir kazasından yaşlı bir bey telefonla aradı. Dedi ki 'Oğul aradık seni bulduk, burada bir yaşlı kadın var, herhalde sizden. Kadın Allah’ın rahmetine kavuştu. Yakınını falan bulursan gönder, gelip alsınlar ya da biz burada namazımızı kılıp gömelim.

'Peki amca ararım' dedim. Verdi adını soyadını; Beatris Hanım diye biriydi, 70 yaşında. Fransa’ dan oraya tatile gitmiş.

Aradım, 10 dakika içinde buldum yakınlarını, sonuçta biz birbirimizi biliriz, çok azız çünkü.

Gittim dükkânlarına sordum 'Böyle birini tanır mısınız? '

Dükkândaki orta yaşlı kadın döndü, 'O benim anam' dedi.

Sordum 'Annen nerede? '

Fransa’da yaşadığını senede 3-4 kere Türkiye’ye geldiğini ama İstanbul’a ya uğradığını ya uğramadığını, doğrudan terkettiği köyüne gittiğini anlattı..

Anlattım kızına durumu. O da kalktı gitti.

Ertesi gün telefon açtı. Bulmuş ve tespit etmişti anasını olduğunu, ama ağladı birden. Ağlamamasını istedim, naaşını getirip getirmeyeceğini sordum.

'Abi' dedi 'Ben getirecem ama burada bir amca var bişeyler diyor' dedi ve telefonu ağlayarak amcaya verdi.

Kızdım amcaya 'Neden ağlatıyorsun kızı' dedim.

'Oğlum' dedi 'Bir şey demedim... Kızım anandır, malındır ama bana sorarsan bırak kalsın, burada gömülsün... Su çatlağını buldu' dedim.

Ben işte o anda döküldüm. Anadolu insanının ürettiği bu deyişten, bu algılamadan döküldüm. Evet, su çatlağını bulmuştu.

'Evet biz Ermenilerin bu topraklarda gözü var çünkü kökümüz burada ama merak etmeyin bu toprakları alıp gitmek için değil bu toprakların gelip dibine girmek için...'

Baştan ayağa kalkıp toplantıyı rahatsız eden kadın gidip Hrantin boynuna sarılıp ağladı ve özür diledi.....Ben şimdiye kadar akademik bir çalışmanın böyle bir etkinisine rastlamadım....

Benzer etkiyi “Anneannem” adındaki romanı ile Fethiye Çetin yaptı. Fethiye Cetin burada ölmesine yakın anneannesinin ermeni olduğunu anlar ve ermenilerin trajedisini anlatır. Bu roman toplumda derin bir iz bırakmıştır.

Bu örnek edebi hikâyelerin, romanların, filmlerin yani sanatın toplumların gerçeklerle yüzleşmek için çok iyi bir araç olduğunu gösterdi.

Bunun dışında ben akademik alanda ise her iki ülkenin kendi milliyetçiliğini eleştirmesini çok önemli buluyorum. Ve bunu her iki ülkede de genç akademisyenler yapıyorlar zaten. Bu kişisel ilişkilerde de böyledir. Siz kendi hatalarınızı kabul ederseniz, karşınızdakini de daha sağlıklı ve kolay eleştirebilirsiniz. Kıbrıs Rum cumhurbaşkanı Hristofyas örneğin 1960 katliamları için özür diledi. Bu büyük bir jest dir ve Kıbrıs rum toplumu bu tutumu ile başlıbaşına bir örnek teşkil eder.

Bakın bu toprakların insanı olmak çok kolay bir şey değil. Ulus devlet yapısı bu topraklara hiç bir zaman uymadı..

Araştırmalarım için Selanik de 1970’ lerde İstanbul’dan Selâni’ğe göç eden Rum bir beyefendiyle konuşmuştum. Bana Kıbrıs olaylarından dolayı kendini rahat hissetmediğini ve bu yüzden Yunanistana geldiğini amma burada da gerçek kimliğine kavuşamadığını anlatmaya çalıştı ve

sohbetimizi şöyle bitirdi: “Aslında ben ne Rum ne Türküm, ben aslında bir Osmanlıyım ama bu kültürü yaşayacak bir yer bırakmadılar bize.”

Bugün Erivan da yaşayan ve 30 yaşlarında olan ermeni gençler “nerelisiniz” diye sorulduğunda, Muş, Ardahan, Kars vesaire diye cevap veriyorlarsa, rumların, ermenilerin türklerin ve daha nice grubun, Anadolu halâ kimliklerinin bir parçası demektir.

Bildiğiniz gibi geçen hafta Ermenistan Türkiye maçı oldu. İlk defa bir Türk cumhurbaşkanı Ermenistana gitti ve bu büyük bir jest olarak sayılıyor. Ermenistan cumhurbaşkanı Sarkisyan Gül’ü şöyle karşıladı: “Uzattığımız eli boş bırakmadığınız için çok teşekkür ederim”. Böyle bir ifadeyi bir batılı politikacıda bulamazsınız. Bu sözler Anadolu kültürüne aittir.

Bende sizlere elinizi uzattığınızda, hiç bir zaman boş kalmamasını diliyorum.

Hamit Bozarslan*

6-7 Eylül ve şiddet üzerine üç not

Konuşmama başlamadan önce, 6-7 Eylül ile ilgili bilgilerimin özellikle Dilek Güven'in ve Anna Theodorides'in çalışmalarına dayandığını ve konferansın değerli organizatörleriyle birlikte kendilerine teşekkür etmeyi bir borç bildiğimi belirtmek istiyorum. Araştırmanın bugünkü hali Güven'in ve Theodorides'in çalışmalarının ötesine gitmeye imkân bırakmamaktadır. Onlardan öğrendiklerimden yola çıkarak burada şiddet sosyolojisi ile ilgili üç perspektif önermek istiyorum. Bunlardan ilki, Dilek Güven'in de ele alacağı kitlesel şiddet ve linç olgusuyla, ikincisi cemaatlerarası ilişkilerde şiddet yoluyla gerçekleştirilen radikal kopuşlarla, sonuncusu ise bir imparatorluk şehri olarak Konstantinopol/İstanbul'un kaderi ile ilgilidir.

1.-

Bilindiği gibi linç olgusu değişik toplumlarda gözlemlenebilmektedir. Almanya'daki Kristal Gecesi, 1953'te İran'da Musaddek'in devrilmesi ya da 2005'de Mısır'da seçmenlere karşı düzenlenen baskıların da gösterdiği gibi, linç kampanyaları genellikle lüben proletaryanın bir iktidar ya da siyasi bir güç tarafından seferber edilmesiyle mümkün olmaktadır. 1909 Adana Ermeni katliamının, 1970-1990'lardaki Alevi katliamlarının ve 2000'li yıllardaki linç olaylarının da bariz bir şekilde gösterdiği gibi, linç olgusu son dönem Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Türkiye'sinde de kronik bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu vakalar, katliamlara varan kitlesel şiddet kullanımının hem bir çekirdek nüve tarafından düzenlendiğini hem de ciddi bir kendiliğinden gelen (*spontaneous*) kitlesel bir katılım sayesinde mümkün olabildiğini göstermektedir. Bir pogrom boyutunu alan 6-7 Eylül olayları da bu ikili niteliğe sahip bulunmaktadır.

Değişik araştırmalar, tanıklıklar ve itiraflar, devletin istihbarat teşekküllerinden oluşan bir nüveninin 6-7 Eylül pogromunun gerçek düzenleyicisi olduğu konusunda kuşkuya yer bırakmamaktadır. Can kaybının nispeten az, ama maddi hasarların ya da şahsa karşı tecavüz gibi ölüme varmayan şiddet vakalarının son derece yüksek olması da buna bir kanıt olarak gösterilebilir. Çekirdek nüve açık bir şekilde şiddet sürecini büyük bir ölçüde kontrolü altına alabilmiş, geniş çaplı bir katliama geçişi engellemede "maharet" gösterebilmiştir. Bununla birlikte, bir kaç saati aşmayan son derece dar bir zaman dilimi içinde son derece yoğun bir kitlesel katılımın gerçekleştiğini görmekteyiz. Değişik tanıklıklar olaylara katılanların sayısının sıradan bir çekirdek nüvenin çok ötesine geçtiğini ve 100.000'ü bulduğunu, yani o zamanki İstanbul nüfusunun 10'da birinin devlet ve millet adına seferber edilebildiğini önermektedir. Dilek Güven'in yayınladığı fotoğraf albümü, bu katılımın sadece lüben proletarya ile sınırlı olmadığını, sınıflararası ve nesillerarası bir niteliğe sahip olduğunu, ve marjinal bir boyutta da olsa, ortayaşlıları ve orta sınıf kadınlarını da içerdiğini göstermektedir. İlerde de değineceğim gibi, katılımın lüben proletarya ile sınırlı olmaması, düşmanlık ve "düşmana karşı" şiddetin meşruiyetinin toplumsal bilinçaltında önemli bir yer aldığını, kendisini anlamlı ve meşru kılmak ve bilinçli bir eyleme dönüşmek için Kıbrıs krizi ya da Mustafa Kemal'in evinin bombalanması gibi bir gerginlik anını ve ajitatör bir grub tarafından başlatılan bir kıvılcımı beklediğini göstermektedir.

Linç olgusunun temelinde mukaddes olarak kabul edilen değer ve sembollere tecavüz edildiği ve bu yolla, bu sembollere tek bir vücut oluşturan grubun manevi varlığının kirletildiği dedikodusunun ajitatör katmanını aşan anonim bir kitle tarafından gerçek olarak kabul edilmesi yatmaktadır. Bu ise, düşmanlık temasının, kısa bir süre için bile olsa, somut bir şekilde meşrulaştırılması, kendilerine atfedilen "cürümü işleyenlerin" aid oldukları grubun biyolojik bir düşman olarak algılanması ve alenen düşman olarak ilân edilmesi, ona karşı tecavüzün bir cürüm olarak değil de bir hak olarak

---

*Assoc.Prof. Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales

kabul edilmesini de beraberinde getirmektedir. Kendiliğinden kitlesel katılımın yoğunluğu “olaydan önce” siyasi kültürün bu gruba karşı düşmanlık temelinde yapılandırılmış olduğunu göstermekte, “harekete geçiş” anının ise, zaten vicdanlarda sarsılmış olan etik sorumluluğun somut olarak tümüyle ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Kitlesel katılım, aynı zamanda, artık kişisel etik sorumluluğun da söz konusu olamayacağını, olayları eleştirel bir şekilde değerlendirme ve kişisel tutum belirleme kapasitesini kaybetmiş “özne”lerin (subject) yerini tümüyle kolektif bir bünyeye bırakmış olduğunu göstermektedir.

2-

Cemaatlerarası ilişkilerin anlaşılması için, imparatorluk geleneğinin ikili boyutunun ele alınması gerekmektedir. Bunlardan ilki, Arab- Fars, Bizans ya da Osmanlı İmparatorluklarının hakimiyet ve boyundurluk ilişkileri temelinde kurulmuş olmalıdır. İkinci boyut ise, bu tür yapıların aynı zamanda cemaatsel bir niteliğe sahip olmaları, özellikle dini bir ayrımla belirlenen cemaatlerin, sınırlı da olsa, devamlılıklarını temin eden bir özerkliğe sahip olmalarıdır. Cemaatlerarası ilişkilerin barışçı ilişkiler olması için, pazar yeri, çayhaneler, hatta mahaleler gibi bazı sahaların ortak sahalar olarak kabul edilmesi, din, cinsiyet ve mezarlıkların ise ayırıcı, gruba has ve mukaddes sahalar ya da müesseseler olarak kabul edilmesi gerektirmektedir.

Linç olgusu ya da pogromlar, somut kurbanlarının ötesinde bu üç sahanın kirletilmesi anlamına gelmektedir. 6-7 Eylül olaylarında cinayetlerin az olması ama tecavüzlerin sayısının son derece yüksek olması, hakim grubun kadın vücudu yoluyla azınlık gruba tecavüz etmesi, cemaatin tümünün bilinçli bir şekilde kirletilmesi anlamına gelmektedir. Kiliselere saldırı, grubun ilâhi, metafizik varlığının ifadesi ve garantisini oluşturan ibadethanelerin kirletilmesi ve bu yolla grubun dünyevi yaşamla ölüm sonrası yaşam arasında kurduğu inanç temelindeki bağlantının koparılması anlamına gelmektedir. Patrik Athenagoras’ın “ibadethanelerimizin mukaddesatı utandırıcı bir şekilde kirletilmiştir” demesi bu olguyu açık bir şekilde ifade etmektedir. Tanıkların olaylardan sonra “Ağlayan Meryem Ana” imajına yaptıkları gönderme de bu çerçevede başlı başına bir anlam kazanmaktadır. Mezarlıklara tecavüz ise, kendisi ve hakim grup (ve diğer cemaatler) arasındaki sınırları ve ayrılığı toprakta tescil eden cemaatin nesillerarası devamlılığının kırılması anlamına gelmektedir. Mezarların mukaddesatın kirletilmesi, geleceği tehlikede olan grubun aynı zamanda tarihteki varlığının da imha edilmesi demektir. Mukaddes olarak addedilen bu üç sahaya yapılan saldırılar, celladların ve kurbanların ortak mekânlarda vukubulmasıyla açıklanabilecek yakın şiddet, grublararası şiddet ve metafizik şiddet arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmakta, artık eskiye dönmenin, hatta bir arada yaşamanın anlamsız ve bu nedenle de imkânsız olduğunu göstermektedir.

3-

Üzerinde durmak istediğim son husus ise, 6-7 Eylül’le birlikte, bir imparatorluk şehri olarak Konstantinopol ya da İstanbul’un imha edilmesidir. Kısmen de olsa Bizans’ın bir devamı olan Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılma sürecinin milliyetçilik hareketlerin gelişmesi ile birarada gittiğini, 1908-1909 Rumlara karşı uygulanan boykotajın, 1909 Adana katliamlarının, 1915 soykırımının, 1919-1922 Rumlara karşı düzenlenen pogromların imparatorluk geleneğinin yok edilmesi sürecinde kilometre taşlarını oluşturduğunu biliyoruz. Aynı şekilde 1924 nüfus mübadelesi, 1934’te Trakya’da Yahudilere karşı düzenlenen saldırılar ve İkinci Dünya Savaşı dönemindeki Varlık Vergisi, “ulus-devletleşen” Türkiye’nin kendi öz geçmişiyle kopuşunun yeni emarelerini oluşturmaktaydı.

Ne var ki, kendilerini ulus-devlet olarak algılayan yeni siyasi birimlerin oluşması imparatorluk şehirleri olarak adlandırabileceğimiz şehirlerin sonu anlamına gelmemekteydi. Kerkük, Kudüs, Beyrut, Halep, ve Türkiye’de İstanbul, ulus-devletle uyuşmayan, hatta ona meydan okuyan, varlıklarıyla başka tür toplum formüllerinin bulunduğunu gösteren şehirler olarak var olmaya devam etmekteydiler. Önemli oranda “azınlık” bir nüfusu barındıran, çoğunluğun bir parçası olmayan cemaatlerin kilise, mezarlıklar vs. gibi özerk müesseselere ve özellikle de önemli bir kamusal “görünürlüğe” sahip olmaya devam ettiği, çok-renklilikle belirlenmiş bu şehirler, vatandaşlık ve bir millete aidiyet arasında doğrudan bir bağlantı kuran milliyetçiliklere karşı birer alternatif olarak

ortaya çıkmaktaydılar. Kozmopolit bir niteliğe sahip olmasalar da, bu şehirlerin varlığının temelinde, farklılıklara ve mukkaddes olarak kabul edilen müesseselere saygıyı içeren bir görgü kodu bulunmaktaydı.

6-7 Eylül, zaten vatandaşlıktan fiili olarak dışlanmış olan gayri-muslim cemaatlerin artık bu görgü kodundan da faydalanamayacaklarını, imparatorluk şehri olarak İstanbul'un yerini milliyetçilik şehri olarak İstanbul'a bıraktığını göstermekteydi. Türk milliyetçiliğinin her zaman nefret ettiği, ancak diğer cemaatlere karşı kendi etnik ve tarihî zaferinin belirtisi olarak sahip olmak istediği İstanbul, artık, o zamana kadar kısmen de olsa var olmaya devam eden çok-renkliliğini koruyamayacaktı. Sermayesinden ilimine, tersanelerinden trenlerine kadar her şeyinin Türk olduğu ve "Boşo"ların söz hakkına sahip olmadığı bir Türkiye tahayyül eden Ziya Gökalp'ın rüyası artık sadece Anadolu'da değil İstanbul'da da gerçekleşmekteydi. Türk ve/ya Müslman olmayanların İstanbul'da yaşaması hâlâ mümkündü, ama varlıklarını devam ettirebilmeleri artık ancak iliklere kadar hissedilen korku pahasına mümkün olabilecekti.

Konstantinopol'un bu şekilde imha edilmesi aynı zamanda İstanbul'un da intiharı anlamına gelmekteydi.

Toplantı B
Uluslararası Hukuk ve
6-7 Eylül Olayları

Ioannis Mazis*

6/7 Eylül 1955 Olayları, Kıbrısta sömürgecilğe karşı mücadele ve İngiltere faktörü. (1)

Özellikle soğuk savaş döneminde etkili olan Anglosakson jeostratejik yaklaşım, çok önemli iki Anglosakson coğrafyacı ve jeopolitik uzmanı Sir Halford Mackinder (1861-1947) ve Nicholas Spykman (1893-1943) tarafından dile getirilmiştir.

Bu jeopolitik modellerden, Ege takım adalarını ve onun devamı Girit ile Kıbrıs' ı içeren dikey coğrafi alanın, Rimland' ın stratejik bölümünü oluşturduğunu ve aynı zamanda bu alanın NATO' nun Güneydoğu kanadı için bir istikrarsızlık noktası olduğu ortaya çıkıyor. Bu alanın stratejik kontrol altında tutulması için Anglosaksonların ilgisi, 20'nci yüzyıl boyunca devamlı ve büyük olmuş, Soğuk Savaş döneminde ise doruğa varmıştır.

50li ve 60lı yıllar arasında kalan dönem, Soğuk Savaşın tırmandığı ve iki büyük rakip arasındaki tehlikeli olayların arttığı bir dönemdir. Bizim analizimize göre Anglosakson "Özel İlişkisi", yani Londra – Vaşington jeostratejik ilişkisi her zaman Batı olarak anılan tarafı, nitelendirmiştir.

1. Yatay alan haritası

Kaynak - planlama: İ. Mazis

Anglosakson jeostratejik ilgi alanı içine giren, 30. ile 36. paralel arasındaki bu yatay alanın önemi doğu ucunda artıyor. Bunun sebebi, önemli hidrokarbon boru hatlarının bitim noktalarının orda bulunması veya yeni bitim noktalarının plânlamasıdır. Sözü ettiğimiz boru hatları şunlardır: 1- Bakü – Tiflis – Erzurum. Rus topraklarından geçmediğinden Anglosakson Özel İlişkisi (Relation Special) için büyük politik önem taşıyan boru hattı. 2- Suriye üzerinden Kerkük – Musul – Hayfa boru hattı. 3- Bitiş noktası Türkiye topraklarında İskenderun körfezinde (Yumurtalık) olan Kerkük – Musul boru hattı.

*Profesör Ionion Üniversitesi, Yunanistan

2. Bitiş noktaları Kıbrıs yakınlarında bulunan petrol boru hatlarını gösteren harita

Kaynak: Le Monde Diplomatique.

Sömürgecilik gücü sürekli azalan o zamanın İngilteresini rahatsız eden stratejik önemi büyük siyasi olayları ayrıntılı incelememiz için, bir taraftan Akdeniz bölgesinde öte yandan uluslararası süper sistem içinde hareket etmemiz gerekiyor.

Bu olaylar dizisi, Sovyetler süper gücü ve uyduları ile anglosakson nüfuzu altında bulunan Kuzey Atlantik paktı üyesi ülkeler arasında çekişme mantığı içinde gelişmiştir

(Varşova Paktının 14 Mayıs 1955'te tepkisel kuruluşu ile somutlaşmış ve doruğa varmıştır)

İngiltere, 2. Dünya Savaşından ekonomik ve sosyal-politik bakımdan tükenmiş olarak çıkmıştır. Bu durumun tipik örneği "zaferin babası" ve savaş kahramanı W. Churchill'in (30 Kasım 1874 – 24 Ocak 1961) ve muhafazakârların 26 Temmuz 1945 seçimlerini kaybetmeleri ve İşçi Partisinin işbaşına gelmesidir. Amerika'nın politikası eski müttefiği İngiltereden bekleneni değildir. A.B.D.'nin milli çıkarlarını gözeten, ve bunlara denk gelen İngiltere – Fransız sömürgeci çıkarlarını kademeli ve hızla zarara uğratan bir politikadır. Bir taraftan yeni uluslararası A.B.D. gücü doğuyor ve öte taraftan eski sömürgeci imparatorluklar batıyor... Örnekler arasında: Hındoçin (1946 – 1950), Şüveys (1956) ve Filistin'de İngiltere mandası (1948) en önemlileridir.

I.) 1952'de Zoubat al Ahrar darbesinden başlayan sürecin sonunda Mısır'ın başkanlığına Nasır gelmiştir (13 Kasım 1954). Mısırda, İngiliz - Fransız sömürgeciliğine ve bu durumdan sağladıkları avantajlara karşı olan, marksizm yanlısı Nasırın beyanları ve istekleri, 1953'ten beri biliniyordu. Yani İstanbul'daki üzücü 6/7 Eylül olaylarından önce. Deneyimli İngiltere diplomasisi, sosyalist Nasırın Mısırda yönetime gelmesinin ne tür gelişmelere yol açacağını pekâlâ bilmekteydi. Halen mazinin görkemli imparatorluk hatırasını yaşadığı için açıkça kabul edememesine rağmen, olayların gelişimi Mısırın ve elbette Şüveys kanalının kaybına yol açacağını oldukça net algılamaktadır.

İngilterenin bu korkuları, 2 Ağustos 1956'da Şüveys kanalının Nasır tarafından millileştirilmesiyle, gerçekleşecektir. İngiltere ve Fransa'nın tepkisi çok sert fakat bir o kadar da talihsizdi: Mısır'a ortak saldırıda bulunurlar fakat sonunda eski müttefikleri Amerikalılar tarafından kovulacaklardır! ¹ Amerikalıların bu niyetleri 26 Eylül 1956'da, Mısır hükümetinin Şüveys konusunu B.M. Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirme başvurusunu kabul ettiğinde belli olmuştu.

“A.B.D.’nin izlediği ve çıkarlarına karşı olan konuların dahi gündeme yazılmasını öngören liberal politikaya uygun olarak” konunun Güvenlik Konseyi'nin gündemine yazılması için A.B.D.’nin gösterdiği büyük ilgiyi göz önünde tutan B.M.’deki Yunanistan Temsilciliğinin sekreteri D. Karayannis “A.B.D.’nin bu liberal politikası Kıbrıs için de ne kadar geçerli olduğunu” sorar (A.P. 2892, 26.9.1956).

Bu soru, aynı dönemde Kıbrıs konusunun ilk defa B.M.’nin gündemine gelmesi ve doğal olarak uluslararası gelişmelerden etkilenmesiyle ilişkiliydi. Amerikanın niyetleri B.M.’in 30 Ekim’deki sabah oturumunda, dolaysız ve net bir şekilde İngiliz – Fransız saldırısına karşı cephe almasıyla belli oldu. Aynı günün öğleden sonraki oturumuna “ateskeş ve İsrail askerlerinin mütareke hattına çekilmesi” kararını sunar (AP 3936 B.M.’den Palamas, 30.11.1956) ². İngiliz ve Fransızların saldırı için öne sürdükleri gerekçeler herhangi bir temelden yoksundurlar ve dikkate alınmazlar. Yunanistanın NATOdaki Daimi Temsilcisi elçi M. Melas’ın bildirdiğine göre (AP 3555/701 18.12.1956) Norveç Dışişleri Bakanı “İngiliz ve Fransızların öne sürdükleri, Sovyetlerin Güneyden saldırıya hazırlandıkları ve bu yüzden yaptıkları önleyici hareketin gerekli olduğu iddiasına hiç güvenmiyor, çünkü Sina’da bulunan ikmal malzemeleri böyle bir Rus plânının olduğunu doğrulamıyor” ³.

Öte taraftan Türkiye’de krizden faydalanmak istiyordu. Melas’ın ⁴ yazdığına göre “Türkiye kendisini Orta Doğu konusunun başuzmanı göstermek ve ilerde bölgeye dair tezlerini güçlendirebilecek kararların alınmasını” istiyordu. “Sonunda, yayınlanan bildiriye Türkiye’nin önerdiklerinden hiçbiri yer almadı”. (önceki gibi)

Bu an, İngiltere’nin uluslararası sömürgeci hegemonyasının sona erdiğini işaret eden, giderek yerini batının yeni lideri ve uluslararası bir güç olarak yükselen A.B.D.’nin aldığı, Soğuk Savaşın en önemli ayrılma noktalarından biri olmuştur. Bunun için marksist “Hür Subayların” Mısırdaki yönetime gelmesi, İngiltere’yi epeyce tedirginlendirmiş, yaralamış ve endişelendirmişti. Denizlere hakim bir kuvvet için deniz ve ticaret yollarının kendi ticareti ve güvenliği için serbest kalmasıyla

---

¹ Yazar Notu: Fotini Tomai’nin “To Vima tis Kiriakis” gazetesinde yayınlanan (26/11/2006, s.:A26) yazısına göre: “Başkan Aizenhauer 31 Kasım 1956’da Amerika halkına hitaben yaptığı konuşmada, Doğu Avrupa ve Orta Doğu’daki gelişmelere değinir ve B.M.’nin “Uluslararası hukuka uygun adil çözümler” üretebilmesi için rolünün güçlendirilmesi gerektiğini söyler. İngiltere ve Fransa’da herkes donup kalır. Yunanistanın Paris’teki büyükelçisi R. Rafail gönderdiği telgrafta (AP 1003.1.11.1956) “Amerikanın bu tutumu burada hiç kimseden beklenmiyordu” yazar ve “Le Monde” gazetesinden karakteristik bir yazı ekler: “Bu çok tehlikeli hareket sadece İngiliz hükümetine mal edilmemelidir. Fransa hükümetinin oynadığı rol sadece basit bir figüran rolü değildir”

Palamas New York’tan gizli telgrafta (AP 3368 1.11.1956) “tehlikeli istikrarsızlığa” değiniyor ve şunları ekliyor “İngiliz – Fransız ortak harekâtı başarılı olursa, meydana gelecek genel karışıklık dışında sadece Kıbrıs için değil, Türkiyenin daha cüretkâr bir tutum takınmasına yol açabileceğinden, ülkemiz için de çok kötü şartlar oluşturabilir.” (...).

² Bakınız F. Tomai, ö.g.

³ Bk. M. Melas (AII3555/701 18.12.1956), supra.

⁴ Bk. M. Melas (AII3555/701 18.12.1956), supra.

ilgilenmesi doğaldı. Kıbrıs, Disraeli'nin Kraliçe Viktoria'ya 1878'de dediği gibi, Orta Doğu ve Şüveys önünde bir "place of arms" idi. Zaten bölgedeki büyük petrol rezervleri 20inci y.y. başlarından beri biliniyordu. Bu nedenle İngiltere, Kıbrıs'ın Anavatan'la birleşmesi için izlenen Yunan politikasını kabul edemezdi. 6/7 Eylül olaylarından iki sene önce, 22 Eylül 1953'de, Yunan başbakanı General Papagos'un İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Antony Eden'e, hükümetinin Kıbrıs'ın Yunanistanla birleşme politikası izlemeyi amaçladığını açıklaması, aralarında meşhur bir çatışmaya yol açmıştı. Sir Eden serikanlılığını kaybederek saldırgan dille "İngiltere hükümeti için bugün Kıbrıs konusu yoktur gelecekte de olmayacaktır" cevabını vermişti.

Burada verilen izlenim, diplomasiyi ve özellikle İngiliz diplomasisini simgelediğini varsaydığımız terbiyeden bütünüyle yoksun olması, geleneksel İngiliz serikanlılığını yitirdiğini daha belirgin ediyor! Fakat Eden bir sene sonra bu davranışını kişisel bazda ödemek zorunda kalmıştır. İngilizler için vahim sonuçlar yaratacak anlaşmayı, yani Şüveys kanalı üzerindeki İngiliz hakimiyetinin bitişini 27 Temmuz 1954'te, 6/7 Eylül olaylarından bir sene önce, Nasır'a karşı kendisi imzalamak zorunda kalacaktır. O gün, bu uluslararası ticaretin stratejik deniz geçidi üzerindeki 72 yıllık İngiliz hakimiyeti sona eriyordu. Artık Şüveys'in kontrolü için İngilizlerin elinde kalan tek stratejik üs Kıbrıstır. Ve ellerinde kalması için insanca ne mümkünse yapacaklardır.

II.) İngiltere'nin Orta Doğu'da önemli stratejik noktalarının sürekli kaybından dolayı yaşadığı şiddetli rahatsızlık ve devamlı korkusu, 24 Ekim 1954'te Kıbrısta emekli albay G. Grivas tarafından kurulan EOKA yüzünden daha da artmıştı. EOKA 31 Martı 1 Nisana bağlayan gece dağıttığı bildiriyle (EOKA-Digenis imzasıyla) İngiliz boyundurluğundan kurtulmak için mücadeleyi başlattığını bildiriyordu. Bildiri ve bunu izleyen yoğun yarı askeri (paramiliter) eylemler ile sürekli bir şekilde İngiliz hedeflerinin vurulması, İstanbul'un "Kristaller gecesinden" beş ay önce gerçekleşecekti. Bizim "6/7 Eylül olayları" olarak adlandırdığımız gece. Fakat Spiros Vrionis'in sözünü ettiği, EOKA tarafından Kıbrıstaki Türk unsuruna karşı ilk "sıcak saldırılar" la ilgili çok önemli bir noktayı işaretlememiz gerekiyor. Vrionis, EOKA faaliyetlerinin titiz araştırmacısı Robert Holland'a atıfta bulunarak verdiği bilgide "Holland'ın kitabında EOKA'nın silâhlı mücadelesi Türklere karşı 6/7 Eylül 1955 olaylarından sonra yöneldiği oldukça açık" olduğunu belirtiyor⁵. Aynı gece Ermeni ve Musevilerin servetleri, hatta kendileri bile hedef olmasına rağmen, bu olayın gizlendiğini vurgulamamız gerekiyor.

Dr. Dilek Güven'in verdiği istatistik verilere göre, saldırıya maruz kalanlardan % 60'tan fazlası Rum, % 20 Ermeni ve % 12 Museviydi.

Güven, 11-09-2005'te "Kathimerini"⁶ gazetesine verdiği röportajda bu karakteristik sözleri söylüyor: *"Temel amaç azınlıkların sayısal olarak azaltılmasıydı. Selânikteki bomba patlaması bir gerekeçeydi, Kıbrıs sorunu ise saldırılar için esas neden değildi. Bu süre, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla başlayan "ulusal devletin" yaratılması süreci, halen devam etmekteydi. 1920'lerden beri Türkiyenin liderleri Rum, Ermeni ve hatta Musevi gibi azınlıklara güvenmiyorlardı, onların komşu bağımsız ülkelerde yaşayan soydaşlarıyla işbirliği yapacaklarından korkuyorlardı. Bu nedenden dolayı daha önce azınlıkların aleyhine bir takım hareketler olmuştu, meselâ Varlık Vergisi veya 30'lu yıllarda Ermeni ve Musevilerin taşradan göçe zorlanması. 1944'te hazırlanan bir raporda "Rumlar nüfusu en çok ve Yunanistanla işbirliği yapabileceğinden en tehlikeli azınlık" olduğunun altı çiziliyordu. Bu İstanbul Rumlarının, sadece bir tek onlara karşı olmasa da, neden en yoğun saldırıya maruz kaldıklarını açıklıyor. 6/7 Eylül olaylarında saldırılar yalnız*

⁵ Spiros Vrionis, *O μηχανισμός της Καταστροφής. Το τουρκικό πογκρόμ της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955 και ο αφανισμός της ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης*, (İmha Mekanizması. 6/7 Eylül Türk pogromu ve İstanbuldaki Rum toplumunun yok edilmesi) Estia Kitabevi ve Greekworks.com, Atina 2007, s. 128.

⁶ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_1_11/09/2005_156399

Rumlara karşı değildi. Sayılara bakarsak saldırıya uğrayanlardan % 60'ın üstünde Rumlar, % 20 Ermeniler ve % 12 Musevilerdi. Bu durum tesadüf eseri değildi. Olayları yönlendirenlerin elinde bulunan listelerde Ermeni mağazaları ve Ermeni aileleri bulunuyordu. Şayet olayların nedeni Kıbrıs meselesi olsaydı, niçin öteki iki cemaate karşı da saldırılar oldu? Genel olarak birinci hedef azınlıklardı ve bunu Kıbrıs meselesi izliyordu”. Tabii Güven Kıbrıs meselesini 6/7 Eylül olaylarının temel nedeni saymayarak bir açıdan kendisiyle çelişiyor. Çünkü röportajın devamında Nikos Papahristosun⁷ (11-09-2005) 6/7 Eylül olaylarında İngilizlerin rolü ile ilgili sorusuna Güven'in verdiği cevap şu idi: “Türkiye Dışişleri bakanı 1950'de “bizim için Kıbrıs konusu yoktur” demiş ve İngilizlerin tedirginliğine neden olmuştu. Bundan sonra ve 1955'e kadar Kıbrıs krizine taraf olması için Türkiye'ye korkunç baskılar uygulamışlardır. Hedefleri Kıbrıs meselesinin Türk - Yunan çatışmasına dönüşmesiydi. İngiltere arşivlerinde bu rollerini açığa çıkaran belgeler bulunuyor⁸. Ağustos 1955'te Londra konferansının toplanmasıyla Türkiye'de artık Kıbrıs konusuna karışmış oluyordu. İngiliz arşivlerinde İstanbul'da Rumlara karşı bir ayaklanmanın olması durumunda bunun ne kadar faydalı olacağını soran belgeler bulunuyor. Atina'da görevli bir İngiliz diplomatın olaylardan bir sene evvel, “Atatürk'ün Selânikteki evine yapılacak bir saldırı bile, bu dönem mükemmel olan iki ülke ilişkilerinde genel bir krize yol açabilir” yazan telgrafla Londrayı bilgilendirmesinin çok büyük önemi var. Yani olayların organizasyonunda İngiliz teşviki vardı. Bu olaylar işlerine geliyordu ve onun için arşivlerinde Ermeni ve Musevilerin'de saldırılara maruz kaldıklarından söz edilmiyor, sadece “Türklerle Yunanlıların Kıbrıs meselesi için çarpıştıkları” yazılıyor. Aynı zamanda İngilizler ABD'yi, Kıbrıs konusunu BM'ye taşımayı planlayan Yunanistana destek vermesinden caydırmışlardı”. Fakat bu noktada İngilterenin üzücü olaylardaki belirleyici rolünden başka, söylediklerinin bir önceki paragrafında yer alan “o zaman niye Ermeniler ve Museviler saldırıya uğradı” sorusuna kendisi cevap vermiş oluyor. Menderes Türkiyesinde hakim olan azınlık karşıtı ortamı kimse inkâr etmiyor. Bu acı olayların gerçekleşmesini empoze eden etnik temizlik nedenlerini de dikkate almadığımız anlamına gelmez. Fakat Foreign Office, Yunanistan ile Türkiye'nin ilişkilerini bozmak ve İngilterenin stratejik çıkarları yararına Kıbrıs meselesini diplomatik açıdan boğmak için tam bu fobiye kullandı.

III.) İngilterenin Yunanistan içişlerine bile müdahalesini teyit eden bir olayda Şehirler Polisinin dergisi “Astinomika Nea”da yayınlanan Kıbrıs ile ilgili ve hükümetle kamuoyu tarafından “millî çıkarlara karşı” olarak nitelendirilen bir yazı hakkında açılan dava olmuştu. Dava, 1954'ün Nisan ayından Eylül'e kadar Temyiz Mahkemesinde görülmüş, sonucunda yazının yazarları dörtbuçuk senelik hapis cezasına mahkûm edilmişlerdir. Yazarların görüşüne göre Kıbrıs konusunda Yunanistanın talepkâr politikası yanlış ve değişmeliydi. Mahkeme sonuç kararında yazının “Yunan gazeteciden değil, İngiliz ajanı tarafından” yazıldığı belirtiliyor.

IV.) Bir sene sonra İngilterenin özellikle Güneydoğu Akdeniz bölgesindeki sömürgeci çıkarları yeni bir yara aldı. 23 Nisan 1955'te, Afrikalı ve Asyalı 29 ülkenin temsilcileri Endonezyanın Bandung kentinde toplanıp sömürgeciliğe karşı ekonomik ve kültürel işbirliğini içeren “Bağlantısızlar hareketini” kurdular. B.M.'e üye ülkelerin değişen sayısı İngiliz sömürgeci çıkarları için hiçte hoş olmayan sinyaller veriyordu: 1945'te 51 ülke ile kurulan B.M., 1955'te 76 üye ülke sayısına varmıştı. Başpiskopos Makarios o tarihe kadar kurulmamış olan Kıbrıs Cumhuriyeti başkanlığı görevine gelmeden önce, sözkonusu konferansa gözlemci sıfatıyla katılmıştı. Tabii bu Foreign Office tarafından farkedilmeden geçen bir olay değildi.

⁷ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_1_11/09/2005_156399

⁸ Vurgulama bizim tarafından yapılmıştır.

V.) Fakat en önemlisi ve İngiltereye en çok rahatsızlık veren olay, “Bağlantısızlar hareketinin” kuruluşundan bir ay sonra, 14 Mayıs 1955’te Varşova Paktının, NATO’nun aksettiği tasarı ve yapı ile, kurulması olmuştur. Artık uluslararası sistemde güç dağılımı ciddi bir durum almıştı. Soğuk savaş doruğa çıktıkça Kıbrıs’ın önemi sadece İngiltere için değil, bütün Kuzey Atlantik savunma – politik sistemi içinde artıyordu.

İngiltere bilinen “DIVIDE AND RULE” (böl ve yönet) stratejisini uygulayarak 29 Ağustos 1955’te Londra’da Yunanistan ve Türkiye’nin katılımıyla “Üçlü Konferansı” gerçekleştirmiş ve böylelikle Anakara’yı Kıbrıs meselesinin temel unsuru yapmıştır. Böylece Londra uluslararası kamuoyu önünde, zaten şehit savaşçıları için ağıt yakan 500 bin Kıbrıslıya baskı uygulayan zanlı durumundan sıyrılıp ansızın Yunanistan ile Türkiye arasında bir sözde “anlaşmazlığa” hakemlik yapan taraf olarak öne çıkmıştır.

“Üçlü Konferansın” arifesinde, Türkiye başbakanı Adnan Menderes 28 Ağustos’ta Kıbrıs Türklerinin ada Rumlarından toplu katliama uğrayacaklarını öne sürmüştü ve tabii öyle bir şey olmamıştır. Konferans başlamış, fakat Selânik’te Atatürk’ün doğduğu ev sayılan ve Türkiye konsolosluğunun bulunduğu binanın bahçesinde vuku bulan malûm provokasyon sonucunda 6 Eylül 1955’te İstanbul’da Rumlara ve İzmir’de Yunanlılara karşı yağmalama, cinayet, ırza geçme ve vandalizm olaylarıyla Türk “kristal gecesi” patlak vermişti. Böylece “Üçlü Konferasyon” İngiliz tertibiyle karaya oturmuştu⁹.

Fakat o geceyle ilgili bazı kişi ve politik uygulamalar hakkında atıfta bulunmamız gerekiyor:

1) Bilindiği gibi 6/7 Eylül olaylarından bir yıl evvel Foreign Office Atina’daki İngiliz elçiliğinden aşağıdaki şaşkınlık yaratan sözleri içeren bir telgraf alıyordu: “Atatürk’ün Selânikteki evine yapılacak bir saldırı bile, bu dönem iki ülke arasında mükemmel olan ilişkilerinde genel bir krize yol açabilir”¹⁰.

İngiliz diplomatın önerdikleri, bir yıl sonra Selânik’te gerçekleşmesi hakikaten hayret verici! Herhalde çok ilginç bir tesadüf eseriydi!

2) O zamanın İngiltere Dışişleri bakanı Sir Antony Eden’in hatıralarında bu görüşü destekleyen nitelikte şu sözler yer alıyor “İngiliz hükümeti için Londra konferansında hayati önem taşıyan biricik konu uluslararası camiaya Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs konusundaki görüş ayrılıklarını göstermekti”¹¹.

3) Bundan başka 6/7 Eylül olayları, Londraya stratejik başağrısı yaratan kötü gelişmelerin kaydedildiği Kıbrıs konusunda İngilizlere yeni bir avantaj sağlıyordu: 6/7 Eylül olayları A.B.D.’nin

---

⁹ Bk. Fotini Tomai, «To BHMA», 26/11/2006 , Sayfa.: A26: “Londrada üçlü konferansın kapanışından bir gün önce plânın ikinci bölümü uygulamaya konuldu. Türkler 6 Eylül 1955’te Rumlara ve Yunanlılara karşı İstanbul ve İzmir’de iki günlük katliam, yıkım ve yağmalama olaylarına başladılar. Atina tepki göstermede çaresiz ve daha kötüsü B.M.ye başvurusuyla uluslararası konu haline getirdiği Kıbrıs’ın bir yunan-türk meselesine dönüştüğünün ve Kıbrıs sorunundaki gelişmelerin iki ülke arasındaki ilişkileri belirleyeceğinin farkında değildir. Paralel olarak Türkiye askeri müdahale yapmayı kararlaştırırsa hazır durumda olması için Kuzey Kıbrıs’ta milis gruplar örgütler”.

¹⁰ <http://pontosandaristera.wordpress.com/2008/09/07/7-9-2008/#more-1095>, Türk tarihçi Dilek Güven’in Türkiye derin devleti tarafından öldürülen Ermeni gazeteci Hrant Dink’e verdiği röportaj ve «Καθημερινή» gazetesinden Niko Papahristo’ya <http://news.kathimerini.gr/>, 11/09/2005’te verdiği röportaj.

¹¹ Bk. Κέντρο Μελέτης Μειονοτικών Ομάδων/KEMO, (Azınlık Grupları Araştırma Merkezi) ve Εταιρεία της Καθ’ ημάς Ανατολής, (Bizim Anadolu Cemiyeti)’nin 05/11/2005’te Atinanın İstanbullu Rumlar Birliği lokalinde düzenledikleri toplantıda Dilek Güven’in konuşması.

sürdürmek istediği dengeleri bozuyor ve kargaşadan sonra Vaşington tavır değiştirerek Yunanistana verdiği güvencelere rağmen Yunan başvurusunun B.M. gündemine yazılmasına karşı oy kullanmak zorunda kalıyordu.¹²

4) Provokasyonun failleri iki kişiydi: Birincisi 1993'te Nevşehir valisi olan Oktay Engin ve ötekisi Türkiye elçiliğinin kavaşı Hasan Uçar (y.n. Evi Atatürk'ün doğduğu ev olarak anılan evin tam yanında)

Engin hapishaneden babasına yazdığı mektupta “*Fail Hasan'dı. Durum hiç iyi değil. Avukat istiyorum*” diyordu. Oysa Hasan'a gönderdiği mektupta şunu yazıyordu: “*Hasan korkma. Yanındayım. Hiç bir şey açıklama*”. Engin, 27.05.1960'taki askeri darbeden sonra yargılanan Adnan Menderes hükümetinin Yassıada'ki mahkemesinde verdiği ifadede “Atatürk'ün evine karşı kullanılacak patlayıcı maddeleri Selâniğe konsolos yardımcısı Mehmet Ali Tekinalp taşımıştı. Patlamanın yapılacağı gün, o dönem Ankara'da bulunan konsolos Mehmet Ali Tekinalp'ten gizli bir mesajla iletilecekti. Patlamadan sonra, kriptoyla Dışişleri Bakanlığına ve Londra'da bulunan bakan Rüştü Zorlu'ya haber verilecekti.”¹³

5) Yassıada mahkemesinin savcısı, Menderes ve Zorlu'nun olaylar hakkında tam olarak bilgileri olduğunu, olayların organizasyonuna ve yönetimine katıldıkları kanısına varmıştı¹⁴.

6) Zorlu'nun iddiasına göre “bu mesele” Londra'da kendisine Türkiyenin Kıbrıs hakkında taleplerini güçlendirmek için yardımcı olmuştu¹⁵. Yani pogromu savunmuş ve yanısıra yararının açık bir jeopolitik yorumunu yapmıştı.

7) 12 Ağustos 2008'de Radikal gazetesinde yayınlanan bir yazıya göre, 6/7 Eylül 1955'te İstanbul Rumlarına karşı meydana gelen olaylar Özel Harp Dairesi tarafından organize edilmişti. Bu birim komünist tehlikesinin önlenmesi için NATO (“Stay-Behind” operasyonu) tarafından kurulmuş bir mekanizmaydı. Prof. N. Uzunoğlu'nun vurguladığı gibi¹⁶: “12/08/08 tarihli Radikal gazetesinde *Ergenekon örgütünün Silâhlı Kuvvetler Genelkurmay başkanlığına bağlı Özel Harp Dairesi ile yakın ilişkide olduğu ortaya konulmuştu. Ergenekon'un bir çok elemanı, 1952'de ABD istihbarat örgütlerinin yönlendirmesiyle “Seferberlik Tetkik Kurulu” adıyla kurulmuş Özel Harp Dairesi'nin merkezinde ve şubelerinde çalıştıkları kanıtlanmıştır. Özel Harp Dairesi 1953'ten başlayarak on yıllarca general Sabri Yirmibeşoğlu yönetiminde ülke içinde ve dışında, özellikle Kıbrıs'ta çeşitli operasyonlar yapmıştı. Yirmibeşoğlu gazeteci Fatih Gülapoğluna 1991'de verdiği anlamlı mülâkatta “6/7 Eylül olayları Özel Harbin muhteşem bir örgütlemesiydi ve başarıya ulaşmıştı” demişti. Bu ifşa edici açıklama 6/7 Eylül olayları ile ilgili sisi dağıttı, çünkü 1960'dan sonra Türkiye devletinin resmi tezi bütün sorumluluğu Menderes hükümetinin üstüne yıkmaktı. Menderes 1960'da askeri darbeyle devrilmiş, Yassıada'da bir dizi yargılama parodisi sonucunda 6/7 Eylül olayları için değil fakat başka siyasi suçlar için, ölüme mahkûm edilmiş ve sonunda asılmıştı. Ergenekon soruşturması kapsamında tutuklananlar arasında general Yirmibeşoğlu'nun yakın çalışma arkadaşı,*

¹² Bk. Yukarıdaki gibi Dilek Güvenin konuşması

¹³ Lefkoşe, 4/9/1996 (Kıbrıs Haber Ajansından Spiros Atanasiadis “Aydınlık” gazetesinde yayınlanan Haluk Hepkon'nun yazısını sunuyor).

¹⁴ Fersoy, Cemal O., *Bir devre adını başbakan Adnan Menderes*, İstanbul, 1971, p. 343, in Sp. Vrionis, *Yıkım Mekanizması. 6/7 Eylül 1955'teki Türk pogromu ve İstanbul Helen toplumunun imhası*. Estia Kitabevi ve Greekworks.com, Atina 2007, s. 142.

¹⁵ Bk. önceki s. 143.

¹⁶ N. Uzunoğlu, «*Επενδότης*» gazetesi, “Halen Türkiye üzerinde 55'in hayaleti geziniyor”, 6-09-2008, s. 24-25

Kars, Muğla ve Manisa bölgelerinde epey milis faaliyeti olan, emekli albay Fikret Emek'te bulunmaktadır. Tutuklunun annesinin evinde çok sayıda patlayıcı madde bulundu. Savcı Zekeriya Öz tarafından hazırlanan 2500 sayfalık iddianamede, 6/7 Eylül olaylarıyla benzerlik gösteren eski olaylara karışmış kişilere atıfta bulunmaktadır. Örnek olarak, 1995'te Gazi semtinde Alevilere karşı saldırılar, büyük sayıda ölümlere sebep olan 1 Mayıs 1977'te Taksim meydanındaki saldırı. Türkiye devleti 1923'te yeniden kuruluşundan sonra, azınlıklara karşı uygulanan ve 1914-23 arası zirveye çıkan zulüm politikalarını devam ettirdi. Özellikle 1950'den sonra, "Yunanistan - Türkiye dostluğunun" doruğa vardığı bir dönemde, Türkiye'de İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da arta kalan Rumların yok edilmesinin son aşaması uygulamaya konuldu".

8) Ayrıca, Dr. Dilek Güven'in Yassıada soruşturmasını yürüten ve davanın iddianamesini yazan askeri yargıç Fahri Çöker'in, o zamana kadar yayınlanmamış arşivlerine dayalı araştırmaları da yukarıda söylenenleri doğrulamaktadır. İlk kez Eylül 2005'te Türkiyede yayınladığı kitabında polis ve askeri birliklerin olaylara aktif katılımlarını gösteren bir çok belgeler ve 200' den fazla fotoğraf yayınlamıştır. Dr.Güven, "Katimerini" gazetesine verdiği mülâkatında "her şeyin önceden, çok zaman evvel detaylı plânlandığını ve olayların azınlıklara karşı genel bir plânın parçası olduğunu" söylemiştir.

9) İsviçreli tarihçi Daniele Ganser' in ¹⁷ görüşleri Radikal gazetesi ile aynı istikamette olup, ona göre Türkiye NATO ya 4 Nisan 1952 üye olduğu zaman, Türkeş "Seferberlik Tetkik Kurulu" adı altında, merkezi Ankara - Bahçelievler'de Amerikan Yardım Kurulu'nda (JUS-MATT/CIA) bulunan gizli Türk ordusunu teşkil etmişti. Bu birlik 1965 yılında yeniden organize olup ismini "Özel Harp Dairesi" (ÖHD) olarak değiştirmiş ve 1990 yılında Gladio hakkında bilgilerin ortaya çıkmasından sonra gizli Türk ordusunun komuta merkezi bu adla tanınmıştır. Ortaya çıkan bu bilgiler yüzünden ÖHD'nin yine isim değiştirmesi gerekli oldu. Bundan dolayı Özel Kuvvetler Komutanlığı ismini aldı ¹⁸.

Batı Avrupa'daki "Stay Behind" ağı, başka bir deyişle "Gladio" ile ilgili bilgilerin kaynağı A.B.D Genel Kurmayından sızan 28 Mart 1949 tarihli "Overall Stratejic Concepts (Genel Stratejik Görüşler)" başlıklı gizli belgedir. Bu belgeye ekli JSPC 85/16 dokümanda, "Top B" bölümünde ABD gizli servislerinin Pan-Türkizm hareketinden nasıl yararlanılabilecekleri hakkında belli bir referans yer alıyor ¹⁹.

Böylece, Ganser'in atıfta bulunduğu Selâhattin Çeliğin belirttiği gibi "6-7 Eylül de, klasik bir örtülü gerilim yaratma operasyonunda ÖHD'ye ait Türk ajanlar Mustafa Kemal'in Selânikteki baba evine bomba koymuşlardır... Bu ajanlar (yazar notu: o zamanki bilgilere göre) hiç bir iz bırakmamışlardır. Böylece Türkiye Hükümeti ve basın bu eylemi ustalıklarla Yunanlı lara mal etmişlerdir. Hemen sonra, 6/7 Eylül 1955'te kontrgerilla tarafından kışkırtılan fanatik Türk grupları İstanbul ve İzmirde Rumlara ait yüzlerce ev ve mağazaları mahvetmiş, arkalarında 16 ölü, 32 ağır yaralı ve 200 ırzına geçilen mağdur kadın bırakmıştır" ²⁰.

¹⁷ İsviçre'de, Amsterdam Üniversitesi ve London School of Economics'da Çağdaş Tarih ve Felsefe tahsil etmiştir. Think Tank "Avenir Suisse" de 2001-2003 Müdür. İsviçre Güvenlik Araştırma Merkezinin-ETHZ 2003 - 2006 arası Müdürü. Basel Üniversitesinde 2006 dan şimdiye kadar Tarih Bölümünün öğretim üyesidir.

¹⁸ Selâhattin ÇELİK, *Türkische Kontrguerilla. Die Todesmachinerie*, Mesopotamien Verlag, Köln 1999, p. 44 in D. Ganser, *NATO'nun gizli orduları*, Hazırlayan Kleanthis Grivas, Antilogos, Atina 2007.

¹⁹ "The Origines of 'Gladio' in Turkey", *Intelligence Newsletter*, 19 December 1990., in D. Ganser, *ö.p. av. σ. 315*.

²⁰ Selâhattin ÇELİK, *Türkische Kontrguerilla. Die Todesmachinerie*, Mesopotamien Verlag, Köln 1999, p. 44 in D. Ganser, *ö.p. av. 316*

Birkaç sene sonra, 1959'da, Yunanistanın, Türkiye ve İngiltere ile Zürih ve Londra'daki görüşmelerde (Atina Hükümeti ile defalarca şiddetli anlaşmazlıklara giren Kıbrıs Rum liderliğinin başta karşı çıkmasına rağmen sonunda ilgili antlaşmaların imzalanmasıyla sona erdi) bağımsız Kıbrıs devletinin kurulması (1960) kararlaştırıldı fakat Britanya üsleri Kıbrıs'taki - bugüne kadar süren - varlıklarını devam ettireceklerdi ve "Garantör Devlet"lerin malûm müdahale hakları bulunacaktı ki, bu şart savunma, coğrafi ve siyasi nedenlerden dolayı sadece Türkiye ve İngiltere'ye yaramıştır.

Sonuç

Yukarıdakilerden, Kıbrısın bağımsızlık savaşı ve 6-7 Eylül (Septemvriana) olayları arasındaki ilişki kesinlikle görülmektedir. Mutlaka bu olayların meydana gelmesinde kemalist çevrelerin M. Kemal'den sonraki Türkiye'nin "milli homojenleştirilmesi" projelerini gerçekleştirmeleri çerçevesinde azınlıklara uygulanan baskının etkisi vardır.

Fakat, genelde Türk-Yunan diplomatik ilişkilerinin durumu tayin edici olmuştur. Bunun kanıtı 6-7 Eylül'den sonra yer alan olaylardır. Büyükelçi Aleksis Aleksandris (şimdiki Yunanistan İstanbul Genel Konsolosu) tarafından yapılan yorum tarihsel açıdan ispatlanmış olan bir gerçeği, yani Yunan - Türk ilişkilerinin genel durumu Türk yönetiminin İstanbul'da ve başka yerlerde yaşayan Rum azınlığına karşı davranışını geçmişte olduğu gibi, bugün ve gelecekte belirleyeceğini, en iyi şekilde ortaya koymaktadır: "*İstanbul Rumlarının tecrübesinden çıkan önemli bir sonuç azınlıkların komşu millet-devletler içinde bulunmaları ancak genel ilişkilerin dostça olduğu zaman mümkün olduğudur. Böylece ara devreler zamanında (1930-1940, 1947-54, 1959-64 ve 1967-71) Rum azınlığı azda olsa biraz güvenlik ve yerine bağlılık hisetmesi mümkündür. Rumların yaşadığı dört tane İstanbul'dan kopuş dalgası, 1922-29, 1955-59, 1964-67 ve 1972-75 Türk -Yunan ilişkilerinin gerilimde bulunduğu dönemlerde olması tesadüf değildir*"²¹.

---

²¹ A. Alexandris, *The Greek minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974*, Küçük Asya Araştırmalar Merkezi, 1983.

Istanbul Rumlarının Uluslararası İnsan Hakları Koruma Antlaşmaları İhlâli

1. Giriş

Günümüzde insan haklarının korunması ile ilgili konu her zamankinden daha fazla gündemin merkezinde bulunmakta. Bugün zaten herkesçe kabul edildiği gibi azınlıkların korunması insan hakları ile ilişkili konuyu oluşturmaktadır, ve bu konu en hassas konulardan biridir. İnsan haklarının korunması adına uluslararası hakların bakışı yönünden 1955 yılında İstanbuldaki rum camiasına yönelen olayları inceliyelim. Burda not edilmesi gereken bir zaman süreci ile karşı karşıya olduğumuzdur. Nitekim günümüz hassasiyetleri insan haklarının ve özgürlüğün çiğnenmesi karşısındaki gerginliği bugünkü kadar hissetmemişlerdir. Buna rağmen bu devirde bir uluslararası ve bölgesel koruma örgütünün oluşturulmasına başlanmıştır.

Gerçekten 1920 den itibaren insan hakları ve azınlık haklarının korunması yönünde çok şey değişmiştir¹. Bildiğimiz gibi azınlıkların korunması iki savaş arası zamanında sözleşmelerin aracılığı ile olmuştur. Örneğin 1923 te yapılan Lozan Antlaşması, Batı Trakya müslüman azınlığı, ve İstanbul Gökçeada, Bozcaada rum azınlığı ile ilgili düzenlemeler içermektedir. İstanbul, Gökçeada, ve Bozcaadadaki² azınlıkların güvenliği Türkiyenin uluslararası bir yükümlülüğüdür. Antlaşmanın temelini kapsayan olumlu düzenlemeler azınlıkların korunması yönündedir ki bunlar Türkiye Cumhuriyetinin sistematik eylemleri sonucunda ihlâl edilmişlerdir ve bu ihlâller 6-7 Eylül 1955 olayları sırasında zirveye ulaşmıştır³. Bununla birlikte siyasi konjoktürlerin çatışması yetki mekanizmalarının eksikliği ile sürtüşmeler yaratmıştır.

1945 yılı döneminden sonra bir dizi uluslararası sözleşmeler sonucunda gerek uluslararası gerekse bölgesel düzeyde, insan hakları ve hürriyetlerinin sağlanması yönünde gelişmeler görülür. Aynı zamanda azınlıklara mensup kişilerin korunmasına yönelik bir eğilim görülür⁴. Uluslararası düzeyde önemli metin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi nin 1966 daki uluslararası antlaşmasının 27. maddesi ile siyasi ve medeni haklar konusundadır, metne göre: “etnik kökenleri, dinleri ve dilleri farklı azınlıkların bulunduğu ülkelerde, bu azınlıklara mensup kişiler kendi gruplarına mensup diğer kişilerle beraber kendi kültürlerini yaşatmaktan kendi dillerini sergilemekten ve kendi dillerini kullanmaktan mahrum edilemezler⁵”. Avrupa alanında azınlık konusunun özel durumundan dolayı Avrupa toplumsal kurumu çerçevesi içerisinde 1990 dan bugüne sık bir hareketlilik gözükmektedir, özellikle de bu gelişmeler Avrupa Konseyinde⁶ ve OSCE kapsamında oluşmaktadır⁷

---

*Assoc. Professor, Atina Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.

¹ Spiros Vryonis, *The Mechanism of Catastrophe; The Turkish Pogrom of September 6 - 7, 1955 and the Destruction of the Greek Community of Istanbul, (english)*, Greekworks, New York, 2005

² P. Pazartzis, “Le statut des minorités en Grèce”, *Annuaire français de droit international*, 1992, σελ. 377-392, Α. Σκόρδας, «Η μειονοτική προστασία: από το σύστημα της Συνθήκης της Λωζάννης στο σύστημα του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο: Α. Μπρεδήμας, Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Η προστασία των μειονοτήτων. Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 165-183.

³ International Helsinki Federation for Human Rights (IHF), *Turkey: A Minority Policy of Systematic Negation*, Οκτώβριος 2006.

⁴ E. Roukouna, *Uluslararası İnsan Hakları Korunması (yunanca)*, Estia Yay. Atina, 1995.

⁵ Türkiye anlaşmayı 2003 onaylamıştır.

⁶ 1992 de Avrupa birliği çerçevesi dahilinde bölgesel ve azınlık dillerini içeren bir Avrupa Haritası ve 1994 te Azınlıkların korunması Sözleşmesi (ki 1995 te meriyete girmiştir). Ne Yunanistan ne de Türkiyenin bu sözleşmeleri tasdik etmedikleri not edilmelidir.

⁷ 1989 da toplanan Vıyana Kongresinin kararlar metninde hürriyet ve hak eşitliğinin desteklenmesi için her türlü tedbirin gerekli olduğundan, aynı zamanda azınlıkların özelliklerinin geliştirilmesinin ve korunmasının icabettiğinden söz edilmektedir. En büyük adım 1990 da Kopenhag Kongresinde atılmıştır. Bu Kongrenin kararlar metninde azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili bir sürü prensip sıralanmıştır. Avrupa çerçevesi dahilindeki gelişmeler

.Avrupa Birliđi ortamında azınlıklar adına sonuç verici önlemleri 1993 Haziranında Kopenhag Avrupa Konseyi tarafından alınan siyasi kriterler bölümü oluşturmaktadır. Avrupa Birliđine giriş yapacak ülkeler buna adapte olmalıdırlar.

Bu çok önemli gelişmeler azınlıkları koruma tedbirlerinin arttırılmasına meyledildiđini açığa vurmaktadır, aynı zamanda devletin bu hususta yalnız onlara karşı zararlı tedbirler almaktan sakınmakla kalmayıp, aksine müspet faaliyetlere de bulunmasına eşitlik prensibinin yaygın hale getirilmesi ve desteklenmesi ve azınlıkların kimliklerini korumak ve geliştirmek için her türlü yükümlülüđü üstlenmesi istenmektedir. Bunlarla beraber azınlıkların korunması yükümlülüđü insan hakları hukukuna katılmıştır.

II. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Azınlıkların Korunması.

Avrupa Konseyi sistemi İnsan Hakları sözleşmesini ve Protokollerini içermektedir⁸. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1. maddesi belirgindir: Sözleşmeyi yapan taraf ülkeler yetkileri altında bulunan tüm kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumayı üstlenmişlerdir. Sonuç olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin kuralları anlaşmaya imza atmış tarafların egemen oldukları alanın tümünde kapsamaktadır.

Bazı devletlerin yalnız ve yalnız azınlık konullarını düzenleyen bu uluslararası metinlerde tüm haklarını saklı tutmak istemeleri-Türkiye gibi, ki bu tavrır takınmış devlet olan tek devlet değildir-fila örneğin Avrupa Konseyinin azınlıklara ilgili genel yasada görüldüğü gibi, aynı zamanda henüz etkili bir uluslararası kontrol mekanizmasının oluşturulmuş olmaması, A.İ.H.S'nin Avrupa alanında, İnsan ve azınlık haklarının korunması hususunda ne kadar önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Bu sözleşme bütün Avrupa alanında bütün yurtdaşlara, hakları çiğnendiğinde dava açmalarını ve böylece haklarını teminat altına almak imkânını vermektedir⁹.

A.İ.H.S azınlıkların korunması ve azınlık kimliğinin tanımlanması konularını direkt olarak düzenlememektedir. Tek ayrıcalığı 14. üncü yasa maddesi oluşturmaktadır, bu madde bir etnik azınlıkla bağdaşan kişiler için ayrımcı bir uygulamayı yasaklar. A.İ.H.S nin teminat altında aldığı herkesin temel haklarını kullanabilme imkânı, azınlık kimliğinin formasyonu/korunmasını yansıtıcı bir şekilde etkiliyebilir¹⁰. 14. yasa maddesi kendiliğinden oluşmamıştır, fakat protokol ve sözleşmenin ve ek protokollerin verdiği belli haklara bağlı olarak işlem görür¹¹.

Burda not edilmesi gereken A.İ.H.S. bir kontrol mekanizmasıyla bağlantılıdır ki bu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesidir. Yani yurtdaşlara, devletin yasal dışı tutumlarından korunabilmeleri için devletle belirli ve dolaysız yükümlükler yükleyen bir mekanizma temin etmektedir ki böylece kişiye iletken haklar tanınmaktadır. Bu kontrol sistemi, alınan bir kararın sonuçlarının yalnız vuku bulmuş olan haksızlığın giderilmesi ile yetinip, olası bir tazminatın ödenmesi çerçevesi içinde kalmayıp, ulusal hukuk sistemlerine gittikçe daha geniş çapta katılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi milli hukukun kalitesi yönünde dolaylı fakat açık bir kuşku uyandırır ve devleti yeni mahkûmiyetler için uyarır.

---

için: back L.A. Sisilianos 'Avrupada azınlıkların korunması: Kişisel haklarının toplum içindeki durumları', A. Bredimas ve Sisilianosun: 'Azınlıkların Korunması Avrupa Konseyi Sözleşmesi', sayfa 93-129.

⁸ Kanun 531.1974 ΦΕΚ Α/256, 11ci Protokolün getirdiği değişikliklerle beraber. 2400.1996 no. lu Kanunla tasdik edilmiştir. ΦΕΚ Α'96 Türkiye Avrupa Sözleşmesini 1954 te tasdik etmiştir.

⁹ Bak M. Zakulanın çok enteresan araştırmasına, "A.İ.H.S ve azınlıklar, Azınlıkların korunması alanında Strasburg mahkemesinin çağdaş gelişme ve tahriklere karşı tutumu". 2002/2 Anayasası [http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr] adresinde bulunabilir.

¹⁰ Bu maddeye göre: 'Bu sözleşme ile tanınan haklar ve hürriyetler cinsiyet, ırk, renk, dil, din, sosyal kökenler, ulusal azınlığa aidiyet servet, doğum yeri gözetmeksizin' tanınmalıdır.

¹¹ Bak L.E. Pettiti, E. Decaux, P.H. Imbert (dir) 'La Convention europeene des droits de l'homme commentaire article par article 2e editö Parisö Economicaö1999ösayfa 475*488'

Uluslararası başvuru, sözleşmeye tabi ülkelerce çok nadiren kullanılır ve taraf olmuş ülkelerin ilişkilerinde siyasi sorun oluşturur¹². Fakat kişisel başvuru hakkı sözleşmenin teminat altına aldığı hakların korunma taleplerinin açığa çıkarılması yönünde bir silâh görevi görür. Üstelik, ülkelerin, üstlendiği yükümlülük, hiçbir ölçüde bu etkili hakların kullanımına engel olmamalarıdır, bu azınlık için ek bir güvence oluşturur¹³, muhtemel olan azınlık durumu yüzünden haklarını kullanmanın devamlı engellemeleriyle karşı karşıya geldiklerine uluslararası denetime sığınır. Kişisel başvuruların “objektif” bir karaktere bürünmeleri olasıdır, ya herkese tabik edilmekte olan genel bir tutumu ilgilendirdiğinden, ya da mahkeme kararının meriyette olan hukuka ve hükümetlerin güttüğü uygulanmaları etkilediğinden mahkemelerin yararlı kararlarından azınlığın tümünün istifade edebilmesi sonucunu doğurur¹⁴.

Sonuç olarak Türkiye'nin ancak 1987 de tüm haklarının saklı kalması şartı ile kabul etmiş olduğu kişisel başvuru imkânını kabul etmekle neden okadar büyük zorluk çektiğini takdir edebiliriz. Bu çekirgenliklerin çoğu mahkemece sözleşmenin şartlarına aykırı bulunduğundan reddedilmiştir¹⁵.

III. İstanbul Rum Azınlığının Avrupa Mahkemesi Huzurunda Talepleri

Son beş yıl boyunca A.İ.H.M.'nin içtihatını gözden geçirdiğimizde azınlıkları ilgilendiren başvuruların çoğaldığını gözlemliyoruz (din konularındaki farklılıklar, ifade özgürlüğü, işbirliği yapma hakları, mülkiyet hakkı)¹⁶. Görülen o ki İstanbul Bozcaada, Gökçeada azınlığıyla ilgili bazı talepleri de aynı yol almıştır. Bunlar mülkiyet haklarının çiğnenmesiyle bağlantılıdır. A.İ.H.M. son kararıyla Türkiye'yi mülkiyet haklarını ihlâl ettiği gerekçesiyle cezalandırmıştır. A.İ.H.M. sinin ilk olumlu kararı ÖZEL FENER RUM ERKEK LİSESİ nin Türkiye devleti tarafından yasa dışı el koyarak aldığı iki taşınmaz mal varlığını geri alabilmek için mahkemeye başvurması ile ilgilidir.

09.01.2007 tarihli kararında Avrupa Mahkemesi, bu iki binanın yasal mülkiyet düzenini tanımıştır ve Türkiye'yi ister yasadışı el koyduğu bu iki binayı Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığı ile geri vermesine isterse ekonomik açıdan zararları karşılmasına mecbur tutmuştur¹⁷.

Mahkemenin İstanbul'daki azınlıklar adına vermiş olduğu ikinci olumlu karar Ekumenik Fener Rum Patrikhanesinin başvurusu ile ilgilidir. 08.07.2008 de yayınlanan kararda belirtilen Büyükadadaki yetimhanenin yasal kullanım hakkının Ekumenik Fener Patrikhanesine ait olduğu yönündedir¹⁸. Bu son karar iki yönden çok önemlidir. Birincisi Ekumenik Fener Rum Patrikhanesinin yalnız Türkiye'de taşınır ve taşınmaz servete sahip olma hakkını tanınması ile kalmayıp, bu haklarının uluslararası yasalarca da tanındığıdır, sonuç olarak Ekumenik Patrikhanenin tüzel kişiliğinin tanındığını ispat eder. İkincisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'nin 1935 Vakıflar yasası için olan çekingesini vurgulayarak tekrarlamaktadır. Türkiye yönetimi İstanbul'daki rum azınlığının mülkiyet haklarını çiğnemek için sistemli bir şekilde bu kanunu öne sürmüştür. Türkiye'nin Büyükadadaki yetimhaneyi geri vermesi ya da önemli miktarda bir tazminat ödemesi gerekmektedir. Mahkeme Patrikhanenin çiğnenmiş haklarının ne şekilde iade edileceğini yeni bir kararla netlendirmeyi kararlaştırmıştır¹⁹.

¹² Bak E.Rukunas, say.111

¹³ Madde 34.2

¹⁴ Bak M.Zakulas

¹⁵ Bak. Misal olarak Loizidou davası. Loizidou and Turkey 18.12.1996 mahkeme kararı [<http://www.echr/coe/int/echr>] adresinde.

¹⁶ Bak M.Zakulas, bir çok karar **atıhalar** bunların arasında Türkiye'ye karşı birçok Kürt başvuruları 1400 den fazla olan Kıbrıslıların Türkiye'ye karşı yaptıkları ve henüz karara varmamış başvurularını unutmuyalım.

¹⁷ Affaire Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı c. Turquie, karar 9.1.2007 [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁸ Affaire Fener Rum Patrikliği(Patriarchat Oecumenique c. Turquie) [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁹ Mahheme her iki tarafı 6 ay içinde tazminatlar hakkındaki görüşlerini ve aralarında anlaşmaya varıp varmayacaklarını yazılı olarak bildirimlerine davet etmektedir. Patrikhane maddi tazminat istemediğini yalnız binanın iadesini arzuladığını bildirmiştir.

Bu iki konunun haricinde ki bunlar Patrikhanenin taşınmaz mal varlığını, kiliseleri, hayırsever dernekleri ve eğitim kurumlarıyla ilgilidir,şimdi ise İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada mültecileri Kıbrıs mültecilerini örnek alarak insan haklarını güçlü bir şekilde sahip olabileceklerinin farkına varmaktadırlar,özellikle mülkiyet haklarıyla ilişkili taleplerinde²⁰.

İstanbuldaki,rum azınlığının korunması yönündeki yolu açılmış olduğunun farkındasınız, hiç olmazsa devlet organları tarafından bir çiğneme tespit edildiği takdirde(kanuni, idari, hukuki alanda)²¹. Tabii tek bir konu tehdit altında bulunan bir azınlığın sade mülkiyet haklarının çiğnenmesini içermiyen diğer bütün problemlerini de kapsıyamaz. Hiç kimse bu tür meselerin genel siyasi yankısını unutmamalıdır ve tabii ki Bakanlar komitesinin kullanabileceği siyasi baskısında. Eğer bir kimse 1955 olaylarını Türkiyeyi 1954 den beri yükümlendiren (hiç olmasa temel kuralları ile) Avrupa insan hakları sözleşmesinin ışığın altında incelemeye kalkmış olsaydı sözleşmenin temel kurallarının çiğnemiş olduğunu tespit edecekti.

Türkiyenin sürekli bir şekilde azınlık kimliğininin gelişmesini sabote etmesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin korumakta olduğu kişisel hakların ve hürriyetlerin çiğnenmesi olaslığını arttırmaktadır. Özellikle Türkiye hükümetinin Avrupa'ya yaklaşma faslını katettiği bu devirde yapılan bazı yasal değişikliklere rağmen Rum azınlığına Avrupa birliği mahkemesinin Türkiyenin üstünde bir Damokles kılıcı gibi asılı olması bu durumda değişiklik getirip getirmeyeceğini zaman gösterecektir.

---

²⁰ Bak. Missal olarak Apostolidis v.s nin Türkiyeye karşı baş vuruları, Affaire Apostolide et autres c.Turquie,karar 27.3.2007.Türkiyenin mülkiyet haklarını, ve A.İ.H.S nin adil mahkeme hakkındaki 6cı maddeyi çiğnediği kabul edilmiş ve karara bağlanmıştır.

²¹ Olaylar Türkiyenin A.İ.H.S kabul etmesşnden sonra vukubuldukları halde, Türkiye'ye 1987e kadar kişisel başvuru hakkını tanımaştı, hatta bu beyanından evvel vuku bulmuş olayları istisna ederek.

Toplantı C

Toplam Hafıza

Yeorgios Kaçanos*

6 – 7 Eylül 1955: Türk Toplumunun Pogrom ile ilgili o tarihteki görüşleri ile bugünkü görüşleri.

Yunanca'da "Septemvriana" olarak adlandırılan 6-7 Eylül olayları Yunan ve Türk akademi çevreleri tarafından ayrıntılı tartışmalara konu olan bir olaydır . "Septemvriana" nın 53 üncü yıldönümü nedeni ile yazımın devamında belirtilen yaklaşım Türk toplumunun geçmişte olayla ilgili bilgisini bugünkü bilgisi ile karşılaştırmasını sağlamaktır . Kısaca Türk kamuoyunun sokakta yönlendirilen kalabalık gürhunun gösterisini o tarihte nasıl algıladığını ve bu gün konu ile ilgili ne düşündüğünü belirtmeye yöneliktir. İstanbul'da yaşayan ve Müslüman olmayan azınlıklara karşı düzenlenen pogrom genelde azınlık politikasının yetersizliğini kabul etmeyen Türk liderleri tarafından dolaylı olarak tanındı . Gabriel Garcia Marques'in "Önceden haber verilen bir ölümün günlüğü " adlı kitabının adı , özellikle Rum azınlığına karşı düzenlenen plânlı olayları ve bunu müteakiben ileriki yıllarda azınlığın durumunu fevkalâde sarih olarak yansıtmaktadır.

Dilek Güven Hanım "Septemvriana" olaylarını , Ankara'nın Türkiye'de milli ekonomi , etnik homojenleşme ve müslüman Türk burjuazisi yaratma siyaseti için uyguladığı bir dizi tedbirler olarak niteler . Ona göre olayları Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirmek hatalıdır , çünkü saldırılara uğrayan Ermeni ve Musevi vatandaşların da Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirilmesi gerekir Kıbrıs , Türk Yunan ilişkilerini ilgilendiren bir konudur . Halbuki "Septemvriana" yeni kurulan Türkiye cumhuriyetinin sosyal profilini lekeleyen , iç siyasetin gündem maddesini oluşturan bir olaydır¹.

Hükümet tarafından 6-7 eylül olayları dahil, alınan bir dizi tedbirler iktidarın Türkiye'de yaşayan gayrimüslim azınlıklar için her ne pahasına olursa olsun aşağılanma siyaseti uygulanmasının ön plâna çıkarıldığını göstermiştir².

Olaylara görgü tanıklığı edenlerden edinilen bilgiler , yağma ve yıkım eyleminin uygulandığı gece, aşırı milliyetçi grupların zenginliğe karşı olan çapulcu takımı ile birleşerek olayı gerçekleştirildiğini gösterir . İşte bahsettiğim gruplar günün koşullarından yararlanarak yağmacılığa iştirak ettiler³.

Menderes iktidarının önderliğinde "Kıbrıs Türk'tür" gibi aşırı milliyetçi cemiyetlerin kişilerin dini duygularını da körükleyerek mükemmel düzenlenen bir projeyi gerçekleştirdiği ispatlanmıştır. Bu vahşi , aşırı milliyetçi ve dini hiddete sahip saldırıda iktidarın fonksiyonunu yorumlayabilmek için Menderes hükümetinin popülist , yarı otoriter niteliğine değinmek gerekir⁴.

İşte böyle bir iktidar kişileri şuursuzca bilinçaltından yönlendirip hedefine ulaştırdı . Yani bilinçsizce ideolojik ve siyasi olan bu duruma zorla ikna edildiler. 1955 yılının olaylarını gerçekleştiren tahrip gücü cahil , luben , proleter bir gürhutan oluşuyordu .

*Türk bilimlerinde uzmanlık diploması

¹ "Güven Dilek 6-7 Eylül Olayları Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında "(İstanbul 2005).

² İmroz ve Tenedos (Gökçeada- Bozcaada) ile ilgili hükümlerin yürürlükten kaldırılması (1927) , Musevi nüfusun 1934 yılında Trakya'dan kovulması ,

"1935 yılı beyanatı"(gayrimüslümlere ait hayır kurumlarının taşınmazlarını Türk hükümetinin gasp etmesi) , Varlık vergisi 1942 , 1955 yılı pogromu , 1964 yılında Yunan uyruğuna sahip olanların sınır dışı edilmesi , 1971 de arta kalan Rumların tasfiye edilmesi

³ Hacıvasiliu Evanthis "The riots in Turkey in September 1955 ; a British document "Balkan Studies vol 31 no 1 (Thessaloniki 1990) 165 -176 p. 175 .

⁴ Hristidis Hristoforos "Septemvriana olayları (İstanbul –İzmir 1955) " Atina 2000 358

Türkiye'nin seçkin tabakası emeline varmak için dini alet olarak kullandı ve bu insan kalabalığını yönlendirmeyi başardı. Amaç , din ve milliyetçilik hislerinin vurgulanıp insan kalabalığının“farklılığa” karşı olan öfkesini barut fiçisini patlatacak bir kıvılcım gibi yaratmaktı . Kısacası kalabalık kendisini “ Müslüman –Türk “ , karşı tarafı “Rum, Ermeni –Hristiyan “ olarak tanımlıyordu. Azınlıklar için ekonomi ve manevi hasarlara sebep olan utanç verici olaylar daha sonra Türk devletinin de itibarının sarsılmasına neden oldu .

Bunun doğal sonucu olarak Türkiye’de kamuoyu olayların direk olarak Kıbrıs sorunu ile irtibatlı olduğuna kani oldu . Basın mensuplarının , kitle iletişim araçları ile birlikte yürüttükleri propaganda bir taraftan kamuoyunu yanıltmayı başarırken diğer taraftan hükümet buna paralel olarak müslüman dindar kesimlere birtakım tahditler getirmeye çalışıyordu .

Batı toplumlarına hakim olan Makartizmin çatısına sığınan devlet güçleri olaylardan komünistleri sorumlu tuttu⁵. Uluslararası kamuoyu olayların faili olarak gösterilen komünistlerin gerçekte sorumlu olduğuna inanmadı , Türk hükümetinin açıklamalarına kuşku ile baktı , komünistlerin sorumlu gösterilmesi durumunu ise Menderes’in olayları örtbaş etmeye çalışması olarak niteledi⁶ . “İnönü korkusu” taşıyan Menderes önce muhalefete yani kendisinden önce devlet kurumlarını kontrol eden bürokrat ve orduya karşı zorla hakimiyet kurmaya çalıştı . Bu tavırla hakimiyetini tehdit edebilecek her türlü unsurlara karşı hazırlıklı ve kudretli olduğunu gösteren bir görünüm sergiledi .

Yunanistan konsolosluğu olaylardan iki hafta sonra sayısız denecek kadar çok Rum vatandaşın Yunanistan’a kaçıp kurtulmak istediğini kaydetti⁷ .

Yunanistan konsolosluğu ile Patrikhane olası göçü engellemeye çalıştı . Rum cemaatinin kurumsal sorumluları , ülkeden ayrılmayı değil , Yunanistan tarafının tekrar yapılanma ve cemaatin istikrarı yönünde çalışmalar yapmasına odaklandı⁸ .

Kentlerde “Rumları uzaklaştırma” operasyonu , Rum basınının , azınlığın Türk vatandaşı olduğunu, sürgüne gitmemeleri yönünde yüreklendirici destekleme tavsiyeleri sayesinde başarıya ulaşamadı⁹ . . Bütün bunlara rağmen ekonomik zararın büyük boyutlara ulaşması , Rumların aklına “Varlık vergisi “ni ve ikinci dünya savaşında uygulanan “Amele Taburları “nın acı hatıralarını getirdi .

6-7 Eylül olayları büyük çaptaki maddi zararın haricinde Rum vatandaşların Türk devletine karşı olan itimadını sarstı , hayal kırıklığı yarattı . Kendilerini “ ikinci sınıf vatandaş” olarak hissetmeye başladılar¹⁰ .

Gayrimüslimler Demokrat partisini olaylardan sorumlu tutmadı ve 1957 seçimlerinde partiye destek verdi . İlk etapta Menderes’in partisini boykot etmeye karar vermelerine rağmen , azınlıklar arasında İnönü’nün partisine karşı duyulan korku ve geleneksel düşmanlık tekrar iktidar partisinin desteklenmesini sağladı¹¹ .

Sonunda uluslararası kamuoyuna hoş görülme amacı ile adaletin yerini bulması yönünde bazı çabalarda bulunuldu .

Uluslararası kamuoyuna olumlu intiba bırakmaya çalışan hükümet ekonomi açıdan mağdurlara tazminat ödenmesi gerektiğini biliyordu . Bu tazminatın bir özür niteliği taşıdığı da iddia edilebilir . Bir süre sonra tazminat eylemi , yardım kampanyasına dönüştü . Bağışta bulunanlar mağdurlardan ziyade devlet yetkililerine yaranmak ve sadakat göstermek amacıyla idiler . Gösteri mahiyetinde verilen bağışlar (Mihalis Vasiliadis’in radyo programında belirttiği gibi) iş yerlerinin , evlerin

⁵ Hacivasiliu Evanthis ibid p 174.

⁶ Güven ibid p 55

⁷ Vrionis Spiros ; The mechanism of Catastrophe ; The Turkish Pogrom of September 6-7 1955 , and the Destruction of the Greek Community of İstanbul (New York ; 2005) p 236 .

⁸ Vrionis ibid.

⁹ Türker Orhan “6-7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları “Tarih ve Toplum vol 177 (1998) p13-16 .

¹⁰ Güven ibid 271

¹¹ Güven Dilek “ 6-7 Eylül Olayları ve Failler” Toplumsal Tarih vol 132 (September 2005) 38-49 p 40

yeniden yapılandırılmasını sağlamaya yeterli değildi¹² . Türkiye bu girişimini uluslararası düzeyde herkesin öğrenmesi amacı ile ne gerekiyorsa yaptı . Asıl amaç Menderes'in imajını düzeltmekti . Olayın hukuki sürecine bakacak olursak , Selânik'teki Türk konsolosluğuna bomba yerleştiren Oktay Engin'in Yassıada yargılamaları sırasında beraat ettiğini görürüz . Akar , doğru olarak devlet memuru olan Oktay Engine yöneltilen tüm suçlamaların devlete yönlendirilmiş olacağını ve dolayısı ile devletin cezalandırılması söz konusu olacağı için beraat ettirildiğini söylüyor¹³ .

Hükümet içindeki hatalar devlet mekanizmasına dokunulmadan sadece Demokrat Partinin hataları olarak algılandı ve yargılandı .

“Septemvriana” olaylarını da inceleyen mahkemeler 1960 yılının Ekim ayından 1961 yılının ocak ayına kadar devam etti .

İnönü , ordu ve bürokratların safhası , Menderes yandaşları ile gerilim yaşadığı için devletin siyasi alanda zayıf olduğu bir dönem yaşıyordu .

Yargı süreci nihayetinde Demokrat partinin kısmen olaylara katıldığı ve kurucusu Menderes olan “Kıbrıs Türk”tür “gibi örgütlerin sorumlu olduğuna karar verildi . Menderes , örgütün kurucusu ve katılımcısı olduğunu red etti¹⁴(14)

Olayın manevi boyutunu incelediğimiz vakit Yassıada mahkemeleri ile ilgili araştırma yapan Neoklis Sarris'in inceleme sonuçlarından söz etmemiz gerekir . Sarris'in araştırmalarından çıkan sonuca göre mahkeme kararı , sanıkların vicdani ve manevi sorumlulukları olmadığına , faillerin ceza kanununun 141 maddesinde belirtilen ulusun siyasi haklarının ihlâl edilmesi maddesinden dolayı hüküm giymedikleri görülür . Ceza kanununun 495 maddesindeki “yağma” , 177 maddedeki kilise ve mezarlıkların soyulması yağmalanması konularına hiç değinilmemiştir . Suçların failleri 517inci maddede belirtilen aslen devlete ait olan malların , yabancı mülklere zarar verme suçundan itham edildiler . Yani bu mallar Türkiye'ye ait olan mallardı , bu mallar imha edildi . İşte böyle . Bu kadar basit . Sermayenin el değiştirmesi , müslim olmayan halktan , müslüman halka devredilmesinden pek tabii ki hiç kimse söz etmedi¹⁵ .

Demokrat parti milletvekillerinin idam edilmesi ve 1960 yılının askeri darbesi ülkede idari değişikliğin yanı sıra uluslararası düzeyde “Septemvriana” olaylarının da kapatılması anlamına geldi . Türk kamuoyu Yassıada mahkemelerinden sonra gerçek sorumluların kim olduğunu kademeli olarak anlamaya başladı .

Sizlere anlattıklarım doğrultusunda anlaşıldığı gibi mağdurların yaraları kapanmadı, acısı dinmedi . “Septemvriana” olaylarında , demokrasinin doğru işlemesi için gerekli olan öz eleştiriye yer verilmediğini de unutmamak gerekir .

Ülkenin devamlı köşede bekleyen “iç düşman” tehlikesi ile karşı karşıya olma ideolojisi bu gün bile gayrimüslimlerin itilip kakılmalarına , sosyal açıdan kenar köşede yaşamasına neden oluyor . Devlet “Türkiye'nin bütünlüğünü tehdit eden unsurları ” her zaman yaratma arzusu içinde bir davranış sergiliyor . Bu ideolojiye , Russo'nun “ erdem düzeyinde eşitsizlik” teorisinde rastlayabiliriz , yani siyasi ve ekonomik şartların göz önüne alınıp , toplumun bir kesimini seçici bir davranışa maruz bırakmak . Kısacası devlet, hakimiyetini , iktidarı yönettiği halkın bir kesiminden daha üstün tutması durumu . Türkiye'de gayrimüslimlere yapıldığı gibi , işte o takdirde “ fazilet eşitsizliği” eyleme dönüşür ., gerçekleşir . Irkçılık temeline dayalı çağdaşlaşma modeli beraberinde kaçınılmaz sorunları da getirdi . Sosyal haklar , yasallığını halka iktidar aracılığı ile veren bir yönetimle uygulanıyordu .

Bu şekilde gayri müslim yurtdaşlara karşı 1955 yılının 6-7 Eylül tarihinde düzenlenen porgom gerçekleştirildi ve devletin yasallığı yürürlüğe girdi.

¹²Güven (book) p 80.

¹³Septemvrios 2005 Rıdvan Akar'ın “fakelus- zarflar” adlı programa verdiği demec.

¹⁴Alexandris , Alexis The Greek minority of İstanbul and the Greek - Turkish relations 1918-1974 (Athens 1992) p 263.

¹⁵Saris Neoklis “Olayların sorumluları “Yedi gün (10.09. 1995) sayfa 13-15.

Azınlık halklarının konumu 21 inci yüzyılın şafağında halen çağdaş Türkiye’de iç ve dış siyasetin gündem maddesini oluşturur . Türkiye’nin Avrupa Birliğine muhtemel katılımı 1955 yılı ile ilgili tartışmaların açılmasına , belgesellerin televizyonda yer almasına , en önemlisi öz eleştiriye doğru bir adım atılmasına neden oldu . Gayrimüslim azınlıkların yok olması Türkiye’nin sosyal dokusunu etkiledi . 19uncu yüzyılın sonunda ve 20 inci yüzyılın başında kosmopolit bir çehreye sahip olan İstanbul’un bu özelliğini kaybetmesi basın mensupları , sanatkârlar ve edebiyatçılar tarafından sıkça dile getirilen bir konu oldu . Nobel ödüllü Orhan Pamuk , Nedim Gürsel , fotoğrafçı Ara Güler bu yokluğu vurgularlar . Gürsel bir yazısında “ İstanbul 1453 yılında değil bu gün feth oldu .... Beyoğlu’nun mahalleleri ard arda , Musevi ..Rum , Levanten ...mahallesi ..hepsi yıkıldı .Yerine pahalı oteller , gökdelenler inşa edildi .Tankerler Boğaziçinin camlarını yıktı , boğazın kıyılarına beton yığıldı . “Ötekiler” gitti . Kosmopolit İstanbul’dan geriye hiç bir şey kalmadı .. Küçük kırmızı tuvali kiliselere , randevu evlerinin yan sokağındaki Sinagoğa gidenler azaldı . İşte böyle . İstanbul fethedildi ..Bu kıyı , sokaklar , evler .. Üç denizin birleştiği yerde kurulan .... güzelim İstanbul “¹⁶.

Ara Güler , Daniel Ronto’ya verdiği demeçte “İmhasına şahit olduğum İstanbul’un artık resimlerini çekmiyorum . Eski Ermeni mezarlığının buldozerlerle yıkıldığını ve yerine Divan ve Hilton otellerinin inşa edildiğini gördüm . Evlerin ard arda yıkıldığı yılları yaşadım Evler ile birlikte bir yaşam tarzı da yok edildi “¹⁷.(17)

Edebiyat ile kıyaslanacak olursa belgesellerin , gerek görüntü ve gerekse anlaşılabilirlik açısından daha etkili olduğunu , hassasiyetleri daha net görüntülediğini görürüz . 1955 yılı olayları ile ilgili ilk belgesel 2003 yılında Türk televizyon kanallarında gösterime girdi . Rejisörlüğünü Can Dündar üstlenmişti . Programın adı “ UTANÇ GECESİ “¹⁸ . Yapımcıların bu adı vermeleri öz eleştiri yapma arzularını gösterir. Belgeselde , sorumlu kişilerden biri olan Hikmet Bil dönemin siyasi kulisini tasvir ederken olaylarla ilgili gizli ifşaatlarda bulundu . Eski başbakanın oğlu Aydın Menderes “ Olayların faili derin devlettir Arzusu İstanbul’da yaşayan azınlıkları bitirmek idi “dedi . Belgesel şu cümle ile sona eriyor “O gün çağdaş Türkiye tarihinin en acı sayfalarından birini teşkil eder “¹⁹ “ Çıkamaz “ adını taşıyan kısa metrajlı film²⁰ 1955 olaylarından sonra demografik olarak değişen Samatya semtinde bulunan bir sokaktan söz eder .O tarihlerde bu sokakta sadece Rumlar ve Ermeniler yaşamış . “Septemvriana”olaylarından sonra mahalle sakinleri İstanbul’dan göç etmiş ve yerlerine Anadolu’nun kırsal yörelerinden göç eden kişiler yerleşmiş . O sokakta yaşayan bir Kürt ailesinin

basına olan bir söyleyişinden çevre ile bağlantısının olmamasını , sosyal açıdan kabul görmediğini yalnızlığını , Ermeni ve Rum aileri ile ortak yönlerini görürüz . Hepsinin ortak yanı , insan olmaları , doğdukları yerleri unutmamaları ,geçmişlerini özlemeleri . İstanbul’da yaşayan Kürtler , kendilerini toplumdan tecrit edilmiş , marjinalleşmiş olarak görmektedir . Köydeki hayatlarını özlemle anırlar .

Gayrimüslim azınlıklar ise doğdukları yerleri terketme , vatanlarından uzak , bilinmeyen onlara yabancı olan bir yere göç etme zorunda bırakıldıkları için aynı hissere sahiptirler . İşte bu ani ve zoraki demografik değişiklik mahalelerde tezatların oluşmasına neden oldu . O zamana kadar dini açıdan ayrı (eterojen) fakat sosyal açıdan aynı (homojen) olan mahalle sakinleri , dini açıdan homojen fakat sosyal açıdan eterojene dönüştü .Samatya’da yaşayan bir balıkçı “ Ben Anadoludan

¹⁶Nedim Gürsel, Sevgili İstanbul “(Atina 1986) say. 27 .

¹⁷ Rondo Daniel “İstanbul Bir Gezinti” (Atina 2008) say 24-25.

¹⁸ “Utanç Gecesi “ yönetmen Can Dündar . 2003 yılında Türk televizyonunda gösterime sunuldu

¹⁹ “Utanç Gecesi “

²⁰ “ Çıkamaz” (dead -end) Yönetmen Pınar Okan , Tuğba Karakaya Senaryo , Seval Beyazıt . Ankara üniversitesi yapımı (2003) kısa metrajlı film.

gelen biri ile ne konuşabilirim ? O bana tarımdan söz edecek ..Ben hiç anlamam Hayatında deniz görmemiş biri ..Deniz suyunu su sayıp içebilir Haberi yok ...²¹ .

Pınar Okan'ın rejisörlüğünü üstlendiği belgesel işte bizlere bu yörelere yerleşen insanların hayatında yaşanan “ çıkamaz” ı , yalnızlıklarını , nasıl yabancılaştıklarını gösteriyor .

Şehir halkı , İstanbul’u terk etmeye zorlanan Rum ve Ermeni’lerle ortak yaşam tarzına sahip olduğunu düşünerek bu gün artık hiç kalmayan gayrimüslim azınlıkları özleyiyor .Şehir halkı Rum , Musevi , Ermeni’lerin yerine kırsal alandan gelen göçmenler hakkında “ 14ü asırdan gelip 21 inci asrı yaşamaya başlayan kişiler “ diye söz ediyor .Demeci veren ..... “ konuşabileceğim kimse kalmadı İstanbul’dan herkes gitti İstanbul artık bitti²² diyor .

Dilek Güven ile Rıdvan Akar “Septemvriana” olaylarının 50inci yıldönümü nedeni ile 2005 yılının eylül ayında bir resim sergisi düzenlediler .Sergide failer ilk kez görüntülendi.

Arşiv Fahri Çoker’e aitti .“ 6-7 Eylül olayları Fotoğraflar – Belgeler “ İstanbul 2005”adı ile yayımlanan kitapta zengin resim koleksiyonu haricinde resmi belgeler de yer aldı .

Bu belgeler “Septemvriana” olaylarının devlet tarafından düzenlendiğini , devletin azınlıkların aleyhine olan tutumunu , nasıl taraf tuttuğunu açıkça kanıtıyor . Güven hanımın belirttiğine göre şimdi Türkiye’deki genel intiba Türkiye’nin geçmişi ile yüzleşmeye hazır oluşudur²³ . (23) Güven Hanım 2006 yılının temmuz ayında İstanbul’da düzenlenen 1. Uluslararası İstanbul’lular Toplantısında resim sergisinin açılışını yaptı ve ziyaretçilerin düşüncelerini sınıflandırdı ;

Birinci grupta , tarihe karşı tarafsız bakış açısı olan , öz eleştiri yapma arzusundaki kişiler yer aldı . “ Gerçeği ne kadar çok derine gömdüğün hiç mühim değil Ne kadar çok derine gömersen Gerçek o kadar çok haykırır . Olayların üstesinden gelmek için onlarla yüzleşmek gerekir “

Toplumun bir kesimi üzülmek , olayların azınlıkların geleceğini damgaladığına işaret edip savunmasını yapıyor . “Birlikte yaşamayı başaramadığımız için gerçekten üzüntü duyuyoruz “diyordu

Son grup ise ırkçı militanların sergiye saldırma çabalarını kınayan beyanlar da bulundu²⁴ .

Netice itibarı ile bazı konularda halkın onayını almayan devlet mekanizması için (intibaların yazıldığı kitapta görüldüğü gibi) yasal olan konuların , iktidarı sürecinde işlevliği yönünde kısa vadede ayak bağı teşkil ettiğini uzun vadede ise siyasi sistemin yolunu tıkadığına işaret etmek isterim . Bundan dolayı devlet kurumlarının mutlak itaat taleb eden , hakimiyet kuran elit bir tabaka tarafından plânlanmış olması durumunda , çağdaşlaşma yolundaki koşullar , ancak polietnik toplumların aleyhinde gerçekleştirilebilir .

Bütün bunlara rağmen bu günkü panelimiz ile iki yıl evvel İstanbul’da düzenlenen toplantımız bilinçsizcesine sizlere açıklamayı gerekli bulduğum değişik bir boyuta geçiyor . İstanbul’da yaşayan Yunan’lılar gerek Türkiye tarihinde gerek Yunan tarihinde kendilerine uygun bir konumu almış değiller .

Bayan Sarioğlu bir demecinde²⁵ “Rum kültürü yeni Yunan burjuazi toplum kültürü ile madem ki ilişkilendiriliyor , tarih ve sosyoloji açısından azınlığın Türk toplumu dahilinde edindiği seçkin konumunun vurgulanmaması büyük bir eksiklik teşkil eder “ diyor .

Militarizmin güçlü görünümü Türk toplumunun en büyük sorunlarından biridir.

Bütün bunlara rağmen kışkırtıcı nokta yerleşmiş olan güçlü kemalizm ideolojisi değil, yaşanan ortamın tamamı ile eleştirilerden yoksun olmasıdır .

Her türlü toplumlarda geçmiş dönemlerde gerçekleştirilmiş olan siyasi hataları kabul etme durumu ilk etapta Aydınlar tarafından gündeme getirilir . Aydınlar ve çevreleri yaşanan siyasi ortamı

²¹ “ Çıkamaz”.

²² “ Çıkamaz”.

²³ Güven Dilek “ 6-7 Eylül Olaylarına bugünkü Türk ve Yunan toplumlarının bakış açıları “ in Meeting in İstanbul Present and Future (30 Haziran 1 ve 2 Temmuz 2006)

²⁴ Güven Dilek Meeting in İstanbul

²⁵ Politis gazetesi Ağustos –Eylül 2005

gözlemledikleri ve hükümetin iktidar sürecinde gerçekleştirilen hukuk harici işlemleri değerlendirdikleri için “ sismograf” olarak da tanımlanabilirler.

Bayan Güven , Akar , Berktaş ve Buğra gibi aydınlar , geçmişte yaşanan olayların hiç bir şekilde tekerür etmemesi için ülkelerinin siyasi durumunu , demokrasi karşıtı işlemleri gün ışığına çıkarma çabasındalar . Bu tip özgür , kemalizmden arınmış düşünce tarzları her ne pahasına olursa olsun Türk toplumunun içine işlenmelidir .

Netice itibarı ile toplumun nasyonalizme karşı eleştiri tavrı üretmeye başlaması ufukta geleceğe karşı ümit belirmesi anlamına gelir .

İstanbul’u terk eden bunca kişi için , televizyon programı veya bir resim sergisi veya bir toplantı aracılığı ile dile getirilecek bir özür bu insanlara hem manevi destek verecek hem de yaratılmış olan yaranın bir oranda kabuk bağlamasını sağlayacaktır.

Olayların kışkırtıcılarından biri olan Orhan Birgit olaylardan 50 yıl sonra İstanbul’daki etnik mozaikin tartışmasız çatladığını kabul eder .Yunanistan’da yayımlanan bir TV programında²⁶ Olaylar şüphesiz çok acı . Olmaması gerekirdi İstanbul parlaklığını , görkemini kaybetti . Septemvriana malesef tarihimizin bir gerçeğidir “ dedi.

Bu tür kabul etme , tanıma Türkiye’yi sorumluluğundan arındırır mı ? Bu denli ağır bir eylemin önemi özür dilemek ile ortadan kalkabilir mi ? Netice de bu yanlışlıkların kabulü gerçek mi ya da riya mı ?

Buna ilâve olarak özür dileme işlemi , olayların gerçekten gerçekleştirildiğini ispatlayan unsur olan , anılar şeklinde yazılan kitaplarla da ifade edilebilir. Anılar kitabının yazarı olaylara bir fiil katılmış ya da bir şekilde sadece yazarlığını üstlenmiş ise bile dolaylı olarak özür dileme işlemine katılıyor demektir . Geçmişte işlenen siyasi hataların kabulüne rağmen demin söz ettiğim özür dileme durumu sadece bireysel olarak ifade edilmiştir .Devlet tarafından hataları kabul etme gibi bir durum mevzubahis değildir. Açıklamak gerekirse devlet bu olaylar ile ilgili berrak politik tezler yürütmek yerine , bireysel tutumlara karşı ılımlı politikalar uygulamaktadır .Bunun altını çizmek istiyorum . Ayrıca itiraz kabul etmeyen Ermeni soykırımı soruları gibi toplu tepkilere yol açan başka konularda devlet mekanizmasının belirsiz , müphem tutumunu da unutmamak gerekir .

Beyoğlu semtinde azınlığın geleceği için önemli rol oynayan o geceyi hatırlatan bir anıtın inşa edilmesini gerekli buluyoruz . GerekYunanistan’a göç edenlerin gerek ana vatanlarında kalanların yaralarını sarmak için geç de olsa hayati önem taşıyan bu girişimin her iki ülke tarafından desteklenmesi elzemdir .Bu şekilde Türkiye uluslararası düzeyde herkese geçmişi ile hesaplaşma arzusunu içinde olduğunu göstermiş olacaktır .Buna benzer bir girişim metropol Yunanistan’da da yapılmalıdır .Metropolde yaşayan Yunanlıların kendi sorumluluklarını başından savma ve hep karşı yakaya yükleme gibi bir eğilimi vardır . Anıtın dikilmesi , belli süreç dahilinde, belli bir tarihte , bilinen semtte yaşanmış olayları göz önüne serip , her iki ülkenin azınlıklarını kendi tarihleri ile birleştirme durumunun altını çizecektir .

“Septemvriana “olayları tarihin kısmen bilinen bir olaydır , tarih kitapları dahil orta eğitim programında bile yer almaz . Olayların her iki ülkenin kitaplarında yer alması son derece önemli bir önceliktir çünkü bu tip olaylar hakkında bilgi sahibi olmak , tekerrürüne mani olur .

Harold Blum “ Batı Kanunu “ adlı kitabında²⁷ “ görüş bilgidir farklıdır “ der .

Bu özdeyiş “Septemvriana “olayları için çok uygundur . Çünkü her iki ülkede de görüş bolluğu varken ciddi tarih yaklaşımlarından kaynaklanan bilgi yoktur .

Türk Akademisyenlerinin bu konudaki ciddi çalışma çabalarının altını çizmek gerekir .İstanbul’da 2006 yılında ve bu gün burda düzenlenen konferanslara olan katılımları bunun kanıtıdır .

Özetlemek gerekirse Yunanistan tarafının popülizm ve militarizmin dar yollarına kaymaması için dikkatli olması gerekir .

²⁶ Eylül 2005 “ Fakeli –zarflar” .

²⁷ Harold Bloom “ Western Rule “ (Gutenberg 2007) p 21

Konuřmamı Bay Kitromilidis'in Yeoryios Seferis 'in "Kapadokia manastırlarında üç gün " adlı kitabının önsözünde yazdıęı yazıdan bir alıntı ile bitirmek istiyorum .

" Mikrasia(Küçük Asya) bilgi ve anlayıř yolu ile huřu ve cazibe dolu , kaybolan bir dünyayı canlandırmak için manevi bir çalıřma gerektirir. Bu alıřma hiç bir Őekilde sıradan duygusallıęa , düřmanlıęa , ucuz gevezelięe ynlenmemeli . Bilim ve düřünce kurallarından uzaklařmadan kayıptan kaynaklanan üzüntü dolu hisleri kontrol etmek ve onlardan arınmak gerekir . Bu bizleri manevi olarak özünde tatmin edecektir .Konuların , nesnelere devredilemez bilgisi²⁸ .

---

²⁸ Seferis Yeoryios "Kappadokia manastırlarında üç gün "Mikrasia bilimsel arařtırma merkezi (Ta Nea gazetesi ilavesi) 2008

Anna Theodoridis*

Eylül Olaylarının İstanbul Rumları Tarafından Algılanışı Ve Hafızalarına Yerleşme Şekli (6 – 7 Eylül 1955 Gecesi)

Eylül Olaylarını Türkleştirme tarihine kaydederken , bu olaylar hakkında günümüzün araştırmaları farklı belgeler sunuyor.

Bu olayları ya hafızaya yerleşen bir sıra olayın devamı ,ya Kıbrıs sorununun analizi, ya da Türk-Yunan ilişkileriyle bağdaştırıyorlar.

Sosyolojik bir bakışla , bu olaylara bir göz atmaya kalkışabiliriz.Buna ilâveten, 6 – 7 Eylül olaylarını yaşayanların yorumlarını ekleyip aşağıdaki soruları ortaya koyabiliriz.

Kendileri bu olayları nasıl algılıyorlar ? Hangi açıklayıcı biçimleri ileri sürüyorlar? 6 – 7 Eylül olaylarına verdikleri önem nedir ? Bu olayların günlük hayatlarındaki etkisi nedir?

EHESS’de , Profesör Hamit Bozarıslan gözetiminde yaptığımız master çalışmasında , bu soruları , yeni açıklayıcı alanlarla cevaplandırmaya teşebbüs ettik.Bu teşebbüsümüze, İstanbullu Rumlardan¹ kişisel veya toplum olarak kaydedilen anılardan, psikolojik travma , unutma ve o geceki olayları düşünceden uzaklaştırma mekanizmaları bile yardımcı oldu.

Bu konuda üç soru var. 1-Rumlar , 6 – 7 Eylül olaylarını, unutmamak veya bilinçaltında tutmak için hangi şekilde bağdaştırıyorlar. 2-Nasıl anımsatılıyor ve 3.Kişisel veya toplu olarak edinilen anıları ortaya çıkarıp açıklamak için kullanılan malzeme ve yöntemler nelerdir.

Tezimiz, bu çerçeve içinde , özellikle , iki aylık bir zaman içinde İstanbulda gerçekleştirdiğimiz incelemeye dayanıp, raporumuzun temelini oluşturuyor. Yedikule ve Kadıköyde gerçekleştirdiğimiz 31 tamamlanmamış , 21 kişisel ve 2 grup tan alınan röportajdan oluşan bir toplamadır.

Önce elimizdeki malzemeyi hangi metodlarla elde ettiğimizden söz ederek ve yerel araştırmanın sonuçlarını sunduktan sonra çeşitli tipolojiye dayanarak sorulara muhatap kıldığımız Rumlardan aldığımız cevapların analizini yapacağız.

1.Örnekleme temeline dayanan , yerinde yaptığımız incelemenin sonuçları

Araştırmanın birinci basamağında seçtiğimiz sosyolojik araştırma yönteminde nitelik esastı: Hayat hikâyesi ve katedilen kişisel yollar şeklinde alınan röportajlar.

Bu röportajlar , gündemsiz bilgi edinme ve canlandırma sistemlerini keşfetmemize , ve aynı zamanda başrolde bulunanların geçmişteki ve şimdiki açıklamalarını kavramamıza yardım ediyor. Birinci soru, sorulan kişilerin geçmişteki olayları hatırlamasını teşvik ediyordu. Bu anlamda , toplumdaki yerlerini, ötekilerle ve devletle olan ilişkilerini belirtmelerine yardım ediyordu.Bir sonraki anket formu ise , İstanbuldaki (1950 lerde) siyasi ve sosyal ortam hakkındaki görüşlerini ve nihayet 6 – 7 Eylül olayları hakkındaki kişisel yorumlarını tesbit etmeyi hedefliyordu.

Bu anket formunun neticeleri , soru sorulanları iki kısma ayırmaya yol açtı.Birinci kategoride “Okumuşlar” dediklerimiz yer alıyor.Bunlar , Rum okullarının öğretmen leri , günlük azınlık gazetelerinin yayıncıları , İstanbuldaki Rum Ortodoks kilisesinin piskoposlarıdır. Bourdieu² ye göre,

*Masters Dipolomai son Sociology.

¹ İstanbulda Türk vatandaşı Ortodoks Yunanlıları , Yunanistandaki Yunanlılardan (Türkçede “Yunan”) ve hatta Kıbrıslılardan ayırmak için “Rum” olarak bahsediyoruz.Doğu Roma imparatorluğunda böyle adlandırıyorlardı.Meşhur “Loksandra” romanının yazarı Maria İordanidu ya göre “başlangıçta , Rum terimi, mutlaka Yunan dilini konuşanları değil , Bizans imparatorluğundaki bütün Grekortodoksları tanımlıyordu” (“Loksandra” , Estia yayınları , Atina 1963 , sayfa 13).Burdaki açıklamada , zaman darlığı yüzünden , bu meseleyi uzunca açıklamak ve “Rum” ifadesine belirgin bir terim vermek mümkün değil.

² Pierre Bourdieu , Η Διάκριση ,μετ. Κική Καψαμπέλη , εκδ.Πατακη , Αθηνα 2002.

bunların toplum bir sosyal sermayeye (bir tanıdıkları ağına) sahip oldukları kabul edilebilir, aynı zamanda bir de “kültür sermayeleri”, vardır. İki dil bilenler , basın araştırmalarındaki konuşmacıları teşkil ettiklerinden belgesel ve mülâkatların konusu oluyorlar³. Cemiyette başrolleri olan bu önemli şahıslar , bilgi ve kanallara (genellikle Türkiyedeki azınlık sorunu ile ilgili incelemeler okumuş) ulaşabilip anlamın her türlü izahatın araştırmacıları (veya kendileri bir izahat verme imkânına sahiptirler).

İkinci kısımda az çok yetersiz röportajları kapsamaktadır ki bunları üç gruba ayırabiliriz: **a)**Öz öğrenim görmüş olanlar (el sanatları,tüccarlar,kasaplar,terziler,boyacılar,Yunan konsolosluğunda gönüllü çalışanlar ve hayırsever cemiyetlerinde çalışanlar),**b)**Yedikule tren istasyonunda çalışan işçiler ve **c)**Rum ortodoks papazlar. Bu soruların, yaşadıkları toplumdan çekinerek, geçmişte hiçbir röportaja katılmamış ve aynı zamanda bir çatışmanın ortasında kalmak endişesiyle hiçbir toplantıya katılmayarak ısrarla açıkça konuşmayı reddetmişlerdi. Bütün bunlardan dolayı ,onları “Sessizler” olarak tanımlıyoruz, çünkü,Türk toplumu ve ekonomisi içinde yaşamalarına ve İstanbulda bulunmalarına rağmen ,kendi istekleriyle geçmişteki olaylar için sustular.

1. devredeki araştırmalarımız “Sessizler”le “Okumuşlar” arasında deneyim farkı olduğunu ortaya çıkarmıştır ki okumuşların anlatıları tarihsel,toplumsal ve zaman boyunca olgunlaşma eden anılar şeklinde meydana gelmektedir.

“Okumuş” olanların kategorisi , sosyal hayatın merkezinde yaşadığından , anlatımları kanıtı , doğru sıralanmış ve biçimlendirilmiş bir şekildedir.Canlandırmaları üç kelime ifade ediyor : kınamak , mağdur durumuna düşmek, kahramanlaşmak.Dolayısıyla , 6 – 7 Eylül 1955 gecesi İstanbul Rum cemiyetinin toplumsal dramı olarak yaşanıyor. Bu gece , Rum cemaatini yok etmeyi plânlayıp iktidara jöntürklerin gelmesiyle başlayan , devamlı bir kronolojik sırayla kaydediliyor.

“Sessiz”lere gelince, bunlar 6–7 Eylül 1955 gecesini bilinçaltında tuttular.Bu gece esnasında ,bütün yaşananları,şiddetli tahrip görüntülerini,yağmalanan malların kokularını,devrilmiş tezgâhları, masuniyetlerine tecavüz edilmesini, ayaktakımının kullandığı vasıtaların motor gürültüsünü bilinçaltının derinliklerine itip, unutmak istediklerinden,şahsi yaralarıyla bağdaştırmayı reddediyorlar.

Bu canlandırmalar ve söylenilmeyenler arasından , 6 – 7 Eylül 1955 gecesi için nasıl bir yorum çıkarılabilir ? İki açıklayıcı alet olan yansıtma testi (test projectif) ve imgelerin yardımıyla “Sessiz”ler neler ortaya çıkarmamızı sağlıyor ?

Araştırmamızın 2. Devresinde sonraki olaylarla ilişkin yeni bir soru dizisi hazırlayıp ‘yardımcı hatıralara’ yöneldik. Geçmişle hatıra duygu bağlarını kopararak yalnız imgeler aracılığıyla soru sorularının hislerini faaliyete geçirmeye uğraştık.Böylece , “Sessizlere” tümamiral Çoker’in arşivinden Karşı sergisinde sergilediği 13 resmi ,günlük İstanbul Ekspres gazetesi ikinci baskısının birinci sayfasını ve sanatçı Figen Aydınbasın⁴ bir çizimini gösterdik.

Bu resimlerin yardımıyla , bazı soru sorularında kendi deneyimlerini mahallelerinde meydana gelen olaylarla bağdaştırdıklarını keşfediyoruz.Bu iki yardımcı alet sayesinde , öyle belirtiler meydana geliyor ki , sanki o gecenin olayları başka bir tarih olayıymış gibi kaydediliyor.İşte,bunlardan bazı sonuçlar.

2.Sonuçların analizi ve varsayımların ifadesi

Kullanılan bu iki “hafıza yardımcıları” hafıza metoduyla, soru soruların her iki grubun içinden iki ayrı nesil içeren iki ayrı gruba varıldı. Dolayısıyla iki değişik tarihsellik düzeni meydana çıktı⁵:

³ Rıdvan Akar ın “Unutulmayan 2 Gün : 6 – 7 Eylül , 2005” belgesindeki Mihail Vasiliadis,Ciovani Skognamillo,Despoina Anastasiadou,Viron Theodoropoulos, Dimitri Frangopoulos’un ifadeleri.

⁴ *Düz ve Derinlemesine* , *Karşı Sanat* , 29/03 2008 , *İstanbul*

⁵ Zaman mevhununun algılandığı belli biçimlerinden ayrı (nesnel zaman, ampirik zaman, bellek zaman) bir de “yasallaşmış zaman” vardır. Bu, toplum tarafından oluşturulan zamandır ki, toplumun deneyimlerini, eylemlerini ve niyetlerini içermektedir. Buna rağmen zamanla bu zaman mevhumu değişmekte, gelişmekte, ve bu kez bu “yasallaşmış zamanı” tarih boyunca bir “devamlılık”olarak algılamaktayız. (Meselâ “ebedi Fransa anlayışı gibi”). Francois Hartog

- a) 1955 senesindeki “yetişkin nesil” (18 – 30 yaşları), daha önceki olayları (meselâ Varlık Vergisi) yaşamış olduğundan , anlatımlarında 6 – 7 Eylül 1955 gecesini tarihin bir dönüm noktası olarak algılıyorlar.Buna göre ,bu gece Rum azınlığını yok etme süreci içinde bir devam olarak sayılmaktadır.
- b) “Genç nesil” (1955 yılında yaşları 4 ile 17 arasında olanlar).Bu nesilden soru sorularına bakılırsa, 6 – 7 Eylül 1955 gecesini “sıfır noktası” olarak yorumlanıyor. Bu görüşe uyulursa 6-7 Eylül gecesinin bir “olay” olarak algılanması ancak mantık kuralları ile izah edilemediği derecede mümkün oluyor. Kısa bir zamanda oluşan şiddet olayları vicdanlarına kaydedilmiştir ve bunun sonucu olarak açığa vurulan anlatımlar bu ilk mantık dışı algılanmayı ifade etmektedir.

Durumu yorumlamak için kullanılan bir iki metot, bir kırılıma, bir çürümenin varlığını ifade etmektedir. Eylül olaylarının ertesi gününde gençlerin önceliklerinin yön değiştirmesi kaçınılmazdır. Röportajlardan çıkan sonuç, şiddet olaylarının belleklerde iki şekilde saptanmasıdır: biri dehşeti öbürü ise bir travmayı ifade etmektedir.

Dehşet bölümü , şiddetin derecesine göre , üç coğrafi bölgeye ayrılıyor :

- Birinci bölge Haliç (Fener,Ayvansaray) ve Bizans surları içindeki (Yedikule , Samatya,Edirnekapı,Topkapı,Kumkapı) semtlerini kapsıyor.Bu bölgede, soruların bir kısmı yıkımları,kiliseleri ateşe verilmeleri kişisel alanda yapılan tecavüzleri ve ırza geçmeleri (Balıklı,Kumkapı) kendi gözleriyle gördüğünü ifade ediyorlar.
- İkinci bölge Avrupa yakasındaki Beyoğlu,Cihangir,Tarlabası,Kurtuluş semtleri ni kapsıyor.Burada, soruların, dükkânlardaki ve bazı kiliselerdeki tahripleri ve Şişli mezarlığındaki tecavüzleri dile getiriyorlar.

Üçüncü bölge ise Asya yakası semtleri ve Büyükkadayı kapsıyor.Buraları,Eylül gecesini şiddetinin yankısını temsil ediyor.Bazı soru sorularına göre , yalnız Kadıköy/Moda ve Kuzguncukta ana cadde ve sokaklardaki mağazaların tahribi ve yağma edilmesi ifade ediliyor.

Bu şiddet bölgelerine paralel olarak bir de psikolojik sarsıntıdan doğan , Rum ailelerin sadece Rumların yaşadığı semtlerden ,karma halkın yaşadığı semtlere göç etmesini ifade eden bir coğrafi taslak meydana geldi. 6 – 7 Eylül 1955 gecesinin ertesi günü bazı Rum aileleri yaşadıkları evleri terk edip,kendilerini daha emniyette hissetmek için ,daha güvenli saydıkları semtlere göç ettiler.Araştırmamızın son kısmında bunları tesbit edebildik.Bazı Rumlar,kendilerinin veya tanıdıklarının Ayvansaray,Fener ve Yedikuleden karma semtler sayılan Kurtuluş,Pangaltı,Şişli ve Cihangire göç etmeye mecbur olduklarını belirttiler.

SON SÖZ

“Okumuş” lar ve “Sessiz’ler” arasındaki farkları işaret ederek , bu sosyolojik araştırmamızın temel sonuçlarını sunmaya çalıştık.”Sessiz’ler” , kişisel ve toplumsal anketimizin çoğunluğunu kapsıyor. “Sessizler” azınlıkların kültür alanında rastlanmamaktadır. Bunlar yaptığımız kişisel ve grupal röportajların çoğunluğunu teşkil etmektedirler. Böylece kanaatimizce,yaptığımız analize daha karmaşık ve yeni bir dinamik getirebildik.Bu grubun bugünkü kısa sunuşumuzda açıklayamaya çağımız başka yaşam sürdürme stratejilerinin de olduğunu belirtmeyi istiyoruz.

Devamında , yetişkinler ve gençlerin farklı görüşlerini belirten analizi yapabildik. Muhit ve hatıra açısından Eylül olayları , yeni bir tarihi anlatımı oluşturan şekillere yol açtı. Üstelik , bu iki

---

toplum belleğinin nasıl pekiştiğinin analizini yapmaktadır. Ona göre “zaman anlayışının bir çerçeve içinde alınmasına” bütün topluluklarda rastlandığına ve böylece bir siyasi zaman anlayışının doğduğunu zikretmektedir. Bu anlayış çerçevesi içinde, Francois Hartog, “zamanı” temsil eden “yasallanmış zamanı” bir “tarihsel olay” olarak algılıyor (bak. Regimes d’historicite. Presentisme et experiences du temps. Senil,Paris 2003).

kısımdaki çalışmamız , 6 – 7 Eylül 1955 gecesi olaylarını iki tip yoruma sevk ediyor. Biri , gecenin toplumsal boyutunu vurguluyor , öbürü ise olayların şiddeti ile ilgili olup özelliğini aydınlatıyor. Bu iki kısım bir örnelemeye dayanarak kuruldu.Araştırma alanının, meselâ başrolde olanları ön plâna çıkararak, bir araştırma yaparak, genişletilmesinin gerekli olduğunun kanaatindeyiz.Analizimizi iki kısma ayırmanın sonucu yetişkinlerle onların evlâtları arasındaki görüş farklarını doğuran sorular şunlardır: yeni nesil anababalarda görülen bir cins şuuraltın da itme meylinin varisimidir?değil midir?Böylece bu olay var ise,yeni nesil Öteki için neler düşünmektedir? Acaba dolaylı bir suçlu Türklük anlayışı belirtiyor mu? Bütün bunlar yeni bir araştırma konusu oluşturmaktadır.

Toplantı D Traymanın Tedavisi

Pantelis Papadopoulos*

6-7 Eylül olayları İstanbul Rumlarını imha eylemi Yaranın kapatılması

Sevgili hemşerilerim, baylar, bayanlar,

İstanbulu Rumların Evrensel Federasyonuna (I-Ru-Ev-Fe) ve başkanı sayın bay N. Uzunoğluna bugünkü panele katılmam için bana yaptıkları davet için çok teşekkür ederim.

1955 6-7 olayları binlerce İstanbullu ve benim için birçok parametreleri olan çok olumsuz bir deneyimdir. Bunlardan birçoğu benden evvel söz almış alan konuşmacılar tarafından bütün ayrıntıları ile anlatıldı. Hepsini tebrik ederim ve öncelikle Türk asıllı konuşmacılara teşekkür ederim çünkü bu toplantımıza katılmaları ile ,konuşmamın başlığında kullandığım deyimimi kullanarak, yıllardır yaralarımızı kapatmak için sarfettiğimiz çabalara katıldıkları fikrindeyim.

Bugünkü konuşmamda o devrin olaylarına psikoloji bakımından yaklaşılmaya çalışacağım. Olayları daha iyi bir şekilde kavramamız için yardımcı olmak istiyorum çünkü herhangi bir olay daha başından beri doğru bir şekilde anlaşılmasa zamanla analizini doğru dürüst yapmak mümkün olmaz.

Psikolojik bakımından yaranın ne olduğu yıllardan beri bilinmekte. Bu yaralar – Freud ın anlayışına göre – özellikle çocukluk çağında alınan yaralar, başta bilinç altına itilmekte ve zamanla olumlu şartlar altında açığa vurulmaktadır. İşte o zaman herkes için bir anlam kazanmaktadır. Yani ruhsal yara durup dururken ortaya çıkmaz, daima mevcut ve gizli kalmış bir durumun açığa vurulmasıdır. Bir zaman sonra bir semptom olarak ortaya çıkmaktadır, itilmiş üzücü duyguları faaliyete geçirerek.

Meselâ küçük bir çocuk , annesinin sık sık seyahate çıkmasından veya ölümünden veya başka bir sebepten dolayı bir kaybetme , bir yitim duygusuna kapılırsa üzüntüden kurtulabilmek için ilk yapacağı şey bu duyguları bilinç altına itmektir. Zamanla yine yenibir durumla karşılaşır (meselâ sevdiği bazı kişilerden ayrılmak mecburiyeti, terkedilme hali, göç etme, göçmenlik v.s)bu itilmiş duygular yine ortaya çıkacaktır, genellikle bir ruhsal depresyon şeklinde.

Son yıllarda sosyal kültür yarası ile ruhsal yara arasında bir kısmi farklılaşma oluşturulmuştur. Bu tezi kabul edenlere göre bir insan topluluğunun aynı anda ve bireylerin hepsi birden olumsuz bir deneyime maruz kalırlarsa , böyle bir yıkıcı olay bile (meselâ 9 Richterlik bir deprem) sosyo kültürel bir yaraya sebep olamaz, çünkü kişisel bir anlamı yoktur. Kişilerin tek tek duydukları duyguların bir toplamı olarak değil , bir sosyal olay bütünü olarak ortaya çıktığında bir sosyal-kültür yarası olarak yaratılabilir. Sonuç olarak kültür yarası menfi duyguların açığa vurulması ile oluşan bir olaydır , hiçbir şekilde silinemiyen bir olay olarak ortaya çıkmakta, bir sosyal toplumun varlığını tehlikeye soktuğu kabul edilmektedir, veya bazı temel kültürel değerleri sarstığı izlenimini bırakmaktadır.

Hiç şüphesiz 6-7 Eylül olayları bir sosyo-kültür yara teşkil etmektedirler. Bundan doğan bütün kötü sonuçları ile birlikte.

Bu fasla geçmeden evvel müssadenizle olaylardan doğmuş olan şahsî izlenimlerimden biraz söz edeyim.

---

*Ruh Doktoru

Sözünü ettiğimiz o gün,ki 9 yaşında idim,Yedikulede vaftiz anamın evinde idim. Akşam üstü yedi civarında ana yol istikametinden , Aya Kostantin ilk okulunun önünden, bazı tuhaf sesler duymaya başladık. Amcam , vaftiz anamın kardeşi, dışarı çıkıp durumu yakından tespit etmek istedi. Kısa zamanda geri döndüğünde durumu bize anlattı. Birkaç dakika sonra alev ve dumanların gökyüzünü kapladığını gördük.Ana yol üstünde okulun karşısında bulunan Aya Kostantin kilisesini ateşe vermişlerdi.

Bir an için büyüklerin “arka bahçede saklanalım” dediklerini duydum. Bu arada kalabalık , okulun arka tarafında ana yola paralel istikamette bulunan sokağımıza girip evlerin camlarını kırmaya başlayıp can havliyle bağirmaya başladı. Bu olayın devamında, 1-2 dakika hepimiz için çok kritik ti. Bir grup ellerinde sopalarla (arka bahçeye kaçtığımız sırada onları pencereden görmüştüm- zemin katta oturuyorduk) evimizin önünde durakladı. Grubun başındaki elindeki bir kâğıttan 60,62,64,66 diye okumaya başladı. 58 numarada oturanlar Türktü, evin sahibi de polisti.Tam bizim eve tecavüz edecekleri anda, biz 60 numarada oturuyorduk, polis elinde tabancası ile onlara engel oldu.

Epey zaman bahçede saklı kaldık, sesler iyice dinince eve döndük. Bir iki saat sonra olaylar tekrarlanmaya başladı. Herhalde bitişik mahallelerde. Tekrar bahçeye koştuk, bu kez komşumuz olan polisin karısı arka bahçesinden bizleri korumak için evlerine davet etti. Boş bir odada toplandık, birazdan 2-3 Rum aile daha geldiler. Takriben hepimiz yerde oturuyorduk. Kimse ağzını açmıyordu. Sonunda evlerimize döndük. Sabah erken olayları radyodan işitmiş olan babam geceyi geçirmiş olduğu Burgaz adasından bizleri görmeye geldi. Adaya dönmek için bir dolmuşla binmeden evvel konuşmak istediğimizde Türkçe konuşmamızı Rumca konuşmamamızı tenbih etti.

Birkaç dakikalık suskunluktan sonra babamla şoför konuşmaya başladılar. O arada ben aldığımız tenbihi unutup babamla Rumca konuştum. “Baba şoföre söyle acele etsin vapuru kaçıracağız” demek istemiştim. Babam da Rumca cevap vererek “telâşlanma yetişiriz” diye cevap verdi. Şoför şaşırarak babama “Rum musunuz?” diye sordu. Babam da evet dedi. Ben yaptığım hatanın farkına vardım ve çok üzüldüm. Şansımıza şoför hiçbir eleştiride bulunmadı, aksine okadar güzel Türkçe konuşan Ruma ilk kez rastlıyorum dedi.

Çocukluk çağımın deneyimlerinden hiçbiri o 6- 7 Eylül olaylarının 15 saatlik deneyimlerinden fazla belleğimde kalmamıştır. Herhalde içime ve etrafıma hakim olmuş büyük duygusal gerginlikten dolayı.

Bütün bunları birçok Türkün müspet bir şekilde davrandıklarını anlatmak için öne sürdüm. O gece yağmaya katılan, evleri, dükkânları, kiliseleri, mezarlıkları bile yağma eden Türkler bulunmuştur. Amma bunların yanında kazazedelere yardım etmiş olan Türkler de bulunmuştur. Vaftiz annemin ve kardeşlerinin evini polis komşuları , Kürkçü handa bulunan babamın dükkânını – babam kürkçü idi – hanın bekçisi kurtarmıştı çünkü Türk olan bekçi demir kapıyı açmayı kabul etmemişti. Yazlığa gittiğimiz Burgaz adasındaki Rumlar hiçbir zarara uğramadılar çünkü resmi makamlar kayık ve motorlarla adaya çıkarma yapmaya teşebbüs eden yağmacıların karaya çıkmalarına engel olmuşlardı. Eminim ki bunun gibi bir çok daha misaller vardır.

Her ulusun kişileri arasında iyilerin kötülerin de bulunabileceğini düşünerek bu olayları izah edemeyiz. Psikoloji ilminin ileri sürdüğü tez iyi ve kötü, mantıklı veya sapık insanların var olmadığı ancak bunlara uyan davranışların mevcut olduğundan söz etmektedir.Her insan hayatının belli bir periodunda ki duygusal ihtiyaçları veya korkularının etkisi altında bazan tecavüzkâr, bazan sapık, bazan itatkâr, bazan sunucu, bazan alıkoyucu olmaktadır.

Bir kişinin veya bir topluluğun , ister küçük olsun ister büyük olsun bu topluluk, davranışını etkileyen, mantık değil fakat belli zamanlardaki duygusal durumudur.. Eğer mantığımızla hareket etseydik okadar sapık ve yıkıcı olaylar ve olgularla karşılaşmıyacaktık. Meselâ evli bir çift arasındaki basit kavgalara, çocuklara verilen dayak ve cezalara, yanlış bilgi vermelere veya doğruyu çarpıtmalara, efsanelerin ve ön yargıların yaratılmasına , ta yıkıcı harplere kadar.

Bir anababaya yaramazlık yapan çocuğunu neden dövdüğünü sorarsanız size vereceği cevap “ çocuğun bazı şeyleri öğrenmesi için, olgunlaşması için, adam olması için.....” yaptığını söyleyecektir. Miliokanın çok güzelbir şarkısının başlığında söylendiği gibi “iyiliği için yapmaktadır”. Artık şamataya dayanamadığı için yaptığını idrak edememektedir. Bu reaksiyonu göstermesine sebep o andaki psikolojik durumudur. Mantiki tezini, davranışını haklı göstermek için öne sürmektedir.

Duygusal ihtiyaçlarımız çeşit çeşittir. Her zaman sevgiye,sevecenliğe, kabullenmeye, teşvik edilmeye , hoş görürlüğe v.s ye ihtiyacımız vardır.

Bilinç dışı olan bir çok ihtiyacımız daha mevcut , o kadarki daha belirleyicidirler diyebilirim. Bunların arasında bazıları konumuzla yakından ilgilidirler. Meselâ bir amaca bağlı olmak , iktidar olmaya duyduğumuz ihtiyaç, kişiliğimize saygı duymak, kimliğimizi kurma ve yaşatma ihtiyacımız,bir kayba uğradığımızda matem tutmaya duyduğumuz ihtiyaç gibi. Bu ihtiyaçlarımızı karşılamak için kullandığımız metotlar, ruhsal dengemizi muhafaza edebilmemiz için başvurduğumuz çözüm sistemleri, karşılaşabileceğimiz hakiki veya sanal tehlikelerle başa çıkabilmemiz için yaptıklarımızın tümü için”Savunma mekanizmalarımız “terimini kullanmaktayız. Bu savunma mekanizmalarımız ı tarif etmek için ileri sürebileceğimiz örnekler : Üzücü bir realiteyi kabul etmek istememiz,kendi suçlarımızı örtbaş etmek, bizim dışımızda suçlu arayıp bulmak istememiz, güvenliğimiz ve güvencimiz tehlikeye düştüğünde saldırgan olmamız, dini veya ulusal kimliğimiz tehlikeye düştüğünde fanatizme ve rasizme başvurmamız.

Kişiliğimizin bütün bilinçli ve bilinçsiz taraflarının tümüne kimlik deriz .Kimliğimiz zaman içinde değişik şekilde açığa vurulmaktadır.Kısaca bir kişinin hayatta oynadığı rolün tümü ve kendisi hakkında edindiği fikirler bu kimliği oluşturmaktadır.Meselâ Maria bir Yunanlı kadındır, 28 yaşındadır, Peloponezin bir köyünde doğmuştur, Ortodoks hristiyandır, eczacıdır, burada Atinada eczacılıkla meşguldür, kendisini hizmet ettiği işe vakfetmek için çocuk yapmak istememektedir, daima aynı partiye rey vermektedir, kendine hakim olmayı sevmektedir amma güzel bir çanta gördüğünde hemen satın almaktan çekinmemektedir.... Giritli olan kocası Girit zeytinlerinin üstün olduğunu iddia ettiğinde kızmaktadır. İki çocuk anası olan ve haftada yalnız 20 saat çalışan arkadaşını eleştirmekte, çünkü bütün işleri yarım yapmakta olduğunun fikrindedir.Başkaları onun fikirlerine ve davranışlarına uymadıklarında çok negatif duygusal reaksiyonlar göstermektedir çünkü bu davranışlar kendi kimliğinin bazı yönlerine aykırıdır.

Yukarıda zikrettiğimiz misalde bir kimlik karakterinin birçok unsurlarını bulmaktayız. Bazıları sabittir,meselâ cinsiyet,soy, milliyet. Bazıları içimize kat i bir şekilde sinmiş olduklarından çok zor değişebilirler, dini inançlar gibi ve başka bazı karakteristik unsurlar gibi. Daha kolay terkedilen veya değişen unsurlar da var, meselâ ekonomik problemler için anlayışımız, insanlar arası ilişkiler, hayatın anlamı hakkındakiler v.s. Çok enteresan bir husus da dinine bağlı bir kimsenin daha kolay dinsiz ve allahsız olabilmesidir,halbuki bir müslümanın hristiyan olması çok zordur, ve karşıtı da böyle. Birinci misalde edindiği bilgi ve deneyimlerin etkisi altında çpculuğundanberi kabul etmiş olduğu bir inancı terketmektedir. İkincisinde tam kendisini inkâr etmektedir. Futbol için duyduğumuz ilgi zayıflıyabilir amma hiçbir zaman AEK taraftarı iken Olimpiakos taraftarı olamayız.

Yukarıdaki analizden sonra acaba 6-7 Eylül ve onları takip eden olayları nasıl izah edebiliriz acaba ?

Başta Türklerin tarafından başlayalım. Dağılmakta olan çok kültürlü bir imparatorluktan amaçlarına varmak için birçok problemleri çözmeye mecbur olan bir Ulus-devletle karşılaşırız. Bu yeni kurulmuş olan devletin kozmogonik reformlarının başarılı olmaları için tek bir ulusal kimliğin yaratılması ve yaşatılmasının şart olduğu fikri hakim oldu. Sizlere “Ne mutlu Türküm diyene” deyimini hatırlatıyorum.

Kimlik tehlikeye düştüğü anda hemen, dolaylı veya dolaysız ,bir saldırganlık duygusu yaratır. Bu fenomen evrensel dir , yalnız Türkiyeye öz değildir. Dünya tarihi başka uluslara, dinlere ve ideolojilere yapılan tecavüz olayları ile doludur. Kızılderililer, Museviler, Hristiyanlar, Putperestlerin tarruzuna uğramadılar mı ? Putperestler Hristiyanların taaruzuna uğramadılar mı ? Haçlılar Bizansı talan etmediler mi? Yeni kurulmuş Türk devleti de kuvvetli bir kimliğe sahip olmalıydı, sözde mevcut tehlikelere karşı korunmalıydı . Bundan dolayı sert ve antidemokratik metotlara başvurdu. Varlık vergisi gibi, 6-7 olayları gibi Yunan uyrukluların sınırdışı edilmeleri gibi v.s. Anadolu Rumlarının, Pontusluların , Ermenilerin sırası daha evvel gelmişti. Bugün bu tehlikelerin başında Kürtler var.

Kıbrıs için yapılan bir protestonun okadar mubalâğalı ve sert bir şekil alması çok enteresandır. Nasıl oldu da okadar talan ve yıkım yapıldı. Belli ki bu kez grup psikolojisi hakim oldu. Bir insan topluluğu grup olunca ondan her türlü şiddet beklenebilir çünkü her türlü ciddi düşünme, tehir, saygı , şahsi mesuliyet duygusu kaybolmaktadır. Sonunda tecavüz isteği ilkel ve kontrol dışı bir tecavüz duygusuna dönüşür. Herhalde bu durumun doğmasına bu olaylarda İstanbulun dışından getirilen grup ta sebep olmuştur. Biliniyor ki bir yabancıya bir komşudan daha kolay tecavüz edilebilir. Denildiğine göre Adapazarından, Eskişehirden, ve başka bölgelerden büyük gruplar seferber edilmişti. Belki bunların arasında çok alçak seviyeli kimseler de vardı.

Bu durum kontrol dışına çıkınca hükümet Örfi idare ilân etmeye mecbur kaldı.

Şimdi Rumların tarafına geçelim. İstanbul Rumları korku içinde yaşamakta idiler. Bu korku duygusunu her iki taraf ta yaratıyordu. Üniformalı, kara bıyıklı kimseler, resmi makamlar, ordu v.s Rumların korku duygusunu yaratıyorlardı. Katiyen haklarını bulamıyacaklarından emindiler. Bundan dolayı o gece hiçbir reaksiyon görülmedi. Büyük bir korku, ve fırtına geçinceye kadar sabretme duygusu hakim di.

İşin tuhafı toplu göç o günlerde başlamadı. 1964 ten sonra Yunan uyruklular sınırdışı edildiklerinde başladı. Bu olaya belki bu arada Türk- Yunan ilişkilerinin iyiye doğru dönmesi, askeri cuntanın olaylardan mesul hükümeti cezalandırmış olması, Yunanistandaki iç harpten sonraki genel durum, bazı pratik ve ekonomik zorlukların mevcut oluşu sebep olmuştur. Bence daha çok psikolojik faktörler sebep olmuştur. İnsan yurdunu kolay kolay terkedemez. Tanıdığımız ve alışmış olduğumuz muhit hepimize yabancı, bilmediğimiz bir muhitten daha fazla güven ilham eder. Sevdiklerimizi kaybetme korkusu, bilinmiyen bir gelecek korkusu, doğduğumuz yeri terk ettiğimizde kendimizi suçlu saymamız, anayurdumuza tekrar kavuşmak ve muradımıza ermek ve bu yurdumuzun tekrar kalkınmasına yardım etmek için duyduğumuz ihtiyaç Rumları İstanbuldan ayrılmalarını tehir etmeye sevketti ve bir kısmı kaldılar. Amma son darbe 1963 te 13.000 Yunan uyruklunun sınırdışı edilmeleri ile verildi çünkü bunlarla beraber Türk uyruklu olan aile mensupları da ayrılmaya mecbur oldular. Artık herkes belli bir zamanda ayrılmaya mecbur kalacağını düşünüyordu. Ve ayrıldılar. Bazıları acilen ,mecbur edilerek bazıları da hazırlıklı ayrılmak için bazı hazırlıkları yapmaya imkân bularak

Perde arkasında aşağıdaki psikolojik faktörlere rastlamaktayız ;

- 1- Gidenlere uymak. Gitmek için ayrılanlar geri kalanları da etkilemekte idiler.Genel olarak herkesin fikri gitmemizin şart olduğu idi. Böylece toplu bir kaçış başladı.
- 2- 6-7 olaylarından sonra bilinç dışına itilen duygular gene sahneye çıktılar. Bu kez duyduğumuz korku ve güvensizlikten dolayı İstanbulda yaşadığımız hayat kalitesini beğenmemeye ve dıştaki hayat standartlarını aklımızda ideal bir seviyeye yükseltmemize sebep oldu. Bir kaç yıl evvel Yunanistan ve Yunanlılar için beslediğimiz kötü görüşlerimiz hayranlığa dönüştü.
- 3- Bunun aksine Türkiye ve Türkler için beslediğimiz pozitif görüşler hayal kırıklığı, kızgınlık ve red duygularına dönüştü.
- 4- Yunanistana yeni hayat şartlarına intibak etmemiz tabiidir ki kolay olmadı. Her zaman tehcir, göç veya mubadele olaylarında görüldüğü gibi.Bu kez de suçlular arandı (kabahat bizleri kovan Türklerde, bizleri kabul etmeyen Yunanlılarda dendi) .Kimliğimizi yaşatabilmek için bir çok dernek kurduk. Bir amaca aidiyetimizi yaşatabilmemiz için. Yeniden İstanbuldaki hayat tarzımızı idealize etmeye başladık (daima tekrarladığımız “biz İstanbulda ... v.s cümleleri” ağızımızdan düşmedi.)
- 5- Fertler bir kayba uğradıklarında daima bir nevi mateme uğrarlar. Normal bir matem işlevi içinde rastladığımız periodlar, üzüntü , yalnızlık,suçluluk duygusu,hiddet ve sonunda kademeli bir tarzda yeni duruma uymak periodlarıdır. Patolojik bir matem duygusu gelişiminde ise hakim olan duygular, red, hiddet ve suçluluk duygularıdır. Bunun sonucu ,yeni durumlara uymak işlevleri çok zor olmaktadırlar. Bundan dolayı uzun yıllar boyunca menfi ve üzücü duygular yıllarca satıhta kalmaktadırlar.

Şimdi “kuşaktan kuşağa nakledilen yaralar” konusuna geçmeliyim, yani bir sosyal travmanın gelecek kuşakları nasıl etkilediğine. İlk kuşak ,yaratılmış travmayı tatmin edici şekilde geçiştirmeyi başaramadığı takdirde bunu çok kez hemen sonraki kuşak başarmaya çalışır.Genellikle bazı ailelerin çocukları anababalarının geçmişini benimser ve onların üzücü izlenimleri ile ilgilenir (“memorial candle”, “Gedenkkerze”) Çok kez çocuk hayal gücüne başvurmak mecburiyetinde kalır ve anababasının deneyimlerini şişirir çünkü onlar bunları hatırlamamak için çocuğa anlatmak istemezler, çocuk ta onları üzmemek için sormak istemez. Bu durumlar zamanla çocukların olayları objektif bir şekilde analiz etmelerine engel olur.Meselâ anababalarının tekrar üzülmemeleri için aile ocağından ayrılmak istemezler.

Her iki tarafın da bu çıkmazın içinde bocaladıklarını görüyoruz. Türkiye kimlik ve suçluluk problemini geçiştirememiştir. Yukarıda ileri sürdüklerime ek olarak kimlik krizleri yalnız “dıştan” gelen tehditler dolayısıyla doğmaz. Meselâ Atatürkün ve onunla iş birliği edenlerin İstiklâl harbinden sonra empoze etmiş oldukları evrensel ve çağdaştırma reformları görünürde kısa zamanda hiç itirazsız kabul edilmişti . Amma halkın bir kısmının bunlara itiraz etmeye gerekli zamanı veya imkânı bulamamış olması ihtimali de vardır. Bilindiği gibi teklif edilen, özellikle zorla kabul ettirilmek istenen her reform bazı reaksiyonlara sebep olur (bilinmeyen her yenilik bir korku yaratır). Bundan dolayı o zamanlar ifade edilememiş reaksiyonlar Türkiyede son yıllarda, yeni doğmuş şartlar altında, din alanında yeni neslin içinden doğmuş bir geri dönme cereyanı ile ortaya çıkmaktadır. Yani tam ulusal kimlik kuvvetlenmeye başladığı bir anda dini kimlik problemleri tekrar ortaya çıkmıştır.Türkiye bunlarla paralel olarak Rumlar ve diğer ekalliyetlere karşı kötü davranışlarda bulunmuş olduğundan, üstelik yavaş yavaş üstünden atması gerekli olan bir suçluluk duygusu da taşımaktadır. Bilinç altına itilmiş suçluluk duyguları kimseye faydalı olamazlar, müspet bir sonuca vardiiramazlar. İlelebet bazılarına kötü davranamazsın, reddedemezsin, mahvedemezsin, herkesi durup dururken suçlu çıkaramazsın, aynı zamanda kendi kusurlarını da kabul etmiyerek.

Öbür taraftan Yunanistanda ve dünyanın diğer memleketlerinde yaşayan binlerce İstanbullu Rumların bir kısmı bu geçmişin yaralarını geçiştirememişlerdir. Buna sebep bazı bilinçli ve bilinsiz faktörlerdir. Bunlardan bazıları için söz etmek istiyorum.

1- Haksızlığa uğramaktan doğan duygular, küçük düşme, rezil olma, şiddet, duyguları çok zor geçiştirildikleri gibi sosyal kimliği ve sosyal bir topluluğa mensup kişilerin kimliğini de güçlü bir şekilde etkilemektedirler. 6-7 Eylül olayları yalnız maddi hasar problemi değildir.

2- Zannımca Rumların yurtlarından koparılmaları ve yurtlarını kaybetmelerinden dolayı duydukları matem duygusu tatmin edici şekilde olgunlaşmamıştır. Zaten bir çoğumuz anababalarının duygusal yükünü taşıyan yeni nesile aitiz.

3- Türkiyenin bizleri reddetmeye devam etmesi , psikoloji bakımından izah edilebiliyorsa da , bizlerin realiteleri kabullenmemize hiç yardımcı olmamıştır.

4- Sizlere tuhaf görünebilecek diğer bir husus ta ölüm korkusudur ki bugün geçirmekte olduğumuz varoluş ve ruhsal krizle ilgilidir. 6-7 eylül ve 1964 sınır dışı olaylarını yaşamış olanlar bugün 50,60 ,ve belki de daha büyük yaşlardadırlar. Hayatın kaybı anlamına gelen ölüm korkusu geçmişin birçok kayıplarını da gün ışığına çıkarmıştır, meselâ yurdun kaybını. Aynı zamanda yaşımız dolayısıyla geçirdiğimiz ruhsal kriz çok kez nerden geldiğimizi aramaya sevkeder bizleri (meselâ dedem kim di, nerede yaşıyordu, dedemin babası kim di v.s gibi). Bu kökleri araştırmakla bunlar kuvvet kazanırlar ve ruhsal krizimizi geçiştirmemiz için yardımcı olurlar. Bu işlev , bilincimiz dışında gelişmektedir. Ancak köklerimiz Türkiyede bulduklarından bunları araştırırken aynı zamanda bilinç dışına itilmiş yaşantıları da gün ışığına çıkarır. Unutmamalıyız ki sözünü ettiğim ruhsal kriz yalnız bizlerin münferit olarak ölümünü ilgilendirmez ,ayni zamanda İstanbullu Rumların sosyal topluluğunun da topyekün ölümünü de içine alır.Belki de günlerimizde İstanbulla, Pontusa , Kapadokya doğru, gittikçe artan ziyaretler mevcut bu matem geçiştirmek için sarfedilen çabalaradır.

Bütün bu anlattıklarımın sonra “tünelin ucunda bir ışık” görüp göremediğimi soracaksınız. Tabiidir ki görmekteyim.

Son yıllarda Türkiyede de geçmişte ve bugün işlenen birçok hataların varlığı idrak edilmektedir.Önemli sayıda Türk aydınları memleketlerinde demokratik bir devlete hiç yakışmayan davranışlardan söz etmektedirler. 2 yıl evvel İstanbulda oluşturulan büyük kongrede birçok Türk konuşmacının dolaylı bir şekilde amma gayet açık olarak aleyhimizde yapılanlar için özür dilemeleri bence çok mühim bir olaydır. İstanbulun göbeğinde 6-7 olayları için bir resim sergisinin oluşturulacağını, ve her iki tarafın bu konularla ilgili bir kongrede söz alabileceklerini (bugünkü kongre gibi)kim aklına getirebilirdi ? Kendimizi daha iyi tanıdığımız ve olgunlaştığımız müddetçe korkularımız azalır ve realitelere daha çok yakınlaşırız. Aynı zamanda bu gelişmeler zamanla halkın da bir kısmını ve özellikle iktidar mevkilerinde bulunanlardan bazıalarını etkiliyerek pratik alanda da bazı iyileşmelere sebep olabilirler. Aslında Türklerin İstanbullu Rumlardan ve diğer ekalliyet mensuplarından korkacakları hiç bir şey yoktur. Meselâ ne Heybeli Ruhban okulunun açılması , ne taşınmazların geri verilmesi, ne de genel olarak insan haklarına hürmet ,Türk kimliği için bir tehlike teşkil etmemektedirler.

Öbür taraftan burdaki Rumlarda tespit ettiğimiz ve 6-7 olaylarından doğmuş kültürel yara ve anayurtlarını kaybettiklerinden dolayı duydukları matem duygusu olgunlaşmalarına yardım etmektedir. Çünkü bunlar sayesinde hiç olmazsa, mevcut birbirine zıt sevgi ve kin duyguları güç kaybetmekte ve realiteleri daha objektif bir şekilde fırsatını bulmaktadırlar. Bugün ve yarın atılacak müspet adımların daha etkili olmalarına yardım edeceklerdir. Bu alanda ümit verici gelişmelere şahit olmaktayız.

Tabiidir ki her iki tarafta iktidarda bulunan liderlerden tavır değiştirmelerini beklemek bir utopya denebilecek kadar uzaktır, çünkü iktidarı kaybetme korkuları onları insanca ve içtenlikle

davranmalarından alıkoymaktadır. Konuya bu yönden bakarsak çözümü başka faktörlerde aramamız gerektir. İlim adamları, yazarlar, öğretmenler , Masmadya ların bu çabaya iştirakini temin etmeliyiz.Bu günkü toplantımızı da misal olarak getirebiliriz.

Sevgili hemşerilerim ! 6-7 olayları dolayısıyla edindiğimiz yaraları tedavi etmemizin zamanı gelmiştir sanırım. Amma yarayı üst yüzeyinden kapatarak ve içini eski halinde bırakarak değil.Özellikle bugün söylenenleri , olayların esas boyutlarını nazarı itibara alarak, ve karşı tarafın üzücü davranışları için anlayış göstererek bu konunun tümünü analiz etmeliyiz. Pratik alanda tavsiye edeceğimiz şey,her alanda geçmişte oluşan üzücü olaylara yakından bakıp sevgi ile tetkik etmemiz, ister gerçek olsun ister hayali olsun bunları, ve bu şekilde yaşanan matemi geçiştirmeye çalışmamız gerek (meselâ bugünkü gibi toplantılar oluşturmakla, derneklerimizde aynı yönde toplantılar tertip etmekle, I-Ru-Ev-Fe yu desteklemekle, İstanbul'a ve Türkiyenin diğer bölgelerine seyahatler tertip etmekle, çocuklarımızla bu konuları tartışmakla.....). İstanbul ve ordaki yaşam tarzımız için anılarımız artık üzücü duygular yaratmamaya başladıkları anda yaramız tedavi yolundadır demektir. Belki bazılarımız bunu bu arada başarmışlardır.

İstanbul, bütün tabii güzellikleri ve yaşattığı birçok kültürlerle beraber yerinde duruyor. Kaybolmadı. Bugün kaybetmiş olduklarımız bizler için ifade ettiği kıymetlerdir. Yurtdaşımız Türklerden anlayış göstermelerini ve bugüne kadar bizlere yaptıkları kötülükleri kabullenmelerini istiyoruz. Bu alanda gösterecekleri çabalarda geçmişlerine karşı daha uzlaştırıcı bir tavır takınmalarını , kendilerinin ve atalarının yanılmaz olmadıklarını kabul etmelerini istiyeceğiz. Öbür taraftan da bizler, İstanbul Rumları da, onları affedecek kadar olgun bir seviyede bulunmamız veya böyle bir seviyeye varmağa mecburuz. Bunları başarabilmemiz için duymuş olabileceğimiz kin , intikam, duygularımızı ,haklı olduğumuzun tanınması için beslediğimiz istekleri yumuşatmak için tarihsel anılarımızı tekrar gözden geçirmemiz gerektir.

Belli ki her iki taraf için zor bir çaba. Antik bir deyimini unutmıyalım . “Önemli kişiler ve zor durumlar birbirlerine uymak için yaratılmışlardır.”

ECUMENICAL FEDERATION OF CONSTANTINOPOLITANS
(Ec.Fe.Con)

PROCEEDINGS
of the
INTERNATIONAL CONFERENCE
on
“SEPTEMVRIANA 6-7/9/1955 AN ACT OF ANIHILLATION
OF THE GREEK COMMUNITY OF ISTANBUL”

Athens

Saturday 13 September 2008

Ecumenical Federation of Constantinopolitans

International Conference

“*Septemvriana* 6-7/9/1955

An Act of Destruction of the Greek Community of Istanbul”

Date: 13 September 2008

Athens - Greece

Aims of the Conference: 1) To critically decipher the mechanisms of organized planning and perpetration of acts of violence and ethnic cleansing against the Greek community of Istanbul that took place on 6-7 September, 1955. 2) To preserve the memory of these events in an effort to prevent future atrocities within a political system in dire need of democratic reform based on established tenets of International Law and Human Rights. And 3) to foster an earnest discourse aimed to promote a healing process among the victims coupled with an opportunity for atonement among members of the Turkish society at-large.

Topics of the Conference:

The Constantinopolitan Associations and Societies of expatriate Greeks of Istanbul, have organized during the past decades commemorative events in Athens and elsewhere on the anniversary of the “terror night” of 6-7/9/1955 in Istanbul described by some as the “*kristallnacht of Romiosyni*.” The primary aim in organizing these events was to keep alive the memory of the tragic events that took place during that infamous night. Last year, the Ecumenical Federation of Constantinopolitans (*EuFeCon*) organized an exhibition in center city Athens making it possible to several thousands of visitors to learn about the history of *Septemvriana*. The aim and overall scope of this year’s Conference is to heighten international awareness of the mechanisms underlying acts of state-sponsored terrorism and ethnic cleansing as illustrated in the cases of *Septemvriana* (Istanbul, 6-7/9/1955), *Kristallnacht* (Crystal Night) (Germany, 8-9/11/1938) and other similar, but less well publicized, events. To this end, there is tangible evidence to indicate that similar underpinning mechanisms of operation and execution were in place during subsequent pogroms at Corum, Marash (1978) and Sivas (1993). Contextually therefore, the case of the “*Septemvriana*” should not be viewed simply as an isolated act aimed to terrorize and intimidate a minority community, but rather as a staging ploy and part of a state-sponsored policy of ethnic cleansing directed against the Greek Communities of Istanbul and the Northeastern Aegean islands of Gökçeada (Imvros) and Bozcaada (Tenedos) as well as the Armenian and Jewish minorities of Istanbul.

A diverse and interdisciplinary list of topics will be presented by distinguished speakers from Turkey, Greece and France. Topics will include:

- Permissive conditions for the perpetration of acts like those incurred in the *Septemvriana*.
- Lack or failure of democratic institutions and its relation to conditions harbouring the occurrence of *Septemvriana*-like events.
- Framework and undertaking of necessary measures and remedies embraced by the International Law to prevent the resurgence of *Septemvriana*-like events.
- The process of healing by the victims and their descendants and envisaged restitutions based on International Law. The obligations of State entities towards the victims.
- The wide recognition and primarily by the state entities of the ethnic cleansing of *Septemvriana*, the offer of formal apology and restitution to the victims.

- The objective teaching of historical facts in primary and secondary school curricula respecting divergent perspectives, especially in countries in which acts like *Septemvriana* took place, in order to prevent the re-occurrence of such acts.
- The raising of memorials/monuments, which will remind - especially to future generations, the importance of the *Septemvriana Pogrom* to serve as as a vital step toward democratization and Civil Society.

Conference Program

Session A: *Septemvriana* and the problems of Democracy in Turkey.

Dr. Dilek Güven

The Deep State, the Events of September 6-7. 1955 and Democracy in Modern Turkey

Assoc.Prof. Hamit Bozarslan

Three Points on Septemvriana and the Violence

Coordinator: Mr.Mihalis Mavropoulos

Session B: The International Law and *Septemvriana*

Professor Ioannis Mazis

The British Factor, the Cyprus Independence Struggle and SEPTEMVRIANA 1955: A Geopolitics Analysis of Covert Operations

Assoc.Prof. Photini Pazartzi

Violations of the International Conventions on Human Rights Protection of the Greeks of Istanbul.

Coordinator: Dr.Elisa Ferekidou

Session C: The Social Memory

Dipl.Spec.George Katsanos

6/7 September 1955: Immediate and contemporary perceptions of the pogrom in Turkish society.

Dipl.Spec.Anna Theodoridou

The Conception of Septemvriana by the Greeks of Istanbul and the construction of their memory (The Night of 6-7 September 1955)

Session D: Healing trauma for the victims

Dr. Pantelis Papadopoulos

The Destruction of Hellenism of Constantinople the Healing of Trauma

Coordinator: Dr. Charalambos Papageorgiou

Ecumenical Federation of Constantinopolitans (E.Fe.Con) established in 2006 with the common decision of 25 Constantinopolitan Associations, inside and outside of Greece, with the aim to unite the strength of Constantinopolitans all over the world to support Ecumenical Patriarchate and the Greek Community of Istanbul as well as the saving and profilation of Constantinopolitan tradition of culture and education E.Fe.Con is administred by a Board elected by the General Assembly consisting of representatives of the member Constantinopolitan Associations. The first Administartive Board has been elected in December 2007.

For further informations see the www site :

www.conpolis.eu

The Administrative Board of E acknowledges the sponsors of the Conference:
ELLINOGERMANIKI AGOGI SCHOOL, ZEPHIROS ltd., AEGEAN OIL A.E, SMART SIGNAAL HELLAS, INTERMAT A.E., Institute of Accelerator Systems and Applications.

Acknowledgments: Ec.Fe.Con thanks the Constantinopolitans Stylianos Roidis, Grigorios Kesisioglu, Elizabet Kovi and Georgios Kalfopoulous for their contribution in the preparation of this publications.

The editing of the publications has been done by Nikolaos Ouzounoglou.

Session A
***Septemvriana* and the problems of
Democracy in Turkey**

Dr. Dilek Güven*

The Deep State, the Events of September 6-7. 1955 and Democracy in Modern Turkey

I greet you all with affection. Today I will not tell you what happened on 6-7th September, 1955, and I will not explain to you the violence was exercised that time. After all, this aspect of the events is well known to us.

I consider more important to pose the question: “Who organized these events of September 1955 and why”, since similar events are taking place in today’s Turkey.

The most important source of information about the culprits of the events is without a doubt the archive of the military prosecutor, vice admiral Fahri Choker. After the events of September 1955, he was appointed as investigating judge at the military court that was set up, in name only, and because of his appointment, he was able to gather photographs and documents regarding the events; he subsequently donated all this material to the Center for Documentation and Information of the History Foundation (Tarih Vakfi), on condition that this would be made public after his death.

According to our estimation of this period, during which the whole process of prosecution of the guilty was ridiculed to a great extent—let us remember the fact they (the government) expected he must rule that the communists were responsible of the events—a matter which marked his conscience deeply.

From this archive, as well as from the archives of the ministries of foreign affairs of various countries, we learn that the events were organized by the army, the police and various organizations that were established and funded by the state, such as student unions, labor unions, and the association “Cyprus is Turkish”. The term “Deep state”, had it been discovered then, certainly would be used to denote this group who organized these events.

If we examine the causes of the events, in essence we have to do with the attempt to establish a modern nation state along with the simultaneous dissolution of a multi-ethnic empire. The nations were attempting homogenization. The minorities were considered as a threat. Thus implementations of Turkification policies were started with the aim of creating a uni-religious nation. The Varlik Vergisi (a discriminatory tax targeting the economic annihilation of non-moslem communities during 1942-3), the campaign “citizen speak Turkish”, the events of September 1955, were elements of this policy. The financial capital and the economy in general had to pass from the hands of the non-moslem minorities to the Turks. Exactly this is the reason why the events of September 1955 were an act against all of the non-moslem minorities. Because the Greeks were the biggest such group, and there was a danger of collaboration with Greece, they bore the brunt of the attack. The Armenians and the Jews were regarded as lesser dangers. After all, in order the events to appear related to Cyprus issue; strategically the Greeks should suffer the biggest losses. And the expected result was achieved. After the events of September 1955 the three minority communities began diminishing in population, something being apparent in the archives of the Chamber of Commerce, where as it appears that a significant number of commercial shops changed ownership. The political elite of Turkey was never able to recover the trauma caused by the loss of the Balkans, considered as the heart of the Ottoman Empire, by the large population influx of Moslem refugees that this loss caused, by the fear that not a piece of soil would be left for the Moslems to live on, in short, the so called “Sevres trauma”, and this “trauma” turned into a paranoid attitude towards the non-Moslems, during the entire course of history of the Turkish Republic.

---

* Ph.D.University of Bochum, Germany.

My effort—as analysed above—is to interpret the events in the framework of establishing a nation-state, is not meant to justify the events of September 1955 or to offer an alibi, but has only to do according by belief that history can teach us if we understand correctly the causes of the tragedies that we have lived through.

When an effort is made to find the causes or to make an analysis of the violence used against the minorities, such as the events of September 1955, the events of 1934 against the Jews in Thrace or what happened in 1915, then the victims, such as the groups of Armenians or Greeks express their opposition. This attitude originates because of the danger in demonstrating the deeper causes of violence or making a deeper analysis, then the persons that we called as perpetrators of such events might end-up shown as the victims. I want to tell you an example regarding this matter.

Six years ago, Armenian and Turkish academics formed an “academic workshop” in order to discuss the events of 1915. Within the framework of this workshop they started meeting on an annual basis. The conservative Armenian academics reacted strongly to these meetings because of the discussions on the causes of 1915 events and finally did not participate,. As a matter of fact they had declared that they would sit in the same table only with those that characterized the massacres of 1915 as genocide.

However, in order a dialogue to take place and history not to repeat itself, unavoidably there must be proper analyses of the circumstances and the causes of the events must be discussed. The acceptance of causes, such as those that I will cite below, and which oftenly are put forth by certain groups of the Greek and Armenian societies, in an effort to explain the violence and anti-minority policies in Turkey, will lead us nowhere.

The causes put forth by such groups are:

- the Islamic religion is by nature an enemy of Christianity
- the Turks are genetically barbarians
- the Turkish Army is aggressive and fanatical.

As I have already stated the importance of the events of September 1955 for us today has to do with the fact that the Turkish deep state remains active and is subverting democracy in Turkey.

I am sure you have heard that a courageous district attorney ordered the arrests and brought to trial the members of the criminal organization called Ergenekon. It appears that this organization was composed of persons belonging to state services and especially to armed forces, the intelligence agencies, the mass media and the organized crime (mafia).

It is the first time in Turkey two retired generals are jailed before trial, while the editor-in-chief of Cumhuriyet is accused of being member of Ergenekon. And what was the purpose of this illegal organization?

The primary aim of these elite corps coming out of the Committee of Union and Progress (Ittihat ve Teraki) and the Kemalist tradition, belonging primiraly to armed forces and the civil servants, is to maintain the power as has been always after the establishment of the modern Turkish state and never let anyone else get hold of it. The will of the people for them means nothing. One of the last duties of this Gang was to weaken the government of AKP. In order to achive this; the Organization was used to present abroad the governing party being anti-secular and prone to religious superstitions.

I will give you a couple of examples: lately, during the AKP administration, there was an armed attack against the Supreme Administrative Court (Danıştay), a bomb thrown at the main pro-Kemalist newspaper Cumhuriyet, in Malatya people were horribly murdered because they were accused of proseletising and in Trabzun a priest was murdered....In all these cases the culprits declared that they acted in the name of religion. It is important to mention that some of these culprits were below 18 years old so (if convicted) they will get a lighter sentence.

We are now informed that, by the official inquiries conducted in Ergenekon case, the events above were organized by this very same gang. The aim was to put the blame on AKP government in order

to promote religious fanaticism and to get across the impression that the secular state was under threat. In order to achieve this aim, as you know, this year the party AKP that came to power with 46% of the popular vote was tried with the demand (by the prosecuting attorney) to be closed and its function to be banned.

This entity we call the Deep State did not satisfied only to carry out the events of September 1955 and then place the blame of them people or the communists. After this event, till today, many bloody events and murders have taken place in order to control the political developments and since the Kemalist elite did not trust to the people. Because of the trial of Ergenekon, we have been informed that during the last three years we barely escaped two military coups. They even tried to present the murder of Hrant Dink, who was assassinated by a young boy, as proof of the enmity between Turks and Armenians. We know today that the murder of of Hrant Dink was organized by Ergenekon in order to provoke tension in Turkish politics.

Another parallelism between the 1950's and today, is that time Democratic Party and today's AKP are in a similar position. The basic reason of overthrow of Democratic Party by a military coup d'état of 1960 was two-fold: the loss of moral and material power of the Kemalist military-bureaucratic elite, as well as its refusal to hand over the power to a political party that was elected to govern by popular vote. That time there was no crime that Democratic Party was not accused. As example, during the Yassıada (Plati) trials the Democratic Party was pointed out as being solely responsible for the events of September 1955. This happened while the military, whose members served as judges against the accused Democratic Party, was to a large extent the organizer of the events.

The AKP of today is in a similar situation. Under the pretext of defending secularism, war has been declared on a party that won 46% of the votes. Surely, there may be several persons in the AKP who are religious or with a religious background. However what is of important here is that it is the new middle class that supports the AKP and provides this support taking into consideration not the religious but the economic values. At this moment in Turkey there is a very well developed capital of Anatolia. This new wealth is evident by a naked eye in cities such as Konya (Ikonion) and Kayseri (Caesaria). This is the true political base of AKP and its aim is Turkey to enter the European Union so the economic well-being commenced with the days of AKP in power would continue. According to my opinion, it is very difficult to believe that a Turkey that is an EU member could revert into an administrative system governed by the Islamic civil code, the shariah. A fraction of the leadership of AKP may not truly believe in the values of democracy. However, if the votes that brought it to power wish to enter the European Union (EU), then I believe this group of people should not frighten us. At this moment more frightening are the plans of the military-bureaucratic Kemalist elite that might devise in order to preserve their dominant position. The best thing for Turkey today would be a call for early elections.

Unfortunately, I doubt whether the Ergenekon case will come to a conclusion, whether the light will shine into all the coup attempts, if it will uncover all the murder cases and discover those in charge of this gang. Just last week, the new chief of the Turkish Armed Forces made sure that his first public appearance as the representative of the military, by a visit into the jailed and pending trial two retired generals. You must be sure that this was a message.

I believe in order Turkish democracy could be on firm foundations, that is armed forces to cease to be involved in politics, if only Turkey joins EU. Even the laws that have been voted until today, bringing administrative practices into line with EU practices have brought us closer to this step and will bring us even closer within the future.

Besides the clash between the Kemalists and the governing AKP party I have already mentioned, or the class clashes within the state, another dangerous situation is the nationalistic atmosphere that is being promoted generally in the society.

In the school books, the educational system and the mass media, there is a strong propaganda that the only master of Turkey being the ethnic Turks and the nation-state model is promoted. They do

not allow the trauma of the Sevres to heal and continuously the fear is called upon that Turkey may at any time be dissolved because of an external attack. The cause of this situation is the war with the PKK that has been going on since the 1980's.

The political elite, after having forced the greater part of the non-moslem minorities to expulsion, has been trying since about 1920 to assimilate the Kurds and now is trying to hide the Kurdish reality by evacuating villages, forced migrations and use of violence.

Unfortunately the AKP, besides exercising the option of violence has not been able to propose a specific plan. This new middle class that I talked about is very conservative on this matter. As long as the co-existence with the Kurds is not solved through peaceful means, democracy in Turkey will not be possible.

After all these negative developments, I would like to refer to the positive developments. The small steps of democratisation, after the military coup of 1980 and the policies against the Kurds, have propelled the society into realising the existence of other ethnic groups in Turkey. The events of the past, especially those against the non-moslems, are being discussed more and more. This new attitude of the society was undoubtedly an important development.

On the 50th anniversary of the events of September 1955, we noticed the development in the Turkish society of a process of coming face-to-face with these events in an amazing way.

I will try to explain this with two examples.

Regarding this process, I would first like to refer to the photographic exhibition of the Fahri Çöker, that we opened in the Galleri Antiart on the 6th of September, 2005, with the support of the History Foundation. The exhibited pictures taken by the Turkish Secret Services were indeed rare, just because they recorded the events as they were escalating. There were pictures of people burning, breaking and ruining. These were photographs clearly showing the faces of the culprits, and they were used subsequently by the police in order to arrest those causing the destruction.

The photographs of the exhibit and the documents showed in a very clear manner the events were planned and targets were all the non-moslems; they further showed the police inactivity as well as the overall organization of the events by the state and the relevant institutions. This Exhibition caused a great interest in Turkey and in the international mass media. Unfortunately, the exhibition was attacked during the opening ceremony, by a couple of members of the National Action Party (MHP) and by the organization Turkish Nest Foundation (Türk Ocakları Vakfı). This attack was blown out of proportion, in my opinion, by the mass media especially in Greece, and an impression was given that within the Turkish society there was a big protest against the Exhibit.

Today we know that these attacks were organized as provocations by members of the Ergenekon gang.

If you want to learn how this exhibition has been evaluated by the Turkish society let us read the notes written by the visitors during the 20 days of the exhibition:

Based on part of the written comments by the visitors, it is apparent that one group of people stressed that the exhibit mainly prevents the wrong and distorted knowledge about events, thus offering the opportunity of a more correct understanding of history.

Contrary, a second group expressed the shame felt after visiting the exhibition. A characteristic case read: "as an ordinary citizen I am ashamed, if these events shown in the photos were carried out 50 years ago by Turks, then I am not".

Others recorded the importance of the confrontation of the Turkish society with its history: "we should know history well. Only this way people will create relationships between them without any prejudices. The exhibit is an expression of self-criticism necessary to be made by Turkey and by the Turks".

After the attack on the exhibit, there was a large number of visitors coming just for support, but the book of comments was full of writings by those people asking for forgiveness. Besides the demands that the Turkish republic express its sorrow for these events, or that it has to come to terms with its past, there were also expressions of sorrow on a personal level: “Unfortunately as a Turk I am very saddened. We continue not to tolerate the cohabitation with anything different. In the exhibit it becomes obvious that the events were staged on purpose and with full knowledge of the consequences. I ask for forgiveness, even so late I ask for forgiveness as a Turk.”

On the 50th anniversary of the events besides the exhibit, the mass media showed great interest to my doctoral dissertation on the events, done at the University of Bochum, Germany and which was published at the same period of the exhibit. My thesis under the title “The Events of 6/7 September in the framework of the policies and strategies regarding minorities in the period of the Turkish Republic” is a work attempting to shine light on the causes and reconstruct the events.

This book, as well as the exhibit, regardless of their political line, were covered by the mass media during the entire week of the 6th and 7th of September 2005 and through a series of articles there was a detailed presentation of the book to the public (opinion).

The presentation of the events of September 1955 to the public was not restricted to the exhibit and the book I just mentioned. Many newspapers have also dedicated whole page coverage, published interviews with eye-witnesses, while the private free radio presented the events through a 3-day program, the Radio Station NTV dedicated a two-hour program, a documentary was shown on television, and if we also add the panel discussion that took place at Bilgi University, we get an idea about the extent of these commemoration activities regarding the events of September 1955 during the recent years.

This year the state-run television TRT had a presentation regarding the events of September 1955, which of course was the result of the AKP government influence. Also, a film is being made about the events of September 1955 by the producer Tomris Giritlioglu, and this film will be ready in six months.

In Mediterranean countries such as Turkey, literature and cinema are very important means in coming to terms with the past. Because of the movie “Salkim Hanimin Taneleri” the Turkish public opinion was informed about the Varlik Vegisi (Property Tax).

I would like to give you another example about the influence that is exerted on society through the stories of people who have suffered injustices.

In 2005 there was a congress regarding the Armenians in which only Turkish university professors participated. As a matter of fact, convening of the congress was forbidden one day before to start and then took place at Bilgi University with a heavy police presence. Even though admission was granted only by special invitations, a woman managed to enter into the room and with the commencement of the ceremonies during the speeches of the Rectors she stood up and started interrupting by saying “You Armenians stabbed us in the back, you are asking for land and do not recognize our territorial integrity”and so on. It was asked to this woman not to interrupt the speakers and at the end of the speeches she would have the opportunity to exercise her criticism. These persons, as this woman, are classic types. They are sent by some organization and it is asked of them to make the propaganda of the kemalist nation-state.

In the first session Hrant Dink was speaking and he explained to us this story:

“An older gentleman called from the Sivas province. He said, my son, we searched and found you, there is an old lady over here and probably she is one of your people. The lady has been forgiven (died). If you find her relatives let them come to take her, otherwise we will do the muslim funeral ceremony and we will bury her here.”

I told him, “very well uncle, I will let you know”. He gave me her full name. She was a lady called Beatrice, 70 years old, and had come from France for holidays.

I searched and within 10 minutes I found her relatives. In the final analysis, we know each other because we are so few.

I went to the shop of her relatives and asked if they know a lady by this name. A middle-aged woman in the shop said, she is my mother.

I asked her, where is your mother?

She explained to me that she lives in France and comes 3-4 times a year to Turkey and sometimes she comes to Istanbul, while at other times she goes directly to her village, that they left as refugees.

I explained the situation to the daughter. She got up and left to find her dead mother.

She called me on the next day. She found her and certified that indeed it was her mother, and suddenly she started crying. I told her not to cry and asked her if she was going to transport the dead body.

She said, brother, I want to bring her over, but there is an old man over here saying some things and she handed over the phone to this old man.

I asked him, why are you causing this girl to cry?

And then he told me on telephone line, my son I have said nothing to hurt her. I just said: “She is your mother, she is yours, but if you are asking me, let her be buried here. The water had found its own route”.

At that moment I felt as if I was going to break to pieces by this phrase that the man from Anatolia had coined. Yes, the water had found its route.

Yes, we Armenians have our eye on this land, because our roots are here, but do not worry, it is not because we want to take and take away this land, but it is that we wish to be buried in it”.

The woman that at the beginning of the congress had stood up and was disrupting the proceedings, got up went to Hrant and embraced him, asked for his forgiveness and began to cry. Mysllef, until today, I have not encountered a similar effect on the public of any academic meeting.

A similar public reaction was seen by the novel “My grandmother” of Fetihe Çetin. In this novel Fetihe Çetin records how she realized, just before her grandmother going to die she is an Armenian and explains the tragedy of the Armenians. This novel left deep traces in the society.

This example showed that literature or the cinema, that is art, is a very good means for societies to face realities.

Beyond this I consider it very important that at the university level the two countries should criticize their own nationalism. This is after all what young university professors are doing in both countries. This also goes for human relations. If you admit your own mistakes, the criticism you will offer of the man opposite to you will be healthier and easier. As an example, the Cypriot President Christofias apologized of the massacres of 1960’s. This is an important gesture by the Greek-Cypriot side and with such a gesture it provided an important example.

It is not easy to be a person of these lands. The nation-state never fit well to these lands.

During my researches I was engaged in a conversation with a Greek gentleman who left Istanbul in the 1970s and settled in Thessaloniki. He explained to me that because of the events in Cyprus he did not fell at ease hence he came to Greece, but even here he could not find his true identity. As we were finishing our conversation he said “in reality I am neither Greek nor Turk, I am an Ottoman, but they did not leave us a piece of land where we could live out this culture.”

Today, 30-year olds in Erevan when asked “where are you from”, they reply from Mus, from Ardahan, from Kars etc. This means that Anatolia is a part of the identity of Armenians, of Greeks, of Turks, as well as of many other population groups.

As you know, last week there was a soccer match between Armenia and Turkey. It was the first time that a Turkish President went to Armenia and this was considered an important gesture. The President of Armenia, Sarkisian, while welcoming Gül said “I thank you because you did not let my greeting hand hanging in the air”. You could not hear such a phrase by a western politician. These words belong to the culture of Anatolia.

And so I wish you that whenever you extend your hands to someone, they will never remain hanging in the air.

Hamit Bozarslan*

Three Points on Septemvriana and the Violence

Before starting my talk on Septemvriana I would like to state that my knowledge is based on the works of Dilek Güven and Anna Theodoridi, which I would like to thank together with the honorable Organizers of this Conference. The present academic research on this issue has not added more than the work of Güven and Theodoridi. Starting from what I have learned from these two researchers I would like to propose you three perspectives on the sociology of violence. The first is what has been refereed by Dilek Güven as massive violence and the act of lynch, the second the break of relations between the communities because of the use of violence and last the fate of the imperial city of Constantinople/Istanbul.

1

It is well know that the phenomenon of lynch is observed in many societies. In Germany the Crystals Night, in 1953 the overthrow of Musaddek and in Egypt in 2005 the organized pressure against the voters, all these shows that the lynching expeditions are organized by those in power or political forces which mobilize masses of luben proletarians. The Armenian massacre of Adana in 1909, the massacres of Alevis during the period 1970-1990 and the lynching events during the years of 2000, they show evidently, the lynching tradition is a long lasting factor in Ottoman Empire and Turkish Republic. These events of massive violence which leads to massacres, seems to need an organizing core element as well as the participation of masses with a spontaneous participation. The event of Septemvriana which has the dimension of a pogrom incorporates both of these elements. Several researches, testimonies and confessions don't let doubts that the real organizer of Septemvriana was a core (nucleus) around the secret services of the Turkish State. It could be stated that the rather limited number of deaths, but the very large number of attacks against the properties and persons without leading to deaths verifies this fact. The organizer core was able to control to a significant degree the processes of violence and exhibited the "ability" the attacks not to lead to a full scale massacre. Despite this we see a massive and extensive level of participation in a very short time, not exceeding few hours. Various independent witnesses mention that the participation exceeds an ordinary core and was approaching 100.000, that is the 10% of the that time population of Constantinople which was mobilized on the name of government and nation as we see it. The photographical album which has been published by Dilek Güven shows that the participation was not limited only to luben proletarian elements, but exhibits characteristics of class clashes and generations and included also to a some extend woman of middle age and class. As I am going to mention latter, the fact that the participation was not limited only to luben elements, shows that the legalization of enmity and violence "against the enemy" played an essential role in the social conscience, while in order the acts to receive a meaningful content and the transformation of conscience to acts the Cyprus crisis and bombing of the house of Mustafa Kemal was exploited under a tense enviroment which was expecting the spark to be triggered by a group a agitators. In the very foundations of the lynch mechanisms acts of profanation of sacred symbols and values represented by them exists, while this way the ethical existence of the targeted community is polluted which endorses these symbols as sacred and holly, in a such way to create the rumour that the acts are profanations are carried by an anonymous mass above and more of the agitators.

---

*Assoc.Professor School of Advanced Social Sciences, Paris

This concept, plays essential role in the legalization of acts of violence and expression of enmity under conscience at least for a limited time scale against the “incriminated” group as a biological enemy and simultaneously the public proclamation of the members of this group as enemies and attacking to them it is not a crime but a duty and a right.

The massive participation to attacks and their high intensity shows that the processes of incriminating of the target group “prior to events” has been very well prepared based on the political culture and during the “implementation phase” the attackers has lost any limit of ethical limit and the conscience of acting crimes. The massive participation also shows the fact that there is not any issue of personal ethical responsibility and the lost of capabilities of self criticism and independent opinion and control because of the full obedience to the mass

2-

In order to understand the relation between the communities the two dimensional imperial tradition should be taken into account.

The first is related the principle of obedience relations to the power as has been in the Empires of Arabs, Persians, Byzantines and Ottomans. The second dimension comes from the principle that the inter-communal relations are determined on the differences of religions of the groups and despite the restrictive measures against the various religious groups their continuation was guaranteed because of their autonomy to some degree. In order the communities to coexist in peace their meeting places such as markets, resort places and moreover their neighborhoods should be common places while the places of worship, the religious institutions with the special rules of treatment of two sexes and the cemeteries were recognized to have self rule autonomy and belonging to exclusively to each religious community being sacred venues.

The concept of lynching or pogroms more than the individual victims has the aim to pollute and profane these three places. In Septemvriana the realization of the rather small number of killings while the very large number of rapes, shows the perception of the sovereign group desiring to profane all the body of the minority Community via the woman body and also to pollute the whole victim group in a conscience way. The attacks against the churches, against the sacred venues and places having metaphysical meaning of self existence of the Community and the pollution of them shows that the aim is to break the link between life and death which is the foundation of all religions. Exactly this fact is expressed by the Patriarch Athenagoras saying that “The holiness of our sacred venues”. The testimonies by witnesses seeing “Virgin Mary crying” has a special meaning. The attacks against the cemeteries had the aim the sovereign group to establish the borders and the difference on the soil and the violent break of continuation of victim Community generations to come. The profanation of the holiness of cemeteries has the aim to disappear the historical discontinuity of the group whose future very existence is disputed. The profanations carried out against the three category of places which are considered to be holly by the victim can be explained by the desire of the executioners to exercise brute violence being very closely to their victims, to diminish the distance between the physical and metaphysical violence and to state that it is not possible anymore the two groups to live together since it is not possible to return to previous situation and there is no any meaning to return to previous circumstances.

3-

The last point which I like to raise is the destruction of Constantinople or Istanbul as an imperial city. We Know that the process of collapse of Ottoman Empire, which has been to some extend the continuation of Byzantium, developed in parallel with the strengthening of the nationalist movements and the economic boycott of Greeks during the period 1908-1909, the massacres of Adana in 1909, the Genocide of 1915, the pogroms during the period 1919-1922 against the Greeks constitutes the stages of the annihilation of imperial tradition. In a similar way the exchange of populations in 1924, the organized attacks against the Jews of Thrace in 1934 and the Wealth Tax (Varlık Vergisi) during the Second World War are acts of Turkish state which was transforming to a nation-state and was breaking its connection with its own past. However the establishment of the

new political structures of the nation-state it doesn't mean the ending of the cities which we can call as being Imperial such as Kerkuk, Kudus, Beirut, Halep, and in Turkey the Constantinople which was continuing its existence despite the establishment of the nation-state and moreover constituting a threat to it presenting an alternative organization of societies. In these cities the presence of significant number of "minority populations", the existence of churches, cemeteries belonging to minorities which possessed self administration and especially because they had at least "phenomenal" some legal self-existence, the presence of a multi-cultural was presenting a threat to the nationalist concept of citizenship based on single nation in each state. These cities despite they didn't possessed cosmopolitan character, in their foundation structure were incorporating the respect code of the different and to the institutions having sacred character.

Septemvriana additionally wanted to show that there was not any tolerance anymore even in name towards the non-Muslim minorities, which already were expelled to a great extend and Constantinople should become a nationalist state the Istanbul. The city which always the Turkish nationalism was hating but wanted to possess as a symbol of the national and historical victory against the other communities and must not continue its multi-colored existence which kept at least partly till that time. The dream of Ziya Gokalp who wanted everything to be Turkish, from the capital to the science, from navy yards to the trains and a Turkey in which the "Bosnians" will not have the right to speak to take place not only in Anatolia but also in Constantinople. Then it was possible for non-Turks and/or non-Muslims to live yet but with the cost to feel the fear very deep in their heart.

The destruction of Constantinople by this way meant also the suicide of Istanbul.

Session B
The International Law and
Septemvriana

Prof. Ioannis Mazis*

The British Factor, the Cyprus Independence Struggle and SEPTEMVRIANA 1955: A Geopolitics Analysis of Covert Operations.

Abstract

This paper presents some of the most important known evidence up to this day, proving the defining British interference in the case of the Pogrom in Istanbul-Constantinople (Events of September 1955) and how these tragic events completely destroyed Hellenism of Constantinople are connected to the British colonial interests in Middle East. The theoretical methodological is based on the geopolitical analysis and, in particular, on the model proposed by the Anglo-Saxon Geographers - Geopoliticians Sir Halford Mackinder (1861-1947, School of Geography-London School of Economics) and especially in its is elaborated form presented in 1944 by the American Professor of Yale, Nicolas Spykman (1893-1943, Yale Institute for International Studies, Yale University - USA). Therefore, this paper supports the theoretical hypothesis of the desire to preserve Rimland on the part of Britain and explains, based on the same theoretical model, the final approach of the USA towards the British stances. Naturally, the aforementioned model explains the role of Turkey. The presence of the secret paramilitary networks "Stay Behind", known as Gladio also validates and fully supports the writer's hypothesis.

Keywords: Sir Halford Mackinder, Nicolas Spykman, «Septemvriana», Sir Antony Eden, the Suez Canal, British role in Septemvriana, Dilek Guven, Counterguerilla, Stay Behind, Yassida Trials, Fahri Coker, Hamit Borzaslan National Minorities in Istanbul, Spyros Bryonis, Robert Holland.

Introduction

The prevailing Anglo-Saxon geostrategic approach, especially during the Cold War is expressed very implicitly by two Anglo-Saxon Geographers and Geopoliticians: Sir Halford Mackinder (1861-1947) and Nicholas Spykman (1893-1943). What comes out from these models is the geopolitically strategic part of the Rimland (rings) remains a point of instability in case of South East Wing of NATO which is the vertical area of the Aegean Archipelago and its continuity towards Crete and Cyprus. The Anglo-Saxon interest in maintaining strategic control of these points has been strong over the course of the 20th century and reached to the top point during the Cold War.

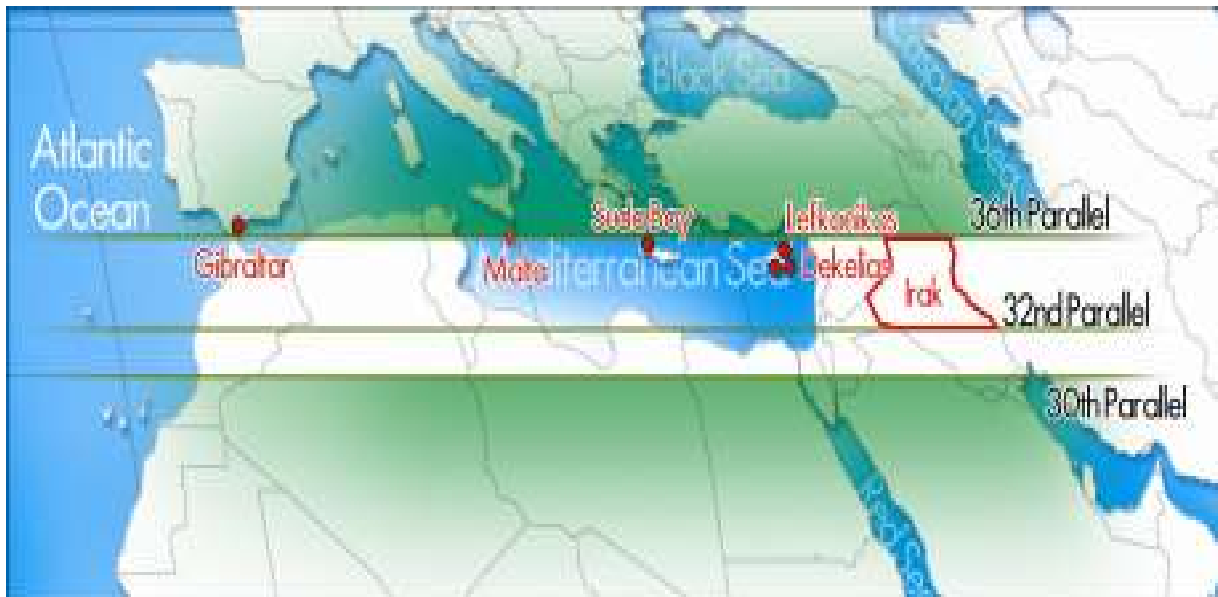
The period between the decades, of 1950 and 60's has been the Cold War period when competition was accentuated and the dangerous incidents between the two major competitors were multiplying. Our analysis considers that the so called West, never ceased to be characterized by the «Special Relationship», i.e. the geostrategic relationship between London and Washington.

---

*Professor of Economical Geography and Geopolitics of the Ionian University.

1. Horizontal Zone Map

Source-design: I.Th.Mazis.

This horizontal zone which is of the Anglo-Saxon geostrategic interest, lying between 30'th and 36'th parallel, is enhanced in its eastern edge, due to significant termination (or foreseen termination) of pipelines transporting oil pipelines such as: 1) Baku-Tbilisi-Erzurum pipeline which is of paramount political importance to the Anglo-Saxon "Special Relationship", as far as avoids transit through Russian territory. 2) Kirkuk-Mosul-Haifa, via Syria 3) Kirkuk-Mosul through Turkish soil ending in Yumurtalik, in the gulf of Iskenderun.

Going into the details, on the strategic political events taking place and were particularly disturbing to the declining colonial power Britain that time, we should move into Mediterranean in one side and into the international Super-system in the other side. These series of events initiated by the logic of balance between the Soviet Union with its satellites (which formalized and peaked on 14 May 1955, with the creation of the Warsaw Pact as an image to NATO) and the Anglo-Saxon influenced members North Atlantic Pact.

Britain, coming out of Second World War was exhausted both economically and socio-politically. A characteristic event showing this situation is the fact that the «father of Victory» and war hero W. Churchill (30 November 1874 - 24 January 1965) lost elections on 26 July 1945 together with the Conservatives and left the power to the Labor party. The U.S. policy was not that one to expect by a former ally of Gt.Britain. It was a policy serving the U.S. national interests which damaged gradually and rapidly, the corresponding Anglo-French colonial interests. The U.S. arises as an international power while the old colonial Empires are weakened. Important examples are the events: in Indochina (1946-1950), Suez (1956) and the British Mandate in Palestine (1948) to mention the most important of them.

2. The Map of pipelines termination in front of Cyprus.

Source: Le Monde Diplomatique.

The Data Exhibiting the British concern

I.) Starting in 1952 and the Egyptian coup led by Zoubar al Ahrar / Free Officers finally bring Nasser to the presidency of Egypt (13 November 1954). The statements and wishes of Marxizing Nasser with respect to the colonial presence and the existing privileges of the Anglo-French in Egypt are not concealed, already in 1953. That is, before the tragic two days of Septemvriana in Istanbul. This means that the proven and experienced British diplomacy knows very well the rise to power of the socialist Nasser in Egypt where leads.

One can easily understand, even if he does not want to accept being within the mist of the past imperial glory, these events eventually will result in the loss of Egypt and of course of the Suez Canal. These fears of Albion were verified on 2 August 1956 with the announcement of the Suez Canal nationalization by Nasser. The reaction of the Anglo-French was extremely strong but was very unfortunate for them: they attacked jointly against Egypt and they were expelled by their former allies the Americans!¹ This intention of the Americans began to appear already in 26 September 1956

¹ Author Note: As presented in the newspaper "To Vima of Sunday", Foteini Tomai, (26/11/2006, P.: A26): "On 31 November 1956 the President Eisenhower addresses with a long duration proclamation to the American nation, reporting the developments in Eastern Europe and in the Middle East, and he underlines the need of support the role of U.N. in order to guarantee a "fair solutions in agreement with International Law". In Gt. Britain and France everybody is astonished with "a such reaction on behalf of America was not expected at all here" as telegraphed by ambassador R. Rafail from Paris ([Athens Agency] 1003.1.11.1956) mentioning the characteristic publication of newspaper "Le Monde": "Highly dangerous act that should not attributed only to British government. French government did not play in this respect role of a simple accompany" (supra). Through a confidential telegram Palamas from the N. York has reported the "...dangerous fluidity. Independently of danger of more general complications by any chance of success of

when accepted to discuss the Egyptian appeal on Suez, to place the issue at the agenda of the Security Council.

The obvious interest of U.S. to place the issue for debate on the agenda of the Security Council based on the argument that *«since this is in compliance with the liberal policy followed by the United States even on matters being against their own interest»* reasonably led the secretary of the Greek Delegation to the UN D. Karagianni the question *«whether the liberal U.S. policy is valid also for the case of Cyprus»* (Athens Agency (AA) 2892, 26.9.1956). This is because the Cyprus issue was raised, during the same period, the first time for debate in the UN and was not left unaffected by the international developments in the region. U.S. intentions, however, made clear by the dramatic meeting of the UN Security Council at 11 in the morning of 30 October, when the USA took a position, clearly and overtly against the Anglo-French attack, submitting the same day in afternoon a proposal of resolution of *«cease fire and return of the Israeli troops to the Truce line»* (AA 3936 Palamas via UN, 30.11.1956)². The excuses of the attacking Anglo-French side lacked any basis and were not taken into account. As we are informed by then Permanent Representative of Greece to NATO, Ambassador M. Melas: *«(AA 3555/701 18.12.1956), the Norwegian Minister of Foreign Affairs «was not given any faith to the guarantees of the British-French that this preventive action was necessary because the Soviet preparations to attack the Alliance from the South as in the Sinai the supplies found was not indicating such a Russian plan »*³. On the other side and Turkey doesn't want under any circumstances to leave the crisis unexploited. As Melas⁴ wrote the *«in order Turkey to perform as the great expert of the Middle East issue and to achieve decisions to be taken to enhance in the future the Turkish positions in the area ... Eventually the press release didn't include any specific recommendations of Turkish proposals »*(as above).

This moment was one of the most important drawing the borders of the Cold War and marked the end of the international hegemony of the colonial Old Albion which now is being replaced by the more and more emerging U.S. as a new international leader western power. Rising of Marxists «Free Officers» in Egyptian into power therefore was quite upsetting, and worried the injured Albion. It was natural for a sea power to wish to keep open the sea routes for its trade and security. Cyprus was a "place of arms" in front of the Suez and the Middle East, and according to the quote of Disraeli to Queen Victoria in 1878. Moreover, the huge oil deposits in the region were already known from the early 20th century.

Therefore it was not possible Britain to tolerate the Greek policy of the union of Cyprus with Mother Greece. It is the well-known conflict of Marshal Papagou on 22 September 1953, two years before the Septemvriana with the British Foreign Minister Sir Antony Eden, when the Greek Prime Minister said the government's intention to exercise the political union of Cyprus with Greece. Sir Eden, having lost his coolness, he responded aggressively saying: *«Concerning the British Government there is no Cyprus problem not presently and never in the future»!* It impresses the lack decency that supposedly characterizes the diplomacy and in particular British style which makes more apparent the loss of the proverbial British phlegm! However Eden paid personally the price of his behaviour a year later. He was asked to sign in person opposed to Nasser, fateful for the British interests an agreement, namely the loss of possession of the Suez Canal on 27 July 1954 one year before the Septemvriana. On that day the seventy two years British occupation of this strategic gateway of the international maritime trade was ended. Then the only remaining strategic basis under British control, after loss of Suez was Cyprus. Eventually they will do anything humanly possible to keep it.

---

anglofrench enterprise not only for the Cyprus issue but also more generally exposition of our country to dangers because of the audacity of Turkey..." ([Athens Press]3368 1.11.1956). [...].

² See F.Tomai,ibid

³ See M.Melas (Athens Agency, 3555/701 18.12.1956), supra.

⁴ See M.Melas (Athens Agency, 3555/701 18.12.1956),supra.

II.) The high concern and fixed phobia of Britain about continuing loss of key strategic positions in Middle East was enhanced further by the establishment of the EOKA (National Organization of Cyprus Cause) in Cyprus on 26 October 1954 lead by the retired Colonel Grivas. On the evening of March 31 to the dawn of 1 April 1955 EOKA circulated a proclamation (with the signature EOKA-Digenis), which declared the start of the struggle to end the English yoke. The proclamation followed by intense and continuous paramilitary action hitting British targets in the island; it was five months before the Istanbul «Crystal Night». What we call «Septemvriana». However we must make an important notice which mentions Speros Vryonis concerning the first «hot attacks» against the Turkish community in Cyprus by EOKA. Quoting Robert Holland, the meticulous researcher of the EOKA activities stating that: «In his book, Holland made it clear that the armed campaign of EOKA turned against the Turks after pogrom the 6th-7th September 1955»⁵. It should be emphasized that while the same night Armenian and Jewish property and persons were attacked, the event was suppressed. The statistical data given by Dr. Dilek Güven, inform us that over 60% of the victims were Greeks, Armenians 20% and 12% Jews. On this Dilek Güven features in an interview dated 11-09-2005, in the newspaper «Kathimerini»⁶: «The main purpose was to weaken the minorities numerically. The explosion in Thessaloniki was the excuse, while the Cyprus issue was not the main cause for the attacks. In that time period, the formation of the “nation state” was still ongoing which was initiated with the establishment of the Turkish Republic. After the decade of 1920’s the Turkish leadership did not trust the minorities, the Greeks, the Armenians and the Jews, fearing that it would cooperate with their co-nationals, living in neighbouring independent states. Because of this reason a number of previous actions against minorities such as special taxes or the displacement of Armenians and Jews from various regions happened in the decade of 1930’s. A report was written in 1944 stressing that “the Greeks are the largest and most dangerous minority because they can cooperate with Greece”. This explains why the Greeks they were the priority target in the attacks but not the only one targets. It is important to notice that in “Septemvriana” not only the Greeks were attacked. Looking at the numbers the targets were more than 60% Greeks, Armenians 20% and 12% Jews. This was not random. In the lists kept in the hands of commander of attackers were also the Armenian shops and Armenian families. Thus, if the reason was Cyprus why the attackers turned against the other two communities? Generally, the minorities were the first target and then followed the Cyprus issue”.

But Güven has some contradiction, saying that the Cyprus issue was not the main cause of the events of 6-7/09/1955. This is because later in the interview, in a question Nikos Papachristou⁷ (11-09-2005) on the role of Britain in “Septemvriana”, Güven replied directly that: “In 1950, the Turkish Foreign Minister had stated that : there is no Cyprus issue for us causing discomfort to British. Starting then from this time up to 1955 British exerted tremendous pressure to Turkey to engage in Cyprus crisis. Their aim was to create a Greek-Turkish conflict. There is evidence in British archives that reveals its role in this direction⁸. In August 1955 the London Conference was decided to hold and after that Turkey was more definitively involved in Cyprus issue. Also in British archives there are documents questioning how useful would be for England if there will be an uprising against the Greeks of Istanbul. It is extremely important that a year before the events, a diplomat who was serving in the British Embassy in Athens, through a telegram was informing London that "a single blow in the house where Atatürk born in Thessaloniki could cause a major crisis in relations between the two

⁵ Vryonis Speros : The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul (New York: 2005).

⁶ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_1_11/09/2005_156399

⁷ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_1_11/09/2005_156399

⁸ Underline by the author.

countries, which presently are excellent". In few words in the organization of the events there was an English prompt. The events were serving them and in the archives the attacks against the Armenians and the Jews are not mentioned while only it is mentioned that there was "a Turkish Greek clash over the Cyprus issue". At the very same time they prevented U.S. to stand on the side of Greece, in bringing the Cyprus issue to the UN. In an aversion of her speech, however, in addition to the prominent role of Albion in this sad story, she gives the explanation to the same question raised the above on "why they attacked the Armenians and Jews". We should state from our side that we don't deny the anti-minority culture that prevailed in Turkey of Menderes. Neither should we disregard the involvement of ethnic cleansing aim in the events. But precisely it is this fear what the Foreign Office exploited to destroy the Greek-Turkish relations and to lead the Cyprus issue into a diplomatic stranglehold to serve the strategic interests of England.

III.) Even within Greece the British intervention is confirmed by the known case of the trial on Cyprus for an article published in the magazine of the City Police, «Police News», which was declared being «anti-national» by the Government and the public. Trial lasted from April to September 1954 and where a decision of the Three Members Appeal Court imposed a sentence four and half years to the signatories as authors of this article. The authors considered demanding that the Greek Cypriot policy in question was incorrect and should be changed. The main conclusion of three Court of Appeal was that the article was written "by an English agent and not by a Greek journalist".

IV.) One year after a new serious blow to British colonial interests took place, particularly those related to the region of South-East Mediterranean. On 23 April 1955, representatives from 29 countries of Africa and Asia met in Indonesia Bantoungk and founded the "The Non-Aligned Movement", an economic and cultural cooperation against colonialism. The messages that were broadcasted because of the change of the composition of the member countries of UN were not acceptable to British colonial interests: the composition of the UN launched in 1945 by 51 countries - members was reached in 1955 at 76. The Archbishop Makarios before taking the presidency of that still non-existing Republic already participated as an observer in the Conference in London. Of course this was not passed unnoticed by the Foreign Office.

V.) The most important but the most worrying event for Britain was the fact that after a month of the establishment of Non-Aligned Movement, on 14 May 1955 the Warsaw Pact was founded based on a mirror logic and structure to NATO. Now things in the international force balance system were serious. Then the Cold War was peaked and Cyprus has become even more important not only for the British but for the entire North Atlantic defence and political system.

Britain applying the famous "DIVIDE AND RULE" principle invites on 29 August 1955 to London, the notorious "Tripartite Conference" with the participation of Greece and Turkey, making Ankara a key factor in Cyprus issue. Thus, London was able to escape of being the accused in view of the international opinion, because of the repression factor 500 thousand Cypriots, who were mourning already the executed freedom fighters, suddenly appeared as an arbitrator in an alleged "dispute" between Greece and Turkey.

On the eve of the "Tripartite Conference", the Turkish Prime Minister Adnan Menderes claimed that on 28 August the Turks of Cyprus is planned to be massacred by the Greeks, something that certainly has not happened. The Conference began, but after the well known provocation in the garden of the Turkish Consulate in Thessaloniki, where it is the home born Kemal Ataturk, the Turkish "Crystal Night" erupted , on 6 September 1955, with looting, murdering , raping and vandalisms against the

Greeks in Smyrna and Constantinople. The "Tripartite" came into a British design and inspiration, sinking⁹.

The microscopic approach

It is necessary to mention some elements relating to persons, and policies that evening:

1) It is known that a year before Septemvriana, the Foreign Office in London, received a telegram from the British Consulate in Athens, which strikingly reads as follows: "it is enough to blow a house where Atatürk was born in Thessaloniki to cause a major crisis in relations between the two countries, which are presently excellent"¹⁰. This is really amazing how one year after this happened in Thessaloniki; this is indicated by a British diplomat at the Consulate of Thessaloniki! And of course, taking into account the earlier reference to this issue by D. Guven, most probably this is not a terrific coincidence.

2) In support of this perception the memoirs of that time Foreign Minister of Great Britain, Sir Antony Eden, saying that "the only vital issue for the British government at the London Conference was to demonstrate to the international scene the divergence Cyprus between Greece and Turkey" are important¹¹.

3) Moreover, it is a fact that Septemvriana offered the British another advantage on Cyprus issue, which was evolving into a bad strategic headache for London: Septemvriana disturb the balance that U.S.A was trying to keep, forcing Washington to change its stance after the riots, against Cyprus and against the Greek demand to include the issue on the agenda at U.N., despite the assurances given to Greece on the contrary¹².

4) The perpetrators of the provocation were two: the first was Oktay Engin who in 1993 was appointed governor of the province of Nevşehir and the other was the porter of the Turkish Consulate (note by author: which is right next to the house where it is said Atatürk was born) Hasan Ucar. Engin wrote from prison to his father: "The offender was Hasan. The situation is very bad. I want a lawyer." Contrary, in a letter to Hasan said: "Hassan, not fear. I am next to you. Don't disclose anything." Engin, testifying during the Trials of Yassıada of the overthrown Government of Adnan Menderes, after the military coup of 27.5.1960 stated that: "The explosives to bomb the house of Atatürk in Thessaloniki were carried by the assistant consul Mehmet Ali Tekinalp. The day of the bomb to explode will be signalled by the Consul Mehmet Ali Tekinalp, who was then in Ankara. Following the explosion, we will inform with a ciphered signal the Minister of Foreign Affairs Fatin Rustu Zorlu who was then in London". Moreover in according to, Dilek Guven, Oktay Engin was a

---

⁹ See Foteini Tomai, "To VIMA", 26/11/2006, P.: A26: "One day before the close the tripartite conference in London the second stage of the plan enters into application. The Turks begin on 6 September 1955 a two days of slaughters, destructions and pillages against the Greeks in Istanbul and in Izmir. Athens is unable to react and, the worse is not able to understand the fact that the Cyprus question from an international issue with the resorts in the UN turns into Greek-Turkish issue and then the developments in Cyprus issue problem will determine the relations of two countries. At same time Turkey organises in Northern Cyprus paramilitary teams in order to be ready in case decides for a military intervention."

¹⁰ <http://pontosandaristera.wordpress.com/2008/09/07/7-9-2008/#more-1095>, interview of Turkish historian D.Güven, to the Armenian Journalist H. Dink who was assassinated by the Turkish deep state and also: <http://news.kathimerini.gr/>, interview same in Nikos Papachristo of "Kathimerini", on 11/09/2005.

¹¹ See Presentation of Dilek Güven, at the Workshop organized by KEMO and Εταιρεία της Καθ'ημάς Ανατολής, 05/11/2005, Cultural Centre of Constantinopolitans, Athens.

¹² See speech of D. Güven as above.

man of the Turkish secret service who was assigned with a specific mission to place the explosive mechanism to the assumed “house of Kemal”¹³.

5) The prosecutor in Yassiada concluded that the Menderes and Zorlu were fully aware and involved in the organization and direction of the events¹⁴.

6) Zorlu claimed that “this issue” had “helped him to promote the Turkish claims on Cyprus in London”¹⁵. This means that he defended the Pogrom while giving a clear interpretation of its geopolitical usefulness.

7) According to a publication of 12 August 2008 of the newspaper 'Radikal', the events of 6-7 September 1955 against the Greeks of Istanbul had been organized by the Command of the Nonconventional War (Özel Harp), which was a mechanism set up by NATO (Operation "Stay-Behind"), to prevent the Communist danger. Professor N. Ouzounoglou¹⁶, translating and commenting on the publication of Radikal, says emphatically: “In a recent publication of the newspaper 'Radikal' on 12/8/08, the close relationship between the Ergenekon Organization and the Directorate of Nonconventional War of the General Armed Forces is presented. Several functionaries of Ergenekon proved to have worked at the Central and Annexes of the Nonconventional Warfare Directorate, established in 1952 under the guidance of the U.S. secret services, under the name ‘Mobilization Preparedness Committee’. The Nonconventional War Administration of Turkey was under the command of General Sabri Yirmibesoglu for decades and who had extensive activities inside and outside of Turkey and especially in Cyprus – starting the year 1953. Yirmibesoglu in a revealing interview to the journalist Fatih Gulapoglu in 1991 stated that 'the events of 6-7 September 1955 was a grand act of nonconventional special warfare and had an absolute success'. This revealing statement cleared the cloud around the Septemvriana, inasmuch as the official position of the Turkish state since 1960 was to throw all the responsibility to Menderes government, which was overthrown in 1960 by a military coup and then-after a series of facade trials on the Yassiada island was sentenced to death and executed on political offenses - though not for those of Septemvriana. Among the arrested in Ergenekon case is the retired major Fikret Emek, who was a close associate of General Yirmibesoglu and had a rich paramilitary activity record in the areas of Kars, Mugla and Manisa (Magnesia). Recently in his mother house large quantities of explosives were found. The 2,500-page indictment drawn up by the prosecutor Zekeria Oz says the involvement of individuals involved in previous cases have similarities with Septemvriana, such as the events against the Alevis in the Gazi district in 1995, the extensive events Taxim square on 1 May 1977. The Turkish state after the next day of its reestablishment in 1923 continued the policy of persecution against minorities, which had peaked during the period 1914-23. Especially after the year 1950, when 'the Greek-Turkish friendship' was in peak, the final phase of destruction of the remaining Greeks in Turkey, in Istanbul and the islands of Imbros and Tenedos started to be implemented”.

8) Moreover, the above points are verified by the research of Dr.Güven based on the unpublished archive of Fahri Coker, the military judge who conducted the investigation at the trial of Yassiada and drafted the relevant trial report. This document was published for the first time in a book, released in September 2005 in Turkey, including the numerous documents and more than two hundred photographs confirming the active participation of the army and police in the events. In an interview given by Dr.D.Güven to “Kathimerini” it is noted that “everything was planned long time before in detail and was part of an overall plan against minorities”.

---

¹³ Nicosia 4/9/1996, Spyros Athanasiadis, Cyprus Information Agency, presents article of Haluk Hepkon, published in the magazine “Aydinlik”.

¹⁴ Fersoy, Cemal O., *Bir devre adamı başbakan Adnan Menderes*, Istanbul, 1971, p. 343, Vryonis Speros : The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul (New York: 2005).

¹⁵ See as above ref. page 143.

¹⁶ N. Ouzounoglou, “Ependitis Newspaper” in Greek “The Ghost of '55, is still haunting Turkey today”, 6/9/2008.

9) Aligning himself with the Turkish newspaper 'Radikal', the Swiss Historian Daniele Ganser¹⁷ explicitly states that: "when Turkey joined NATO on 4 April 1952, had already set up the Turkish secret army under the name "Tactical Mobilization Group / Seferberlik Taktik Kurulu" with its offices being at the American Assistance Mission Organization (JUS-MATT/CIA) in Bahcelievler Ankara. In 1965 the group reorganized and renamed "Special Warfare Section / ÖHD" a name that was revealed in 1990 as the command centre of the Turkish secret army after the revelations of Gladio in Italy. Because of these revelations this Section needed to rename again. Then was renamed as the Command of Special Forces (Özel Kuvvetler Komutanlığı)¹⁸.

Relevant information's of the western-European Network "Stay Behind" or "Gladio" arises from the previous secret document of the General Staff of the U.S. under the heading "Overall Strategic Concepts" (General Strategy Concepts) dated 28 March 1949. In an attachment to this document JSPC 891 / 6. Section "Tab B", specific reference is done "how the secret services of USA could utilize the Panturkic movement"¹⁹

Thus, as mentioned by Selâhattin Çelik, to whom Ganser makes a reference, "on 6 September 1955, in a classic covert operation to create tension, Turkish agents of OHD put a bomb to the home of Kemal in Thessaloniki .... The agents [note of author: i.e. O. Engin and H. Ucar] left almost no trace. So in Turkey, the government and the press instrumentally have attributed to the explosion to Greeks. Immediately, on 6 and 7 September 1955, groups of fanatic Turks, encouraged by Counterguerilla, destroyed hundreds of homes and shops of Greeks in Istanbul and Izmir, leaving behind 16 dead, 32 injured and two hundred female victims of rape"²⁰.

A few years later, in 1959, following negotiations between Greece with Turkey and Britain in Zurich and London (resulted in signing treaties, despite the initial objections of the Cypriot leadership, which was repeatedly disagreed strongly with Athens government) agreed to establish an independent Cypriot state (1960) but with the presence British bases in Cyprus existing until today, and the known rights to interfere by the "Guarantor Forces" which essentially for factual defence, geographical and political reasons, benefit solely Turkey and Britain.

Conclusion:

Consequently, the relationship of the Cyprus struggle with Septemvriana is evident. Certainly there was an anxiety of the metakemalists leaderships to control the "national uniformity" of Turkey after M.Kemal, and as a consequence the persecution of ethnic minorities. However, Septemvriana has a decisive effect on the overall state (status) of the Greek-Turkish diplomatic relations. This view is supported by the series of events followed after. It is very interesting to highlight the observation of Ambassador Alexis Alexandris (now Consul General of Greece in Istanbul), which seal with the best and historically proven way that the overall situation of the Greek-Turkish relations set, define and determine the behaviour of Turkish authorities towards the Greek minority of Istanbul and elsewhere: *"An important conclusion of the experience of the Greeks of Constantinople is that minorities could exist within neighbouring nation states provided that the general relations are friendly. Thus, during such intervals (1930-1940, 1947-54, 1959-64 and 1967-71), the Greek minority could enjoy a certain sense of security and the feeling of citizenship ... It is not coincidence that the four main waves of*

---

¹⁷ Studied Modern History and Philosophy in Switzerland and at Univ. of Amsterdam and London School of Economics. Director of the Think Tank "Avenir Suisse" during 2001-2003 and Director of the Centre of Security Studies of the Swiss Federal Technology Institute (ETHZ) 2003-2006. Teaching from 2006 till today in the Department of History of the University of Basel.

¹⁸ Selâhattin ÇELİK, *Türkische Kontrguerilla. Die Todesmaschinerie*, Mesopotamien Verlag, Köln 1999, p. 44 in D. Ganser, *The Secret Armies of NATO*, Greek trans. Κλεάνθης Γριβας, Antilogos, Athens 2007.

¹⁹ "The Origines of 'Gladio' in Turkey", *Intelligence Newsletter*, 19 December 1990. in D. Ganser, as above p. 315.

²⁰ Selâhattin ÇELİK, *Türkische Kontrguerilla. Die Todesmaschinerie*, Mesopotamien Verlag, Köln 1999, p. 44 in D. Ganser, as above. 316

Greek exodus from Istanbul (sic) 1922-29, 1955-59, 1964-67 and 1972-75 occurred during the strained periods of Greek-Turkish relations”²¹.

---

²¹ A. Alexandris, *The Greek minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974*, Asia Minor Studies Center, 1983.

Photini Pazartzis*

Violations of the International Conventions on Human Rights Protection of the Greeks of Istanbul

I. Introduction

The issue of protecting human rights lies in our time, perhaps more than ever, in the center of current affairs. Today moreover, as widely accepted protection of minorities is a question of protecting human rights and even in a most sensitive sense. Attempting to examine the events of 1955 taken place against the Greek community in Istanbul from the standpoint of international law protecting human rights, it should be noted that we are dealing for a period during which the present sensitivities towards human rights and freedoms perhaps didn't had the intensity which has today¹. However the way to develop a network of international protection and also on the regional level had already started.

Since 1920, much has changed in the protection of human rights and the protection of minorities. As it is well know, the protection of minorities during the interwar period was sought mainly through the conclusion of international conventions, such as the Treaty of Lausanne of 1923 which include provisions referring to the Muslim minority in Thrace and the Greek minority in Istanbul, Imvros and Tenedos². The protection of the minority in Istanbul, Imvros and Tenedos is an international obligation of Turkey under the Treaty that includes positive arrangements for the protection of minorities, which have breached as a result of systematic persecution of the Turkish state which peaked during the events of September 1955 and the expulsions of 1964³. However, the involvement of political circumstances combined with the absence of judicial mechanisms, have created a lot of friction.

During the period from 1945 onwards, through a series of international conventions both at global and regional level has become the trend towards ensuring human rights and freedoms, but also upgrade the trend of minority protection, protection of persons belonging to minorities⁴. On a universal level, the most important text is Article 27 of the UN International Covenant of 1966 on Civil and Political Rights, which states that "in those states having ethnic, religious or linguistic minorities, persons belonging to minorities may not be deprived of the right to have, together with other members of their group, their own cultural life, to express and exercise their own religion or to use their own language"⁵.

---

*Assoc.Professor,School of Law, Athens University.

¹ Detailed Analysis of the Events is given by Spyros Vryonis, *The Mechanism of Catastrophe; The Turkish Pogrom of September 6 - 7, 1955 and the Destruction of the Greek Community of Istanbul, (english)*, Greekworks, New York, 2005.

² P. Pazartzis, "Le statut des minorités en Grèce", *Annuaire français de droit international*, 1992, σελ. 377-392, Α. Σκόρδας, «Η μειονοτική προστασία: από το σύστημα της Συνθήκης της Λωζάννης στο σύστημα του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο: Α. Μπρεδήμας, Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), *Η προστασία των μειονοτήτων. Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 165-183.

³ Concerning a systematic report on the status of minorities in Turkey, see. International Helsinki Federation for Human Rights (IHF), *Turkey: A Minority Policy of Systematic Negation*, October 2006.

⁴ Ε. Ρούκουνα, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, Εστία, 1995.

⁵ Turkey ratified this Convention in 2003.

Given the specificity of the issue of minorities in European region, especially since 1990, a momentum at the level of European institutions is observed, in particular the Council of Europe⁶ and the CSCE⁷. Moreover, in this framework of the European Union, the effective protection of minorities is part of the political criteria adopted by the European Council in Copenhagen in June 1993, which should be adapted by the candidate countries for accession to the European Union. These major developments highlight the trend to upgrade the minority protection while the strengthening of the idea of effective protection of persons belonging to minorities not only requiring the rule of obligations abstinence only but also obligations towards positive action and even taking measures to be aimed both enhance the principle of equality, and maintain and develop of minority identity. At the same time, protection of minorities is part of the grid protection of human rights.

II. The European Convention of Human Rights (ECHR) and the protection of minorities

The system of the Council of Europe include the ECHR with the relevant Protocols⁸. Article 1 of this Convention is clear: the parties undertook to ensure the fundamental rights and freedoms of all persons under their jurisdiction. Therefore, the rules of the Convention are applicable throughout the territory of the Contracting Parties. Given the reservation of some states, such as of Turkey-not being the-only- towards international documents regulating solely minority issues, such as the Framework Convention of the Council of Europe on national minorities, but also because of the absence of effective international control mechanisms, the importance of the ECHR as a tool of protection of human rights is demonstrated, including minority rights, in European area. In European regional level, it is the only international conventional text providing a floor to all citizens to report violations and to safeguard rights⁹.

The ECHR does not deal directly with issues concerning the protection of minorities or the determination of the minority identity. The only exception is Article 14 which prohibits discrimination against persons associated with a national minority¹⁰. However, the exercise of fundamental rights which is guaranteed by ECHR may have reflective influence in shaping / retention of minority identity. The provision of Article 14 shall not be considered in isolation, but works in conjunction with the specific rights guaranteed by the Convention and its Protocols¹¹. It should be noted also that the protection of the ECHR is linked to a control mechanism that is the European Court of Human Rights, which provided citizens with specific enforcement mechanism and

---

⁶ In the framework of European Council in 1992 the European Charter on the Regional and Minority Languages was adopted, and, in 1994 the Framework-Convention on the Protection of National Minorities (put in force in 1995). It should be noticed both Turkey and Greece has endorsed these documents.

⁷ The terminal Text of Conference of Vienna 1989 is reported in the need of reception of positive metres that would aim at the equality of rights and freedoms on one side, and at the maintenance and growth of particular characteristics of minorities. The more important step was achieved in the Conference of Copenhagen, in 1990, the Terminal Text of which contains series of principles which tends to protect and promote the rights of minorities. On the developments in European level see L. A. Sisilianos, "The protection of minorities in Europe: collective aspects of individual rights"(in Greek), in: A. Bredimas, L. A. Sisilianos (editors), *The protection of minorities. Convention of Council of Europe*, as above, p. 93-129.

⁸ Law of Greece N.Δ. 531/1974, ΦΕΚ Α' 256, with its amendments resulted to 11th Protocol was endorsed with the Law N. 2400/1996, ΦΕΚ Α' 96. Turkey has ratified the European Convention in 1954.

⁹ See interesting study (in Greek) of M. Zakoula "European Convention of Human Rights and Minorities (ΕΣΔΑ και μειονότητες. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αντιμέτωπο με τις σύγχρονες εξελίξεις και προκλήσεις στο χώρο της μειονοτικής προστασίας", The Constitution of Greece is available at : [<http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr>].

⁹ This article states that: "The use of recognized in the present Convention rights and freedoms owe to be ensured irrelevantly discrimination of sex, race, colour, language, religion, political or other convictions, national or social origin, belonging to a national or social minority, fortune, birth or other situation".

¹⁰ see. L.-E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert (dirs.), *La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article*, 2e éd., Paris, Economica, 1999, p.p. 475-488.

¹¹ see. E.Roukouna, *ibid*, p.. 111

direct obligations to protect themselves from possible abuses of their state, highlighting the individual as conductive rights body. This control system is constantly evolving, entering more and more into national law so that the consequences of a decision not to be exhausted in this particular finding of infringement and the possible payment of satisfaction. The ECHR sets in often indirect, but clearly question the quality of national legislation by warning the government of new convictions. The interstate resort is very rarely used by the member states and advocating the political process with significant consequences on the relations between the involved countries¹². The right of individual appeal, however, is a legal weapon of submitting claims on the protection of the rights guaranteed by the Convention. The obligation also undertaken by a Member “not interfere with any measure the effective exercise of this right”¹³, is an additional guarantee for the minority, likely, because of the minority position, to come up against blocking tactics of its potential to resort to international control. The “objective” character, moreover, that can acquire individual actions, either because seeking recognition and widespread condemnation of conduct, or because the court's decision has direct impact on the national law and state practice, meaning that the beneficial results of judicial recognition it is accepted to effect all of the minority community¹⁴.

Therefore no one understands the reluctance of the Turkish government to accept the possibility of exercising personal appeal, which accepted only in 1987 and with serious reservations, most of which have already been declared by the Court as incompatible with the object and purpose of the Convention.

III The Demands of the Greek Minority of Istanbul in front of European Court.

If you run the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECHR) over the last five years, there is an increasing flow of cases concerning minority outreach (religious issues otherness, freedom of expression, right of association, right to property)¹⁵. A similar path seems to be taken by some demands concerning the Greek minority of Istanbul, Imvros and Tenedos, which are related to violations of property rights. In recent rulings, the European Court of Human Rights has condemned Turkey for violation of the right to property, which is guaranteed by the ECHR. The first positive ruling of ECHR was the case of the appeal of the Great School (Megali Sxoli tou Genous) to this Court to assert two properties were owned by the School that had been illegally confiscated by the Turkish state. In its ruling of 9-1-2007, The European Court recognized the legitimate ownership of two buildings and obliged Turkey either return the illegal confiscated buildings by the General Directorate of Foundations or provide financial compensation¹⁶. The second for the minority of Istanbul positive decision of the Court is related to the appeal submitted by the Ecumenical Patriarchate itself. The adopted ruling on 8 July 2008 states that the ownership of the Buyukada (Prigkipos) Orphanage ownership belongs to the Ecumenical Patriarchate¹⁷. This latter decision is of major importance for two reasons. First, because it recognizes that Ecumenical Patriarchate not only can possess movable and immovable property in Turkey, furthermore this right is recognized by the international law, therefore the legal personality of the Patriarchate is recognized. Second, the ECHR with a particular emphasis reiterates its reservations on

---

¹² Article 34§2

¹³ see. M.Zakoula, *ibid.*

¹⁴ See for example the case of *Loizidou v. Turkey*, Ruling of 18/12/1996, available at the ECHR site: [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁵ See M. Ζακούλα, *ibid.*, Extensive references among them many Kurdish cases against Turkey. Moreover we should not forget the 1400 appeals from Cyprus pending against Turkey concerning the prevention of properties rights.

¹⁶ *Affaire Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı c. Turquie*, ruling 9-1-2007, [<http://www.echr.coe.int/echr>].

¹⁷ *Affaire Fener Rum Patrikligi (Patriarchat Oecuménique c. Turquie)*, [<http://www.echr.coe.int/echr>].

the Law on Foundations Turkey of 1935, which the Turkish government has consistently invoked to infringe upon the rights of the Greek minority in Istanbul. Turkey is expected to return the Buyukada (Prigkipos) Orphanage or to pay substantial compensation. The Court reserved its decision later to determine the way in which the Patriarchate will restore his rights¹⁸.

Apart from these two cases involving essentially the property of the Ecumenical Patriarchate, churches, welfare charity foundations and educational institutions, gradually the expatriated Greeks from Istanbul, Imvros and Tenedos, begin to understand the possibility to utilize the ECHR and can follow the example the appeals of Cypriots to dynamically assert their human rights, particularly for claims relating to their property rights¹⁹.

One understands that, the way to protect the rights of the Greek minority of Istanbul, at least in cases where there are violations by an act of state power institution (legislative, administrative, judicial) has been opened. Certainly, it is not possible in a single case to include all the problems facing a threatened minority, which are not limited only to violations of property rights. We should not forget anyone but the overall political impact of such cases, but also the contribution of political pressure which may be exercised and the Ministers Council of European Union.

If one tries to look to the events of 1955 in the light of the provisions of the European Convention on Human Rights, which binded Turkey since 1954 (at least with regard the basic provisions)²⁰, could determine the existence of substantive violations of provisions of the Convention. The continuing opposition of the Turkish state towards the actual fact of the evolution of minority identity makes possible the violation of individual rights and freedoms protected by the ECHR. Despite some legislative changes in recent years undertaken by the Turkish government in view of the European path, there have not been substantial changes in the way the Greek minority being treated. Whether this will change in the presence of the damoklian sword on Turkey of the European Court of Justice, it is a matter that future will show.

---

¹⁸ The court calls the two parts to deposit in writing also in half-year period their observations with regard to the subject of compensations and to notify in the Court a likely conclusion in from each other agreement. The oecumenical Patriarchate, as repeatedly it has stressed, is not interested for economic compensation, as long as for the return of real estate.

¹⁹ Cf. as an example the recent affair [Apostolidis] and other at Turkey, *Affaire Apostolidi et autres c. Turquie*, decision 27-3-2007, where was condemned Turkey for violation of right in the property, but also article of 6 ECHR [peri] fair trial.

²⁰ Even if the events took place while already had been placed in force by Turkey the ECHR procedures, Turkey had not recognized the right of individual resort up to 1987 and in particular using reservations excluded the events that took place before this statement.

Session C

The Social Memory

Katsanos Georgios*

6/7 September 1955: Immediate and contemporary perceptions of the pogrom in Turkish society.

One has to admit that the Septemvriana events have been an initiative of pertinent discussions among the Turkish and Greek academic and non-academic circles. The following approach is aiming to a comparison between the understanding of the pogrom in Turkish society (Istanbul 1955) and in the pretext of 53rd anniversary, the knowledge of society today. That is to say “How did Turkish society perceive the events then and how does it perceive them now”?

The pogrom of 1955 against the non-Muslim minorities of Istanbul, is profoundly the one that was recognized by the Turkish leadership, which usually denies any weaknesses in the behaviour of the state vis a vis the minorities. The title of Gabriel Garcia Marques “The Chronicle of a Death Foretold” aptly complies with the pre-ordained nature of the pogrom, which mostly stigmatised the Rum minority in the decades that would follow.

As Güven pinpoints in her book, the “Septemvriana” events was a part of a series of measures that Ankara introduced targeting at the economical political and ethnic homogenization of Turkish society by creating a Turkish Muslim bourgeois. On the other hand it is a fallacy to believe in the correlation of the Cyprus issue with the “Septemvriana” events. If we do so then we have to accept the correlation of Armenians and Jews with the Cyprus issue, who were assaulted as well. That is to say that the Cyprus issue was a matter of the Greco-Turkish relations while the “Septemvriana” was an internal political matter, which undoubtedly stained the social profile of the newly created Turkish Republic¹. This series of measures including Septemvriana revealed the policy of the regime in relegating non-Muslims’ position in Turkish society by all means².

Taking into account the testimonies till now the work of destruction that night, was led and carried out by extreme nationalists, of whom groups of troublemakers, hooligans and anyone with a grudge against authority or riches took advantage in order to participate in the destruction³. It is proved that ultra-nationalist organizations such as KTC (Kıbrıs Türktür Cemiyeti- Cyprus is Turkish Accosiation) under the guidance of Menderes government instigated a highly overarching plan that night inflaming nationalistic and religious hatred. To interpret the role of the Menderes Government in instigating such a wild expression of nationalistic and religious hatred, one needs to take into account a certain underlying factor: the semi-dictatorial, populist character of the Menderes regime⁴. Such a regime forces people without a critical thought to unconsciously accept their intentions as their own will. Under such a thought the determinant in the case of the pogrom in 1955 is that the mob was composed mostly of illiterates and luben proletarians.

This mob was motivated by the Turkish elite, which used religion as a vehicle, for the fulfilment of its goals. The ultimate goal was that this religiously imbued nationalism would act as a tool for mob’s fury against the “others”. In a nutshell the rioters confined themselves as Muslim- Turks contrasted to the Christian-Rums or Christian-Armenians. The catastrophe was accomplished and the consequences were apparent for the Rum minority initially and the Turkish state as well.

---

*MA in Turkish Studies

¹ Güven, Dilek *6-7 Eylül Olayları: Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında* (Istanbul 2005)

² The dismissal of regulations concerning the islands of Imvros and Tenedos (1927), the coercive scurry of the Jewish population of Thrace in 1934, the “declaration of 1936” (by which the real estate under the ownership of non-Muslim benevolent institutions was confiscated by the Turkish state) The “Capital Tax” in 1942, the pogrom of 1955, the deportations of 1964 and the cleansing of the rest of the Rums in 1971.

³ Hatzivassiliou Evanthis “The riots in Turkey in September 1955: a British document” *Balkan Studies* vol 31 no 1 (Thessaloniki 1990) 165-176 p. 175

⁴ Chrestides, Christoforos *Ta Septemvriana (Konstantinoupole and Smyrne,1955)*. Athena 2000 358

In the aftermath of the events the Turkish society was undoubtedly convinced that these riots were directly connected with the Cyprus issue. The public was disillusioned by the propaganda and manipulation that derived from the mass media and blind to the orchestrated attempt by the Turkish state to eliminate the non-Muslim element. The Turkish state benefited from the wave of McCarthyism, which was predominant in Western societies and created the presuppositions for the condemnation of the Communists⁵. In reality global opinion never believed that communists were the real perpetrators and considered the Turkish government with suspicion, as they felt that the communist issue was a camouflage to hide the existing reality⁶.

At the same time owing to his “Inönü-phobia” Menderes tried to thrust his hegemony onto the opposition and disclose to the bureaucrats who controlled the country before its reign that he was there, ready to confront any challenges that would endanger his dominance.

In the first two weeks following the pogrom, the Greek consulate noted numerous cases of Rums requesting to fly to Greece⁷. However, the Greek consulate together with the Patriarchate tried to stop this wave of migration. The efforts of both agents of the Rum community were focused on turning Greek attention to the reconstruction and stabilization of the community instead of their flight to Greece⁸. Indeed, the Rums didn't massively migrate from Istanbul after the events. The attempts of “de-Rumizing” the urbanities failed at that moment The Rum Press assisted towards this direction too. The economic wounds, though, were deep as some Rums recalled the Capital tax and the forced labour battalions during the Second World War. The events of the 6-7th of September not only entailed extensive physical damage but also created an acute sense of insecurity, as the Rums were disappointed by the stance of the Turkish state and did not trust the political apparatus. They felt that they were “second-class citizens”⁹. On the other hand the Rum Press tried to convince the minority not to leave Istanbul and prove that they are Turkish citizens i.e. and indispensable part of society that should not be uprooted¹⁰.

The non-Muslim populations by the end of the events did not regard the Demokrat Party as liable for the outbreak of the riots and therefore, they supported the DP in the elections of 1957. Despite the fact that in their first plan they had intended to boycott Menderes, the traditional enmity and fear that the minorities used to feel against the CHP of İnönü made them vote for the government's party¹¹. Indeed, there have been some efforts for recompense but they only aimed at changing the viewpoint of the global eye.

Financially speaking, the Government was aware of the importance of an apology -at least for the global public eye- and partially compensated the victims. The compensation turned to a fund- raiser. Compensation was given; “in the course of diversion” as the funds turned out to be insufficient for the reconstruction of the businesses and homes that had been effected, while the donations aimed at showing the devotion and loyalty of the donators to the state authority¹². Turkey attempted to show worldwide the efforts that had been made by the state, although any effort was aimed mostly towards trying to “restore” Menderes' image.

Legally speaking, now, Oktay Engin who placed the bomb in Thessaloniki the day before the events was exonerated in the trials of Yassıada. Akar claims aptly that he was acquitted because if he was

---

⁵ Hatzivassiliou Evanthis ibid p 174

⁶ Güven ibid 55

⁷ Vryonis Speros : The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul (New York: 2005) p 236

⁸ Vryonis, Speros ibid

⁹ Güven ibid 271

¹⁰ Türker Orhan “6-7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları” Tarih ve Toplum vol 177 (1998) p13-16

¹¹ Güven, Dilek “6-7 Eylül Olayları ve Failler” Toplumsal Tarih vol 132 (September 2005) 38-49 p 40

¹² Güven, Dilek (book) p. 80

condemned as he was a civil servant the whole state apparatus should have been condemned. The trials for interior matters were in fact set up in order to solely condemn the DP, started in October 1960 and lasted until 5th January 1961¹³. One of the matters that ought to be investigated was the “Septemvriana” issue. The framework was fragile owing to the tensions between the bureaucrats and the army of İnönü on the one and the Menderes government on the other.

The trials vindicated partly the interference of DP in the riots while imputations of its organization fell on the KTC, of which Menderes was the patron although he denied that he had been responsible for its formation¹⁴.

Ethically speaking now, as Neoklis Sarris, who conducted a review concerning the Yassiada trials implies there was not even an ethical compensation since according to him the perpetrators were not condemned according to article 141 of Penal Law, which was related to the offense of citizen’s rights, in terms of race. There was not any claim for the article 495 concerning “looting”, for article 177 concerning the destruction of temples and graveyards. They were judged according to the article 517 concerning the damage of foreign properties when this is done against state property. There had not been a mention even of the transfer of property from non-Muslims to Muslims, but since this property belonged to Turkey it was simply destroyed¹⁵.

The coup, which took place in 1960 and the hangings of the DP’S officials represented apart from the transition from one regime to another, the closure of the Septemvriana case for the international public. Turkish society seemed to recognize gradually the real perpetrators behind the events, especially after the trials in Yassiada. From the aforementioned it’s clearly stated that healing for the victims was not achieved. We should not disregard here, though, that Self-criticism, which is indispensable in the formulation of a system that operates democratically, was not apparent after the event of 1955.

The notion of constant threat from Turkey’s “internal enemies” marginalized and still marginalizes and non Muslim citizens living in the society, while the state is always willing to construct enemies that “overhang the unity and the principles of Turkism”¹⁶. The essence of this ideology is mentioned in Rousseau’s perception of “moral inequality”¹⁷, that is the selective manipulation of a part of society, which is relegated in political and economical terms. In other words, moral inequality occurs when the authorities hold more esteem to themselves than they hold to this specific part of society, in Turkey’s case towards the non-Muslim citizens. The transition towards nationalist modernization brought to the forefront inevitable problems, since social rights became a means for the state to extend its legitimacy over the population. Consequently the pogrom against non-Muslim minorities in September 6-7 1955 occurred and “legitimacy” was put into effect.

In the dawn of 21st century, issues that are related to the position of minorities in contemporary Turkey are on the agenda of both home and foreign policy. During this internal discourse the potential for Turkey to become a member of the European Union has played a decisive role. Debates and documentaries, which are shown on television, indicate that people still talk about the events of 1955 and this in turn could be a promising step for self-criticism. It is perceptible that the absence of the non-Muslim minorities has profoundly affected Turkish society. The lack of a multiethnic

---

¹³ Alexandris, Alexis The Greek minority of Istanbul and the Greek-Turkish relations 1918-1974(Athens 1992) p. 263

¹⁴ Alexandris ibid 263

¹⁵ Sarris, Neoklis “Oi Ypefthinoi ton gegonoton” Epta Imeres (10.09.1995) pp 13-15

¹⁶ Altınay, Ayşe Gül The myth of the military nation. (Macmillan 2005) p. 161

¹⁷ Cited in Taha Parla and Davison Andrew Corporatist ideology in Kemalist Turkey-Progress or order p 262

atmosphere as it existed at the end of 19th century and at the dawn of the 20th has led to a sense of melancholy that is stressed through the Press and even more through literature and arts. Naming Orhan Pamuk the nobelist, Nedim Gürsel, and Ara Güler the photographer. Gürsel says “no..the city didn’t fall in 1453. The city fell today.... One by one the neighborhoods of Pera, the Jewish, the rum, the Levantine ones were annihilated. In their position skyscrapers and expensive hotels were built. tankers outworn the “yali” of Bosphorus, concrete was spouted in its bank... the ‘other’ people left the cosmopolitan Istanbul.. and those visiting the red brick-built churches became fewer, and those visiting the synagogues near the ill repute street were few as well. The city is forayed. This bank, the streets the houses... This is the city, my divine city built where 3 seas are met¹⁸. Güler when interviewed by Daniel Rondeau¹⁹ claimed “I don’t take photos of Istanbul anymore; I was a witness of its destruction. I saw the old Armenian cemetery being demolished, I saw houses being taken down one after the other together with its houses they had been demolishing a way of life.

On the other hand, in comparison to literature, documentaries are easier to understand as they are perceptible in a simplified manner and sometimes image has a strong impact in reactions and feelings that a documentary has the potential to incarnate. The first documentary shot, concerning the pogrom of 1955 was directed by Can Dündar and was televised in 2003²⁰. The title of the program, *Utanç Gecesi* which means *The Night of Shame* indicates the self-critical attitude of the producers. In this documentary Hikmet Bill, one of the protagonists of the Septemvriana events confessed hidden aspects of the riot illustrating the political background of the time. Aydin Menderes, son of the former Prime Minister interviewed in the documentary, stressed that “*Derin Devlet(Deep State) committed the events aspiring to delete the non-Muslim minorities from Constantinople*”²¹. The documentary ends with the phrase: “*That day was one of the most opprobrious aspects of contemporary Turkish history*”²².

The short film *Çıkmaz*²³ (dead-end) is about a street in Samatya which changed demographically after the riots in 1955. This dead-end street was inhabited at that time by Armenians and Rums. The events of 1955 changed the characteristics of this dead-end street discussed in the film as its inhabitants moved away from Istanbul and they were replaced by people who migrated from Anatolia. The interviews of a Kurdish family that follow in the documentary indicate that they are being socially excluded and may in the end share some common patterns with the Armenians and Rums who left the street and went abroad. Both are human beings that miss their soil and feel nostalgia²⁴ for the past. The Kurds feel lonely and alienated in Istanbul, they reminisce about life in the village of their origin while non-Muslims had the same unpleasant feelings leaving the city of their birth in order to migrate to a distant and unknown place. This abrupt demographical change made the society less functional and raised new discrepancies in neighborhoods. Finally neighborhoods, which used to be socially homogenous and religiously heterogeneous, were transformed to religiously homogenous and socially heterogeneous ones. The fisherman in the documentary claims *what can I say to an Anatolian man? He will talk about his land. I don’t understand about land. That man has never seen the sea in his life. He may drink the sea water. He has no idea*²⁵. The dead-end in the lives of the people who live there today and feel alienated and lonely clearly illustrates the apt title of the film by Pinar Okan(director).

¹⁸ Gürsel, Nentim “Agapimeni mou Istanbul” (Athina 1986) p 17

¹⁹ Ροντώ, Ντανιέλ «Η Πόλη, Μια περιδιάβαση» (Αθήνα 2008) p 24-25

²⁰ *Utanç Gecesi* Director: Can Dündar. It was performed on Turkish television on 2003

²¹ Ibid

²² Ibid

²³ *Çıkmaz (dead-end)* Director: Pinar Okan, Tuğba Karakaya Script: Seval Bayazit. This short length film was produced by Ankara university in 2003

²⁴ The word nostalgia derives etymologically from two words, Nostos kai Algos. Algos means pain nostos means return to the homeland

²⁵ Çıkmaz ibid

The urban population are nostalgic about the non-Muslim urban population that was forced to leave expressing persistently that they had more common features to share with the Armenian and the Greek element that is absent nowadays from Istanbul. For the urban citizens a rural migrant who replaced the non-Muslim is “*The man who emerges from the 14th century and starts living in the 21st*”. The interviewee continues arguing that *there are no people to talk to...since these people have gone, Istanbul is finished*²⁶.

Dilek Güven and Ridvan Akar were the organizers of a photo exhibition that took place in September 2005 in the pretext of 50th anniversary in which the perpetrators of the riots were unmasked. The archives belonged to the naval officer; Fahri Çoker while his book [6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler (Istanbul 2005)] was released containing rich photographic material together with official documents. These documents prove that the riots were orchestrated by the state and this was of high significance as the public saw for the first time through this photographic exhibition the extent of the provocation against the non-Muslim minorities. The general sense that prevailed was that Turkey was willing to face its own past²⁷. Güven opened the Memory Book of the exhibition in the Rum conference, which was held in 2006 in Istanbul, revealing views shared by some of those who visited the display. She categorized the notes in the following categories

Notes of Thanks from people seeing history in a biased free perspective compose the first category having a self-critical stance in regard to Turkish society “*no matter how deep you imprison the truth, it screams harder the more you bury it. It is imperative to face the facts*”. The second part were notes written by people expressing their deep shame that they felt when they saw the photos. “*If these creatures deem to call themselves as Turks then I am not...*” A section of society apologized under the weight of melancholic feeling claiming that the events sealed the fate of the non-Muslim minorities. “*I am very sorry that we didn’t manage to live together*”. Finally, protests against the nationalists who attacked the exhibition had an outstanding position as well²⁸.

Therefore, we may notice that when the state structure fails to find a popular echo (as is implied from the reactions in the Memory Book of the exhibition) then problems of legitimacy may initially constrict the regime and in the long run plague the political system. Therefore, when the state structure is solely designed by elites who force obedience in a hegemonic manner, the requirements of modernity may be fulfilled, at the cost of a multi-ethnic society.

However, today’s conference as well as the Rum conference which occurred in Istanbul 2 years ago unconsciously revealed another aspect worth noticing which is that the Greeks of Istanbul have not yet established a distinct position in both the histories of Turkey and Greece. As Sarioglou puts it in an interview since the Rum culture is correlated with the urban culture of the neo-Hellenic urban society for instance, it is a major negligence and severe omission from historical and sociological standpoint when minority’s distinctiveness in Turkish society is not underlined²⁹.

The strong presence of militarism comprises one of the most serious problems of Turkish society. The ultimate challenge, though, has not been its strong presence or the deeply rooted Kemalist notions, but the lack of critical analysis of this presence. In every society the acknowledgement of political mistakes, which had been committed in the past, are firstly confessed by the intelligentsia. These circles could be characterized as the “seismographs” of Turkish society as they observe the existing political situation of their era without disregarding the anomalies, which had been committed in the governing process. Intellectuals such as Güven, Akar, Berktaş, Bugra, reveal the political situation of their country, the anti-democratic procedures in the framework of anathematizing the past acknowledging events that should not occur again. These independent and “de-Kemalized”

---

²⁶ Çıkmaz documentary An interview with a fisherman of Turkish origin who lives in the district.

²⁷ Güven, Dilek “6-7 Eylül olaylarına bugünkü Türk ve Yunan toplumlarının bakış açıları” in Meeting in Istanbul Present and Future (30 June 1 and 2 July 2006) .

²⁸ Güven, Dilek Meeting in Istanbul ibid

²⁹ Politis newspaper September 2005

notions need to be imbued in Turkish society at any cost. That is to say that since society starts to form a critical argument about nationalism then hope for the future may be seen in the horizon.

An apology, which is expressed through a television program or through a photo exhibition and conference, is a moral support to the people who left the city but partially heals the wound. Orhan Birgit who is regarded as one of the instigators of the riots after 50 years acknowledges the *“tremendous crack to the ethnic mosaic that existed in Istanbul”*. *The events were really bad and should have not occurred because the city lost its shine and prestige. Unfortunately these events are a part of our history*³⁰ claims in a documentary shown on Greek television. But is this confession sufficient enough for the renunciation of the responsibilities of the Turkish state? Can an apology delete the gravity of an action? Are, in the end, confessions of this kind sincere or hypocritical?

Additionally, an apology is expressed through memoirs, as they comprise an essential tool as they form the basic element proving that the events indeed happened. The author of any particular memoir, whether an active participant in the action or just a witness who later recalls the event, always seems as he is offering an apology to the victims. Despite the acknowledgement of political mistakes of the past, the apologies aforementioned derive from individual attempts, that is to say there is no official confession by the state. To be more specific, state is moderate in tolerating these solitary reactions evading taking a clear political stance itself. Additionally, we should not disregard here the ambiguous stance in other issues, which provoked reactions in massive scale such as the “unquestionable” question of the Armenian genocide.

The erection of a monument in the district of Istiklal reminding that determining for the minority night is regarded to be essential. This initiative will have to be hailed in countries, as it will comprise an action of vital importance in terms of relieving though overdue, those who migrated to Greece and those who remained in their homeland. Turkey will show globally that it is willing to face its own past. The analogue action has to be done in Greece also for a further reason. The Greek of the metropolis tend to pin only to the opposite part renouncing any responsibility concerning them. The erection of a monument will stress that both countries seem willing to engulf the minority in their history demonstrating the distinctive space- time continuum, which enclosed the minority and still does. That is to say that the “Septemvriana” issue is a merely known part of history in Greece and they have not even been incorporated in history lessons of high schools. The incorporation of the events in both histories is of top priority as the more aware we are about a fact the less chances there are for similar incidents to be repeated. And as Harold Bloom implies in his book called “the Western Rule”³¹ “opinion differs to knowledge as at the time being mostly opinions about the events prevail in both countries and not in-depth knowledge deriving from serious historical approaches. It has to be raised though that sincere and serious efforts although few are being done mainly by Turkish academic circles. Their presence in similar congresses like the one held in Istanbul in 2006 or the one held today is indicative.

Conclusively, Concerning the Greek side one has to be meticulous in order not to slip in the path of laicism or nationalism. At this point an abstract from Mr Kitromilidis introduction to Seferis book called “Three Days in the Monasteries of Kappadocia” might be helpful in order to define our stance. He says

Asia Minor in general becomes an intellection, a challenge to regain the lost world only by means of knowledge, understanding and participation in its charm. This intellection is never diverted into vulgar sentimentalism, hostility or cheap rhetoric. On the contrary it functions as a catharsis controlling the emotions of grief and loss. This is achieved by the persistence on the rules of

---

³⁰ Fakeloi documentary played on Greek television 2005

³¹ Bloom, Harold “The Western Rule” (Gutenberg 2007) p 21

*scientific rationalism which promises a more substantial and intellectually satisfactory reward that is to say the in-expropriate knowledge of the past*³²

References

- Alexandris, Alexis** The Greek minority of Istanbul and the Greek-Turkish relations 1918-1974(Athens 1992).
Altınay, Ayşe Gül The myth of the military nation. (Macmillan 2005)
Bloom, Harold The Western Rule (Gutenberg 2007)
Chrestides, Christoforos Ta Septemvriana (Konstantinoupole and Smyrne,1955). Athena 2000
Fahri Çoker Arşivi 6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler (Istanbul 2005)
Güven, Dilek 6-7 Eylül Olayları: Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında” (Istanbul 2005)
Güven, Dilek “6-7 Eylül 1955: 50 Yıl Sonra, 6-7 Eylül Olayları ve Faileri” Toplumsal Tarih vol 132 (2005) p38-49
Güven, Dilek “6-7 Eylül olaylarına bugünkü Türk ve Yunan toplumlarının bakış açıları”Meeting in Istanbul Present and Future (30 June 1 and 2 July 2006)
Hatzivassiliou, Evanthis “The riots in Turkey in September 1955: a British document” Balkan Studies vol 31 no 1 (Thessaloniki 1990) 165-176
Parla, Taha and Davison Andrew “Corporatist ideology in Kemalist Turkey. Progress or Order” (Syracuse 2004)
Rondeau, Daniel “I poli. Mia Peridiavasi” (Athena 2008)
Sarris, Neoklis “Oi Ypefthinoi ton gegonoton” Epta Imeres (10.09.1995) pp 13-15
Seferis Giorgos “Three Days in the Monasteries of Kappadocia” Kentro Mikrasiatikon Spoudon 2008
Türker, Orhan “6-7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları” Tarih ve Toplum vol 177 (1998) p13-16
Vryonis, Speros : The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul (New York: 2005)

Documentaries, Radio programs.

Çıkmaz
Açık radio 6/7 Eylül Olaylar Özel Programı
Fakelloi(folders)
Utaç gecesi

Newspapers

Politis

---

³² Seferis Giorgos “Three Days in the Monasteries of Kappadocia” Kentro Mikrasiatikon Spoudon (Asia Minor Studies Studies), 2008 (edit in Nea newspaper p 8).

Anna Theodorides*

The Conception of Septemvriana by the Greeks of Istanbul and the construction of their memory (The night of 6-7 September 1955)

Registering Septemvriana in the history of turkification, recent studies suggest different readings of these events, correlating them either to the mnemonic build continuity, or to the history of management of Cyprus problem, or encompassing the history of the Greek-Turkish relations. Under a sociological perspective, we could try a reading which, additionally, will include the interpretations of those actors who have lived the night of September 6-7, 1955 - raising the following questions: How do they conceive the events? What are the interpretative figures recalled by these actors? How these signifies what happened the night of September 6-7'th and how these influence to their daily lives?

These questions were the subject of a postgraduate diploma thesis under the supervision of Professor Hamit Bozarslan in EHESS, we tried to highlight and respond through the creation of new interpretative areas, under the assumption that the Rums of Constantinople¹ posses mechanisms of wound, oblivion and even repulsion of the events of that night, which are registered into individual and/or collective memory productions. This case involves three new questions. First, how the Greeks associate the experience of the night of 6-7'th September 1955 in order not to forget or to retain them in their subconscious? Secondly, how the memory is remerged? What are the interpretative tools of detection of individual or collective and memory constructions? In this context, our argumentation is based, mostly on the field study we held for a two months period in Istanbul, on which our presentation will be primarily based. It consist a corpus of 31 semistructured interviews, 21 individuals and 2 groups, which we carried out in the districts of Kadıköy and Yedikule.

We will present the initial results of onsite research referring briefly on the methodology of collecting data, then to move further in the analysis of representations of answering Rums, on the basis of various stereotypes.

1. The results of on-site investigation on the basis of our sample data:

At first stage of investigation, the selected sociological research methodology was qualitative: interviews in the form of narratives of life and individual routes. The semistructured interviews allow us to detect the representations and the informal form of knowledge and to understand the interpretations of past and present actors.

The first questionnaire incorporated questions that urged respondents to rediscover their past experiences. In that sense, urged them to define the places of their socialization, their relations with the Other and with the state gradually, a second series of questions aimed at identifying the perceptions about the political and social environment of 1950's in Istanbul to come to their own interpretations of Septemvriana.

---

* Maters Degree in Sociology

¹ We use the term "Rums" to distinguish the Turkish citizen orthodox Greeks of Istanbul from the Greeks of Greece (the "Yunan" in Turkish) or the Greek Cypriots. They are named such after the Esatern Roman Empire. Maria Iordanidou author of the much read and known novel "Loksandra" claims that "at the beginning the term Rum was characterizing all the members of the Greek Orthodox church of the Byzantine Empire and not necessarily those speaking Greek" ("Loksandra", Estia Pub.H. Athens, 1963, p.13). In present paper, it is not possible because of restricted space to examine this issue and present a more concrete definition of "Rum", which we don't assume independent of scientific assumptions or/and views related to Greek Nation.

The results led us to propose a typology which distinguishes the respondents into two categories: The first sub-category includes those who would call “Intellectuals”. These are the teachers of Greek schools, publishers of daily minority newspapers, the clerics of the Greek Orthodox Church in Istanbul. Reference to Bourdieu², we could call them persons who possess some social capital (a network of knowing each other) and a “cultural capital”, i.e. a set of cultural skills. Being bilingual, these are the main interlocutors in journalistic investigations and are subject to interviews or documentaries³. Bearers of a prominent speech-of the distinguished persons- these actors have access to knowledge, resources (oftenly have read studies reported on minority issues in Turkey) and are in search of the meaning (or have the potential to offer an explanation by themselves). In the second category semistructured interviews are incorporated, which we could distinguish three subcategories: the self learners (craftsmen, traders, butchers, tailors, painters, volunteer woman’s at the Greek consulate in Istanbul and the charitable organizations), workers in the railway of Yedikule and the Greek orthodox priests. Avoiding social exposure, respondents were not given in the past any interview and they do not participate into any cultural event which will place them in the centre of a controversy, refusing outright to express themselves in public. Because of all these reasons, we define them as the “Silent’s” since, although they belong to the Turkish socioeconomic environment, they remain deliberately silent concerning the events of the past, although physically were present in Istanbul.

The first research phase has revealed that there is a gap between the experience of the first group (which represents the “Intellectuals”), their sayings taking the structure of a narration constituting a collective, historical and intermediated memory, and that of “Silent’s”. Placed at the heart of public life, the category of “Intellectuals” depicted tales of life well-organized, argued, properly structured and shaped. The representations reflected in their web of words shows three lexical categories: the accusation, the victimization and the herorization. Therefore, the night of 6th-7th September 1955 experienced a collective tragedy of the Rum (Greek) Community in Istanbul. That night is embedded in a process of annihilation of the Community and is registered into a continuous chronological mnemonic flow, which start point is stamped with the rise in power of the Young Turks.

In case of the “Silent’s”, the memory of the night of 6-7’th September 1955 is kept in their subconscious. The snapshots, the images of violence and destruction during that night, the smells of looted materials, overturned benches, the seizure of their privacy, the sound of the engine of the vehicles of the “mob”, so many memories are hidden in the depth of conscience and they try to forget, refusing to associate them with their wounds.

Among the representations and those not said, how we can understand the interpretations of the night of 6-7’th September 1955 of these two distinct sociological groups? What is revealed by the “Silent’s”, with the assistance of two interpretative tools, the projection test (test projectif) and the pictures?

In the second stage of the investigation it became necessary to put a new set of questions regarding the facts and then to come in two “memory devices”. Through pictures, we sought to mobilize their feelings of respondents freeing their memories of the past sensations. In this case, we presented to “Silent’s” 13 photographs of vice admiral Coker archive which were shown at the Karsi exhibition, a copy of the front page of the daily newspaper Istanbul Ekspress (2’nd edition), and a drawing of the artist Figen Aydintasbas⁴.

Through the pictures we observe that, in case some of the respondents, the correlation of experience with the events with references found in their neighborhood at the time of the events of September.

---

² Pierre Bourdieu, *The Discrimination*, Greek Tramsl.Kiki Kapsampeli, Pub.H. Pataki, Athens 2002.

³ Testimonies of Michail Vasileiadis, Jiovani Skognamillo, Despina Anatstasiadou, Byronas Theodoropoulou, Dimitri Fragkopoulo in the documenter of Ridvan Akar “Unforgetable 2 Days: 6-7 September 2005”.

⁴ “Duz ve Derinlemesine-Straight and in Depth”,Karsi Sanat,1-29/03 2008,Istanbul

Thanks to these two interpretative tools, testimonies arises which registers that night-events to another Story, into another historical status. Here are some of the results.

2. Analysis of the results and speculate

Through the use of two “memory devices” two subcategories emerged corresponding to the two surveyed generations and therefore in two different regimes of historicity⁵:

- The “adult generation” of 1955 (18-30 years old). Having lived also the past events (like the Capital Tax-Varlik Vergisi), the night of 6-7th September 1955 appears in their sayings as a key-date that translates a process of extinction of the Rum Community. Therefore, that night is perceived in terms of continuity.

- The “new generation” who in 1955 was from 4 to 17 years old. In case of these respondents the night of 6-7th September 1955 is the “year zero”. In this sense, the night of 6-7th September 1955 is treated as a fact to the extent this night marks a reasonable gap. The violence in a concentrated time is engraved in their consciousness and creates a narrative that reflects the initial gap. The two interpretative tools reveal us a fracture, which is decomposing. The next day of the events of September the reference points of the new generation could necessarily be shifted. Based on interviews we observe that the expression of violence translates into two geographies, two topographies of remembrance: one expresses the terror, while the other translates into a trauma. In the geography of terror there are three poles depending on the degree of violence:

- The first pole includes the neighborhoods of the Gulf Keratiou (Fener, Aывansaray) and those of the old Byzantine city (Yedikule, Samatia, Edinerkapı, Topkapı, Kumkapı) where some of the respondents have been eyewitnesses to physical disasters and the arsoning of the churches and some violence against persons (homes of Rums) and also rape (Balıklı, Kumkapı).

- The second pole consists of the districts on the European coast (Beyoglu, Cihangir, Tarlabasi and Kurtulus), where some respondents noted the devastation in the markets and in some churches and of course the desecration of the cemetery in Sisli.

- The districts of the Asian coast and the island Buyukada is the third pole and seen as the echoes of violence that occurred during that night. According to some reports, only the markets located in the main streets Kadıköy / Moda, Kuzguncuk looted.

Along with this geography of violence, outlined geography of the wound in the form of memory map, which highlights the movement of Greek families from ghetto neighborhoods in most mixed areas of the City. We could make the case that in the aftermath of the night of the 6-7th of September 1955 some Greeks preferred to leave their places of residence and settle in safer neighborhoods, where it would be more welcome and would feel more confident. During the final stage of the investigation, we gathered some evidence to suggest such a formulation. Since Aывansaray, the Fener, the Yedikule, some Greeks moved (or families reported that they had to move) to more “mixed” neighborhoods, as the Kurtulus, the Pangaltı, the Şişli, the Cihangir.

---

⁵ Between the many ways time becomes perceptible (objective time, empiric or experiential time, mnemonic time) there is also the *enacted time*. This is defined as the time organised by the society, to which projects its own experiences, actions and plans. However gradually and slowly this time changes, evolves and consequently, we tend to define scales to fix the enacted time structuring a continuity in the history (as an example the idea of eternal France). François Hartog underlines these points of crystallization where the public memory is registered focusing in the spaces of memory. It supports that this “time framing” is observed in all societies and thus a policy of layout of time is developed. Meaning that this François Hartog fixes as arrangement of historicity the organised and enacted time that is presented as the representation of time. (cf. Régimes d'historicité. Présentisme et expériences du temps, Seuil, Paris, 2003).

Epilogue:

We attempted to present the main results of a sociological research, trying to emphasize on the difference between the experience of a group of “Intellectuals” and the other hand of the “Silent’s”, which are invisible within the field of minority culture. The latter constitutes the majority of the individual and group interviews we had held, adding, we believe, into a reading of greater complexity and providing into analysis a new dynamics. We stress out the use and other survival strategies from this category, but we cannot develop further in the context of this presentation. Next, we set up a second typology distinguishing the “adult” and the “new” generations. The events of September, seen from the perspective of space and memory, led to new forms of interpretation, showing a new historical status.

Moreover, these two ventures refer to two types of interpretation of the night of the 6-7th September 1955 that emphasizes on the collective dimension of the night and that is structured around the events of violence shedding light on a regime of subjectivity. Reference to these two typologies established on the basis of a sample, the extension of the research is desirable, focusing, for example, a typology which focuses on the prime actors. Some new questions arising by this typology distinguishing adult players from their descendants are the following: Does the new generation constitute the heir of a kind of repulsion, which has been cultivated through their parents? If this is true, what is the image and perceptions of the Other? Does indirectly the “guilty” of being a Turk is erased?

Questions, all these, open to investigate.

Session D

Healing trauma for the victims

Pantelis Papadopoulos*

The destruction of Hellenism of Constantinople the Healing of Trauma

Dear fellow citizens, ladies and gentlemen!

I would like to thank the Ecumenical Federation of Constantinopolitans to participate as speakers to this Conference.

The Septemvriana of 1955 for thousands of Constantinopolitans, and for me personally, constitutes a traumatic experience with many parameters. Several of these were presented by the previous speakers. I congratulate them and thank especially those from Turkey, because their presence alone is highly important for us the Constantinopolitans to heal the trauma to use the title of the present session. In my presentation I will make an effort to approach the events of the period from the perspective of psychology. I want to contribute to their understanding, bearing in mind that a matter is more «incomprehensible» at outset, it will remain unprocessed.

The psychological trauma as a concept is known for many decades. According to S. Freud the traumas-wounds, especially of childhood, initially put off and then raised if and when there are suitable conditions and thereby acquire a meaning by the individual. That is the psychic trauma doesn't develop automatically, it is always a reconstruction. It appears as a symptom at a time when the person comes confronted with situations that trigger hidden negative feelings.

A small child who is experiencing strong feelings of loss as for example of frequent travel, illness or death of his mother or because of another significant loss, will be forced to rebel to avoid the pain. Later, if a similar situation (e.g. separation from loved person, abandonment, migration, refugee situation, etc.) hidden emotions will appear, usually in the form of a depression.

In recent years the concept of cultural-social trauma was diversified partially from the psychic trauma. The representatives of this approach consider that even if too many people experience both negative and a massive experience, a catastrophic event (9 Richter earthquake for example) cannot be said leads automatically to a cultural trauma, because it can be deprived of subjective meaning. It should serve as total social event and not merely the expression of many cumulative personal experiences. So the cultural trauma is the memory about an event or situation, which is loaded with negative emotions, is represented as indelible and considered as threatens to the existence of a society or violate some fundamental cultural prerequisites.

So undoubtedly the Septemvriana are a cultural - social trauma with all the consequences. Before we talk on them let me briefly describe my personal experience on the day of events.

That day, I was then 9 years old; I was in Yedikule home of my godmother, where at 7 o'clock in the evening we heard voices from the main road, in front of the school of St. Constantine. My uncle, the brother of my godmother, went out to see what is happening and returned shortly describing the situation. In few minutes we saw flames and smoke to fill the sky. They had set fire to the church of Agios Konstantinos located approximately opposite to the school, on the main road.

I heard at this moment the saying: "We will hide in the back garden". Meantime the mob had already entered to our road, parallel to the first of the main avenue, behind the school and had started breaking windows of houses and was shouting. The next 1-2 minutes were decisive for us. A group carrying bats in their hand, (I saw from the window while going back to the garden—we were staying on the ground floor), stopped in front of our house. The leader of the group began to shout reading from a paper: 60, 62, 64 and 66. At number 58 Turks were leaving, the owner was a police constable.

---

*MD Psychiatry

Once the mob was preparing to attack our house - which had the number 60 - this policeman appeared and prevented the mob to attack taking out his pistol and pointing against the mob. We remained hidden in the garden for a quiet long time and returned to our house when we don't hear anything longer. After one-two hours the drama was resumed, apparently in neighboring districts, we hide again and this time the wife of the policeman came from the neighboring garden and suggested us to go to their home. So we found ourselves into a room where they were 2-3 other Greek families. All we sat on the floor. Nobody was speaking. After some time we returned to our home again. Very early on the morning my father arrived from the island of Antigone, while he had heard about the events from the radio. Before we get into a dolmuş (taxi) to return to the island, my father advised me if I needed to say something I must speak in Turkish.

After a short silence my father and the driver were discussing. At some point I told him in Greek: "Daddy tell the driver to drive faster, we will lose the steamer". "Do not worry, we will catch it" he replied. The driver asked in wonder to my father: are you *Romioi*-Greeks? He replied yes. I understood my mistake and I felt very bad. Fortunately the drivers not only made any negative comment but said: First time I hear *Romioi* speaking Turkish so well.

No other experience of my childhood is so alive and engraved so detailed in my memory as much as this 15'teen hours of 6-7 September 1955, apparently because of the emotional load that prevailed within me and around me.

I said these in order to focus your attention to the different behavior of many Turks. This evening there were Turks breaking, burning, looting houses, churches, shops and even cemeteries. But there were also Turks who helped and rescued. The house we remained of my godmother and her brothers was saved with the help of a police, the store of my father was at Kürkçü Han – he was furrier – was saved because the Turkish night watchman didn't opened the iron door. In Antigone, the island we were staying, nothing occurred thanks to the local Turkish authorities not allowing the disembarkation of mobs coming by boats. Similar events surely take place.

These seemingly contradictory behaviors are explained not only by the common observation that every nation has its good and bad people. The science of Psychology makes an important clarification saying that there is no a good or a bad person, a rational or an irrational man, but the corresponding behavior. Each human might one day be aggressive, irrational, submissive, or of depriving attitude depending on the fears or emotional needs that feels at a particular moment or a period of his/her life.

Therefore what determines the behavior of an individual or a group, small or large; it is not the logic but is the current emotional state. If we were operating logically we would not have so many unreasonable and catastrophic acts or incidents such as the quarrels of couples for rudimentary things, the punishment and beatings of children, misinformation or misrepresentation of the truth, the creation of myths and prejudices up to the destructive wars.

When queried why a parent beats a child making noise, he replies saying "because the child must learn, to get mature, to become a good human...". For the sake of children as is also the title of a very beautiful song, of Milioka. You realize that he or she beats the child because cannot afford the noise. This type of behavior is a result of his or her psychological condition. The logical argument is used to justify his or her behavior.

Our emotional needs are diverse. We need love affection, acceptance, encouragement, understanding, etc. These needs are usually conscious.

But we have needs which are more unconscious and in these are more crucial. Some of them directly related to our topic of study and such are: the need to belong somewhere, the need for sovereignty and power, maintaining self-esteem, the establishment and protection of identity and the process of

mourning in the event of a substantial loss. The tools we use to meet those needs, for our psychic balance in general and address real or hypothetical threats we call mechanisms of defense. We refuse e.g. to accept of a dreadful reality and we are looking to find culprits to avoid our own guilt, we become aggressive when our security and confidence is threatened, which leads into fanaticism or racism when our religious or national identity is threatened.

Identity has been defined the outcome of all conscious and unconscious aspects of personality in a hierarchy of self-image that lasts over time. It is about the global role of a person within life and self sense-perception. Maria e.g. is Greek, 28 years old, from a village in the Peloponnese, Christian-Orthodox, pharmacist, married here in Athens, she doesn't want to have children in order to concentrate to science, always vote the same party, she likes to control circumstances, but when she sees a nice bag will buy it on the spot ... When the husband who comes from Crete argues that the olives of Crete are better, she gets angry. She also accuses her friend who has two children working only 20 hours per week and claiming that she does everything half! Different views or attitudes of thirds cause her negative emotional reactions, since are in conflict with some aspects of her identity.

In this simple example we see the multiple elements of identity. Some of them are unchangeable, such as sex, origin and national identity. Others are deeply rooted in us and difficult to change, such as religious identity and various own character elements. There are also elements which are more easily abandoned or changed, such as different views on financial matters, relations between people, on the meaning of life etc. It is interesting phenomenon that, for an example, a religious person is more easily becomes an atheist or irreligious, and not a Muslim to become Christian or vice versa. In the first case he or she leaves through knowledge and experience a conviction that was adopted when was child, by the influence of others. In the second case is like renouncing himself or herself. My strong interest to football can diminish, but never a follower of Athletic Union of Constantinopolitans (AEK) will become of e.g. of Olympiakos. How could we interpret the Septemvriana and those that followed in the light of those we mentioned above?

Let us take first the Turkish side. A nation-state Turkey, facing many problems in order to achieve its aspirations, is aroused from a multi-cultural Empire. A key precondition to the success of the radical reforms implemented by the new regime was considered to be the creation and maintenance of a single national identity. I would remind the well-known "ne mutlu Türküm diyene" (how happy is to mention that I am Turkish).

The threat of identity leads to aggression, direct or indirect. This phenomenon is universal and global, not just in Turkey. History is full of persecutions of other ethnicities, religions and ideologies. Isn't true that Indians of America, Jews, Christians by the Pagans, Pagans by the Christians were persecuted, Crusaders didn't looted Byzantium? The new established Turkish State therefore should obtain a strong identity, to get rid of potential or alleged risks so used violent or undemocratic methods, such as Varlık Vergisi, the Septemvriana, the expulsions of Greek nationals in 1964, etc. Before the same happened to Asia Minor and Black sea shore Greeks and the Armenians. Today Kurds are considered a threat.

It is certainly impressive how a protest on Cyprus issue has taken such huge dimensions and cruel violence in terms of looting and destruction. Obviously the mob behaviour was prepared and controlled. When a team turned into mob, all type of acts of violence is likely to occur, because of the disappearance of any suspension and respect, the personal responsibility is demolished and the aggression is transformed into a primitive and uncontrolled violence. Surely bringing looters outside of Constantinople contributed to this. Certainly you attack more easily to a foreign rather than your

neighbour. As said several thousand people were mobilized and brought from Adapazarı, Eskişehir and other areas for this purpose. Most probably were people of luben class.

The uncontrolled situation was calm down when the government was forced to declare martial law.

Let us look now at the side of the *Romioi*-Greeks. The Greeks of the City were living under fear. This fear was cultivated from both sides. You were afraid of people with uniforms, with black moustache, public servants, the army and you believed that you will never find yours justice. Because of this that evening there was no resistance at all. There was an intense fear and waiting the bad to pass!

Paradoxically massive immigration did not start that time but happened in 1964 and onwards when the forced expulsion of Greek nationals took place. This attitude could be due to transitory improvement of Greek-Turkish relations, to the condemnation of that time government by the military regime, to the conditions prevailing in Greece after the civil war in terms of practical and financial difficulties, etc. In my opinion the main reasons were due to psychological factors. You don't easily give up your homeland. The known and familiar environment, even under difficult circumstances, provides more certainty compared to the unknown. Fear of loss, fear of the unknown, the guilt of abandonment, the need to go back to motherland and to be justified and the need to rise in your feet again, acted and majority of Greeks remained in Istanbul. But the expulsion of 13,000 Greek nationals in 1964 who several of them were partners and associates with Turkish citizens of Greek origin gave the ultimate blow. After this everybody knew that at some point was destined to leave. And they fled others hastily mandatory and others after preparation.

The psychological processes worked were approximately as follows:

1. Identification with those leaving. Everybody who was preparing to leave was affecting others. The common opinion was that we should go. Thus we led into a mass exodus.
2. Whatever related and hidden for Septemvriana was resurfaced. This time the fear and insecurity led to the devaluation of life that we lived and the idealization of life that we waited. The negative view that prevailed a few years ago for Greece and to the mainland Greeks turned into admiration and hope.
3. Contrary to any positive feelings towards the Turks and Turkey was turned into a frustration, anger and rejection.
4. The adaptation here in Greece had de facto difficulties, as happens in similar cases of uprooting, migration and refuge. Searched culprits, (fault of the Turks drove us; blame the Greeks who do not accept us). Clubs and associations were created to maintain our identity and to belong somewhere, partly the life in Constantinople was partly idealized ("We in the *Polis*-Constantinople").
5. Any significant loss leads a person into the process of mourning. The normal mourning process includes stages of grief, loneliness, guilt, anger and the gradual acceptance of the new situation. In pathological mourning process dominated by denial, aggression and guilt, resulting into not complete and satisfactory acceptance of the new situation and maintaining negative or unpleasant feelings for many years.

At this point I should say a few words on "inter-generational transfer of trauma", namely the impact of a social wound to the next generation. When the first generation fails to adequately treat the trauma it has suffered, many times the next generation is forced to resume this process. Usually one

of the children of a family is identified with the past and shows parents of particular interest to unpleasant experiences ("memorial candle", "Gedenkkerze"). Many times the child is forced to use imagination and exaggeration of the experiences of parents in order to avoid asking the tragic events and parents don't speak not to embarrass the child. The whole situation makes the children to acquire independence with difficulty. They don't leave e.g. home not to hurt once again their parents.

Therefore we see that more or less both sides are still locked in their pathology. Turkey has not overcome the problem of identity and guilt. At this point we should point out that identity problems are not created only because of an "external" threat. The modernization and reforms and substantial changes imposed by Atatürk and his collaborators following the war of independence, looked to be adopted immediately and without any objection. But it is quite likely that part of the people might not have the ability or the time to react. As we all know each proposed, and even more imposed, changes are causing reactions (the unknown is afraid). This would mean that the suppressed that time discontent in recent years finds opportunities and occasions to show the trends of religious regression observed today in Turkey and manifested through subsequent generations. That is to say while the national identity tended to become strong the religious identity recurred. In the same time because of its behaviour towards the Greeks and other minorities Turkey is carrying on its shoulders a guilt from which should be gradually released. The suppressed guilds doesn't help nobody, they do not thrive. You cannot continually refuse, destroy, expel arbitrarily and incriminate others without seeing your side, your participation to wrongs.

On the other hand parts of thousands of Constantinopolitans who live here in Greece and elsewhere, to a significant percentage not seem to have healed the past wounds. This is due to several reasons conscious or unconscious. I would like to stress some of them:

1. The feelings of injustice, fear, humiliation and violence not only they are not forgotten easily, but leave deep traces in the collective identity and personality structure of the members of a social group. The Septemvriana was not only a matter of material damage.
2. The process of mourning because of uprooting and loss seems not have been satisfactorily completed. Moreover, many of us already belong to the second generation carrying the burden of our parents.
3. The continuing negative attitude of Turkey, even if psychologically justified, didn't help at all in accepting reality.
4. Another point that may seem somehow strange is the fear of death that occurs in our case with the existential crisis we are going through. Those who lived close by the Septemvriana and Expulsions presently are of the ages 50's – 60's and even more. The fear of death means loss of life and triggers the remembrance of other significant losses of the past, e.g. the loss of our country. Also, the existential crisis, because of our age, often leads to the search for roots (who was and where he living my grandfather, my grand-grandfather). The strengthening of roots by searching of the past helps us to treat our existential crisis. This process is done unconsciously. Our roots are in Turkey and they search surface suppressed experiences. It should be noted here that the mentioned existential crisis it is not only related only to the imminent personal death of us, but also simultaneously the possible "death" of the Constantinopolitan Community. Perhaps this is the explanation of the increased journeys to Istanbul, Pontos and Cappadocia being an unconscious effort to address the mourning of the existential crisis we are going through.

After all, one will wonder if there is "light in the tunnel". Of course there is.

In recent years some efforts has stated in Turkey to achieve conciseness with the tort of awareness of the past and present. There are many Turks who now express publicly the responsibility of their

country in events and attitudes that are not compatible with a democratic state. The fact e.g. that Turkish speakers in Conference in Istanbul two years ago indirectly but clearly has apologized for what happened in the past against us I consider of utmost importance. Also, who would expect an Exhibition on Septemvriana photographs in the centre of Istanbul or organization of colloquia with the participation of two sides (as the present Conference). The self knowledge and more maturation further reduces the fears and further choices to be made are corresponding, that is more informed, more constructive and closer to reality. While this attitude may gradually affect some part of the people and especially people in positions of power to get some changes on practical level. Actually the Turks have nothing to afraid from Constantinopolitans or from other minorities. Neither the reopening of the Halki Theological School, for example, or return of Welfare Foundations properties nor in general compliance with human rights can be considered a threat to the preservation of their identity.

On the other hand the treatment of the cultural trauma due to Septemvriana and the mourning because the loss of motherland, it helps the Constantinopolitans Diaspora to proceed further to emotional maturation. In this way, if anything else, their sharply ambivalent feelings of love and hatred decreases which leads into an assessment of the situation to be closer to the reality and facing of today and tomorrow to be more effective. In this area we already see promising developments.

Of course the expectation from political leaders of both sides to change their behaviour is somewhat unrealistic, since the fear of losing power does not allow them to work honestly and humanely. In this sense, therefore, the participation and influence of other factors or personalities, such as positive thinking scientists, writers, educators, the mass media, etc. are necessary. Today's meeting is one such example.

Dear Fellows! I think it is time to heal the trauma of Septemvriana. But this should not be in the sense to close the wound superficially and this to continue to exist as an abscess. But to continue working the whole issue in depth with all those heard today, approaching its real dimensions and particularly considering and understanding the other side. On a practical level anything that will encourage contact and emotional transaction as that experiences of the past, real or imaginary, that will complete the process of mourning (for example, the continuation of meetings like this, the individual meetings with the associations of similar content, the support of Ecumenical Federation of Constantinopolitans in its efforts, journeys to Constantinople and other parts of Turkey, discussions with our children). When the memory of the Constantinople and of our lives over there not recovers strongly negative feelings, then we can say that the trauma has been satisfactorily overcome. Perhaps some of us have already succeeded this. The Polis-Constantinople-Istanbul as a city with its natural beauty and the cultures which had the fortune to host has not been lost and always is there. What has been lost is what meant to us and symbolizing for us. We want our fellow Turkish countrymen to understand and accept what they have caused. In doing so, we want to encourage them to be more conciliatory with their history and not insist that their grandparents and parents were always infallible. And we, the Constantinopolitans from our side we should be or get into maturation level so that we can forgive them. This requires collective procedures which encourage on the material of historical memory that will reduce any hatred any vindictiveness or any need for vindication continue to exist.

Indeed a difficult task, for both sides. But, according to an ancient saying, «the important people and the difficulties are built to fit»!

